

บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด

พระครูปลัดทองใบ สุปภาโส (ปะพะลา)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2567

บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด

พระครูปลัดทองใบ สุปภาโส (ปะพะลา)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2567

THE INTEGRATION OF BUDDHIST METHODS IN THE TEMPLE DEVELOPMENT IN ROI ET PROVINCE

PRAKRUPALAD THONGBAI SUPABHASO (PAPALA)

A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS

FOR THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY

PROGRAM IN BUDDHISM AND PHILOSOPHY

GRADUATE SCHOOL

MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

2024

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์	:	**บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด**
ชื่อนักศึกษา	:	**พระครูปลัด ทองใบ สุปภาโส (ปะพะลา)**
ชื่อปริญญา	:	**ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**
สาขาวิชา	:	**พุทธศาสนาและปรัชญา**
ปีพุทธศักราช	:	**2566**
อาจารย์ที่ปรึกษา	:	**รองศาสตราจารย์ ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์**
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	:	**ดร.สงวน หล้าโพนทัน**

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย .....
(พระสุทธิสารเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

คณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์ :
ประธานกรรมการ .....
(รองศาสตราจารย์ ดร.อำพล บุดดาสาร)

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก) .....
(รองศาสตราจารย์ ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์)

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม) .....
(ดร.สงวน หล้าโพนทัน)

กรรมการ .....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิน ทองปั้น)

กรรมการ .....
(รองศาสตราจารย์ ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Dissertation Topic	:	The Integration of Buddhist Methods in the Temple Development in Roi Et Province
Student's Name	:	Phrakrupalad Thongbai Supaphaso (Papala)
Degree Sought	:	Doctor of Philosophy
Program	:	Buddhism and Philosophy
Anno Domini	:	2023
Advisor	:	Assoc.Prof.Dr.Sowit Bamrungphak
Co-Advisor	:	Dr.Sanguan Laphontan

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Doctor Degree of Philosophy (Buddhism and Philosophy)

Dean of Graduate School .....
(Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.)

Dissertation Committee :
Chairman .....
(Assoc. Prof. Dr. Amphon Buddasarn)

Member (Advisor) .....
(Assoc.Prof.Dr.Sowit Bamrungphak)

Member (Co-Advisor) .....
(Dr.Sanguan Laphontan)

Member .....
(Asst.Prof.Dr.Suwin Thongpan)

Member .....
(Assoc.Prof.Dr.Boonruam Khammuangsaen)

Copyright of the Graduate School, Mahamakut Buddhist University

บทคัดย่อ

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์ : **บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด**
ชื่อนักศึกษา : **พระครูปลัดทองใบ สุปภาโส (ปะพะลา)**
ชื่อปริญญา : **ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**
สาขาวิชา : **พุทธศาสนาและปรัชญา**
ปีพุทธศักราช : **2567**
อาจารย์ที่ปรึกษา : **รองศาสตราจารย์ ดร. โสวิทย์ บำรุงภักดิ์**
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : **ดร.สงวน หล้าโพนทัน**

ดุษฎีนิพนธ์เรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา 2) เพื่อศึกษาพุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัด 3) เพื่อเสนอบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด และ 4) เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และอื่นๆ

ผลการวิจัยพบว่า :

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา ประกอบไปด้วย ด้านสิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาเพื่อให้การดำรงอยู่ของชีวิตมีคุณภาพ นอกจากการพัฒนาด้านกายภาพให้มีความพร้อม ความสะดวกสบายในการดำรงชีพแล้ว สิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่สุดคือมนุษย์ที่อยู่ร่วมกัน จะต้องได้รับการพัฒนาไปพร้อมกัน มีการบูรณาการหรือประสานประโยชน์เข้าด้วยกัน ระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาด้านสังคม เป็นการพัฒนาคนเพื่อให้เชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุล โดยพัฒนาคนไทยให้มีผลิตภาพสูงขึ้น ปรับตัวรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีจิตสำนึกและวิถีชีวิตที่เกื้อกูลต่อธรรมชาติ มีสิทธิและโอกาสที่จะได้รับการจัดสรรทรัพยากรและผลประโยชน์จากการพัฒนาด้านจิตใจ หลักการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ คือหลักการของความสมดุลหมายถึงการทำให้สมบูรณ์ด้วยการนำหน่วยย่อยแต่ละหน่วยซึ่งมีความเชื่อมโยงอิงอาศัยซึ่งกันและกันมารวมกันทำให้เกิดความพอดีหรือสมดุล การพัฒนาด้านทรัพยากรมนุษย์ กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้น เป็นการพัฒนาบุคคลในการที่ได้จากประสบการณ์ การอบรม การศึกษา และการพัฒนาควบคู่กันไป เพื่อให้เกิดการมีรูปแบบและระบบพร้อมทั้งเกิดทักษะในส่วนของการประกอบอาชีพตามสายงานและเกิดแก่องค์การ โดยมีเป้าหมายในส่วนของประสิทธิภาพพร้อมทั้งได้ปรับปรุงให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ สามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันและเตรียมตัวในการแลกเปลี่ยนในอนาคต

พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัด แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ เป็นการบริหารอย่างเป็นระบบ และการวางแผน เป็นการบริหารเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด แนวคิดพุทธวิธีการพัฒนาตามแนวพุทธปรัชญา เป็นแนวคิดการบริหารเชิงพุทธปรัชญา เป็นการทำงานด้วยสติปัญญาด้วยความหวังดีต่อสังคมเป็นหลัก และพุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักสัปปายะ 4 คือ 1) พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักอาวาสสัปปายะ 2) พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักโคจรสัปปายะ 3) พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักภัสสสัปปายะ และ 4) พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักปุคคลสัปปายะ

บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ดมี 4 ประเด็น คือ 1) บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดตามหลักสัปปายะ 4 ด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการบริหารจัดการพัฒนาตามพุทธวิธี คือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านบุคลากร ด้านอาคารสถานที่ และด้านงบประมาณ 2) บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดหลักสัปปายะ 4 ด้านสังคม ซึ่งวัดควรจัดให้มีคณะกรรมการที่มาจากชุมชนที่วัดตั้งอยู่ วัดควรเป็นผู้นำในการจัดหาทุนในการทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปตามระเบียบ 3) บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดหลักสัปปายะ 4 ด้านจิตใจ ซึ่งเป็นการพัฒนาทำให้สุขภาวะความเป็นอยู่การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์เกิดผลกระทบ และไม่เอื้ออำนวย ดังนั้นเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์จะต้องปรับหรือบริหารจัดการวัดให้เหมาะสมความเป็นอยู่หรือเพื่อกระทำกิจวัตรได้อย่างถูกต้องดีงาม 4) บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดหลักสัปปายะ 4 ด้านทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งพระภิกษุสามเณรของวัดต้องทำหน้าที่อบรมการส่งเสริมศีลธรรม สร้างสติปัญญา จึงต้องพัฒนาให้เกิดองค์ความรู้และทักษะ

คำสำคัญ : บูรณาการ, พุทธวิธี, การพัฒนาวัด

ABSTRACT

Dissertation Topic	:	**The Integration of Buddhist Methods in the Temple Development in Roi Et Province**
Student's Name	:	**Phrakrupalad Thongbai Supabhaso (Papala)**
Degree	:	**Philosophy of Doctor**
Program	:	**Buddhism and Philosophy**
Anno Domini	:	**2567**
Advisor	:	**Assoc. Prof. Dr. Sowit Bamrungpkak**
Co-Advisor	:	**Dr. Sanguan Laphonthan**

The objectives of this dissertation were 1) to study theoretical concepts regarding development 2) to study Buddhist methods regarding temple development 3) to propose integration of Buddhist methods on temple development in Roi Et Province, and 4) to present knowledge regarding Integrating Buddhist methods on temple development in Roi Et Province. It was a qualitative research, by studying from the Tripitaka, commentary, books, documents, related research, and others.

The results of research found that :

Theoretical concepts regarding development included environmental aspects, an important aspect of development so as to maintain a quality life, in addition to developing the physical aspect to be ready, convenience in living. The most important environment was human beings living together must be developed together. There was integration or coordination of benefits together among economic development and natural resource and environmental management. Social development was human development for as to connect with economic development, natural resources and the environment in balance by developing Thai people to have higher productivity, adapted and be aware of changes, had a conscience and a way of life that supported nature. Had right and opportunity to receive allocation of resources and benefits from Psychological development. Buddhist principles of sustainable development were made completely by bringing together individual subunits which were interdependent to create a fit or balance. Human resource development process was personal development gained from experiences, training, education, and

development together. To create a form and system along with skills in occupations according to the line of work and born to the organization with the goal of efficiency as well as improving it to learn from experience, be able to adapt to the current situation and prepare for future exchanges.

Buddhist methods regarding temple development, concepts and theories about management were systematic management and planning. It was management about the use resources for maximum benefit. Buddhist concepts developed based on Buddhist philosophy was a management concept based on Buddhist philosophy. It was mainly intellectual work with good intentions for society and Buddhist methods regarding temple development based on the Principles of Sappaya 4 were 1) 1) Buddhist methods regarding temple development based on the principles of Aassa sappaya 2) Buddhist methods regarding temple development based on the principle of the Sappaya cycle 3) Buddhist methods regarding temple development based on the principle of Bhassa sappaya principle, and 4) Buddhist methods regarding temple development based on the principles of Pukkala Sappaya

There were 4 causes of problems in temple management in Roi Et Province : 1) Integrate Buddhist methods in temple development according to the principles of Sappaya 4 in the environment, was development management based on the Buddhist method, namely management, personnel, buildings and facilities, and budget 2) Integrate Buddhist methods in the development of the Sappaya 4 social temple. The temple should have a committee that comes from the community which the temple was located. The temple should take the lead in providing funds for public welfare work in accordance with regulations 3) Integrate Buddhist methods in developing the temple's main Sappaya 4 aspects of the mind, was a development that would have an impact on monks' well-being and lifestyle and unfavorable. Therefore, the abbots or monks must adjust or manage the temple to suit their living conditions or to carry out their daily routines correctly and well 4) Integrate Buddhist methods in the development of the principles of Sappaya 4 temples in the area of human resources. The monks and novices of the temple must perform training and promote morality, created intelligence. Therefore, knowledge and skills must be developed.

Keywords: The integration, Buddhist methods, Temple development

กิตติกรรมประกาศ

ดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความเมตตาจาก รองศาสตราจารย์ ดร. โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก และอาจารย์ ดร.สงวน หล้าโพนทัน ที่ปรึกษาร่วม ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการให้คำปรึกษาแนะนำแนวทางในการทำวิจัยตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ มาโดยตลอด ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ทำให้ผู้วิจัยนำไปแก้ไขปรับปรุงเนื้อหา ให้มีความชัดเจนมากขึ้น จนดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

กราบขอบพระคุณอาจารย์ พระเทพวชิรวิมล, ดร. อาจารย์ ดร.อุทัย กมลศิลป์, อาจารย์ พระมหาสากล สุภรเมธี, ดร. อาจารย์พระใบฎีกานรินทร์ สีลเตโช, ดร. อาจารย์ พระมหาใจสิงห์ สิริธมฺโม, ดร. และอาจารย์ปรเมธ ศรีภิญโย ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญ ให้คำแนะนำเกี่ยวกับข้อมูลต่างๆ ทั้งในพระไตรปิฎกและหนังสือที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งมีความเมตตาคอยชี้แนะประเด็นสำคัญในการวิจัย พร้อมตรวจทานแก้ไข ให้ครอบคลุมเนื้อหาและมีความชัดเจนมากขึ้น

กราบขอบพระคุณคณะผู้บริหาร อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา และห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ที่มีตำราให้ผู้วิจัยค้นคว้าหาข้อมูล และอำนวยความสะดวกในการค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยเพื่อใช้ประกอบในการทำดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ และครูอาจารย์ทุกท่านกรุณาอบรมสั่งสอนประสิทธิ์ประสาทวิชาและให้กำลังใจผู้วิจัยตลอดมา ขอบคุณบิดามารดา ญาติพี่น้องที่เป็นแรงกระตุ้นให้กำลังใจสนับสนุนในการศึกษาเล่าเรียนจนสำเร็จ ทำให้ความปรารถนาของข้าพเจ้าประสบความสำเร็จด้วยดี คุณความดีทั้งหลายทั้งปวงอันจะเกิดจากดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขออุทิศถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และน้อมบูชาสักการะแด่บุรพาจารย์ทุกท่าน ขอให้ทุกท่านจงเป็นผู้มีส่วนแห่งคุณความดีโดยทั่วกัน และถ้าหากดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้มีความผิดพลาด บกพร่อง ผู้วิจัยขอน้อมรับแต่เพียงผู้เดียว คุณค่าและประโยชน์ของดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขออุทิศเป็นเครื่องแสดงความกตัญญูกตเวทิตา เพื่อบูชาแด่พระคุณบิดามารดา และผู้มีพระคุณทุกท่านที่ให้การศึกษาอบรมสั่งสอนให้สติปัญญาและคุณธรรมเครื่องชี้นำสู่ความสำเร็จ

พระครูปลัด ทองใบ สุปภาโส (ปะพะลา)

สารบัญคำย่อ

อักษรย่อในดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พ.ศ. 2539 โดยในหมวดพระสุตตันตปิฎก ได้กล่าวถึงแหล่งที่มา / เล่ม / ข้อ / หน้า ตามลำดับ เช่น ที.ม. (ไทย) 10/373/248. หมายถึง สุตตันตปิฎก มหาวรรค ภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 373 หน้า 248

1. คำอธิบายคำย่อในภาษาไทย

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระวินัยปิฎก

คำย่อ		**ชื่อคัมภีร์**	
วิ.มหา.	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ		**ชื่อคัมภีร์**		
ที.ปา.	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค
ม.มู.	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์
ม.ม.	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์
องฺ.สตฺตก.	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สัตตกนิบาต
ขุ.ธ.	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท
ขุ.จู.	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จูฬนิทเทส

ข. คำย่อเกี่ยวกับอรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

อักษรย่อที่ใช้อ้างอิงคัมภีรอรรถกถา ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย กำหนดอักษรย่อโดย อนุวัตตามตัวเลขประจำเล่มอรรถกถาภาษาไทย โดยระบุชื่อย่อคัมภีร/เล่ม/ภาค/หน้า ตัวอย่างเชน สำ.นิ.อ. 2/3/22 หมายถึง พระสูตรและอรรถกถาแปล สังยุตตนิกาย สารัตถปกาสินีนิทานวรรคอรรถ กถา เล่มที่ 2 ภาคที่ 3 หน้า 22 เป็นต้น ในกรณีที่มีเลขอ้างอิงสองตัว จะระบุโดยชื่อย่อคัมภีร/เล่ม/ หน้า ตัวอย่างเชน ที.ม.อ. 2/105 หมายถึง ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวรรคอรรถกถา เล่มที่ 2 หน้า 105 เป็นต้น

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย..... จ

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ..... ช

กิตติกรรมประกาศ..... ญ

สารบัญคำย่อ ..... ฎ

สารบัญ..... ฏ

สารบัญภาพ..... ฑ

บทที่ 1 บทนำ..... 1

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา..... 1

1.2 คำถามวิจัย 6

1.3 วัตถุประสงค์ในการวิจัย..... 6

1.4 ขอบเขตของการวิจัย..... 6

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย..... 7

1.6 ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง..... 8

1.7 ประโยชน์ที่ได้รับ..... 19

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย 19

1.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย..... 20

บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา..... 21

2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา..... 21

2.2 ความหมายของการพัฒนา..... 24

2.3 ความสำคัญของกรพัฒนา..... 27

2.4 การพัฒนาอย่างยั่งยืน..... 30

2.5 สรุปแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา..... 43

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ 3 พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัด..... 45

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับวัด..... 45

3.2 แนวทางการพัฒนาวัด..... 50

3.3 พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักสัปปายะ 4..... 74

3.4 สรุปพุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัด..... 88

บทที่ 4 บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด..... 90

4.1 บูรณาการหลักอาวาสสัปปายะ ในการพัฒนาวัดด้านสิ่งแวดล้อม..... 90

4.2 บูรณาการหลักโคจรสัปปายะ ในการพัฒนาวัดด้านสังคม..... 98

4.3 บูรณาการหลักภาสสะสัปปายะ ในการพัฒนาวัดด้านจิตใจ 102

4.4 บูรณาการหลักปุคลสัปปายะ ในการพัฒนาวัดด้านทรัพยากรมนุษย์..... 107

4.5 สรุปบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด..... 112

บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ..... 114

5.1 สรุปผลการวิจัย..... 114

5.2 อภิปรายผล..... 116

5.3 องค์ความรู้ที่ได้รับ..... 121

5.4 ข้อเสนอแนะ..... 123

บรรณานุกรม..... 126

ภาคผนวก..... 133

ภาคผนวก ก ประกาศอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์..... 134

ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย..... 136

ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์..... 138

ภาคผนวก ง แบบสัมภาษณ์..... 150

ภาคผนวก จ ภาพประกอบการสัมภาษณ์..... 155

ภาคผนวก ฉ เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน..... 160

ประวัติผู้วิจัย..... 162

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่ **หน้า**

5.1 แสดง FHP MODEL..... 122

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การบริหารและการจัดการวัดหรือการพัฒนาวัด ในครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้ากับพระสงฆ์สาวกไม่ได้เป็นผู้สร้างวัด การบริหารและการจัดการวัดเป็นหน้าที่ของคนสร้างวัดให้ พระพุทธองค์และสาวกไม่ได้เป็นเจ้าของวัด และไม่อยู่ติดวัดเพราะต้องจาริกสั่งสอนตามนิคมต่างๆ ปัจจุบันนี้การบริหารและการจัดการวัดเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส ประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การการบริหารงานบุคคล การอานวยการ การประสานงาน การประเมินผลงาน การจัดงบประมาณและการประชาสัมพันธ์[1] การบริหารงานเป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่และเป็นภารกิจของพระสังฆาธิการจะต้องบริหารจัดการคณะสงฆ์และการพระศาสนา การบริหารจัดการวัดในปัจจุบันได้กำหนดให้พระสังฆาธิการมีหลักในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ 6 ด้าน ดังนี้คือ 1) บทบาทด้านการปกครอง 2) บทบาทด้านการศาสนศึกษา 3) บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ 4) บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 5) บทบาทด้านการสาธารณูปการ และ 6) บทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์[2] การบริหารจัดการหรือการพัฒนาทั้ง 6 ด้านนี้เป็นเป็นหน้าที่พระสังฆาธิการทุกระดับต้องทำเพื่อประโยชน์และความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนา

สังคมที่พระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งขึ้นเป็นสังคมตัวอย่างคือสังคมสงฆ์ โดยมีพระพุทธเจ้าทรงดำรงตำแหน่งเป็นพระธรรมราชาเป็นผู้บริหารสูงสุดในองค์กรสงฆ์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เราเป็นพระราชา นั่นคือเป็นธรรมราชาผู้ยอดเยี่ยม”[3] และทรงวางแนววิธีในการบริหารจัดการตามแนวพระพุทธศาสนาว่า พุทธวิธีการบริหารควรยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญ โดยผู้บริหารเองจะต้องประพฤติธรรมและใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหาร และต้องคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งโดยพึงสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าเห็นจะได้ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่กว่าเพราะเสียสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อย เพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุข

---

[1] ศิริอร ขันธหัตถ์, *องค์การและการจัดการ*, (กรุงเทพมหานคร : อักษราพิพัฒน์, 2547), หน้า 45-52.

[2] ไพโรจน์ ดวงศรี, “รูปแบบโครงสร้างองค์การ และบทบาทการบริหารงานของพระสังฆาธิการที่มีผลต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์”, วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2558, หน้า 26.

[3] ขุ.ธ. (ไทย) 25/8/9.

ที่ยิ่งใหญ่”[4] ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงการปกครองคณะสงฆ์หรือการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จึงต้องยึดถือมั่นในพระธรรมวินัยเป็นหลัก เพราะพระธรรมวินัยเป็นทั้งโครงสร้างเป็นหัวจักรใหญ่และเป็นการจัดสภาพสังคมสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยเป็นการพัฒนาบุคลากรในสังคมด้วยทุกคนจะรู้จักหน้าที่ของตนเอง[5]

สมัยพุทธกาล การบริหารจัดการขององค์กรสงฆ์มีหลักการที่ใช้บริหารคือพระธรรมวินัย ภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว ได้เกิดปัญหาอุปสรรคความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นในการบริหารจัดการองค์กรปกครองคณะสงฆ์ โดยพระเถรานุเถระทั้งหลายในสมัยนั้นได้ทปฐมสังคายนา ทุติยสังคายนา และตติยสังคายนาตามลดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เมื่อใดการบริหารจัดการกิจการในองค์กรปกครองคณะสงฆ์ เกิดความไม่เรียบร้อยภายในองค์กรปกครองคณะสงฆ์หรือมีภัยอันตรายจากภายนอกจนเป็นเหตุขัดข้องอย่างรุนแรง เมื่อนั้นการบริหารจัดการกิจการในองค์กรปกครองคณะสงฆ์จาเป็นต้องพึ่งพาอำนาจรัฐมาช่วยจัดการแก้ปัญหาอุปสรรคให้เช่นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นต้น พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในประเทศอินเดียและกระจายไปสู่ประเทศต่าง ๆ โดยได้รับการสนับสนุนอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์ในอดีตที่ผ่านมาอย่างต่อเนื่องและโดยเคารพศรัทธาอย่างหาประมาณมิได้ ส่วนประเทศไทยเรานั้นได้นับถือพระพุทธศาสนามาเป็นเวลานาน ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.5) พระองค์ทรงถวายความอุปถัมภ์จัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ครั้งแรกโดยการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์รัตนโกสินทร์ศก 121 ภายหลังต่อมาสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (ร.8) ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2484 โดยยกเลิกฉบับแรกนั้น เพื่อพัฒนาการจัดระบบปกครองคณะสงฆ์ใหม่ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองฝ่ายอาณาจักร สมัยปัจจุบันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช (ร.9) ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 และปรับปรุงแก้ไขในปี พ.ศ.2535 ต่อมาได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่แล้วให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ดังกล่าวมามีการปรับปรุงแก้ไขตามลำดับเพื่อใช้บริหารกิจการคณะสงฆ์จนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์และเป็นหลักการจัดระเบียบการปกครององค์กรสงฆ์ด้วย และต่อมาก็มีการกำหนดให้มีมหาเถรสมาคมสามารถออกกฎระเบียบข้อบังคับ ออกคำสั่ง มีมติและออกประกาศต่าง ๆ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับพระธรรมวินัยและกฎหมายของบ้านเมือง[6]

---

[4] ม.ม. (ไทย) 13/609/554.

[5] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 22.

[6] กรมการศาสนา, *คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์*, (กรุงเทพมหานคร : กองแผนงาน, 2542), หน้า 134-135.

วัดเป็นสถานที่สำคัญ และเป็นหน่วยงานปกครองและหน่วยงานดำเนินกิจการคณะสงฆ์และกิจการพระศาสนาที่สำคัญที่สุด และเป็นรากฐานอันสำคัญยิ่งของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนา เป็นองค์กรหลักในการปกครองคณะสงฆ์ หลักเกณฑ์และวิธีการต่าง ๆ เกี่ยวกับวัด ทรงตราไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งสิ้น เช่นเดียวกับบทบัญญัติว่าด้วยมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นสถาบันหรือองค์กรปกครองคณะสงฆ์สูงสุด วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล คือ บุคคลตามกฎหมาย และตำแหน่งเจ้าอาวาสจึงเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญยิ่ง[7]และสำหรับการบริหารวัดที่มหาเถรสมาคมกำหนดขึ้นนั้นมี 6 ประการ คือ การปกครองคณะสงฆ์ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์[8]

วัดมีเจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารจัดการวัดสูงสุด และต้องทำหน้าที่บริหารจัดการให้กิจการคณะสงฆ์เป็นไปได้ด้วยดี มีความถูกต้อง มีความเหมาะสม มีความบริสุทธิ์ มีความยุติธรรม มีประสิทธิภาพ และเป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสภาพสังคมยุคปัจจุบัน โดยหลักการพระสังฆาธิการหรือเจ้าอาวาส มีหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์หรือบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการบ่งชี้ในความสำเร็จในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไปก็ต้องอาศัยพระสังฆาธิการระดับวัด เนื่องจากเจ้าอาวาสในแต่ละวัดเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน และเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนมาก

การบริหารจัดการวัดหรือการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมของวัดในการให้บริการแก่ชุมชนด้านศาสนาและวัฒนธรรม รวมไปถึงกิจกรรมเพื่อประโยชน์แก่ชุมชน พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้ปกครองวัด มีอำนาจและหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 นั้น จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์หรือคณะสงฆ์เป็นผู้มีหน้าที่การดำเนินงานตามพันธกิจ 6 ด้าน เพื่อให้วัดและพระพุทธศาสนาอยู่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด พระพุทธศาสนาจะเจริญก็เพราะความเลื่อมใสของประชาชน พระสงฆ์ลคณะสงฆ์ย่อมเป็นตัวจักรสำคัญในความเจริญของพระพุทธศาสนาในการดำเนินงานของวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ดังนั้น พระสงฆ์จึงควรเพิ่มบทบาทมากยิ่งขึ้นเป็นทวีคูณกว่าในอดีต แต่ต้องเป็นไปอย่างสอดคล้องกับความต้องการของศาสนิกชน โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนา

---

[7] พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ), *การคณะสงฆ์และการศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 16.

[8] กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, *คู่มือการบริหารศึกษาคณะสงฆ์,* (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา, 2538), หน้า 32.

จิตใจคนให้สูงขึ้น และการบริหารงานให้มีความสมในสถานการ์ปัจจุบัน ซึ่งการดำเนินงานตามภารกิจของทางพระสงฆ์มี 6 ประการ ดังนี้[9]

ประการแรก บทบาทด้านการปกครอง ได้แก่ การปกครองดูแลอบรมสั่งสอนพระสงฆ์ที่อ่อนพรรษากว่าให้เคร่งครัดในการศึกษาและปฏิบัติตามวินัยพระสงฆ์ โดยพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่ปกครองต้องปฏิบัติเป็นแบบอย่าง

ประการที่สอง บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ การประกาศพระพุทธศาสนาคือ คำสอนของพระพุทธเจ้าแก่คนทั่วไปโดยไม่เลือกชั้นวรรณะทุกโอกาส

ประการที่สาม บทบาทด้านการศาสนศึกษา ได้แก่ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี มีนักธรรมชั้นตรี โท เอก ส่วนแผนกบาลีมีประโยค 1-2 ถึง เปรียญธรรม 9 ประโยค

ประการที่สี่ บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาเด็กก่อนเกณฑ์

ประการที่ห้า บทบาทด้านสาธารณูปการ ได้แก่ การสร้างสิ่งก่อสร้างและพัฒนาวัดเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา โดยมุ่งประโยชน์ให้คนทั่วไปได้ศึกษาพระพุทธศาสนา

ประการที่หก บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ การให้การช่วยเหลือเกื้อกูลแก่คนทั่วไปทั้งด้านจิตใจ โดยให้คำปรึกษาหารือ และด้านวัตถุ โดยให้วัตถุสิ่งของตามความพร้อมและกำลังความสามารถที่จะช่วยได้

บทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมในประวัติศาสตร์ไทย ส่วนใหญ่คล้ายกับสมัยพุทธกาลสมัยพระเจ้าอโศกและสมัยลังกา คือ บทบาทในการพัฒนาศีลธรรมและจิตใจ การเป็นที่ปรึกษาศีลธรรมและจิตใจ บทบาทในการช่วยสังเคราะห์ประชาชนในสังคม การประสานความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม แต่ที่ต่างกันบ้าง คือ บทบาทในการให้ความรู้ในวิชาการต่าง ๆ ทางโลกแก่ประชาชนในสังคม[10]

ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงองค์กรคณะสงฆ์ก็ต้องมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของโลกเพื่อความเจริญก้าวหน้าและเพื่อความมั่นคงของสถาบันพระพุทธศาสนาการปรับเปลี่ยนองค์กรให้ประสบความสำเร็จและเกิดประสิทธิภาพสูงสุดขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น การบริหาร การดำเนินงานการจัดการที่ดี ความสามารถในการจัดการองค์กรของผู้นำและการใช้

---

[9] พระสุบิน กนฺตสีโล (ศรีบุญเรือง), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ทัศนคติของชาวพุทธต่อบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2549, หน้า 2-3.

[10] พระมหาสุภา อุทโท, *พระสงฆ์ไทยใน 2 ทศวรรษ*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2542), หน้า 53.

ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า เป็นต้น องค์ประกอบที่กล่าวมานี้จะดำเนินการไปได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับองค์กรหรือพระสังฆาธิการเองโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสังฆาธิการทุกระดับมีบทบาทสำคัญในการนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย ในการดำเนินงานและเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร สามารถที่จะดำเนินการจัดการองค์กร ให้ดำเนินงานไปได้ด้วยดี ซึ่งเป็นบทบาทสำคัญ ในการนำองค์กรหรือคณะไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย และการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นตัวบ่งชี้ความสำเร็จในการส่งเสริมการดำเนินงานกิจการทางพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนเจริญรุ่งเรืองสืบถาวรไป โดยอาศัยคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดกับประชาชน และเป็นผู้มีหน้าที่โดยตรงต่อการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ ต้องมีศาสตร์และศิลป์ในการดำเนินการจัดการซึ่งจะต้องประกอบด้วย การวางแผน การจัดการองค์กร หรือการดำเนินงานบุคคล การอำนวยการ การประสานงาน การประเมินผลงาน และการงบประมาณ ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของพฤติกรรม คือ การใช้อำนาจตามหน้าที่เพื่อให้บรรลุความสำเร็จ จำเป็นต้องมีการเรียนรู้ฝึกฝนหากสามารถทำสำเร็จก็เท่ากับว่าคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการนั้นมีกุญแจสำคัญที่จะนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จได้ง่ายขึ้น[11]

ปัจจุบันโลกได้เปลี่ยนแปลงไปมาก การบริหารกิจการคณะสงฆ์ก็ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการในการบริหารงานทั้ง 6 ด้าน เพื่อให้เข้ากับกระแสความคิดที่เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตแทนการ สร้างระบบความคิด แบ่งออกเป็นสายสุดขั้ว ที่เน้นด้านการสงสัยด้วยเทคนิคการวิจารณ์กับสายกลางที่เน้นการสร้างสรรค์ปรับตัว ร่วมมือ และแสวงหา[12] เป็นปรับกระบวนทัศน์ในการบริหาร เช่น นอกจากจะเน้นที่การสร้างศาสนวัตถุภายในวัดแล้วเมื่อมาถึงยุคสมัยปัจจุบันคณะสงฆ์ควรเน้นในด้านอื่นให้มากขึ้น เช่น การเผยแผ่ธรรมะในที่ห่างไกล การส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ให้มากขึ้น ทั้งด้านแผนกธรรมบาลี และมหาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง โดยการจัดสรรทุนการศึกษาให้ภิกษุสามเณรอย่างทั่วถึง เพื่อให้ได้รับโอกาสในการศึกษาในระดับสูง ๆ ขึ้นไป เป็นการเผยแผ่และรักษาพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง

ปัจจุบันเป็นยุคสมัยที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงไปมากโลกมีความเจริญความทันสมัยด้วยเทคโนโลยีใหม่ ทั้งการคมนาคม การสื่อสาร การเดินทางไปไหนมาไหนใช้เวลาไม่นาน ด้วยรถยนต์ รถไฟฟ้า และเครื่องบิน ทำให้การเดินทางได้อย่างรวดเร็ว แม้แต่การเดินทางข้ามประเทศหรือข้ามทวีปก็ใช้เวลาไม่นานเหมือนสมัยก่อน ยิ่งเป็นเรื่องการสื่อสาร ยิ่งสะดวกสบายมากยากพูดคุยหรืออยากดูอะไรในโลกนี้ก็สามารถดูได้ทันที่ผานทางออนไลน์บนโทรศัพท์มือถือด้วยสัญญาณอินเทอร์เน็ต ฉะนั้น การติดต่อพูดคุยสื่อสารเรื่องต่าง ๆ ทั้งที่สำคัญและเรื่องทั่วไปจึงเป็นเรื่องที่ง่ายสำหรับมนุษย์ยุค

---

[11] พระมหานพพล กนฺตสีโล, “ภาวะผู้นำของการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ จังหวัดสมุทรสาคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2554, หน้า 166.

[12] ปรียะพงษ์ คุณปัญญา, กีรติ บุญเจือ และ รวิช ตาแก้ว, ฆราวาสธรรม 4 ตามหลักปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง, *วารสารวิชาการ วิทยาลัยแสงธรรม*, ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2564), : 132.

ปัจจุบัน แม้แต่เรื่องการเผยแผ่หลักธรรมของศาสนาก็ได้ปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัยด้วย การเผยแผ่หลักธรรมของศาสนาได้ได้อาศัยสื่อออนไลน์ในการเผยแผ่อีกทางเพื่อให้เข้าถึงประชาชนจำนวนมากได้ในเวลาที่รวดเร็วขึ้น ซึ่งก็รวมพระพุทธศาสนาทั่วโลกและในเมืองไทยด้วย คณะสงฆ์ในประเทศไทย จึงควรที่จะปรับการบริหารจัดการวัดหรือการพัฒนาวัดให้ทันยุคทันสมัยมากขึ้น

ดังนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่ศึกษาบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา เพื่อศึกษาพุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัด และเพื่อบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อนำหลักแนวคิด วิธีการ กระบวนการ และลักษณะในพุทธวิธีการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ดมาเป็นหลักปฏิบัติ ด้วยหลักสัปปายะ 4 และเพื่อให้การพัฒนาวัดของพระสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ดได้อย่างชัดเจน และทำให้คณะสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด ได้แนวทางในการปฏิบัติตามหน้าที่ด้านการพัฒนาวัดให้มีประสิทธิภาพ ทั้งยังสามารถนำหลักธรรมในทางพุทธปรัชญาไปประยุกต์ใช้ของการบริหารงานภารกิจ 6 ประการ เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม และองค์กรคณะสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด สืบต่อไป

1.2 คำถามการวิจัย

1.2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา เป็นอย่างไร

1.2.2 พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัด เป็นอย่างไรบ้าง

1.2.3 บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

1.3.2 เพื่อศึกษาพุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัด

1.3.3 เพื่อบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด

1.3.4 เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ดโดยมีขอบเขตของการวิจัยดังต่อไปนี้

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาจากเอกสารขั้นปฐมภูมิ คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พ.ศ. 2539 เป็นเอกสารหลัก และข้อมูลทุติยภูมิที่เป็นวรรณกรรมทางพุทธศาสนา

เอกสารวิชาการและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารวิชาการที่เกี่ยวกับบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด

2. ขอบเขตด้านเนื้อหาในงานวิจัยนี้ กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ 3 ประเด็น คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา 2) เพื่อศึกษาพุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัด และ 3) เพื่อเสนอบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ดในจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นประเด็นหลักในการวิจัย

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ที่ศึกษา ได้เลือกวัดในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นพื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งมีการกำหนดพื้นที่สำหรับการวิจัยได้แก่วัดในเขตพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด

4. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) กลุ่มประชากรที่นำมาศึกษาในครั้งนี้ถือว่าเป็นบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจ ในการบริหารจัดการวัด ซึ่งจำแนกได้ดังนี้

1) พระสงฆ์ จำนวน 10 รูป

2) คณะกรรมการวัด จำนวน 10 คน

การกำหนดผู้ให้ข้อมูลดังกล่าวขึ้นต้น ผู้วิจัยมีเหตุผล (Reasoning) สำคัญในการเลือกอยู่ 2 ประการ คือ

1) พระสงฆ์ หมายถึงเจ้าอาวาสของแต่ละวัดซึ่งมีอำนาจสูงสุดในการบริหารจัดการวัด

2) คณะกรรมการวัด ได้แก่ ประชาขนที่ได้รับการแต่งตังขึ้นมาเพื่อช่วยเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัด

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยเรื่องนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วยการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยมีขั้นตอนการศึกษาดังต่อไปนี้

1.5.1 ขั้นตอนการค้นคว้าข้อมูล ได้แบ่งตามแหล่งข้อมูล ดังนี้

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ ศึกษาค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูล จากคัมภีร์ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539 อรรถกถา ฎีกาอนุฎีกาและวิธีการเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์จากกลุ่มเป้าหมาย 2 กลุ่ม จำนวน 20 รูป/คน

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ ศึกษาค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือตำราวิชาการ วิทยานิพนธ์และงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

1.5.2 ขั้นตอนการสัมภาษณ์ เป็นการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล โดยวิธีการสัมภาษณ์ความคิดเห็นจากกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 20 รูป/คน

1.5.3 ขั้นตอนการประมวลผล และเรียบเรียง เป็นขั้นตอนสุดท้ายซึ่งเป็นการนำข้อมูลจากขั้นตอนต่างๆ ในข้างต้นมาทำการ ประมวลผล เรียบเรียง และสรุป เพื่อเขียนงานวิจัยให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการทราบ และตั้งข้อเสนอแนะแนวทางในการวิจัยต่อไป

1.6 ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.6.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

ทินพันธ์ นาคะตะ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พระพุทธศาสนากับสังคมไทย” พระสงฆ์เป็นตัวแทนของสถาบันพระศาสนาที่มีอยู่คู่กับสังคมไทยมาตลอด มีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในสังคมและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้มาก ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีความสำคัญยิ่งตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจะพบได้ว่าพระสงฆ์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวบ้าน มีหน้าที่สำคัญในการชี้นำการดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นส่วนใหญ่ทั้งทางด้านศีลธรรมจรรยากิจกรรมทางโลก จึงอาจกล่าวได้ว่าพระสงฆ์เป็นสถาบันที่ขาดไม่ได้ในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชนที่อยู่ในชนบท นอกจากจะเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจและเป็นสถาบันที่เอื้ออำนวยบริการทำงศาสนาแล้วยังทำหน้าที่ให้บริการอื่น ๆ ที่กลไกของรัฐเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึงเพื่อสร้างบูรณาการในชุมชน พระสงฆ์นับเป็นสถาบันที่ได้รับความเคารพ เป็นที่พึ่งทำงจิตใจและร่างกายของชาวชนบทที่ยากไร้และห่างไกลการพัฒนาของรัฐ นอกจากนั้นวัดยังเป็นศูนย์พิธีกรรมทำงประเพณีที่สำคัญของหมู่บ้าน จึงไม่เป็นเพียงศูนย์รวมทำงจิตใจเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์รวมด้านนันทนาการแลความบันเทิงอีกด้วย พระสงฆ์ในชนบทเป็นที่เคารพของชาวบ้าน ถ้าพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจและวัตถุเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เรื่องนั้นมักได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือจากชาวบ้านอย่างมีจิตศรัทธาและสามารถประสบความสำเร็จได้โดยง่ายและเสียค่าใช้จ่ายน้อย[13]

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวไว้ในหนังสือ “พุทธวิธีบริหาร” ว่า ผู้นำคือ ผู้ชักพาให้คนอื่นเคลื่อนไหวหรือกระทำการในทิศทำงที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้ มีศิลปะ มีอิทธิพลต่อกลุ่มชน เพื่อให้พวกเขามีความตั้งใจที่จะปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายตามต้องการ หลายคนมีบทบาทเป็นผู้นำกันแล้ว เช่น เป็นผู้นำองค์กร ผู้นำสมาคม ผู้นำวัดและแม้กระทั่งเป็น หัวหน้าครอบครัวก็จัดว่าเป็นผู้นำ[14]

ภัทรพร สิริกาญจน กล่าวไว้ในหนังสือ บทบาทพระสงฆ์ในงานพัฒนาชนบท กล่าวว่าพระสงฆ์ได้ใช้หลักธรรมทำงพุทธศาสนาไปประยุกต์กับวิถีชีวิตของชาวบ้าน คือ (1) การปลูกฝัง

---

[13] ทินพันธ์ นาคะตะ, *พระพุทธศาสนากับสังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก, 2539),หน้า 5.

[14] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีบริหาร*, พิมพ์พิเศษ 5 ธันวาคม 2549, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 56.

ธรรมะในจิตใจ หมายถึง การหล่อหลอมความคิด ทัศนคติ ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ด้วยหลักธรรมเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต หลักธรรมสอนให้เห็นว่าสิ่งทั้งหลายไม่อยู่โดดเดี่ยว แต่มีความสัมพันธ์สอดคล้องเป็นเหตุปัจจัยต่อกัน เมื่อต้องการผลเช่นใดก็ต้องสร้างเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยเช่นนั้น เช่น เมื่อต้องการพ้นจากความยากจนก็ต้องขยันหมั่นเพียรและต้องแก้ไขสาเหตุของความยากจน เมื่อต้องการให้พืชผลเจริญงอกงามก็ต้องทำนุบำรุงและขจัดภัยของพืชเป็นต้น นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมอื่น ๆ ที่เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในพุทธธรรม คือ หลักอิทธิบาท 4 ว่าด้วย ฉันทะ พอใจ วิริยะ ความพากเพียร จิตตะ ความเอาใจใส่ วิมังสา หมั่นไตร่ตรองงานที่ทำ อันเป็นผลให้การทำงานมีผลดี ทำให้การงานมีความรอบคอบถี่ถ้วน และเกิดประโยชน์มากที่สุดมีคุณภาพที่สุด (2) การพึ่งตนเองทำงเศรษฐกิจและการเดินทำงสายกลาง หมายถึง การลงมือประกอบการทำมาหากินด้วยตนเองโดยทำเกษตรแบบผสมผสาน เช่น ทำนาและเลี้ยงปลาร่องนาไปด้วย หรือทำไร่แบบผสมผสาน ปลูกพืชหมุนเวียน ในการพึ่งตนเองทำงเศรษฐกิจแบบผสมผสานนี้จะได้ผลดีต่อเมื่อผู้ประกอบการใช้วิธีการเดินทำงสายกลางตามหลักพระพุทธศาสนาคือ มีเป้าหมายในการเลี้ยงตนเองเท่านั้นตามหลักกินอยู่แต่พอดี ไม่ใช่เพื่อกินดีอยู่ดี จึงไม่มีความจำเป็นที่จะขยายงานให้มีขนาดใหญ่โตเกินความจำเป็นในการดำเนินชีวิต ไม่หวังผลทำงการค้าและกำไรธุรกิจ ผู้ทำสามารถอยู่ได้อย่างมีความสุข มีชีวิตที่เรียบง่าย และสันโดษ (ความพอใจในอัตภาพ) ผู้ที่ประกอบอาชีพโดยพึ่งตนเองทำงเศรษฐกิจจึงเป็นผู้เดินทำงสายกลางพวกเขาไม่ร่ำรวยล้นฟ้า แต่ก็ไม่ลำบากยากจน สามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมีความสุข[15]

ศิริอร ขันธหัตถ์ ได้กล่าวถึง การบริหารจัดการวัดไว้ในหนังสือ องค์การและการจัดการว่า การบริหารและการจัดการวัด ในครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้ากับพระสงฆ์สาวกไม่ได้เป็นผู้สร้างวัด การบริหารและการจัดการวัดเป็นหน้าที่ของคนสร้างวัดให้ พระพุทธองค์และสาวกไม่ได้เป็นเจ้าของวัดและไม่อยู่ติดวัดเพราะต้องจาริกสั่งสอนตามนิคมต่างๆ ปัจจุบันนี้การบริหารและการจัดการวัดเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส ประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การการบริหารงานบุคคล การอานวยการ การประสานงาน การประเมินผลงาน การจัดงบประมาณและการประชาสัมพันธ์[16]

1.6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหากฤษฎา นันทเพชร ได้ศึกษาเรื่อง “ทัศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม” ผลการศึกษาพบว่า การเก็บข้อมูลแบบสอบถามโดยใช้วิธีเก็บข้อมูลแบบบังเอิญ จากกลุ่มพระสงฆ์ที่เรียนบาลีเปรียญธรรมเก้าประโยคในโรงเรียนปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ส่วนกลาง วัดสาม

---

[15] *ภัทรพร สิริกาญจน, บทบาทพระสงฆ์ในงานพัฒนาชนบท*, (สถาบันวิจัยสังคม : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 2.

[16] ศิริอร ขันธหัตถ์, *องค์การและการจัดการ*, (กรุงเทพมหานคร : อักษราพิพัฒน์, 2547), หน้า 45-52.

พระยา กรุงเทพมหานคร และพระนักศึกษาชั้นปีที่ 4 ของมหาลัยสงฆ์ 2 แห่งในกรุงเทพมหานคร คือ สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยวัดบวรนิเวศและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ จำนวนตัวอย่าง 185 ตัวอย่างและนำข้อมูลวิเคราะห์โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิตและค่า F-test จากผลการวิจัยพบว่าพระสงฆ์ที่เรียนวิชาเอกในมหามงกุฏราชวิทยาลัยต่างกันมีทัศนคติต่อบทบาทในการพัฒนาสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติคือพระสงฆ์ที่เรียนเอกสังคมวิทยา มีทัศนคติเห็นด้วยกับบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม สูงกว่าพระสงฆ์ที่เรียนวิชาเอกภาษาอังกฤษ วิชาเอกศาสนาปรัชญาและวิชาเอกบาลี-สันสกฤตและมีแนวโน้มว่าปัจจัยอื่นๆ เช่น พรรษา สถาบันการศึกษา จำนวนครั้งในการติดตามสื่อโทรทัศน์จะส่งผลให้พระสงฆ์มีทัศนคติต่อบทบาทในการพัฒนาสังคมบางด้านแตกต่างกันด้วย[17]

พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี ได้ศึกษาเรื่อง “วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม (หลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ)” ผลการศึกษาพบว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันของหลวงพ่อคูณ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ท่านใช้ในการเผยแผ่หรือประกาศและวิธีการเผยแผ่ที่ท่านใช้บ่อยที่สุด คือการสนทนาธรรมและการตอบคำถาม ถือว่าเป็นวิธีการที่ท่านใช้สื่อถึงผู้ฟังง่ายที่สุด ไม่ต้องมีพิธีรีตองมากมาย ตลอดถึงการใช้บุคลิกลักษณะคือท่านั่ง การพูดภาษาพื้นบ้านและการสร้างอารมณ์ขันให้แก่ผู้ฟังอยู่เสมอ ความสัมฤทธิ์ผลในการเผยแผ่ที่มีคนทุกชนชั้นตั้งแต่กษัตริย์คนรวย คนจนต่างพากันเข้าไปกราบนมัสการ[18]

พระมหาสัญญา ปญฺญาวิจิตฺโต ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กญฺจนิโก, “หลวงตาแพรเยื่อไม้”) ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กญฺจนิโก, “หลวงตาแพรเยื่อไม้”) ทั้ง 3 ประเภทคือ 1. การเทศนา (เทศน์มหาชาติ และเทศน์ธรรมวัตร) 2. การปาฐกถา – บรรยายธรรม อภิปราย สนทนา และโต้วาที 3. เขียนหนังสือ บทความ วรรณกรรมเรื่องสั้นต่างๆ ซึ่งรูปแบบดังกล่าวมีวิธีการนำเสนอ 4 วิธี คือ 1. การนำเสนอโดยตรง 2. การนำเสนอโดยเปรียบเทียบ 3. การนำเสนอโดยการใช้เชื่อมโยง 4. การนำเสนอโดยการใช้ตัวอย่างและจากการศึกษาแนวทำงการใช้สำนวนภาษาของท่าน ซึ่งปรากฏอยู่ในรูปแบบดังกล่าวมานั้นผู้วิจัยพบว่า มีลักษณะเด่น 3 ประการ คือ 1. การใช้ถ้อยคำ มีการใช้คำง่ายและการใช้คำเชิงสัพยอก 2. การใช้ภาพพจน์ มีการใช้ภาพพจน์

---

[17] พระมหากฤษฎา นันทเพชร, “ทัศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์,) 2540, บทคัดย่อ.

[18] พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี, “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2543, บทคัดย่อ.

อุปมา ภาพพจน์บุคลาธิษฐานและภาพพจน์การเรียนเสียงธรรมชาติ 3. การใช้สำนวนพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำพังเพย คำคม คำกลอนและแหล่มาประกอบ[19]

พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณี พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน)” ผลการศึกษาพบว่า บทบาทในการพัฒนาสังคมและบทบาทในการเป็นผู้นำในการจัดตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติของพระธรรมวิสุทธิมงคล ผลจากการวิจัยพบว่า พระธรรมวิสุทธิมงคลเป็นพระสงฆ์ที่เกิดในครอบครัวเกษตรกรรม แต่ฐานะการเงินของสกุลท่านอยู่ในสภาพค่อนข้างดี ขณะเข้าสู่ความเป็นสมณเพศ สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติ ยึดถือธุดงควัตร เป็นเครื่องขัดเกลากิเลส เป็นพระสงฆ์นักปฏิบัติสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน จากผลวิจัยสรุปได้ว่า การพัฒนาของท่านมี 2 ด้าน คือ ด้านจิตใจ ได้แก่การอบรมสั่งสอนให้ประชาชนมีศีลธรรม คุณธรรม ความดีงาม ตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นการปฏิบัติตามมากกว่าสอนให้ความรู้เท่านั้น ด้านวัตถุ ได้แก่การพัฒนา การศึกษา สาธารณสุขและสาธารณประโยชน์อื่นๆ ตลอดจนการเป็นผู้นำในการตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติ[20]

พระมหาชูศักดิ์ น้อยสันเทียะ ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ผลการศึกษาพบว่า บทบาทในการพัฒนาของพระสงฆ์มีลักษณะที่สอดคล้องกับหลักอุดมคติของศาสนาและสนองต่อความต้องการของคนในชุมชน ที่ต้องการให้พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นผู้นำทางด้านจิตใจ เผยแผ่ศาสนา ทำให้คนมาสนใจพระพุทธศาสนามากขึ้น รวมทั้งเป็นผู้นำในการประกอบศาสนกิจ และมีบทบาทที่สนองต่อการแก้ไขปัญหาชุมชน เช่น ปัญหาการติดอบายมุข ปัญหาหนี้สิน ปัญหาด้านการศึกษา ตลอดจนปัญหาสิ่งแวดล้อม...[21]

พระมหาจำเริญ คำราช ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ” ผลการศึกษาพบว่า บทบาทพระสังฆาธิการในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ประกอบด้วยบทบาท 8 ด้าน คือ การเผยแผ่ การสาธารณสงเคราะห์ การประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน การส่งเสริมและ

---

[19] พระมหาสัญญา ปญฺญานิโก, “การศึกษารูปแบบและแนวทางในการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2543, บทคัดย่อ.

[20] พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ, “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี : พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน)”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2544, บทคัดย่อ.

[21] พระมหาชูศักดิ์ น้อยสันเทียะ, “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), 2545, บทคัดย่อ.

อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การส่งเสริมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การเป็นต้นแบบที่ดีงามของประชาชนและชุมชน การพัฒนาจิตวิญญาณ และการให้การศึกษา[22]

พระธีระพล ชัยยะนุภาพ ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของผู้นำทางศาสนากับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง” ผลการศึกษาพบว่า บทบาทสำคัญที่ผู้นำทางศาสนาได้มีส่วนสนับสนุนและส่งเสริมให้การพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งนั้น ประกอบด้วย 1. บทบาทที่ถูกกำหนด (prescribed role or role prescription) เป็นบทบาทการกำหนดสิทธิหน้าที่ทำงสังคมไว้ 2. บทบาทที่ถูกคลาดหวัง (role expectation) เป็นบทบาทที่อยู่ในระดับของความคิดส่วนบุคคลหรือเป็นการคำดหวังของสังคมที่ต้องให้บุคคลแสดงบทบาทนั้นๆ รวมทั้งความคำดหวังของตนเองว่าควรจะแสดงพฤติกรรมอย่างไร 3. บทบาทที่เป็นจริง (perform role or actual role) เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพแสดงจริง ซึ่งอาจเป็นบทบาทที่สังคมคลาดหวังหรือเป็นบทบาทที่ตนเองคำดหวัง หรือเป็นบทบาทที่ถูกกำหนดหรืออาจจะไม่เป็นไปตามทั้งบทบาทที่ถูกกำหนด และบทบาทที่ถูกคลาดหวัง[23]

พระมหาวิเชียร ชาญณรงค์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ในการนำหลักธรรมมาใช้ทำกิจกรรมงานพัฒนาชุมชนเพื่อการลด ละ เลิก อบายมุข ศึกษาเฉพาะกรณี พระครูศีลาวราภรณ์ (เฉลิม ฐิติสีโล) วัดโนนเมือง ตาบลโนนเมือง อาเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระครูศีลาวราภรณ์ ในการเอานำหลักธรรมมาพัฒนาชุมชนเพื่อ ลด ละ เลิก อบายมุข โดยศึกษาเชิงคุณภาพ พื้นที่ในการศึกษา คือ ชุมชนวัดโนนเมืองที่พระครูศีลาวราภรณ์เป็นผู้นำชุมชนในการพัฒนากิจการชุมชน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการเป็นผู้นำชุมชนด้วยการกระตุ้นปลูกจิตสานึก นำเทคนิควิธีการในการเข้าถึงชุมชน การสื่อสารกับชุมชนผ่านการเทศนา บรรยาย ป้ายข้อความสื่อด้วยหลักธรรม การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม เป็นผู้ให้คำปรึกษาในการพัฒนากิจกรรมกลุ่ม ซึ่งตั้งหมายไว้คือ ชุมชนปลอดจากอบายมุข โดยขั้นตอนของกิจกรรมมุ่งให้เกิดการเรียนรู้ ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตนเอง การชี้ให้ประชาชนเห็นโทษของอบายมุข การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยมุ่งให้มีการปฏิบัติจริง ส่งเสริมขบวนการเรียนรู้ให้แก่ประชาชนได้ดำเนินการฝ่ายกิจกรรมการพัฒนาที่ยั่งยืน ผลจากการศึกษาปรากฏว่า บทบาทของ

---

[22] พระมหาจำเริญ คำราช, “บทบาทพระสังฆาธิการในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น), 2546, บทคัดย่อ.

[23] พระธีระพล ชัยยะนุภาพ, “บทบาทของผู้นำทางศาสนากับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกริก), 2547, บทคัดย่อ.

พระครูศีลาวราภรณ์ ได้ส่งผลให้ชุมชนได้ร่วมมือทากิจกรรมด้วยกัน เพื่อมุ่งสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อเป็นแรงผลักดันให้ชุมชนอยู่รอด และพึ่งพากันเองในชุมชน[24]

พิพัฒน์ภาสน์ บุญเทียน ได้ศึกษาเรื่อง “พฤติกรรมการบริหารวัดตามหลักปฏิรูปเทศ ของเจ้าอาวาสในจังหวัดนครราชสีมา” ผลการศึกษาพบว่า 1.เจ้าอาวาสในจังหวัดนครราชสีมามีพฤติกรรมการบริหารวัดตามหลักปฏิรูปเทศโดยรวมและหลายด้านอยู่ในระดับมาก 2.เจ้าอาวาสในจังหวัดนครราชสีมาที่มีสมณศักดิ์ต่างกัน มีพฤติกรรมการบริหารวัดตามหลักปฏิรูปเทศโดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเจ้าอาวาสที่เป็นสัญญาบัตรมีค่าเฉลี่ยระดับพฤติกรรมการบริหารวัดตามหลักปฏิรูปเทศสูงกว่าเจ้าอาวาสที่ไม่เป็นสัญญาบัตร 3. เจ้าอาวาสในจังหวัดนครราชสีมาที่มีพรรษาต่างกันมีพฤติกรรมการบริหารวัดตามหลักปฏิรูปเทศ โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า เจ้าอาวาสที่มีพรรษามาก ปานกลาง และน้อย มีค่าเฉลี่ยระดับ พฤติกรรม การบริหารวัดตามหลักปฏิรูปเทศแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในทุกด้าน 4. เจ้าอาวาสในจังหวัดนครราชสีมาที่อยู่วัดประเภทต่างกัน มีพฤติกรรมการบริหารวัดตามหลักปฏิรูปเทศ โดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเจ้าอาวาสที่อยู่วัดประเภทพัทธสีมามีค่าเฉลี่ยระดับพฤติกรรมการบริหารวัดตาม หลักปฏิรูปเทศสูงกว่าเจ้าอาวาสที่อยู่วัดประเภทสานักสงฆ์ 5. เจ้าอาวาสในจังหวัดนครราชสีมาที่อยู่วัดขนาดต่างกัน มีพฤติกรรมการบริหารวัดตามหลักปฏิรูปเทศ โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า เจ้าอาวาสที่อยู่วัดขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่มีค่าเฉลี่ยระดับ พฤติกรรมการบริหารวัดตามหลักปฏิรูปเทศแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกด้าน[25]

พระปลัดเกียรติศักดิ์ สินทวีวรกุล ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่” ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบในการจัดการศาสนาศึกษาจะดีหรือไม่ประการใด ขึ้นอยู่กับเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษาและครูอาจารย์ผู้บริหาร ศาสนศึกษาที่ได้ช่วยแบกภารการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลังอันเป็นการแสดง ความกตัญญูต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์ การจัดการศาสนศึกษานั้นแผนกที่ประสบปัญหามาก คือ การจัดการศึกแผนกบาลี

---

[24] พระมหาวิเชียร ชาญณรงค์, บทบาทพระสงฆ์ในการนำหลักธรรมมาใช้ทากิจกรรมงานพัฒนาชุมชนเพื่อ ลด ละ เลิก อบายมุข ศึกษาเฉพาะกรณีพระครูศีลาวราภรณ์ (เฉลิม ฐิติสีโล), วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 2547, หน้า 21.

[25] พิพัฒน์ภาสน์ บุญเทียน, “การศึกษาพฤติกรรมการบริหารวัดตามหลักปฏิรูปเทศ ของเจ้าอาวาสในจังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา), 2547, บทคัดย่อ.

เพราะขาดแคลนทั้งครู นักเรียนและอุปสรรคอื่น ๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลี อันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยตรง เพื่อให้คณะสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้[26]

พระบุญเรือง จิตธมฺโม ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ผู้นำในพระพุทธศาสนาศึกษาเฉพาะวิธีการแก้ปัญหาของพระพุทธเจ้า” ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำคือ ผู้มีความสามารถในการตัดสินใจในการนำพาตัวเองและคณะให้ดำเนินไปได้ในสถานการณ์หนึ่งๆภาวะผู้นำนั้นยังขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพเป็นตัวส่งเสริม ในพระพุทธศาสนาแสดงหลักธรรมไว้สำหรับผู้นำ คือ หลักพรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 ฆราวาสธรรม 4 ทศพิธราชธรรม 10 และจักรวรรดิวัตร 12 รวมลักษณะของหลักธรรมทั้งหมดแล้วจะต้องเกื้อหนุนให้นักปกครองประสบความสำเร็จในการปกครองทั้งสิ้น[27]

พระบัณฑิต ญาณธีโร (สุธีระตฤษณา) ได้ศึกษาเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์” ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำของพระธรรมโกศาจารย์ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ภาค 2 ทั้ง 6 ด้านที่โดดเด่น ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์และการสร้างแรงบันดาลใจ สอดคล้องกับภาวะผู้นำตามทฤษฎีตะวันตก ได้แก่ ทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูป และภาวะผู้นำตามหลักธรรมทำงพระพุทธศาสนา คือหลักปาปณิกธรรม 3 และยังมีหลักธรรมของผู้นำที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หลักสัปปุริสธรรม 7 หลักพรหมวิหารธรรม 4 และหลักสังคหวัตถุธรรม 4 [28]

พระครูวิรุฬห์พัฒนกิจ ได้ศึกษาเรื่อง “ความเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารและอบรมความรู้พระสงฆ์ในเขตอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี” ผลการศึกษาพบว่า พระสังฆาธิการส่วนใหญ่มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานคณะสงฆ์อยู่ในระดับเกณฑ์ดีและสามารถสนองงานคณะสงฆ์ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในด้านการอบรมความรู้ด้านศีลธรรมโดยวิธีการต่างๆ ส่วนพระสงฆ์ในเขตอำเภอดำเนินสะดวกนั้น ส่วนใหญ่มีระดับพรรษายังไม่มากและมีความรู้ด้านการศึกษาระดับสามัญศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง มีความรู้ด้านพระปริยัติธรรมอยู่ในเกณฑ์ระดับดี และมีความรับรู้และพัฒนากรในเชิงการปฏิบัติด้านการเข้ารับอบรมความรู้ในด้านศีลธรรมด้านต่างๆ อยู่ในเกณฑ์ระดับดี ดังนั้นเพื่อเป็นการพัฒนาบุคลากรในอนาคตเพื่อรองรับกับกิจการ งานคณะสงฆ์ คณะสงฆ์

---

[26] พระปลัดเกียรติศักดิ์ สินทวีวรกุล, “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 2548, บทคัดย่อ.

[27] พระบุญเรือง จิตธมฺโม (สุทธิชัย), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ผู้นำในพระพุทธสาสนา : ศึกษาเฉพาะวิธีการแก้ปัญหาของพระพุทธเจ้า”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2549, บทคัดย่อ.

[28] พระบัณฑิต ญาณธีโร (สุธีระตฤษณา) “ภาวะผู้นำของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2549, บทคัดย่อ.

ระดับผู้บริหารควรจัดการฝึกอบรมหลักสูตรต่าง ๆ ที่เหมาะสม เพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากรสงฆ์เพิ่มขึ้นเป็นกำลังในการพัฒนาคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาต่อไป[29]

พระครูปริยัตยาทร และพระมหาสังเวช จนฺทโสภี (ศรีโคตร) ได้ทำการวิจัย เรื่อง “ปัจจัยที่ทำให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน: กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในเขตจังหวัดเลย” ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเมื่อแยกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านสภาพแวดล้อมของวัด มีค่าเฉลี่ยสูงสุด โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.15 รองลงมา ด้านแนวทางในการพัฒนาวัด โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.10 และด้านเป้าหมายในการพัฒนาวัด มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดอยู่ที่ 4.08

2. แนวทางการบริหารและการจัดการ ของวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อแยกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการวางแผน มีค่าเฉี่ยสูงสุด โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.29 รองลงมา คือ ด้านการจัดหน่วยงาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.16 และด้านการอานวยการ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดอยู่ที่ 3.99[30]

พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปญฺโญ ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : กรณีศึกษา พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี” ผลการศึกษาพบว่า การจัดประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่ออบรมด้านวัตรปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย ถึงจะมีการปฏิบัติมากก็จริง แต่บางวัดโดยเฉพาะเจ้าอาวาสยังไม่ค่อยเคร่งครัดเท่าที่ควร ทั้งนี้ควรจะกำหนดเป็นตารางการทำวัตรไว้อย่างชัดเจน และถ้าพระรูปใดไม่ได้ลงมาทำวัตรก็ควรจะมีบทกำหนดลงโทษไว้อย่างชัดเจน นอกจากพระรูปนั้นติดภารกิจจำเป็น เช่น สอนหนังสือในโรงเรียน[31]

พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปญฺโญ ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี” ผลการศึกษาพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่

---

[29] พระครูวิรุฬห์พัฒนกิจ, “ความเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารและอบรมความรู้พระสงฆ์ในเขตอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยอิสเทิร์นเอเชีย), 2550, บทคัดย่อ.

[30] พระครูปริยัตยาทร, พระมหาสังเวช จนฺทโสภี(ศรีโคตร), “รายงานการวิจัย เรื่องปัจจัยที่ทำให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน: กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในเขตจังหวัดเลย”. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2551, บทคัดย่อ.

[31] พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปญฺโญ, “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ศึกษากรณีพระสังฆาธิการใจจังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย), 2551, บทคัดย่อ.

พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่ามีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกด้าน และเมื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีที่มีจำนวนพรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ การศึกษาทางเปรียญธรรมประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ และการสังกัดวัดแต่ละขนาดแตกต่างกันมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรีไม่แตกต่างกัน[32]

พระมหารุ่งโรจน์ ธมฺมฏฺฐเมธี (ศิริพันธ์) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์หลักภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำเป็นลักษณะที่จำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งสำหรับผู้นำและผู้บริหารทุกระดับและเป็นกลไกให้การบริหารงานบรรลุตามวัตถุประสงค์และความหมายของภาวะผู้นำ ยังมีมากมายแล้วแต่จะมีผู้นิยาม ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาการที่จะเป็นผู้นำที่ดีที่มีความสามารถ ก็ต้องสร้างภาวะผู้นำให้แก่ตัวเองโดยเริ่มพัฒนาที่จิตใจของตน และยึดหลักธรรมในการบริหารงาน ส่วนหลักธรรมสำหรับผู้นำในพระไตรปิฎก ได้แก่ หลักราชสังคหวัตถุ หลักพรหมวิหารธรรม หลักสาราณียธรรม ทศพิธราชธรรม หลักคติธรรมหลักอธิปไตยและสัปปุริสธรรม นอกจากนี้ผู้นำต้องรู้จักใช้หลักธรรมในการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ตนเองในการศึกษายังพบว่าผู้นำที่มีปัญหาในการบริหารงานกับผู้ร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาส่วนหนึ่งสืบเนื่องจากการขาดภาวะผู้นำที่ประกอบด้วยหลักธรรมดังกล่าวเป็นประการสำคัญ[33]

พระธนดล นาคพิพัฒน์ ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ศึกษาเปรียบเทียบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งผลการวิจัย สรุปว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดบุรีรัมย์ มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ส่วนด้าน ศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการเปรียบเทียบบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุตาแหน่งพระสังฆาธิการ จานวนพรรษาวุฒิการศึกษาทางสามัญ การศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม และประสบการณ์ ในการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการที่แตกต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน และข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัด

---

[32] พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปญฺโญ, “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2551, บทคัดย่อ.

[33] พระมหารุ่งโรจน์ ธมฺมฏฺเมธี (ศิริพันธ์), "การศึกษาวิเคราะห์หลักภาวะผู้นำ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2551, บทคัดย่อ.

บุรีรัมย์ ควรมีการปกครอง พระภิกษุ สามเณร ให้ปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด มีกองทุนส่งเสริมด้านการศึกษาแก่ พระภิกษุ สามเณร ให้พระภิกษุ สามเณร เอาใจใส่ต่อกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนา ให้พระภิกษุ สามเณร ดาเนินกิจกรรมบางอย่างภายในวัดอย่างมีระเบียบ[34]

พระมหาชวลิต ชาตเมธี (คงแก้ว) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ต” ผลการศึกษาพบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระภิกษุสามเณรในจังหวัดภูเก็ตมีความคิดเห็นแตกต่างกันตามสถานภาพ อายุ จำนวน พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทำงธรรม อย่างมีนัยสำคัญทำงสถิติที่ระดับ .05 ส่วนพระภิกษุสามเณรที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดภูเก็ต ไม่แตกต่างกัน[35]

พระมหามณเฑียร วรธมฺโม (ซ้ายเกลี้ยง) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงา” ผลการศึกษาพบว่า บทบาทการปฏิบัติงานในการ บริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงา ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน แล้วพบว่าบทบาทการปฏิบัติงานในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงาอยู่ในระดับปานกลางได้แก่ ด้านการศาสนศึกษาและด้านการศึกษาสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง สำหรับด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับมากทุกด้าน ผลการเปรียบเทียบระดับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงา พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุและจำนวนพรรษาต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทำงสถิติที่ระดับ .05 ส่วนพระสังฆาธิการที่มีตำแหน่ง วุฒิทางการศึกษาสายสามัญ วุฒิทำงการศึกษาทำงธรรม และวุฒิทางการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน[36]

พระมหาทองดี อกิญฺจโน (ศรีตระการ) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ทัศนคติที่มีต่อภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : กรณีศึกษา คณะสงฆ์เขตภาษีเจริญและเขตบางแค

---

[34] พระธนดล นาคพิพัฒน์, “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2551, บทคัดย่อ.

[35] พระมหาชวลิต ชาตเมธี (คงแก้ว), “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ต”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2552, บทคัดย่อ.

[36] พระมหามณเฑียร วรธมฺโม (ซ้ายเกลี้ยง), “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2552, บทคัดย่อ.

กรุงเทพมหานครความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์เขตภาษีเจริญและเขตบางแค กรุงเทพมหานคร" ผลการศึกษาพบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ย 3.64 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้านโดยเรียงจากมากไปหาน้อยตามค่าเฉลี่ย คือ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ และด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา[37]

ไพโรจน์ ดวงศรี ได้ทำการวิจัย รูปแบบโครงสร้างองค์การ และบทบาทการบริหารงานของพระสังฆาธิการ ที่มีผลต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ได้กล่าวถึงการบริหาร 6 ด้านของคณะสงฆ์ว่า การบริหารงานเป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่และเป็นภารกิจของพระสังฆาธิการจะต้องบริหารจัดการคณะสงฆ์และการพระศาสนา การบริหารจัดการวัดในปัจจุบันได้กำหนดให้พระสังฆาธิการมีหลักในการบริหารกิจการคณะสงห์ 6 ด้าน ดังนี้คือ 5.1 บทบาทด้านการปกครอง 5.2 บทบาทด้านการศาสนศึกษา 5.3 บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ 5.4 บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 5.5 บทบาทด้านการสาธารณูปการ 5.6 บทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์[38]

พระครูสุตวรากร ได้ศึกษาเรื่อง "ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการด้านการพัฒนาชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา" ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในจังหวัดนครราชสีมา มีลักษณะโดดเด่นและแตกต่างไปตามความสามารถ พระธรรมวรนายก, มีภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนวัดปลอดเหล้าถาวร เพื่อพัฒนาศีลธรรมรวมถึงภาวะผู้นำด้านการปกครอง การเผยแผ่ เป็นต้น และส่งเสริมบุคคลในชุมชนทั้งบ้าน วัด และโรงเรียนให้มีความสามัคคีร่วมกัน พระเทพวิทยาคม, มีภาวะผู้นำในการสาธารณะสงเคราะห์ ได้บริจาคทรัพย์สร้างโรงพยาบาล โรงเรียน มหาวิยาลัย สถานศึกษาและสิ่งต่าง ๆ มากมายเพื่อสร้างความเจริญรุ่งเรืองของชุมชน พระราชวิมลโมลี, มีภาวะผู้นำในการส่งเสริมการศึกษาเป็นการพัฒนาปัญญาความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม พร้อมทั้งเป็นแบบอย่างของการศึกษาเรียนรู้ที่ควรนำไปปฏิบัติตาม พระครูโชติวัตรวิมล, มีภาวะผู้นำในการอบรมวิปัสสนากรรมฐาน การฝึกความอดทน การมีสติสัมปชัญญะการรู้ตัวอยู่กับอารมณ์ในปัจจุบัน สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันและชุมชนได้อย่างมีความสุข พระครูพิทักษ์ปทุมากร, มีภาวะผู้นำในการส่งเสริมวัฒนธรรม เป็นการสร้างความสามัคคีในชุมชน รักษาศิลปะที่ทรงคุณค่าทางวัฒนธรรม

---

[37] พระมหาทองดี อกิญฺจโน (ศรีตระการ) "ศึกษาวิเคราะห์ทัศนคติที่มีต่อภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์: กรณีศึกษา คณะสงฆ์เขตภาษีเจริญ และเขตบางแค กรุงเทพมหานคร" วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย), 2553, บทคัดย่อ.

[38] ไพโรจน์ ดวงศรี, "รูปแบบโครงสร้างองค์การ และบทบาทการบริหารงานของพระสังฆาธิการที่มีผลต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์", วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2558, หน้า 26.

ประเพณี และพิธีกรรม และพระครูศีลวราภรณ์, มีภาวะผู้นำในการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ เป็นการช่วยเหลือผู้ที่ขาดโอกาสทางการศึกษา โดยให้ความรู้ตามระบบการศึกษาควบคู่ด้วยการมีศีลธรรม มีความรู้ในการพัฒนาตนเอง และชุมชนสืบต่อไปอย่างมีความสุข[39]

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า คณะสงฆ์หรือพระสังฆาธิการมีบทบาทหน้าที่ในการปกครองบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อย ปฏิบัติตามกฎมหาเถรสมาคม และถูกต้องตามพระธรรมวินัย พระสังฆาธิการจึงมีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาวัด ชุมชน สังคมและประเทศ ให้มีเจริญก้าวหน้า เป็นไปตามหลักพระสัทธรรมคำสอนด้วยหลักสัปปายะ ตามภารกิจและบทบาทของพระสังฆาธิการเกี่ยวกับหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามอำนาจหน้าที่

1.7 ประโยชน์ที่ได้รับ

1.7.1 ทำให้ทราบแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

1.7.2 ทำให้รู้พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัด

1.7.3 ทำให้ได้บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด

1.7.4 ทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การพัฒนา หมายถึง การจัดการวัดให้ให้มีความเจริญ ประกอบไปด้วย 1) ด้านสิ่งแวดล้อม 2) ด้านสังคม 3)ด้านจิตใจ 4) ด้านทรัพยากรมนุษย์

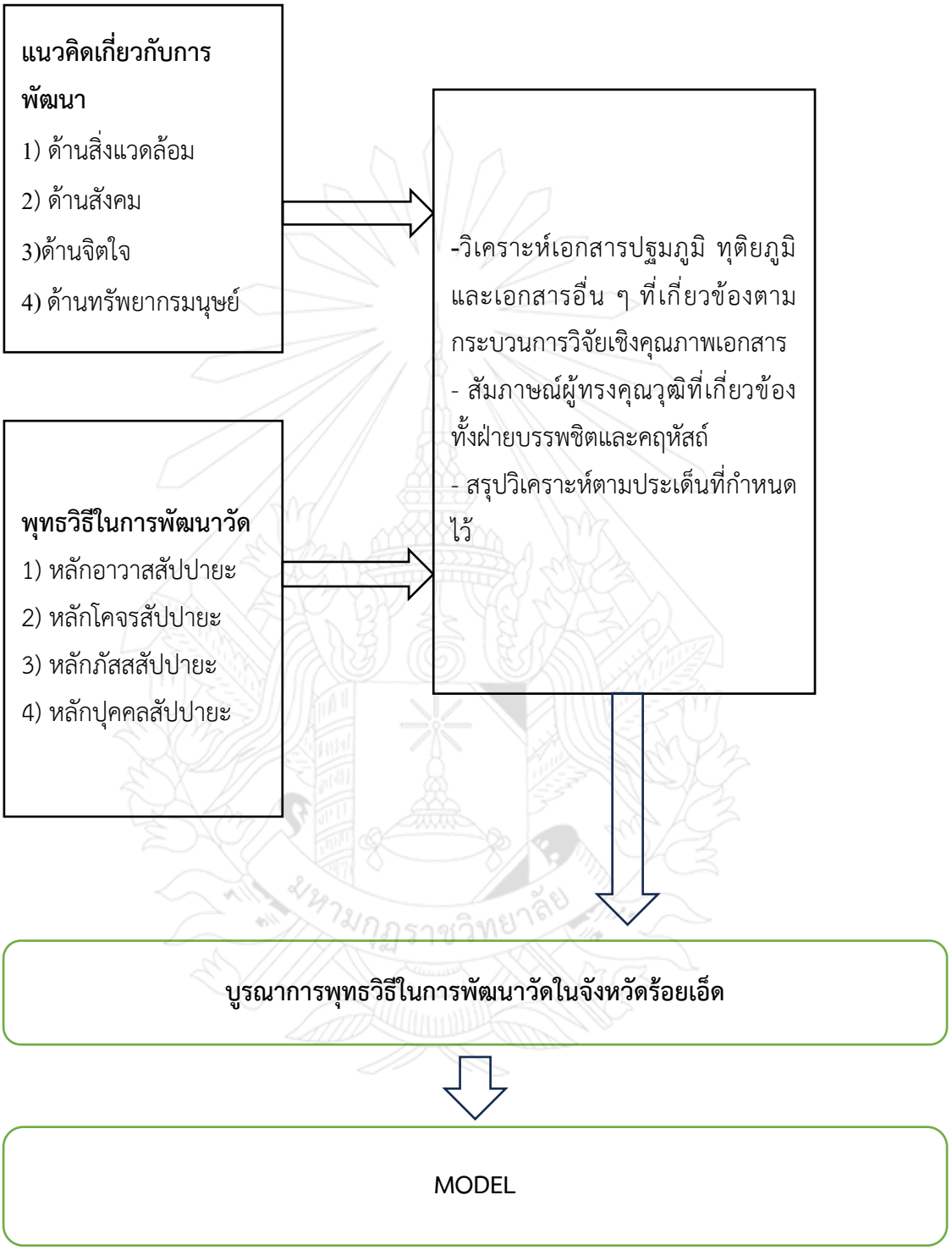
พุทธวิธี หมายถึง วิธีการพัฒนาวัด พุทธวิธีในการพัฒนาวัด ประกอบไปด้วย 1) หลักอาวาสสัปปายะ 2) หลักโคจรสัปปายะ 3) หลักภัสสสัปปายะ 4) หลักปุคคลสัปปายะ

จังหวัดร้อยเอ็ด หมายถึง จังหวัดที่ปรากฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย และมีวัดที่มีการบริหารจัดการวัดตามหลักปรัชญาหลังนวยุคในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด

---

[39] พระครูสุตวรากร, “ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการด้านการพัฒนาชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2559, บทคัดย่อ.

1.9 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

การวิจัยเรื่อง“บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด” ได้ศึกษาเนื้อหาสาระที่สำคัญทั้งแนวคิดทฤษฎี จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

2.1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

2.2 ความหมายของการพัฒนา

2.3 ความสำคัญของการพัฒนา

2.4 การพัฒนาอย่างยั่งยืน

2.5 สรุปแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

การพัฒนาเป็นกระบวนการที่มีมิติหลากหลายและเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญหลายอย่างได้แก่ โครงสร้างทางสังคม ทัศนคติของประชาชน สถาบันของชาติ ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การศึกษา การขจัดความยากจน ตลอดถึงเทคโนโลยีต่างๆ การพัฒนามีความหมายกว้างมากมักใช้ในความหมายการพัฒนาประเทศ แต่ถ้าจะเข้าใจได้ดีก็ต้องหมายถึงประเทศที่พัฒนาแล้วด้วยเนื่องจากประเทศที่พัฒนาแล้วมาถึงจุดที่ตระหนักในศักยภาพของมนุษย์นานแล้วและได้เรียนรู้ถึงความไม่เท่าเทียมกัน

แนวคิดพื้นฐานของการพัฒนานี้ สืบเนื่องจากสภาพธรรมชาติที่มนุษย์ เป็นสัตว์สังคม มนุษย์โดยธรรมชาติย่อมอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ไม่อยู่อย่างโดยเดี่ยว การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มของมนุษย์อาจมีได้หลายลักษณะและเรียกต่างกัน เป็นต้นว่า ครอบครัว (family) เผ่าพันธุ์ (tribe) ชุมชน (community) สังคม (society) และประเทศ (country) และเมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ย่อมเป็นธรรมชาติอีกที่ในแต่ละกลุ่มจะต้องมี ผู้นำกลุ่ม และ ผู้ตาม คือ ประชาชนหรือคนในกลุ่ม รวมทั้งมี การควบคุมดูแลกันภายในกลุ่ม หรือ การจัดระเบียบภายในกลุ่ม ซึ่งอาจเรียกว่า การบริหารหรือการพัฒนาภายในทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและความสุข และในบางกรณีการควบคุมดูแลอาจเกี่ยวข้องกับภายนอกด้วย เช่น กรณีการติดต่อ ประสานงาน การต่อสู้ หรือการทำสงครามกับกลุ่มอื่น สภาพเช่นนี้ได้มีวิวัฒนาการตลอดมา โดยผู้นากลุ่มขนาดใหญ่ เช่น ในระดับประเทศอาจเรียกว่า นักบริหาร หรือผู้บริหาร ขณะที่การควบคุมดูแลหรือการจัดระเบียบนั้น เรียกว่า การบริหาร ที่กล่าวมานี้ เป็นมุมมองในแง่ของนักบริหาร แต่ถ้าในมุมมองของนักพัฒนา อาจเรียกผู้บริหารและการบริหารนั้นว่านักพัฒนา

และการพัฒนา ตามลำดับ ด้วยเหตุผลเช่นนี้ มนุษย์จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงจากการพัฒนาได้ง่าย และทำให้กล่าวได้อย่างมั่นใจว่า ที่ใดมีกลุ่ม ที่นั่นย่อมมีการพัฒนา[1]

จากสภาพของกลุ่มในยุคเริ่มแรกซึ่งธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ อิทธิพลของธรรมชาติจะมีต่อมนุษย์ที่รวมกันอยู่ในกลุ่มมาก โดยการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของมนุษย์จะอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ อีกทั้งธรรมชาติและผู้นำเป็นตัวกำหนดแนวทางการพัฒนา ซึ่งครอบคลุมวิธีการประกอบอาชีพด้วย ลักษณะการพัฒนาและการประกอบอาชีพในยุคนั้น ไม่ซับซ้อน และจำนวนประชากรก็มีไม่มากต่อมาเมื่อจำนวนมนุษย์ที่รวมตัวกันอยู่ในกลุ่มมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ทำให้กลุ่มมีขนาดใหญ่ขึ้น เปลี่ยนเป็นชุมชน และเป็นประเทศ ในเวลาเดียวกัน ทรัพยากรธรรมชาติเริ่มเสื่อมโทรม ผู้นำและผู้ตาม คือ ประชาชน พยายามเอาชนะธรรมชาติ ได้ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน (folk wisdom) และการลองผิดลองถูก (trial and error) เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาและการประกอบอาชีพเมื่อกลุ่มมีขนาดใหญ่และมั่นคงขึ้นเป็นประเทศ ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติได้ถูกนำมาใช้เป็นจำนวนมาก บางส่วนเสื่อมสลาย ถูกทำลาย และสิ้นสภาพไปเป็นจำนวนมาก ประกอบกับผู้นำและ ผู้ตามหรือประชาชนมีการศึกษาสูงขึ้น มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และความชำนาญเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเพิ่มมากขึ้น นำวิชาความรู้ที่เป็นศาสตร์ (science) หรือความรู้ที่เป็นระบบ ข้อมูลข่าวสาร และเทคโนโลยีมาใช้เพิ่มขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น จำนวนประชากรได้เพิ่มมากขึ้น เกิดการแข่งขันกันระหว่างกลุ่ม ระหว่างประเทศ หรือหลาย ๆ ประเทศเพื่อเร่งปริมาณและเวลาในการทำงานและการผลิต เป็นต้น เหล่านี้ ทำให้ผู้นำประเทศต้องค้นหาแนวทางการพัฒนาต่าง ๆ เพื่อเอาชนะธรรมชาติ พึ่งพาธรรมชาติน้อยลง หรือไม่ต้องอยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติ ตัวอย่างเช่น เดิมมนุษย์อยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติ ทุกปีจะเกิดน้ำท่วม ต่อมา มนุษย์มีวิชาความรู้ มีความสามารถ และ มีเทคโนโลยีสูงขึ้น ได้สร้างเขื่อนป้องกันน้ำท่วม และยังนำธรรมชาติไปใช้ประโยชน์มากขึ้น เช่น มนุษย์นำน้ำจากน้ำตกไปผลิตเป็นพลังงานไฟฟ้า และมีหน่วยงานที่คอยเฝ้าระวังและเตือนภัยเกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น กรมอุตุนิยมวิทยา เป็นต้น สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น (human component) ถือว่าเป็นการประดิษฐ์คิดค้นหรือสร้างผลผลิตใหม่ (innovation) เพื่อนำมาใช้แทนสิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้น (natural component) หรือใช้แทนทรัพยากรธรรมชาติ (natural resource) ที่นับวันจะลดน้อยลง[2]

---

[1] สนธยา พลศรี, *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน พ.ศ. 2547*, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์), 2547, หน้า 89.

[2] ณัฐหทัย ชลายนวัฒน์, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักธรรม : กรณีศึกษา บริษัท 505 โภคภัณฑ์ จำกัด”, วิทยานิพนธ์พัฒนาแรงงานและสวัสดิการมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 2546, หน้า 83.

อย่างไรก็ดี การพัฒนา เป็นการกระทำเพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น และการเปลี่ยนแปลงนั้น จะต้องเป็นไปในทางที่ดีขึ้น หรือดีกว่าสภาพที่เป็นอยู่ และการพัฒนา เมื่อนำมาวิเคราะห์แล้ว จะเห็นว่ามีการให้ความหมายตามแนวทาง 3 แนว คือ ในแง่ของความก้าวหน้า ในแง่ที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนเพื่อให้เกิดความเจริญ และในแง่ของวิธีการในการดำเนินการพัฒนา โดยเป้าหมายของการพัฒนาคือการปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยการให้ความสำคัญกับความสุขทางจิตใจอันเกิดจากความมีอิสรภาพที่พึ่งตนเองได้ และความเข้มแข็งของบุคคลและสังคม ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นระดับของการพัฒนาประการหนึ่งในบรรดาตัวชี้วัด 4 ประการ คือ

1. พัฒนากาย มีการพัฒนาทางกายภาพ อันได้แก่ มีร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ไม่ขาดอาหาร มีเสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ยาบรรเทารักษาโรค มีสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมที่ดี

2. พัฒนาศีล มีการพัฒนาด้านระเบียบ กฎเกณฑ์ กฎหมายอันเป็นกติกาในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ให้ความสงบสุข เป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย สามารถขจัดข้อขัดแย้งและจัดสรรผลประโยชน์ได้อย่างยุติธรรม โดยเฉพาะเป็นกติกาที่อยู่ในจิตสานึกของผู้คนที่เรียกว่าเป็นการพัฒนาสังคม

3. พัฒนาจิต มีการพัฒนาจิตใจ ด้วยการฝึกอบรมจิตใจให้สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทั้ง 3 ด้าน คือ คุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต

3.1 คุณภาพจิต เป็นจิตที่มีพื้นฐานที่ดี อันได้แก่ มีเมตตา มีความรัก ความเป็นมิตร ความปรารถนาประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น มีความกรุณา มีใจเสียสละแบ่งปันมีน้าใจเผื่อแผ่โอบอ้อมอารีย์

3.2 สมรรถภาพจิต เป็นจิตที่มีความสามารถ เนื่องจากถูกฝึกให้มีสติความพากเพียรสู้งาน มีความอดทนมีสมาธิแน่วแน่ มีสัจจะเอาจริงเอาจังมีความเด็ดเดี่ยวต่อปณิธานและอุดมการณ์ในใจ

3.3 สุขภาพจิต เป็นจิตที่มีสุขภาพดี มีจิตใจเป็นสุข สดชื่น ร่าเริง เบิกบาน ปลอดโปร่ง สงบผ่องใส ไม่ขุ่นมัว

4. พัฒนาปัญญา มีการพัฒนาปัญญา อันได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในศิลป์และศาสตร์ ต่าง ๆ อย่างไม่มีอคติ มีความรู้ความเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงรู้เท่าทันธรรมดาของสังขารคือโลกและชีวิต ถึงขั้นทำจิตให้เป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์[3]

การพัฒนาที่พึ่งพิงโลกภายนอกก็มีทั้งข้อดี ข้อเสีย มีโอกาสทั้งที่จะเกิดความหายนะหรือเจริญรุ่งเรืองบางคนอาจได้ยินว่ามีการพัฒนาเกิดขึ้นแล้วทว่ามองดูจริง ๆ แล้ว อาจยังไม่ใช่ความยากจนยังมีมิติที่ลึกกว่านั้นอีก ชาวนายังคงต่อสู้เพื่อความอยู่รอดจากการขาดที่ดินทำกินสลัมผุดขึ้นเต็มเมืองคนร่ำรวยเป็นคนให้กู้เงินและเจ้าของที่ดินท่ามกลางความยากลำบากในการเพาะปลูกของ

---

[3] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ*, พิมพ์ครั้งที่ 19, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรม จำกัด, 2556), หน้า 167.

ชาวนาที่สภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยและเต็มไปด้วยความเสี่ยงการวัดจากดัชนีบางอย่างอาจบอกได้ว่าการปรับปรุงดีขึ้นในบางด้านเช่นด้านเศรษฐกิจช่วงอายุขัยการลดอัตราการตายของเด็กทารกแต่บางด้านอาจยิ่งแย่ลงกว่าเดิมเช่นภาระหนี้การทำลายสภาพแวดล้อมและความเหลื่อมล้ำยิ่งมีคนอ้างแนวคิดของการพัฒนามากเท่าใดก็ยิ่งสับสนคำว่าการพัฒนา มีหลายความหมายการพัฒนามีแนวคิดและการกระทำที่เปลี่ยนแปลงมาตลอดแต่ก่อนที่จะกล่าวถึงความหมายใหม่ในปัจจุบันนั้นขอกล่าวถึงประวัติของแนวคิดในการพัฒนาเสียก่อน การนำการพัฒนาไปปฏิบัติส่วนใหญ่หาทางเพิ่มและกำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นรากฐานของการกำหนดจุดมุ่งหมายของการพัฒนานอกจากนี้ยังมีการประเมินขอบเขตของการเปลี่ยนแปลงตามทิศทางที่เกิดขึ้นจริงหรือควรจะเกิดขึ้นในบรรดาปัญหาเหล่านี้มีประเด็นหลักอันหนึ่งคือใครควรเป็นผู้ตัดสินใจกำหนดทิศทางและกำหนดลักษณะของการเปลี่ยนแปลงประวัติของแนวคิดในการพัฒนาอาจจำแนกได้เป็น 2 ยุค คือยุคแรกที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและยุคหลังจากนั้น[4]

สรุปว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเจริญ เป็นความตั้งใจที่พยายามกระทำเพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง หรือเพื่อปฏิบัติการให้บรรลุผลตามเป้าหมาย โดยอาศัยยุทธศาสตร์หรือแผนการหรือวิธีการอันชาญฉลาดเพื่อบรรลุจุดหมายอย่างหนึ่งอย่างใด ซึ่งเป็นเป้าหมายที่มีความยากพิเศษไม่บรรลุได้โดยวิธีธรรมดาและสามารถนำไปผ่านการตรวจสอบ โดยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อยืนยันว่าเป็นแผนการที่ใช้ปฏิบัติการเพื่อบรรลุจุดหมายของงานอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้การบริหารงานบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 ความหมายของการพัฒนา

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้ ดังนี้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้ให้ความหมายของคำว่า พัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (directed change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า (planned change)[5]

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ให้ความหมายของคำว่า พัฒนา หมายถึง การกระทำให้เกิดขึ้น คือเปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า[6]

---

[4] เสน่ห์ จุ้ยโต และคณะ, *การจัดการทรัพยากรมนุษย์หน่วยที่ 4,* (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2547), หน้า 147.

[5]สัญญา สัญญาวิวัฒน์, *การพัฒนาชุมชน*, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2526), หน้า 5.

[6]ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, *หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท,* (กรุงเทพมหานคร : ส.ส.น.ไทยอนุเคราะห์ไทย, 2526), หน้า 1.

อมร รักษาสัตย์ และ ขัตติยา กรรณสูต ได้ให้ความหมายของคำว่าพัฒนาว่าหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในตัวระบบที่ทำการ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในตัวระบบที่ทำการ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพ (qualitative changes) ส่วนการแปลงรูป (transformation) เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของตัวกระทำการ (environmental changes) ซึ่งนอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านคุณภาพและปริมาณ เช่น การคมนาคมของประเทศไทยเมื่อเริ่มแรกได้มีการใช้รถเทียมม้าแล้วปรับปรุงให้ดีขึ้นโดยใช้เครื่องจักรไอน้ำมาทำรถไฟ ค่อย ๆ ปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น ๆ เร็วยิ่งขึ้น ๆ การเปลี่ยนแปลงจากรถม้ามาเป็นรถไฟหรือเป็นรถยนต์ หรือเครื่องบิน จนเป็นจรวดก็ดี นับได้ว่าเป็นการพัฒนา[7]

ที. อาร์. แบ็ทเท็น (T. R. Batten) ผู้เชี่ยวชาญด้านพัฒนาชุมชนของอังกฤษได้ให้ความหมายของคำว่า พัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น[8]

บรูคฟิลด์ (brookfield) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาโดยเน้นด้านเศรษฐกิจว่า หมายถึงความก้าวหน้าที่มุ่งจัดสวัสดิการ เป็นต้นว่า การลดความยากจนและลดการว่างงาน การลดความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจ คำว่า พัฒนา ในความหมายของกลุ่มมาร์กซิส (Marxist) ซึ่งเน้นด้านเศรษฐกิจ มองในแง่ที่ว่า การพัฒนาของประเทศทุนนิยมอุตสาหกรรมยุโรปตะวันตก ในความเป็นจริงต้องอาศัยประเทศด้อยพัฒนาหรือประเทศโลกที่สามซึ่งในแง่นี้ประเทศโลกที่สามไม่เป็นประเทศอุตสาหกรรมจะกลายเป็นประเทศบริวารที่ต้องพึ่งพาประเทศที่จะเจริญก้าวหน้ากว่า ทำให้เศรษฐกิจของประเทศโลกที่สามถูกครอบงำ[9]

คินเดิ้ลเบอร์เกอร์ (Kindleberger) กล่าวถึงการพัฒนาทางเศรษฐกิจว่า เป็นการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางเทคนิค การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างระบบเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงระบบการเมือง การเปลี่ยนแปลงระบบสังคม การเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษา และการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศ การเปลี่ยนแปลง ดังกล่าวนั้น ใช้ค่านิยมของแต่ละสังคมเป็นตัวกำหนดแนวทางการพัฒนาว่าจะเป็นไปในทิศทางใด ตัวอย่างเช่น คนไทยบางส่วนมีความเชื่อหรือมีค่านิยมว่าเทคโนโลยี เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเจริญหรือแสดงว่าประเทศไทยเป็นประเทศพัฒนา ดังนั้น จึงพยายามที่จะนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาใช้ภายในประเทศให้มาก[10]

---

[7]อมร รักษาสัตย์ และ ขัตติยา กรรณสูต (บรรณาธิการ), *ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ,* (กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การขายและการซื้อแห่งประเทศไทย, 2515), หน้า 2 – 8.

[8]T.R. Batten, *Community and Their Development,* (London : Oxford University Press, 1959), p. 2.

[9]พิชญ์ สมพอง, *สังคมวิทยาว่าด้วยการพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร : กิ่งจันทร์การพิมพ์, 2529), หน้า 18.

[10] Ibid.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้ให้ความหมายของคำว่า พัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (directed change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า (planned change)[11]

พัทยา สายหู ให้ความเห็นไว้ว่า การพัฒนา แปลว่า การทำให้เจริญ การทำให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่พึงปรารถนา[12]

ทิตยา สุวรรณชฎ ได้อธิบาย การพัฒนา ไว้ว่า การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงที่ต้องการและได้กำหนดทิศทาง และมุ่งที่จะควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงด้วย สภาวะการพัฒนาเป็นสภาวะสมาชิกของสังคมได้ใช้ความรู้ ความสามารถของตนได้เต็มที่ โดยไม่มีสภาวะครอบงำ เช่น ความบีบคั้นทางการเมือง ความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ หรือความไม่สมบูรณ์ในอนามัย ทุกคนสามารถที่จะนำเอาศักยะของตนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่ เช่น การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรของไทยไม่สามารถจะใช้รถแทรกเตอร์แบบอเมริกาได้ ม.ร.ว. เทพฤทธิ์ เทวกุล ได้ประดิษฐ์ “ควายเหล็ก” ขึ้นมาใช้ไถนาในสภาพแวดล้อมของสังคมไทย[13]

วิทยากร เชียงกูล กล่าวไว้ว่า การพัฒนาที่แท้จริงควรหมายถึง การทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรม และจิตใจและความสงบสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับการได้รับปัจจัยทางวัตถุ เพื่อสนองความต้องการของร่างกายแล้ว ประชาชนยังต้องการพัฒนาทางด้านการศึกษา สิ่งแวดล้อมที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจ และการพัฒนาทางวัฒนธรรม และจิตใจด้านต่างๆ ด้วย ความต้องการทั้งหมดนี้ บางครั้งเราเรียกกันว่าเป็นการพัฒนาคุณภาพเพื่อที่ให้เห็นว่า การพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับการเพิ่มปริมาณสินค้า หรือการเพิ่มรายได้เท่านั้น หากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจ ความสุขของประชาชนมากกว่า[14]

ประดับ บัณฑิตย์ กล่าวไว้ว่า การพัฒนา หมายถึง ความเจริญก้าวหน้า หรือขบวนการเพิ่มพูน ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น[15]

---

[11] สัญญา สัญญาวิวัฒน์, *การพัฒนาชุมชน*, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2526), หน้า 5.

[12] พัทยา สายหู, *ความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกของสังคม,* (กรุงเทพมหานคร : พิฆเณศ, 2516), หน้า 72.

[13] ทิตยา สุวรรณชฎ, *สังคมวิทยาในวิทยาศาสตร์สังคม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัยสถา-บันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2517), หน้า 187-189.

[14] วิทยากร เชียงกูล, *การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ฉับแกระ, 2527), หน้า 17-18.

[15]พ.อ.ประดับ บัณฑิตย์, “การพัฒนากำลังพลของกองทัพบกไทย”, วิทยานิพนธ์วิทยาลัยการทัพบก, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิชาการทหารบกชั้นสูง), 2525, หน้า 8.

สุรพร คันธากร กล่าวไว้ว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนจากสุขภาวะที่ไม่ดี ไปสู่สุขภาวะที่ดีขึ้น[16]

สรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ถ้าเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดี ก็ไม่เรียกว่าการพัฒนา ขณะเดียวกัน การพัฒนามิได้หมายถึงการเพิ่มขึ้นปริมาณสินค้าหรือรายได้ของประชาชนเท่านั้น แต่หมายความรวมไปถึงการการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้มีความเจริญก้าวหน้าและมีคุณภาพที่ดีขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพเดิมนำไปสู่ความเจริญของชีวิตเพิ่มความพึงพอใจและเพิ่มความสุขของประชาชนด้วย

2.3 ความสำคัญของการพัฒนา

การพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วยหลักการ หรือแนวคิดที่สำคัญของการพัฒนา 2 ประการ คือ

1. แนวคิดเรื่อง “ความต้องการ” โดยเฉพาะความต้องการพื้นฐานที่จำเป็นในกลุ่มคนยากจนของโลก ซึ่งควรได้รับความช่วยเหลือเป็นอันดับแรก

2. ความคิดเรื่อง “ขีดจำกัด” ที่ขึ้นอยู่กับความสามารถของสิ่งแวดล้อม เนื่องจากการถูกเอารัดเอาเปรียบโดยเทคโนโลยีและสถาบันสังคม ซึ่งมุ่งหวังเพื่อสนองตอบความต้องการทั้งของคนรุ่นปัจจุบันและอนาคต[17]

ดังนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของทุกประเทศ ไม่ว่าประเทศร่ำรวยหรือยากจน ประเทศขนาดใหญ่ หรือประเทศเล็ก ๆ ต้องได้รับการพิจารณาใหม่ตามแนวคิดหลักของความยั่งยืน การพัฒนาแบบใหม่นี้จะเกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนการดำเนินงานใหม่ ทั้งการพัฒนาและปฏิรูปสถาบันหลัก ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยนโยบายด้านการพัฒนาต้องคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรธรรมชาติ และการจำแนกต้นทุนและผลประโยชน์ รวมถึงการคำนึงถึงความยุติธรรมเพื่อสังคมระหว่างคนรุ่นเดียวกัน และความยุติธรรมระหว่างคนแต่ละรุ่นด้วย

---

[16]สุรพร คันธากร, “บทบาทของกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในหมู่บ้านกู่เสือ ตำบลยางเนิ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2549, หน้า 6.

[17] ประไพพรรณ เอมชู, แปลและเรียบเรียง, “ปีเริ่มต้นของศตวรรษโลกเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรม” : *วารสารคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯสหประชาชาติ*, ปีที่ 19 ฉบับที่ 6, (พฤศจิกายน-ธันวาคม 2538), หน้า 55.

ทิศทางเชิงนโยบายหรือแนวนโยบาย เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนที่สำคัญมีลักษณะดังนี้

1. ประชากรและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Population and Human Resources) เป็นเรื่องของความสัมพันธ์อย่างเหมาะสมระหว่างจำนวนประชากรและทรัพยากรที่เกี่ยวพันกับความเท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร รวมถึงการให้การศึกษาเพื่อปรับปรุงศักยภาพของมนุษย์ในการจัดการกับทรัพยากรเหล่านั้น จึงควรสร้างความเข้มแข็งทางสังคม วัฒนธรรม และการจูงใจทางเศรษฐกิจ เพื่อการวางแผนครอบครัว อีกทั้งสนับสนุนให้ทุกคนต้องได้รับการศึกษา มีการคุมกำเนิดและให้ได้รับการบริการที่จำเป็น ส่วนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มิใช่เพียงเพื่อสร้างความรู้ความสามารถทางเทคนิคเท่านั้น แต่รวมถึงการสร้างค่านิยมเพื่อช่วยเหลือแต่ละบุคคลและชีวิตให้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และการพัฒนา เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจและความเต็มใจที่จะแบ่งปันทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกัน

2. ความมั่นคงด้านอาหาร (Food Security : Sustaining the Potential) ซึ่งสืบเนื่องมาจากการเพิ่มจำนวนประชากรที่ทำให้บางประเทศประสบปัญหาเรื่องมีอาหารไม่พอเพียงเพื่อการบริโภค ในขณะที่ประเทศอุตสาหกรรมมีการผลิตที่มีสิ่งสนับสนุนสูงเป็นอย่างมาก ทำให้สามารถนำทรัพยากรมาใช้ได้มาก และก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมมาก อีกทั้งการที่มีการป้องกันการแข่งขันจากนานาชาติเป็นเครื่องมือ ซึ่งตรงกันข้ามกับประเทศที่กำลังพัฒนาที่มีปัญหาขาดแคลนเทคโนโลยีไม่เพียงพอ การจูงใจทางเศรษฐกิจมีน้อย ร่วมกับปัญหาคุณภาพดินที่แห้งแล้ง ขาดธาตุอาหาร ไม่สามารถเพาะปลูกได้ จึงก่อให้เกิดปัญหาความมั่นคงด้านอาหารเกิดขึ้น

3. ชาติพันธุ์และระบบนิเวศ (Species and Ecosystems : Resources for Development) ซึ่งเกิดจากความเจริญด้านวิทยาศาสตร์ได้ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงความหลากหลายทางสายพันธุ์ที่จำเป็นต่อระบบนิเวศและชีวภาพทั้งมวล โดยเฉพาะการพัฒนาด้านสายพันธุ์พืช เวชกรรม และวัตถุดิบเพื่อการอุตสาหกรรม ดังนั้น ต้องนำคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม ความงาม และเหตุผลด้านวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ มาช่วยธำรงรักษาความคงอยู่ของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ด้วย

4. พลังงาน (Energy : Choices for Environment and Development) เป็นเรื่องสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยจำเป็นต้องคำนึงถึงการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ หรือลดการใช้พลังงานลงรวมถึงการใช้พลังงานอย่างปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างยิ่ง

5. อุตสาหกรรม (Industry : Producing more with less) เนื่องจากการผลิตมากทำให้ต้องใช้ทรัพยากรมาก ขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดภาวะมลพิษ ซึ่งมีผลต่อสุขภาพอนามัย และทำลายสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก ทำให้ต้องพิจารณาว่าจะผลิตจำนวนมาก แต่ใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมหรือน้อยลงได้อย่างไร รวมทั้งไม่ก่อให้เกิดความเสี่ยงในเรื่องสารเคมีเป็นพิษ น้ำเสียหรืออุบัติเหตุจึงเป็นความจำเป็นอย่างเร่งด่วนที่ต้อง ควบคุมการส่งออกของอุตสาหกรรมและสารเคมีด้านเกษตรกรรมที่เป็นอันตรายให้ได้

6. การท้าทายความเป็นเมือง (The Urban Challenge) ซึ่งพบว่าประชากรจำนวนมากที่อาศัยอยู่ในเมือง โดยเฉพาะหลายเมืองในประเทศอุตสาหกรรมต้องเผชิญปัญหาปัจจัยพื้นฐานเลวลง ทั้งสิ่งแวดล้อม ทั้งสภาพภายในเมืองและความสัมพันธ์ฉันเพื่อนบ้านก็พังทลายแต่ก็ยังมีทางเลือกทางการเมืองและสังคมให้กับคนเหล่านั้น ส่วนประเทศกำลังพัฒนาจะมีสถานการณ์ที่ไม่เหมือนกัน รัฐบาลต้องพัฒนากลยุทธ์เพื่อนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าในการเป็นเมือง โดยลดแรงกดดันของเมืองใหญ่และทำให้เป็นเมืองที่เล็กลง ซึ่งการบริหารจัดการเมืองที่ดีต้องมีการกระจายงบประมาณ กระจายอำนาจทางการเมืองและบุคคลกร ให้เป็นหน้าที่ของท้องถิ่นที่ซึ่งเป็นแหล่งที่รู้ดีที่สุดและจะจัดการได้ตามความต้องการของท้องถิ่นนั้น[18]

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าการที่จะสามารถสนองตอบความต้องการของมนุษย์และบรรลุถึงศักยภาพของการเจริญเติบโตได้ จะเกี่ยวข้องกับ 2 เรื่องต่อไปนี้คือ

1. การเพิ่มขีดความสามารถในการผลิต ขณะเดียวกันต้องเพิ่มโอกาสของความเท่าเทียมกันสำหรับทุกคนด้วย (ความเท่าเทียมกัน)

2. การพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้เกี่ยวข้องกับภาวะการเพิ่มจำนวนประชากรที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงความสามารถในการผลิตของระบบนิเวศ (ความสมดุล)

เนื่องจากการพัฒนามีขอบข่ายและเนื้อหาที่ครอบคลุมกว้างขวางมาก ซึ่งความสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนมี 2 ประการ คือ

1. ความสมดุล (Equilibrium) คือ การพัฒนาที่สอดคล้องและเชื่อมประสานกันอย่างมีดุลยภาพทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ทั้งในลักษณะสัดส่วน ปริมาณและการกระจาย

2. ความเท่าเทียมกัน (Equation) คือ ผลที่ได้จากการพัฒนาจะต้องกระจายไปอย่างเท่าเทียมกันในทุกมิติของพื้นที่และช่วงเวลาทั้งมนุษย์และสิ่งแวดล้อม[19]

สรุปได้ว่า ความสำคัญในการพัฒนาเกี่ยวข้องกับส่วนต่าง ๆ หลายส่วนด้วยกัน คือ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การพัฒนา และสิ่งแวดล้อม อันได้แก่ มนุษย์ และสภาพแวดล้อมของมนุษย์ในการพัฒนาที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืนนั้นจะพัฒนาส่วนใดส่วนหนึ่งไม่ได้ทำให้ต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบการพัฒนาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ทิศทางการลงทุน ทิศทางการพัฒนาเทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงสถาบันใหม่ต่างมีความสำคัญคือมีความสมดุลและความเท่าเทียมกันเพื่อส่งเสริมให้เกิดความยั่งยืนและทำให้คนทั้งในรุ่นปัจจุบันและอนาคตได้บรรลุตามความต้องการและตามความปรารถนาของเขาได้ ซึ่งเป็นเรื่องของความร่วมมือและความรับผิดชอบร่วมกันตั้งแต่ในระดับประเทศจนถึงระดับโลก

---

[18]เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

[19]สามชัย ศรีสันต์, “การพัฒนาแบบยั่งยืน : แนวคิดและการดำเนินการในบริบทของสังคมไทย”, วารสารนิเวศวิทยา, ปีที่ 23, ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2539), : 5.

2.4 การพัฒนาอย่างยั่งยืน

"การพัฒนาอย่างยั่งยืน" เป็นแนวคิดการพัฒนาที่เข้ามามีบทบาทในสังคมโลกและสังคมไทยในทุกๆ ด้าน แนวคิดนี้มีที่มาจาก การประชุมสุดยอดว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ณ กรุงสต๊อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน เมื่อปี พ.ศ. 2515 ที่จัดโดยองค์การสหประชาชาติ เพื่อเรียกร้องให้ทั่วโลกคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยจนเกินขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติ ผลการประชุมครั้งนี้ทำให้เรื่องสิ่งแวดล้อมได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในประชาคมระหว่างประเทศ และนำไปสู่การจัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบทางด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศต่างๆ ในเวลาต่อมา เช่น โครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Environment Programmed หรือ UNEP) และคณะกรรมาธิการโลกในเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development) เป็นต้น โดยคณะกรรมาธิการโลกในเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาได้ทำการศึกษาเรื่องการสร้างความสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา ซึ่งต่อมาได้เผยแพร่เอกสารชื่อ Our Common Future เรียกร้องให้ประชาชนในโลกเปลี่ยนแปลงวิธีการดำเนินชีวิตที่ฟุ่มเฟือย และให้มีการพัฒนาที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

2.4.1 ด้านสิ่งแวดล้อม

การพัฒนา หมายถึง การพัฒนาที่มีการคำนึงถึงความเสียหายของสิ่งแวดล้อม มีการป้องกันปัญหาที่เกิดแก่สิ่งแวดล้อม หรือถ้าจำเป็นจะต้องเกิดความเสียหายก็จะต้องทำในขอบเขตที่เสียหายน้อยที่สุด การพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติทางด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมนี้จึงเป็นรูปแบบการใช้ทรัพยากรที่มีการบำรุงรักษา และมีอัตราการใช้ที่อยู่ในขอบเขตการอำนวยให้หรือศักยภาพที่ทรัพยากรนี้จะคืนสู่สภาพปกติได้

การพัฒนาในอดีตที่ผ่านมาจะพิจารณาที่ประสิทธิภาพ และความเป็นธรรมที่จะเกิดขึ้นจากการพัฒนาภายใต้กำหนดเวลาสั้น ๆ เท่านั้น นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญเฉพาะคนในรุ่นปัจจุบันแต่จากกระแสเรียกร้องในสังคมที่ต้องการให้การพัฒนานั้นคำนึงถึงการอยู่รอดและการกินดีอยู่ดีของคนในอนาคตร่วมกัน จึงเป็นเหตุให้มีความยั่งยืนเข้ามาเป็นองค์ประกอบการพัฒนาและกระบวนการตัดสินใจ ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาที่ยั่งยืน ในภาพรวมจึงหมายถึง การพัฒนาเพื่อบรรลุถึงความต้องการของมนุษยชาติในปัจจุบัน ขณะเดียวกันก็ต้องไม่เป็นการลดทอนหรือเบียดบังโอกาสที่จะบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ในอนาคตด้วย

องค์ประกอบของสังคมที่การพัฒนาที่ยั่งยืน

1. ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและการใช้ทรัพยากร เช่น ปริมาณแหล่งน้ำและความเพียงพอของน้ำใช้ในปัจจุบัน การใช้พลังงานทดแทนอย่างอื่น ทั้งจากธรรมชาติและจากการประดิษฐ์ขึ้น ได้แก่ พลังงานน้ำ พลังงานลม พลังงานความร้อนใต้พิภพ พลังงานแก๊สชีวภาพ และพลังงานแสงอาทิตย์ และมีการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

2. เศรษฐกิจที่มั่นคงของชุมชน คือ มีการพัฒนาที่ทำให้ชุมชนมีเศรษฐกิจดีอย่างต่อเนื่องและควบวงจร

3. คุณภาพชีวิตที่ดีของประชากรในชุมชน เช่น มีการอยู่ดีกินดี อยู่ในที่ที่มีอากาศดี ปราศจากมลภาวะ มีการจัดสรรการใช้ประโยชน์จากที่ดินอย่างถูกต้องตามศักยภาพของแต่ละพื้นที่ มีบริการสาธารณสุขอย่างทั่วถึง มีการให้การศึกษาอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

หลักการการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน หลักการที่นำไปสู่ความยั่งยืน สรุปได้ 3 ประการ ดังนี้

1. รักษาและกระตุ้นให้เกิดความหลากหลาย การพัฒนาที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนมีหลายแนวทางทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง มนุษย์จึงควรรักษาและกระตุ้นให้เกิดความหลากหลายโดยไม่ผูกขาดเฉพาะรูปแบบที่ถูกต้องที่สุดหรือสมบูรณ์ที่สุดของวัฒนธรรม จริยธรรม ศาสนา และสังคม เพียงแนวทางใดทางหนึ่งเท่านั้น

2. ดำเนินการพัฒนาหรือสร้างระบบเศรษฐกิจที่รวมเอาสิ่งแวดล้อมและเวลาในอนาคตเข้าไว้ในกระบวนการตัดสินใจ

3. ต้องแสวงหาแนวทางที่เห็นร่วมกันบนพื้นฐานของสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และศีลธรรมที่มีความหลากหลาย

ในปัจจุบันแนวทางในการปฏิบัติที่จะไปสู่การพัฒนาธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนนั้นต้องประกอบไปด้วย ดังนี้

1. การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ควรดำเนินการดังนี้

1.1 การอนุรักษ์สสารและวงจรการหมุนเวียน ซึ่งเป็นความสามารถในการฟื้นตัวของธรรมชาติ

1.2 จำกัดการปล่อยของเสีย เพื่อรักษาความสามารถของธรรมชาติในการจัดการกับของเสีย

1.3 รักษาความหลากหลายของระบบนิเวศแบบต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันบนพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง เพื่อควบคุมความสามารถในการสร้างผลผลิตของธรรมชาติไว้

2. การใช้ทรัพยากรอย่างมีอย่างประสิทธิภาพ ควรดำเนินการดังนี้

2.1 ทำให้เกิดความยุติธรรม โดยอาศัยหลักการว่า “ใครทำคนนั้นต้องจ่าย”

2.2 ให้การชดเชยกับผู้ที่ได้รับผลกระทบจากผู้ที่ก่อนให้เกิดปัญหา

2.3 มีมาตรการชดเชยแก่การผลิตที่สร้างผลดีต่อสิ่งแวดล้อมที่อาจมีกำไรน้อยในระบบธุรกิจ

2.4 กระจายสิทธิและรับรองสิทธิในการใช้ทรัพยากรให้แก่กลุ่มคนในสังคมอย่างเสมอภาค

2.5 ให้ความคุ้มครองทรัพยากรไปพร้อมๆ กับการรักษาสิ่งแวดล้อม

2.6 ต้องควบคุมอย่าให้สังคมต้องจ่ายค่าชดเชยเพื่อปกปิดปัญหานิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อม

2.7 ดำเนินการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในทางเทคนิค

2.8 ส่งเสริมและกระตุ้นการหมุนเวียนผลผลิตที่เลิกใช้แล้ว และหาวิธีการยืดอายุผลิตภัณฑ์

3. การหลีกเลี่ยงความล้มเหลวของกลไกรัฐที่เกี่ยวข้อง โดยการปฏิบัติสิ่งต่อไปนี้

3.1 ใช้กลไกการตลาดตามระบบปกติ

3.2 ส่งเสริมเจตคติที่ดีของสังคมต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

3.3 ยึดหลักความยุติธรรมในสังคม ถ้าใครต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติจะต้องยอมจ่ายเงินตามมูลค่าที่เป็นจริงของทรัพยากรนั้น ๆ ไม่ใช่ระบบผูกขาด

3.4 ถ้านโยบายของรัฐใด ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อกลุ่มชนต่าง ๆ ในสังคม รัฐจำเป็นต้องตัดสินใจเลือกนโยบายเกื้อหนุนกลุ่มคนที่ด้อยโอกาสในสังคมนั้น ๆ เพราะกลุ่มคนที่ด้อยโอกาสและยากจนก็ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมอยู่แล้ว

3.5 รักษาเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจและการเมือง

4. การรักษาทางเลือกสำหรับอนาคต โดยวิธีการดังนี้

4.1 หลีกเลี่ยงการทำลายสิ่งแวดล้อม

4.2 เมื่อมีความไม่แน่ใจเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือเทคนิคที่อาจจะมีผลกระทบ ให้เลือกการตัดสินใจในทางที่รอบคอบ โดยยึดหลักการปลอดภัยไว้ก่อนว่า ถ้ามีความไม่แน่ใจก็ให้ระงับโครงการนั้น ๆ ไว้จนกว่าจะได้ข้อมูลที่เพียงพอ

4.3 เพิ่มความหลากหลายทางนิเวศวิทยา เศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากความหลากหลายดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ในการปรับตัวให้ตอบสนองได้อย่างรวดเร็วต่อการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่อาจจะมี

4.4 รักษามาตรการทางการเงินให้สะท้องความเป็นจริงของสภาพเศรษฐกิจขณะนั้นและให้มีเสถียรภาพ

5. หยุดการเจริญเติบโตขอประชากร โดยมาตรการต่าง ๆ เช่น การให้การศึกษา หรือการขยายระบบการศึกษาภาคบังคับ เป็นต้น

6. การกระจายความมั่นคงให้แก่กลุ่มคนที่ยากจน

7. การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งที่แปรรูปแล้วและยังไม่แปรรูป แนวทางปฏิบัติมีดังนี้

7.1 ลดการใช้พลังงาน เพื่อสงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ และการแสวงหาแหล่งพลังงานทดแทน

7.2 สงวนรักษาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ โดยการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องให้แก่คนในชุมชน เพื่อให้เห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและเกิดจิตสำนึกที่จะมีส่วนร่วมในการรักษาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ

7.3 ใช้เทคโนโลยีอย่างชาญฉลาด เพื่อให้ได้ทั้งผลผลิตทางอุตสาหกรรมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

7.4 เปลี่ยนพฤติกรรมในการอุปโภคบริโภค เพื่อลดปริมาณขยะและของเสีย โดยการลดการใช้ (reduce) การใช้แล้วใช้อีก (reuse) การแปรใช้ใหม่ (recycle) และการซ่อมแซม (repair)[20]

สรุปได้ว่า การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่เจริญก้าวหน้าอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาทางเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมนั้น จะต้องมีการบูรณาการหรือประสานประโยชน์เข้าด้วยกัน ระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ จะต้องมีการวางแผนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ให้เหมาะสมรอบคอบและคำนึงถึงสภาพการที่อำนวยให้ของทรัพยากรที่มีอยู่ ดังนั้นสังคมที่จะพัฒนาอย่างยั่งยืนจะต้องพิจารณาจากหลาย ๆ องค์ประกอบ

2.4.2 ด้านสังคม

การพัฒนาสังคมมีรากฐานทางแนวคิดและทฤษฎีมายาวนานและเป็นสากล เป็นการพัฒนาที่มีความหมายครอบคลุมกว้าง และเกี่ยวข้องกับศักยภาพของมนุษย์ในการสร้างสรรค์สังคม (Cleveland and Jacobs, 2004) เป็นเรื่องของความใฝ่ฝัน ความคิดและการตื่นตัวของมนุษย์ ในการตระหนักถึงสภาพปัญหาของสังคม และต้องการแก้ปัญหาที่มนุษย์ประสบอย่างสร้างสรรค์ โดยนัยนี้การพัฒนาสังคมจึงเกี่ยวพันกับมิติต่าง ๆ ของความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ทั้งความเชื่อทัศนคติ ค่านิยม อุดมการณ์ จารีตขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม กฎระเบียบ บรรทัดฐานทางวัฒนธรรม ความรู้ การศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่าง คน สถาบันเศรษฐกิจการเมือง ตลอดไปจนถึงศาสนาและจิตวิญญาณ

แนวคิดว่าด้วยการพัฒนามีกำเนิดมาจากโลกตะวันตก โดยเริ่มจากแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับ การขยายตัวหรือการเติบโตทางเศรษฐกิจ และต่อมาได้แพร่ขยายไปมีอิทธิพลครอบงำการกำหนดนโยบายในประเทศต่างๆ ทั่วโลก โดยเฉพาะประเทศในโลกที่สาม (Third World Countries) ซึ่งเคยตกเป็นอาณานิคม ของประเทศมหาอำนาจในโลกตะวันตกและประเทศอื่นๆ ที่ถูกจัดให้เป็นประเทศด้อยพัฒนาหรือประเทศกำลังพัฒนา เช่น ประเทศไทย เป็นต้น อย่างไรก็ตาม โดยเนื้อหาแล้ว ประวัติศาสตร์แนวความคิดว่าด้วยการพัฒนา มีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นลำดับ จากการ

---

[20]กรมวิทยาศาสตร์บริการ, *การกำจัดขยะด้วย 3Rs,* < http://www.trueplookpanya.com/blog/content/59995/ >, (6 มกราคม 2566).

เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมาเป็นการกระจายความเติบโต ทางเศรษฐกิจ การเน้นความจำเป็นขั้นพื้นฐาน จนมาถึงการเน้นในตัวมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการดำรงชีวิตอยู่อย่างยั่งยืน หรืออาจจะกล่าวได้ว่าแนวคิดการพัฒนามีวิวัฒนาการจากที่เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจในช่วงแรกๆ ค่อยๆ ไปสู่การพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์และสังคมมากขึ้นในระยะหลัง[21]

แนวคิดการพัฒนาสังคมเป็นแนวคิดที่มีรากฐานทางทฤษฎีมาอย่างยาวนานในระดับสากล สำหรับสังคมไทยได้มีการนำแนวคิดการพัฒนาสังคมมาใช้อย่างเป็นระบบในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 จากนั้นแนวคิดการพัฒนาสังคมก็ได้มีการนำไปปฏิบัติมีการศึกษาวิจัย และมีการเปลี่ยนแปลงพัฒนามาโดยตลอด

การพัฒนาควรมาจากรากฐานของตัวเองคือจากวัฒนธรรม ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของสังคมทั้งมวล ถ้าพัฒนาโดยทุบรากฐานของตัวเองทิ้ง เอาแบบอย่างของคนอื่นมาเป็นฐานการพัฒนานั้นย่อมโยกคลอน ไม่มีความมั่นคงและก่อให้เกิดความวุ่นวายในที่สุด นอกจากนั้นการพัฒนาจะต้องเชื่อมโยงธรรมชาติแวดล้อม มนุษย์ สังคมเข้าด้วยกัน ไม่ใช่การพัฒนาเฉพาะอย่าง เช่น การพัฒนาสมัยใหม่ที่จับเฉพาะอย่างเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น ด้านเศรษฐกิจ ก็มุ่งเน้นเฉพาะตัวเลขที่เติบโต ถ้าเติบโตมากก็เป็นสิ่งที่ดี โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบทางด้านมนุษย์และสังคม หรือต่อสิ่งแวดล้อมว่าจะเป็นอย่างไรบ้าง

จากการที่การพัฒนาสังคมไทยในอดีตก่อให้เกิดปัญหาต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน ขณะนี้สังคมไทยตระหนักแล้วว่า แนวคิดการพัฒนาประเทศในอดีตก่อให้เกิดผลเสียมากกว่าผลดี สังคมไทยจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนยุทธวิธีการพัฒนา จากการเน้นพัฒนาเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม การนำแนวคิดการพัฒนาจากภายนอกมาใช้ มาเป็น

1. รัฐจะไม่ผูกขาดการพัฒนาทั้งด้านแนวคิดและแนวปฏิบัติอีกต่อไป เนื่องจากในปัจจุบันประชาชนไทยโดยส่วนใหญ่เริ่มรับรู้และได้รับผลจากการพัฒนา ทั้งในด้านบวกและด้านลบ จึงเกิดมีสำนึกใหม่ต่อการพัฒนาว่า การพัฒนาเป็นเรื่องของคนทุกคน เป็นเรื่องที่ต้องระดมสรรพกำลังจากทุกส่วนของประเทศจากคนทุกกลุ่ม เพราะลำพังเพียงแต่รัฐฝ่ายเดียวไม่สามารถดำเนินการพัฒนาให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ได้ ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม

2. เกิดความพยายามที่จะแสวงหาแนวคิดและแนวปฏิบัติ ที่ก่อตัวมาจากพื้นฐานของสังคมไทยเอง โดยกระบวนการพัฒนาต้องมีรากฐานอยู่ที่ชุมชน มีวิถีจากเบื้องล่างสู่เบื้องบน กล่าวคือ

---

[21]สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, *ยุทธศาสตร์กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ. 2555- 2559,* <http://www.m-society.go.th/aboutmso.php?pageid=7> (6 มกราคม 2557).

กระบวนการพัฒนาต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนชนบท เพราะประชาชน 80 % ของไทยอาศัยอยู่ในชนบท ซึ่งต้องเริ่มจากสภาพความเป็นจริงของชุมชน เริ่มจากสิ่งที่ชุมชนมีและให้ชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจและดำเนินการแทนที่จะถูกสั่งการ หรือถูกพัฒนาโดยคนจากภายนอกเหมือนในอดีตที่ผ่านมา

นอกจากนั้น การพัฒนาสังคมมีแนวโน้มที่จะเป็นดังนี้

1. การพัฒนาสังคมจะให้ความสำคัญแก่การพัฒนาคนมากขึ้น แทนที่จะมุ่งลงทุนพัฒนาบริการสังคมอย่างที่เคยทำมาแล้ว

2. การพัฒนาสังคม จะมองภาพการพัฒนาเป็น “สังคมส่วนรวม” มากกว่าที่จะพยายามพัฒนาเป็นด้าน ๆ หรือเป็นเรื่อง ซึ่งจะช่วยให้การพัฒนาสังคมในด้านต่าง ๆ ผสมผสานได้

3. การพัฒนาสังคมจะกำหนดเป้าหมายการพัฒนาเป็นสังคมส่วนรวมที่เป็นรูปธรรมชัดเจน สามารถวัดผลได้ เช่น การกำหนดคุณภาพชีวิตของประชาชนในชาติ ในรูปของเกณฑ์วัดความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) โดยมีกลไกของการพัฒนาสังคมดังนี้

1. ชุมชนจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมมากขึ้น

2. องค์กรเอกชนจะมีบทบาทในการพัฒนามากขึ้น

3. การประกันสังคม ซึ่งเป็นการร่วมกันออกค่าใช้จ่ายแบบไตรภาคี จากรัฐบาล นายจ้างและลูกจ้าง จะมีบทบาทในการพัฒนาสังคมมากขึ้น ทั้งในด้านการคุ้มครองและการให้ผลประโยชน์ทดแทนต่าง ๆ

จากแนวคิดการพัฒนาในปัจจุบันที่มุ่งเน้นพัฒนาคนโดยพัฒนาจิตใจและพัฒนาศักยภาพของประชาชน เนื่องจากคนเป็นทรัพยากรที่สำคัญและมีค่ายิ่งในการพัฒนา ซึ่งเมื่อคนมีการพัฒนาแล้ว ย่อมจะส่งผลถึงชุมชนและสังคมต่อไป

ยุทธวิธีการพัฒนาสังคมที่เน้นเศรษฐกิจโดยรวมมากกว่าการกระจายรายได้ การรวมศูนย์อำนาจไว้ยังส่วนกลาง การนำแนวคิดการพัฒนาจากภายนอกมาใช้ และการเน้นพัฒนาเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม เป็นยุทธวิธีพัฒนาสังคมที่ผิดพลาดก่อให้เกิดปัญหาทั้งระดับบุคคลและปัญหาสังคม ซึ่งเมื่อเกิดปัญหาสังคมขึ้นจึงเกิดแนวคิดเรื่องกระบวนการพัฒนา อันเป็นยุทธวิธีการพัฒนาสังคมที่เหมาะสมและส่งผลถึงการพัฒนาด้านสังคมจิตใจ วัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง และด้านสิ่งแวดล้อมต่อไป ซึ่งกระบวนการพัฒนาสังคมเริ่มต้นจากการพัฒนาคน การพัฒนาศักยภาพของประชาชนประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ

1. การส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักรับรู้ปัญหา

2. การหาทางเลือกในการแก้ปัญหา

3. การเลือกทางเลือกที่เหมาะสมในการแก้ปัญหา

4. การปฏิบัติกิจกรรมตามทางเลือก

5. การทบทวนและปรับปรุงการดำเนินงาน

6. การประเมินผล

ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. การส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักรับรู้ปัญหาเป็นขั้นแรกในการที่จะแก้ปัญหา ซึ่งมีขั้นตอนวิเคราะห์ปัญหาคือ

- ชี้ระบุปัญหา
- จัดหมวดหมู่ปัญหา
- จัดลำดับความสำคัญปัญหา

2. การหาทางเลือกในการแก้ปัญหาหลังจากที่ระบุปัญหา และเรียงลำดับความสำคัญของปัญหาแล้ว ก็จะทำให้ทราบว่าปัญหาใดบ้างของหมู่บ้านที่จะถูกนำมาแก้ไขซึ่งในการแก้ปัญหาจะต้องแก้ที่สาเหตุที่แท้จริงของปัญหา

3. การเลือกทางเลือกที่เหมาะสมในการแก้ปัญหา โดยเลือกทางเลือกที่เหมาะสมกับทรัพยากรและศักยภาพที่จะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีความคุ้มค่า มีความพร้อมและมีความเป็นไปได้ในการดำเนินการ โดยยึด “การคิดเป็น” กล่าวคือ การรวบรวมข้อมูลประกอบการตัดสินใจ ซึ่งเป็นข้อมูล 3 ด้าน คือข้อมูลเกี่ยวกับตนเองข้อมูลด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และข้อมูลเกี่ยวกับหลักวิชาการแล้วนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบทางเลือกเพื่อให้เกิดการตัดสินใจที่เหมาะสม มีความพอดีระหว่างตนเองกับสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่

4. การปฏิบัติกิจกรรมตามทางเลือกเมื่อประชาชนเลือกทางเลือกที่จะดำเนินการแก้ปัญหาแล้ว อันดับต่อไปต้องส่งเสริมให้ประชาชนได้เรียนรู้ และสามารถดำเนินการในเรื่องของการจัดทำแผนปฏิบัติการ ดำเนินการตามแผนและการบันทึก

5. การทบทวน และปรับปรุงการดำเนินงาน เป็นภารกิจที่ต้องกระทำควบคู่ไปกับการปฏิบัติกิจกรรมตามแผนที่กำหนดไว้ เนื่องจากระหว่างการดำเนินการปฏิบัติกิจกรรม อาจจะมีอุปสรรคต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิดปัญหา ทำให้การปฏิบัติกิจกรรมได้ผลไม่เต็มที่ จึงต้องมีการปรับแผนและวิธีดำเนินงานเสียใหม่เพื่อจะได้บรรลุผลที่ต้องการ ต่อไป

6. การประเมินผล เป็นการประเมินผลกระบวนการที่ปฏิบัตินั้นบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยการเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแผน โดยกระบวนการพัฒนาสังคมนั้นประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ซึ่งจะทำให้แก้ปัญหาได้ตรงกับความต้องการของสภาพที่เป็นจริงของชุมชนและสังคมนั้น[22]

---

[22]พระราชวรมุนี (ประยุทธ์), *ธรรมมะกับชีวิตประจำวัน*, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้าและกรุงเทพมหานคร, 2545), หน้า 59.

สรุปความได้ว่า การพัฒนาด้านสังคม เป็นการพัฒนาคนเพื่อให้เชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุล โดยพัฒนาคนไทยให้มีผลิตภาพสูงขึ้น ปรับตัวรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีจิตสำนึกและวิถีชีวิตที่เกื้อกูลต่อธรรมชาติ มีสิทธิและโอกาสที่จะได้รับการจัดสรรทรัพยากรและผลประโยชน์จากการพัฒนา และคุ้มครองอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม พึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคง มีระบบการจัดการทางสังคมที่สร้างการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย รวมทั้งมีการนำทุนทางสังคมที่มีอยู่หลากหลายมาใช้อย่างเหมาะสม เพื่อสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีคุณภาพ มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต และมีความสมานฉันท์เอื้ออาทร

2.4.3 ด้านจิตใจ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงหลักการเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ตามแนวพุทธคือ การพัฒนามนุษย์ตามหลักการทางพระพุทธศาสนาด้วยการพัฒนาระบบการดำเนินชีวิตทั้งสามด้านให้เป็นการพัฒนาเต็มทั้งคนก่อนจึงจะเป็นการพัฒนาที่ได้ผลคือระบบแห่งไตรสิกขาได้แก่ศีลสมาธิปัญญา โดยเน้นเฉพาะประเด็นที่พึงพัฒนาเป็นสำคัญ90 มนุษย์ที่บรรลุจุดหมายการพัฒนามนุษย์ทั้งระบบแล้วจะเป็นปัจจัยตัวกระทำนำระบบสัมพันธ์ใหญ่ให้เป็นไปในทางที่ดีเกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ที่ดีของมนุษย์เป็นแกนกลางประสานบูรณาการกับระบบองค์รวมใหญ่เรียกว่าการพัฒนาที่ยั่งยืน[23] และท่านได้กล่าวถึงการพัฒนามนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา ว่า ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ

1) ด้านพฤติกรรมเป็นช่องทางให้เกิดการพัฒนาต่อเนื่องไปถึงการพัฒนาด้านจิตใจและด้านปัญญาได้ดีด้วยด้านพฤติกรรมได้แก่ละความเคยชินที่ไม่เกื้อกูลโดยใช้วินัยและวัฒนธรรม เพื่อเร่งแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างเอาจริงท่านให้ความสำคัญกับพฤติกรรมการหาความสุขเพราะมีผลกระทบต่อการพัฒนามาก

2) ด้านจิตใจพัฒนาจิตให้มีศักยภาพในการหาความสุขได้ง่ายขึ้นเสพบริโภคด้วยเท่าที่มีก็ได้ไม่มีก็ได้จนถึงขั้นมีก็ได้ไม่มีก็ดีอย่างฉลาดและมีจุดหมายที่นิรามิสสุขหมายถึงการมีความสุขเป็นอิสระโดยไม่อาศัยการเสพมีคุณธรรมและมีความเพียรพยายามขยันอดทนเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

3) ด้านปัญญามีความรู้เข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงของธรรมชาติเสพบริโภคด้วยรู้เข้าใจคุณค่าแท้เป็นผู้บรรลุจุดหมายของการพัฒนามนุษย์และเป็นผู้ที่เอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อสังคมมนุษย์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมจะบรรลุจุดหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน[24]

---

[23] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *การพัฒนาที่ยั่งยืน*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2539), หน้า 238.

[24] เรื่องเดียวกัน, หน้า 248.

สรุป หลักการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธโดยยึดหลักบูรณาการ (Integration) คือหลักการของความสมดุลหมายถึงการทำให้สมบูรณ์ด้วยการนำหน่วยย่อยแต่ละหน่วยซึ่งมีความเชื่อมโยงอิงอาศัยซึ่งกันและกันมารวมกันทำให้เกิดความพอดีหรือสมดุลและองค์รวมนั้นมีการดำเนินไปด้วยดีมีภาวะและคุณสมบัติในตัวเองเช่นคนเป็นองค์รวมเกิดจากกายกับใจนอกนั้นยังมีส่วนประกอบอื่นๆมากมายและส่วนประกอบอื่น ๆ ก็เข้ามาบูรณาการประสานกันในตัวเองธรรมชาติและสังคมก็มีสภาพในทำนองเดียวกันนี้คือต่างเป็นองค์รวม

2.4.4 ด้านทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้กลายเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อความอยู่รอด และความมีประสิทธิผลขององค์การ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้กลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่มีคุณค่าต่อความสำเร็จขององค์การในยุคของการแข่งขัน จำเป็นที่องค์การจะต้องมีนโยบาย และแผนการที่ให้ความสำคัญในด้านการพัฒนาและการฝึกอบรม

มนุษย์นับได้ว่าเป็นทรัพยากรทางการบริหารชนิดหนึ่งที่มีค่ามาก เพราะมนุษย์หรือคนนั้นสามารถที่จะใช้ทักษะและความรู้ในการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรอื่น ๆ ขององค์การมาเป็นสินค้าและบริการในการสร้างผลงานและประโยชน์ให้กับองค์การได้ ดังนั้น จะต้องมีการลงทุนในมนุษย์ แล้วให้สิ่งที่ลงทุนไปนั้นกลับมาตอบแทนต่อองค์การประเทศชาติและสังคม ซึ่งสิ่งที่สำคัญที่สุดที่จะต้องคำนึงถึงเป็นประการแรก ก็คือทรัพยากรมนุษย์ หรือคนในองค์การและสังคมประเทศชาติเหล่านั้นเป็นผู้มีคุณภาพแล้วหรือยัง ส่วนคนที่มีคุณภาพแล้วก็สามารถเพิ่มคุณภาพได้อีก เพราะฉะนั้น ทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นทุนที่มีค่าและสามารถให้ผลตอบแทนได้ซึ่งหากมองโดยองค์รวมแล้วเราจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าประเทศไทยในอดีตนั้นไม่ค่อยมีการลงทุนในด้านของทรัพยากรมนุษย์เท่าที่ควรนัก แม้แต่นโยบายของประทศหรือนโยบายขององค์การในอดีตก็ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับทรัพยากรมนุษย์เท่าที่ควรเช่นกัน ซึ่งการลงทุนในมนุษย์นั้นสามารถทำได้ทั้งในส่วนของการพัฒนาด้านการศึกษา สาธารณสุข อาหารเครื่องอุปโภคบริโภค และระบบการจ้างงานให้กับคนในประเทศ อย่างนี้เป็นต้น ตลอดจนเมื่อเข้ามาทำงานยังต้องมีการลงทุนกันต่อไป อัลเฟรด มาร์แชล (Alfred Marshall) ได้กล่าวว่า การศึกษาเป็นการลงทุนระดับชาติ และมูลค่าทั้งหมดของการลงทุนก็คือการลงทุนในมนุษย์นั่นเอง

อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การ เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการปรับปรุงคุณภาพด้านทักษะการจ้างงาน โดยเน้นความสามารถของทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้คนในองค์การสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือ (Human Resource Development) นั้นเป็นกระบวนการหนึ่งที่สำคัญที่มีส่วนในการขับเคลื่อนให้คนในองค์การมีการเรียนรู้และการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องอย่างไม่หยุดยั้ง ซึ่งหากจะถามว่าปัจจัยด้านใดที่มีส่วนสำคัญที่สุดในการผลักดันและส่งเสริมให้องค์การเกิดการปรับปรุงและพัฒนาทำให้องค์การสามารถเติบโตและแข่งขันได้ในตลาดแรงงาน

ภายนอก และทำให้องค์การสามารถธำรงคงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ก็สามารถกล่าวได้ว่าปัจจัยนั้นมิใช่เพียงแค่การมีเงินลงทุนที่มาก มีเทคโนโลยีที่ดี มีเครื่องมือเครื่องจักรที่ทันสมัยแต่ปัจจัยที่สำคัญนั่นก็คือการมีทรัพยากรมนุษย์ที่ที่มีความสามารถและมีศักยภาพในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพนั่นเอง

ดังนั้น การที่จะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การให้มีศักยภาพและประสิทธิภาพที่เพียบพร้อมได้ ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยปัจจัยและกระบวนการต่าง ๆ มาช่วยในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง[25]

ทั้งนี้แนวคิดของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1969 โดยLeonard Nadler ที่ได้กล่าวถึงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในที่ประชุมสมาพันธ์การฝึกอบรมและพัฒนาแห่งสหรัฐอเมริกา (American Society for Training and Development: ASTD) และในปี ค.ศ. 1970 Nadler ได้กำหนดความหมายของคำว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ขึ้นมาอย่างเป็นทางการ โดยได้นิยามไว้ว่าเป็นประสบการณ์ของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในช่วงเวลาที่แน่นอน มีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มความเป็นไปได้ในการปรับปรุงและส่งเสริมให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน

ส่วนการพัฒนามนุษย์โดยมองคนในฐานะเป็นมนุษย์ มีความหมายว่า มนุษย์มีความเป็นมนุษย์ของเขาเอง ชีวิตมนุษย์นั้นมีจุดหมาย จุดหมายของชีวิต คือความสุข อิสรภาพ ความดี ความงามของชีวิต ซึ่งเป็นตัวเฉพาะบุคคล[26]

อำนวย แสงสว่าง ได้กล่าวไว้ใน “การจัดการทรัพยากรมนุษย์” ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การวางแผนอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง เพื่อจัดการให้มีการพัฒนาระดับขีดความสามารถในการปฏิบัติงานของพนักงานและประสิทธิภาพในการดำเนินขององค์กร โดยใช้วิธีการฝึกอบรม การให้ความรู้และจัดโปรแกรมการพัฒนาพนักงานให้มีโอกาสได้รับความก้าวหน้าในอาชีพสำหรับอนาคต[27]

มัลลี เวชชาชีวะ ได้ให้ความหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไว้ว่า หมายถึง การวางแผนล่วงหน้าเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ขององค์การเป็นรายบุคคล ให้เขามีความพร้อมที่จะทำงานในหน้าที่ของเขาให้ได้ผลดีแก่องค์การมากที่สุด[28]

---

[25]อาภรณ์ ภู่วิทยพันธุ์, *กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร : เอช อาร์ เซ็นเตอร์, 2551), หน้า 18.

[26]กรมวิชาการ, *การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ลักษณ์, 2549), หน้า 56.

[27]อำนวย แสงสว่าง, *การจัดการทรัพยากรมนุษย์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพยวิสุทธิ์, 2540), หน้า 296.

[28]มัลลี เวชชาชีวะ, *การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัย สถาบันพัฒนาบัณฑิตบริหารศาสตร์, 2524), หน้า 1 .

พยอม วงศ์สารศรี ได้ให้ความหมาย การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การทำให้มีคุณภาพมากขึ้น ในกรณีเกี่ยวกับบุคคลก็คือ การดำเนินการเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ และทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติงานที่ตนรับผิดชอบให้มีคุณภาพประสบผลสำเร็จเป็นที่พอใจแก่องค์กร[29]

แพ็ค (Pace) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไว้ว่า หมายถึง กิจกรรมที่จะนำมาซึ่งคุณภาพและความสามารถในการผลิตของพนักงาน และนำมาซึ่งความพอใจงาน ระหว่างพนักงานหัวหน้าและพนักงานอื่น ๆ โดยการพัฒนาต้องทำทั้งระดับปัจเจกบุคคล (Individual Development) ระดับองค์การ (Organization Development) การพัฒนาอาชีพ (Career Development)[30]

รัสเซลล์ ซี. สเวนส์บูรี้ (Russell C. Swansbury) ได้กล่าวถึง “การพัฒนาบุคคลากร” ว่าหมายถึง การศึกษาของบุคคลที่ต้องการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ในเรื่องเทคนิคและวิชาชีพ เพื่อยกระดับความสามารถให้ทันต่อความก้าวหน้าของวิชาการเพื่อสนองความพึงพอใจในเรื่องความอยากรู้ อยากเห็นของบุคคลนั้น[31]

จากความหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่กล่าวมานั้นพอสรุปได้ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้น หมายถึง กระบวนการที่มุ่งเน้นเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภายในอย่างเต็มความสามารถ โดยใช้ทั้งกลยุทธ์และทักษะเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีการวางแผนอย่างเป็นระบบต่อเนื่องเพื่อจัดการให้มีการพัฒนาขีดความสามารถในการปฏิบัติงานของพนักงานและประสิทธิภาพในการดำเนินขององค์การ โดยใช้วิธีการฝึกอบรม จัดกิจกรรมที่จะเสริมสร้างและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของทรัพยากรมนุษย์ ให้เป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ และประสบการณ์ในการปฏิบัติงานได้ยิ่งขึ้น รวมทั้งมีทัศนคติที่ดีต่อหน้าที่ความรับผิดชอบ อันจะทำให้งานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นทั้งในปัจจุบันและในอนาคตต่อไปได้

กระบวนการของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สามารถจำแนกออกเป็น[32] แนวทางใหญ่ ๆ ดังนี้

1. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นการดำเนินให้บุคลากรได้รับประสบการณ์และการเรียนรู้ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อนามาปรับปรุงความสามารถในการทำงาน โดยวิธีการ ประการ คือ

---

[29]พยอม วงศ์สารศรี, *การบริหารงานบุคคล*, (กรุงเทพมหานคร : คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, 2548), หน้า 1.

[30]Pace. PW.Smith, *Human Resource Development*, (New jersey : Prentlice Hall, 1991), p.7.

[31]Russell C. Swansburg, *In Service Education*, (New york : G.D. putmen Sons, 1968), p. 47.

[32]นิสดารก์ เวชยานนท์, *บทความวิชาการ HR*, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒน บริหารศาสตร์, 2548), หน้า 20 – 40.

การฝึกอบรม (Training) เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ มุ่งเน้นเกี่ยวกับงานที่ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน เป้าหมายคือการยกระดับความรู้ ความสามารถ ทักษะ ของพนักงานในขณะนั้นให้สามารถทำงานในตำแหน่งนั้น ๆ ได้ ผู้ที่ผ่านการอบรมไปแล้วสามารถนำความรู้ไปใช้ได้ทันที

การศึกษา (Education) การศึกษานับว่าเป็นวิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยตรง เพราะการให้การศึกษาเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ทัศนคติ ตลอดจนเสริมสร้างความสามารถในการปรับตัวในทุก ๆ ด้านให้กับบุคคล ถ้าพิจารณาในแง่องค์การแล้ว การศึกษาจะเน้นการเตรียมพนักงานสาหรับในอนาคต เพื่อเตรียมพนักงานให้มีความพร้อมที่จะทำงานตามความต้องการขององค์การในอนาคต หรืออีกกรณีหนึ่ง การให้การศึกษาสามารถใช้เพื่อเตรียมพนักงานเพื่อการเลื่อนตำแหน่งงานใหม่ซึ่งอาจต้องใช้ระยะเวลานาน

การพัฒนา (Development) เป็นกระบวนการปรับปรุงองค์การให้มีประสิทธิภาพ เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ไม่ได้มุ่งเน้นที่ตัวงาน แต่มีจุดเน้นเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามที่องค์การต้องการ การพัฒนาองค์การนั้นเป็นการเตรียมความพร้อมให้กับองค์การเพื่อการปฏิบัติงานขององค์การในอนาคต เพื่อให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีรวมทั้งสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวมเร็ว

2 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นการนากิจกรรมที่มีการกำหนดและวางรูปแบบอย่างมีระบบมาใช้เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ ทักษะ และปรับปรุงพฤติกรรมของพนักงานให้ดีขึ้น โดยมุ่งเน้นการพัฒนาใน 3 ส่วน คือ

1) การพัฒนาบุคคล (Individual Development) ความจำเป็นในระดับบุคคล ในการเรียนรู้และการพัฒนาตามที่ Barrow and Loughlin กล่าวว่า องค์การจำเป็นจะต้องให้พนักงานเขาเพิ่มพูนความรู้และความสามารถในสิ่งต่อไปนี้ กล่าวคือ

ประการแรก ควรให้การศึกษาแก่พนักงานเพื่อให้พนักงานสามารถปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิผล และให้เขาเกิดความเข้าใจในบทบาทของตนที่พึงอุทิศให้กับองค์การและสามารถตัดสินใจในการทำงานได้อย่างเหมาะสม

ประการที่สอง องค์การต้องการให้พนักงานมีการเพิ่มพูนความรู้และทักษะใหม่ ๆ และมีความสามารถในการปรับตัวได้ทันต่อสภาวะการเปลี่ยนแปลง โดยการเรียนรู้ การพัฒนาความสามารถของตนเองและจะต้องมีการพัฒนาทักษะต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง และทันสมัยอยู่เสมอ

ประการที่สาม องค์การต้องการให้พนักงานมีความสามารถในการทำงานในโครงสร้างแบบแบนราบและมีสายการบังคับบัญชาที่สั้นกระชับ การทางานที่มีการควบคุมดูแลไม่มากนัก การมีวัตถุประสงค์และการตรวจสอบการทางานของตนเอง ตลอดจนการปรับปรุงแก้ไขข้อผิดพลาดด้วยตนเอง

ประการที่สี่ องค์การต้องการให้พนักงานมีความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับลูกค้าการประสานงานระหว่างแผนกต่าง ๆ และมีทักษะทางด้านมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี

นอกจากนั้น บุคลากรในองค์การยังจำเป็นต้องมีความยืดหยุ่นในการทำงาน มีความสามารถในการจัดการเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น และดำเนินการจัดการกับงานใหม่ ๆ อีกทั้งบุคลากรจะต้องมีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ตนเองให้มากขึ้นอีกด้วย บุคลากรจะต้องพัฒนาตนเองให้มีลักษณะเป็นผู้ที่สามารถทำงานได้ทันที

2) การพัฒนาสายอาชีพ (Career Development) เป็นหน้าที่ของทั้งสองฝ่ายองค์การและฝ่ายพนักงานด้วย ในส่วนของพนักงานแต่ละคนจะต้องยอมรับว่าตนมีหน้าที่ในการพัฒนาสายงานอาชีพของตนด้วย โดยต้องคอยประเมินตนเองอยู่เสมอและปฏิบัติตามขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อให้ตนเองก้าวขึ้นไปในสายงานอาชีพ การพัฒนาสายงานอาชีพ จะเน้นโอกาสในงานอาชีพที่ตอบสนองความสนใจและความต้องการส่วนบุคคล และความต้องการขององค์การให้สอดคล้องกัน โดยที่องค์การจะต้องกำหนดแผนพัฒนาสายงานและการจัดการสายงานของบุคลากร โดยอาศัยแผนปฏิบัติการทรัพยากรมนุษย์ที่ได้รับการวางแผนไว้เรียบร้อยแล้วมาเป็นแนวทางการดำเนินการ อย่างไรก็ดี การพัฒนาสายงานอาชีพจะมีความแตกต่างกับการพัฒนาบุคคลเพราะการพัฒนาสายงานอาชีพเน้นที่ประสิทธิภาพของงานระยะยาวและมุ่งความสำเร็จของบุคคลเป็นสำคัญ กล่าวได้ว่า การพัฒนาสายงานอาชีพ คือการพัฒนาส่งเสริมให้พนักงานพัฒนาตนเองตลอดชีวิตการทำงาน ดังนั้น การเลือกอาชีพงานจึงต้องจัดทำเป็นกระบวนการไม่ว่าจะมีโอกาสก้าวหน้าหรือไม่ก็ตาม บุคคลจะต้องพัฒนาสายงานอาชีพทุกขั้นตอนตลอดชีวิตการทางาน ซึ่งเมื่อบุคคลเข้าเป็นสมาชิกในองค์การก็ย่อมต้องการความเจริญก้าวหน้าในสายงานอาชีพของตนเอง จะเห็นได้ว่า การพัฒนาสายงานอาชีพ จึงเป็นความรับผิดชอบและความมุ่งหมายร่วมกันทั้งองค์การและบุคลากร

3) การพัฒนาองค์การ (Organization Development) การพัฒนาองค์การ มีเป้าหมายเพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพและปรับปรุงสุขภาพขององค์การให้แข็งแรงสมบูรณ์ยิ่งกว่าเดิม นอกจากนี้การพัฒนาองค์การจะต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้เกิดขึ้นในจุดใดจุดหนึ่ง แต่จะต้องเป็นไปทั่วทั้งระบบขององค์การ และการพัฒนาองค์การจะต้องคำนึงถึงการปรับเปลี่ยนค่านิยมและวัฒนธรรม ซึ่งจะต้องเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงที่ความคิดของคนในองค์การเสียก่อน เมื่อคนในองค์การเปลี่ยนแปลงความคิดแล้วย่อมจะช่วยส่งผลเชื่อมโยงไปยังการปรับเปลี่ยนโครงสร้างในการทางานและปรับเปลี่ยนการใช้เทคโนโลยี

3. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือ การพัฒนาองค์การให้เป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) ซึ่งหลักการนี้จะเป็นการบูรณาการระหว่างการเรียนรู้และงานเข้าด้วยกัน ซึ่งสามารถรวมกันได้อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบใน ส่วน คือ ในระดับบุคคล (Individual) ระดับกลุ่ม

หรือทีมผู้ปฏิบัติงาน (Work groups or teams) และระดับระบบโดยรวม (The system) และกระบวนการเรียนรู้แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1) การเรียนรู้จากประสบการณ์

2) การเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ในปัจจุบัน

3) การเรียนรู้เพื่อเตรียมตัวสาหรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

สรุปความได้ว่า กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้น เป็นการพัฒนาบุคคลในการที่ได้จากประสบการณ์ การอบรม การศึกษา และการพัฒนาควบคู่กันไป เพื่อให้เกิดการมีรูปแบบและระบบพร้อมทั้งเกิดทักษะในส่วนของการประกอบอาชีพตามสายงานและเกิดแก่องค์การโดยมีเป้าหมายในส่วนของประสิทธิภาพพร้อมทั้งได้ปรับปรุงให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์สามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันและเตรียมตัวในการแลกเปลี่ยนในอนาคต

2.5 สรุปแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

ด้านสิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาเพื่อให้การดำรงอยู่ของชีวิตมีคุณภาพ นอกจากการพัฒนาด้านกายภาพให้มีความพร้อม ความสะดวกสบายในการดำรงชีพแล้ว สิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่สุดคือมนุษย์ที่อยู่ร่วมกัน จะต้องได้รับการพัฒนาไปพร้อมกัน มีการบูรณาการหรือประสานประโยชน์เข้าด้วยกัน ระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ จะต้องมีการวางแผนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ให้เหมาะสมรอบคอบ และคำนึงถึงสภาพการที่อำนวยให้ของทรัพยากรที่มีอยู่ ดังนั้นสังคมที่จะพัฒนาอย่างยั่งยืนจะต้องพิจารณาจากหลาย ๆ องค์ประกอบ

ด้านสังคม การพัฒนาด้านสังคม เป็นการพัฒนาคนเพื่อให้เชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุล โดยพัฒนาคนไทยให้มีผลิตภาพสูงขึ้น ปรับตัวรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีจิตสำนึกและวิถีชีวิตที่เกื้อกูลต่อธรรมชาติ มีสิทธิและโอกาสที่จะได้รับการจัดสรรทรัพยากรและผลประโยชน์จากการพัฒนา และคุ้มครองอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม พึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคง มีระบบการจัดการทางสังคมที่สร้างการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย รวมทั้งมีการนำทุนทางสังคมที่มีอยู่หลากหลายมาใช้อย่างเหมาะสม เพื่อสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีคุณภาพ มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต และมีความสมานฉันท์เอื้ออาทร

ด้านจิตใจ หลักการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธโดยยึดหลักบูรณาการ (Integration) คือหลักการของความสมดุลหมายถึงการทำให้สมบูรณ์ด้วยการนำหน่วยย่อยแต่ละหน่วยซึ่งมีความเชื่อมโยงอิงอาศัยซึ่งกันและกันมารวมกันทำให้เกิดความพอดีหรือสมดุลและองค์รวมนั้นมีการดำเนินไปด้วยดีมีภาวะและคุณสมบัติในตัวเองเช่นคนเป็นองค์รวมเกิดจากกายกับใจนอกนั้นยังมี

ส่วนประกอบอื่นๆมากมายและส่วนประกอบอื่น ๆ ก็เข้ามาบูรณาการประสานกันในตัวเองธรรมชาติและสังคมก็มีสภาพในทำนองเดียวกันนี้คือต่างเป็นองค์รวม

ด้านทรัพยากรมนุษย์ กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้น เป็นการพัฒนาบุคคลในการที่ได้จากประสบการณ์ การอบรม การศึกษา และการพัฒนาควบคู่กันไป เพื่อให้เกิดการมีรูปแบบและระบบพร้อมทั้งเกิดทักษะในส่วนของการประกอบอาชีพตามสายงานและเกิดแก่องค์การโดยมีเป้าหมายในส่วนของประสิทธิภาพพร้อมทั้งได้ปรับปรุงให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์สามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันและเตรียมตัวในการแลกเปลี่ยนในอนาคต

บทที่ 3
พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัด

การวิจัยเรื่อง “บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด” ได้ศึกษาเนื้อหาสาระที่สำคัญทั้งแนวคิดทฤษฎี จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

3.1. แนวคิดเกี่ยวกับวัด

3.2. แนวทางการพัฒนาวัด

3.3 พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักสัปปายะ 4

3.4 สรุปพุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัด

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับวัด

3.1.1 ความหมายของวัด

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของคำว่า “วัด” ไว้ว่า สถานที่ทางศาสนา โดยปรกติมีโบสถ์วิหารและที่อยู่ของสงฆ์หรือนักบวช เป็นต้น[33] หากนำทั้งสองคำมารวมกัน คือการพัฒนาวัด ก็จะได้ความหมายว่า การทำสถานที่ทางศาสนาให้เจริญ การเปลี่ยนแปลงสถานที่ทางศาสนาในทางเจริญขึ้นและไปในทางที่ดีขึ้น

วัด หมายถึง สถานที่ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งปกติมีพระอุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์ รวมทั้งมีพระภิกษุสงฆ์อยู่อาศัย คำว่า “วัด” เป็นคำเรียกชื่อศาสนสถานแบบคำไทย โดยที่มาของคำว่า “วัด” นี้ ยังไม่มีข้อยุติ ด้วยบางคนอธิบายว่า มาจากคำว่า “วตวา” ในภาษาบาลี แปลว่า เป็นที่สนทนาธรรม บ้างก็ว่ามาจาก “วัตร” อันหมายถึงกิจปฏิบัติหรือหน้าที่ของพระภิกษุที่พึงกระทำ หรือแปลอีกอย่างว่าการจำศีล ซึ่งวัด (วัตร) ตามนัยยะนี้จึงน่าจะหมายถึงสถานที่ซึ่งพระภิกษุสงฆ์ใช้เป็นที่จำศีลภาวนา หรือสถานที่ที่พระภิกษุสงฆ์ใช้ปฏิบัติภาระกิจที่พึงกระทำนั่นเอง แต่ก็มีบางคนสันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “วัดวา” อันหมายถึงการกำหนดขอบเขตของดินแดนที่สร้างเป็นศาสนสถาน เพราะวัดกับวามีความหมายอย่างเดียวกัน คือการสอบขนาด หรือปริมาณของสิ่งต่างๆ เช่น ความยาว ความกว้าง เป็นต้น วัดในนัยยะอย่างหลังนี้จึงหมายถึง พื้นที่

วัด, อาวาส หรือ อาราม คือคำเรียกศาสนสถานของศาสนาพุทธในประเทศไทย กัมพูชา และลาว เป็นที่อยู่ของภิกษุ และประกอบศาสนกิจของพุทธศาสนิกชน ภายในวัดมีวิหาร อุโบสถ ศาลาการเปรียญ กุฏิ เมรุ ซึ่งใช้สำหรับประกอบศาสนพิธีต่าง ๆ เช่น การเวียนเทียน การสวดมนต์ การทำสมาธิ

---

[33] ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542,* หน้า 1059.

วัดโดยส่วนใหญ่นิยมแบ่งเขตภายในวัดออกเป็นสองส่วนคือ พุทธาวาส และสังฆาวาส โดยส่วนพุทธาวาสจะเป็นที่ตั้งของสถูปเจดีย์ อุโบสถ สถานที่ประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และส่วนสังฆาวาส จะเป็นส่วนกุฏิสงฆ์สำหรับภิกษุสามเณรจำพรรษา และในปัจจุบันแทบทุกวัดจะเพิ่มในส่วนฌาปนสถานเข้าไปด้วย เพื่อประโยชน์ในด้านการประกอบพิธีทางศาสนาของชุมชน เช่น การฌาปนกิจศพ โดยในอดีตส่วนนี้จะเป็นป่าช้า ซึ่งอยู่ติดหรือใกล้วัด ตามธรรมเนียมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่กลุ่มฌาปนสถานในวัดพุทธศาสนาในประเทศไทยจะตั้งอยู่บนพื้นที่ๆ เป็นป่าช้าเดิม[34]

วัด คือคำเรียก สถานที่สำหรับประกอบกิจกรรมทางศาสนาของผู้ที่นับถือศาสนาพุทธในประเทศไทย, กัมพูชา และลาว ภายในวัดจะมี กุฏิ ซึ่งใช้เป็นเป็นที่อาศัยของนักบวชในศาสนาพุทธ ซึ่งก็คือพระสงฆ์อีกทั้งยังมีเจดีย์พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ เมรุซึ่งใช้สำหรับประกอบศาสนพิธีต่าง ๆ เช่น การเวียนเทียน การสวดมนต์ การทำสมาธิ

วัดโดยส่วนใหญ่นิยมแบ่งเขตภายในวัดออกเป็นสองส่วนคือ พุทธาวาส และสังฆาวาส โดยส่วนพุทธาวาสจะเป็นที่ตั้งของสถูปเจดีย์ อุโบสถ สถานที่ประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และส่วนสังฆาวาส จะเป็นส่วนกุฏิสงฆ์สำหรับพระภิกษุสงฆ์สามเณรจำพรรษา และในปัจจุบันแทบทุกวัดจะเพิ่มส่วนฌาปนสถานเข้าไปด้วย เพื่อประโยชน์ในด้านการประกอบพิธีทางศาสนาของชุมชน เช่น การฌาปนกิจศพ โดยในอดีตส่วนนี้จะเป็นป่าช้า ซึ่งอยู่ติดหรือใกล้วัด ตามธรรมเนียมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่กลุ่มฌาปนสถานในวัดพุทธศาสนาในประเทศไทยจะตั้งอยู่บนพื้นที่ ๆ เป็นป่าช้าเดิม

ปัจจุบัน วัดไทยในชนบทยังคงเป็นศูนย์รวมของคนในชุมชน ซึ่งต่างจากในเมืองใหญ่ที่วัดกลายเป็นเพียงสถานที่จำพรรษาของพระสงฆ์และเพื่อประกอบพิธีทางศาสนาเท่านั้น

พระอารามหลวง วัดในประเทศไทยแบ่งได้เป็นสองประเภทใหญ่ได้แก่ พระอารามหลวง หรือ วัดหลวง คือวัดที่พระเจ้าแผ่นดินทรงสร้างหรือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เข้าจำนวนในบัญชีเป็นพระอารามหลวง และ วัดราษฎร์ คือวัดที่ได้รับพระราชทานที่วิสุงคามสีมา แต่มิได้เข้าบัญชีเป็นพระอารามหลวง หรือวัดที่พุทธศาสนิกร่วมใจบริจาคทรัพย์และที่ดินถวายเป็นสังฆาราม

การจัดลำดับชั้นของพระอารามหลวงมีดังต่อไปนี้

1. พระอารามหลวงชั้นเอก มีสามชนิด ได้แก่ ราชวรมหาวิหาร ราชวรวิหาร และวรมหาวิหาร

2. พระอารามหลวงชั้นโท มีสี่ชนิด ได้แก่ ราชวรมหาวิหาร ราชวรวิหาร วรมหาวิหาร และวรวิหาร

3. พระอารามหลวงชั้นตรี มีสามชนิด ได้แก่ ราชวรวิหาร วรวิหาร และสามัญ (ไม่มีสร้อยต่อท้าย)

---

[34]ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว,* (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2556), หน้า 1104.

3.1.2 ประวัติการสร้างวัดในพระพุทธศาสนา

แต่เดิมในสมัยครั้งพุทธกาลนั้นยังไม่มีการสร้างอาคารสถานให้เป็นที่อยู่ อาศัยของพระภิกษุสงฆ์โดยเฉพาะเจาะจง เนื่องจากพระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตให้พระภิกษุมีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งถาวร ด้วยจะทำให้เกิดความยึดติดในทรัพย์ทางโลก จึงทรงกำหนดสถานที่สำหรับใช้เป็นที่อาศัยพื้นฐานสุด คือ “รุกขมูลเสนาสนะ” อันหมายถึงการอยู่รอบโคนต้นไม้ แล้วให้จาริกไปเรื่อยๆ ทั้งนี้เพื่อมิให้จิตมีสิ่งผูกพัน

เมื่อพระพุทธเจ้าพร้อมเหล่าสาวกออกเผยแพร่พระศาสนา ปรากฏว่ามีผู้เลื่อมใสศรัทธาพากันบวชเป็นพระภิกษุจำนวนมากมาย ที่ไม่ได้บวชต่างก็ให้ความอุปถัมภ์เกื้อกูลเป็นอย่างดี โดยเฉพาะพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งนครราชคฤห์ ทรงประกาศตนเป็นองค์ศาสนูปถัมภกต่อพุทธศาสนา ทั้งทรงถวาย “เวฬุวัน” ให้เป็นที่ประทับของพระพุทธองค์และเหล่าพุทธสาวก ซึ่งพระองค์ทรงรับไว้ ด้วยเพราะวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์มิใช่มุ่งเน้นให้บำเพ็ญวิปัสสนาญาณเท่านั้น หน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือการจาริกออกไป ณ ที่ต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่พระธรรมคำสอนอีกด้วย และเป็นมูลเหตุให้ทรงมีพระพุทธานุญาตให้พระภิกษุสามารถรับอารามที่เหล่าทายกถวายได้ อาทิ เชตวนาราม ที่มหาเศรษฐีอนาถบิณฑิกะแห่งกรุงสาวัตถี สร้างถวาย หรือ ปุพพารามวิหาร ที่นางวิสาขาสร้างถวาย แต่ถือได้ว่าเวฬุวนารามเป็นวัดแห่งแรกของพุทธศาสนา

การสร้างวัดในประเทศไทย แบบอย่างการสร้างวัดในสังคมไทยมีแบบอย่างที่เป็นอิทธิพลหลักจากลังกา เนื่องจากคนไทยนับถือพุทธศาสนาในลัทธิเถรวาทหรือหินยานผ่านมาทางสายของลังกา (แบบลังกาวงศ์)

มูลเหตุ คือการสร้างให้เป็นศาสนสถานเพื่อเอื้อต่อการกระทำศาสนพิธี และเหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งคือ เป็นผลสืบเนื่องจากเนื้อหาคำสอนใน “ไตรภูมิ” ที่ทรงนิพนธ์ขึ้นโดยพระยาลิไท กษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัยในราวปี พ.ศ. 1888 ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องของ ปุพเพกตปุญญตา อันเป็นเรื่องที่พรรณนาเกี่ยวกับสวรรค์และนรกเป็นอย่างมาก จึงกระตุ้นให้เกิดความกลัวในเรื่องของการทำความชั่ว และเร่งสร้างบุญความดี เพื่อจะได้ขึ้นไปเสวยสุขบนแดนสวรรค์หรือได้เกิดใหม่ในชาติภพหน้าที่เพียบ พร้อมด้วยฐานันดรศักดิ์ที่สูงส่ง หรือเพื่อสั่งสมบุญสำหรับไปเกิดในยุคเดียวกับพระศรีอาริยเมตไตยการทำบุญที่ให้ได้มาถึงซึ่งอานิสงส์มากที่สุดก็คือการสร้างวัดนั่นเอง เหตุนี้คนไทยจึงนิยมสร้างวัดกันมาโดยตลอดทุกยุคทุกสมัย

การสร้างวัดในประเทศไทยนั้น นอกเหนือจากจะเป็นการสร้างตามคติโบราณดังกล่าวแล้ว ในเวลาต่อมาก็ยังมีปัจจัยสำคัญหลักบางประการที่เป็นเหตุจูงใจไปสู่การสร้าง วัด ดังนี้

1. สร้างเพื่อให้เป็นสิ่งคู่บ้านคู่เมือง เช่น วัดมหาธาตุฯ กรุงเทพฯ, วัดช้างล้อม ศรีสัชนาลัย สุโขทัย

2. สร้างเพื่อให้เป็นวัดประจำวัง เช่น วัดเจดีย์เจ็ดแถว สุโขทัย, วัดพระศรีสรรเพชญ์ อยุธยา

3. สร้างขึ้นเพื่อให้เป็นวัดประจำรัชกาล เช่น วัดเบญจมบพิตรฯ กรุงเทพฯ, วัดราชประดิษฐ์ กรุงเทพฯ

4. สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ เช่น วัดไชยวัฒนาราม อยุธยา,วัดเฉลิมพระเกียรติ นนทบุรี

5. สร้างขึ้นบนพื้นที่เดิมซึ่งเคยเป็นที่ถวายพระเพลิง พระศพ หรือพระบรมศพ เช่น วัดพระราม อยุธยา

6. สร้างขึ้น ณ ที่ปรากฏเหตุการณ์สำคัญ เช่น วัดมหาธาตุ อยุธยา

7. สร้างขึ้นตามคติประเพณีนิยมบางประการ เช่น วัดกุฏิดาว อยุธยา,วัดสมณโกษฐ์ อยุธยา นอกจากนี้ ยังมีธรรมเนียมการสร้างราชธานีในสมัยโบราณนั้น จะต้องมีวัดสำคัญ 3 วัดอยู่ในเมือง ได้แก่ วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ และวัดราชประดิษฐ์ ซึ่งขณะนั้นกรุงรัตนโกสินทร์ก็มีวัดมหาธาตุ และวัดราชบูรณะแล้ว ขาดแต่วัดราชประดิษฐ์ รัชกาลที่ 4 จึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามวัดนี้ว่า วัดราชประดิษฐ์

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา มาตั้งแต่อดีตอันไกล พระมหากษัตริย์ไทยผู้ทรงเป็นประมุขของประเทศชาติไทย และรัฐบาลไทย ผู้ปกครองประเทศชาติไทย ก็นับถือพระพุทธศาสนา งานพระพุทธศาสนา ก็เป็นงานพระราชภาระ และเป็นรัฐกิจที่สำคัญควบคู่กันกับการนับถือพระพุทธศาสนาของประชาชนมาตั้งแต่ต้น

เพราะฉะนั้น วัดในพระพุทธศาสนา อันเป็นที่ทำงานพระพุทธศาสนา โดยพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการ พระมหากษัตริย์ รัฐบาล และประชาชน เป็นผู้อุปถัมภ์ จึงมีอยู่ทั่วประเทศไทยในทุกจังหวัด และแทบจะทุกอำเภอ แม้ในภาคใต้ ขณะนี้วัดในประเทศไทย มีมากกว่า 30,000 วัด

ความสำคัญของวัด คือ วัดเป็น ศาสนสถาน ศึกษาสถาน ธรรมสถาน บุญสถาน วัดที่มีลักษณะครบทุกประการตามนี้ และมีจำนวนพอสมควรแก่การสภาพบ้าน ย่อมมีประโยชน์แก่บ้านคุ้มค่า

วัดพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ได้แก่ ที่อยู่อาศัย ที่ทำงานของพระพุทธศาสนา และที่ปฏิบัติศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์ ที่สร้างร่วมกัน ในที่ที่สมควรโดยเอกเทศ โดยลักษณะเรียบๆ ง่ายๆ เป็นไปตามธรรมชาติ เว้นจากความสวยงามหรูหรา มีลักษณะเรียบร้อย น่ารื่นรมย์ เป็นอาวาสอารามในบรรยากาศสงัดเงียบนำไปสู่ความวิเวก

3.1.3 ภารกิจเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัด

เจ้าอาวาส คือ พระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ปกครองวัด มีหน้าที่ปกครองดูแลอำนวยกิจการทุกอย่างเกี่ยวกับวัด กฎหมายกำหนดให้วัดหนึ่งมีเจ้าอาวาสรูปหนึ่ง แต่จะมีรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสได้หลายรูปตามควรแก่ฐานะของวัด เจ้าอาวาสเป็น พระสังฆาธิการ และเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้

1. บำรุงรักษาวัด จัดกิจการ และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

2. ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยในวัดนั้นปฏิบัติตาม

3. พระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

4. เป็นธุระในการอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัย แก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

5. ให้ความสะดวกตามสมควรในการทำบุญทำกุศล

เจ้าอาวาสมีอำนาจดังนี้

1. ห้ามบรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มิรับอนุญาตจากเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด

2. สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่ไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด

3. สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีอยู่ หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัด ทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑ์บนหรือขอขมาโทษ ในกรณีบรรพชิตหรือศิษย์วัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 37 บัญญัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ดังนี้

(1) บำรุงรักษา จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

(2) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

(3) เป็นธุระในการศึกษาอบรม และสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

(4) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

มาตรา 38 เจ้าอาวาสมีอำนาจดังนี้

(1) ห้ามบรรพชิต และคฤหัสถ์ ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอาศัยอยู่ในวัด

(2) สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด

(3) สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑ์บน หรือให้ขอขมาโทษ ในเมื่อบรรพชิต หรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

ดังนั้นหากเจ้าอาวาสเห็นว่าพระภิกษุรูปใดภายในวัดไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาส ไม่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสย่อมมีอำนาจว่ากล่าวตักเตือน หรือให้ทำทัณฑ์บน หรือให้ขอขมาโทษได้ตามความเหมาะสม แต่หากพระภิกษุรูปนั้นยังคงไม่ปฏิบัติตนให้อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสอีกก็คงต้องให้พระภิกษุรูปนั้นออกไปเสียจากวัด หากไม่ยอมออกไปจากวัดแล้วเจ้าอาวาสย่อมมีอำนาจฟ้องคดีต่อศาลยุติธรรมให้ขับไล่พระภิกษุรูปดังกล่าวออกไปเสียจากวัดได้

3.2 แนวทางการพัฒนาวัด

การสร้างวัดมีมาแต่โบราณกาล เมื่อประชาชนมีจิตศรัทธาในบวรพุทธศาสนา ได้อพยพไปตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ ที่ใด ก็มักจะสร้างวัดขึ้นแล้วนิมนต์พระสงฆ์ไปพำนัก เพื่อบำเพ็ญบุญกุศลประกอบศาสนกิจ ตามประเพณีที่ สืบต่อกันมา ในอดีตวัดเป็นสถานที่ที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้ใช้เป็นสถานศึกษาอบรม ให้มีความรู้ในด้านวิชาชีพ ตำราแพทย์แผนไทย และศิลปกรรมแขนงต่างๆ เป็นสถานที่ทำบุญบำเพ็ญกุศล เป็นศูนย์กลางการบริหารและการปกครอง รวมทั้งเป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชน ดังนั้น วัดจึงเป็นสถานที่ที่สำคัญยิ่งในการสืบทอด พระพุทธศาสนาตลอดมา จึงถือได้ว่าวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทยทั้งอดีตและปัจจุบัน ปัจจุบันการสร้างวัด ตั้งวัดจะต้องดำเนินการให้ถูกต้องตามขั้นตอนของทางราชการ เมื่อการสร้างวัดตั้งวัดได้เสร็จสิ้น ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเป็นวัดที่ถูกต้อง และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ขึ้นทะเบียนไว้ในทะเบียนวัด ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติแล้ว จึงถือว่าวัดนั้นเป็นวัดโดยสมบูรณ์ โดยเจ้าอาวาสมีหน้าที่ทำนุบำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี ในการนี้ต้องดูแลบริหารกิจการภายในวัดอย่าง ต่อเนื่อง ทั้งด้านการปกครอง การศึกษา การปฏิบัติ และอื่นๆ ให้มีความก้าวหน้าถูกต้อง เป็นระเบียบ เพื่อให้ วัดเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมต่างๆ ของพุทธศาสนิกชนทั่วไป

แนวทางการพัฒนาวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้กำหนดกรอบในการพัฒนาจำแนกตามด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

1) ด้านการปกครอง การปกครองคณะสงฆ์เพื่อให้เป็นไปโดยความเป็นระเบียบเรียบร้อย ดีงามปกครองและรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น เพื่อการนี้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับวางระเบียบ ออกคำสั่งมีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปฺปญฺโญ) ได้กล่าวว่า การปกครอง หมายถึง การควบคุมและส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงาม หมายถึง งานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณรในเขตปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยและตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้ คำว่า การปกครอง แปลว่า การควบคุมดูแล รักษา ควบคุมให้ท่านอยู่ในที่ท่านควรจะอยู่ ด้วยเหตุนี้พระสังฆาธิการจึงต้องดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามพระธรรมวินัยกฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติประกาศ และบัญชาของสมเด็จพระสังฆราชนอกจากนั้นพระสังฆาธิการยังจะต้องทำหน้าที่ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรมการวินิจฉัยลงข้ออุทธรณ์คำสั่งตลอดถึงการควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ใต้เขตปกครองของตนชี้แจง แนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยพร้อมทั้งการตรวจตรา การประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามเป็นงานเกี่ยวกับการปกครองพระภิกษุ

สามเณร ตลอดจนคฤหัสถ์ที่อยู่ภายในวัดให้ประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องดีงามการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม หมายถึง งานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณรในเขตการปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้ คำว่า การปกครอง แปลว่า การควบคุมดูแลรักษาควบคุมให้ท่านอยู่ในที่ที่ท่านควรจะอยู่[35]

การปกครองคณะสงฆ์เป็นหลักการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้ระบุให้สมเด็จพระสังฆราชในตาแหน่งสกลมหาสังฆปรินายกเป็นประมุขสงฆ์ไทยและสงฆ์อื่น ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัยและทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายพระธรรมวินัย และกฎมหาเถรสมาคมและสมเด็จพระสังฆราชทรงอยู่ในฐานะผู้ใดจะหมิ่นประมาทดูหมิ่นหรือแสดงความอาฆาตมาร้ายมิได้ โดยมีมหาเถระสมาคมเป็นองค์กรปกครองสูงสุด คณะสงฆ์และสามเณรต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราช เป็นประธานกรรมการ และมีกรรมการโดยตำแหน่ง และกรรมการแต่งตั้ง และในการปกครองคณะสงฆ์ แบบแผนการปกครองสงฆ์แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนหลักกำหนดหน่วยงาน เขตการปกครองผู้ปกครองหรือผู้รับมอบงาน หรือผู้รับมอบหมายงานปฏิบัติงานคณะสงฆ์และส่วนย่อย ได้แก่ แบบแผนการกาหนดอำนาจหน้าที่การควบคุมบังคับบัญชาการประสานงานการตั้งผู้รักษาการแทน และการวางระเบียบวิธีปฏิบัติอื่นๆ

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวว่า การปกครอง คือ ภารกิจที่วัดโดยภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสหรือคณะเจ้าปกครองดำเนินการสอดส่องดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ที่อยู่ในวัด หรือในการปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ภารกิจงานวางแผน การจัดดูแลสวัสดิการการออกกฎระเบียบเพื่อปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันตลอดถึงการประชุมอบรมบุคลากรภายในวัดเพื่อให้เกิดการพัฒนาการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพตามเป้าประสงค์ต่อไป[36]

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้กล่าวว่า การปกครองเป็นพันธกิจและภารกิจที่วัดโดยพระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะผู้ปกครองดำเนินการสอดส่องดูแลรักษาความเรียบร้อยดีงามเพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัดหรือในการปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัยกฎหมาย

---

[35] พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปฺปญฺโญ), *เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา,* หน้า 7. (อัดสำเนา).

[36] พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (*กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก, 2549), หน้า 76.

กฎระเบียบข้อบังคับคำสั่งประกาศของมหาเถรสมาคมหรือพระราชบัญชาของสมเด็จพระสังฆราชการจัดทำระเบียบปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติสำหรับบุคลากรภายในวัดมีระเบียบปฏิบัติกิจวัตรพระภิกษุสามเณรมีระเบียบปฏิบัติของศิษย์วัดและผู้อาศัยในวัดมีระเบียบปฏิบัติสำหรับบุคคลที่เข้ามาร่วมหรือจัดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัดมีการวางแผน การดำเนินงานจัดการอย่างเป็นระบบเจ้าอาวาสได้มีการมอบหมายหน้าที่บุคลากรภายในวัดตามความรู้ความสามารถจัดทำทะเบียนประวัติพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัดจัดทำประวัติวัดไว้เป็นหลักฐานจัดทำสมุดเยี่ยมการพัฒนาและสวัสดิการมีการประชุมอบรมภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัดมีการจัดสวัสดิการต่าง ๆ ให้แก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัดมีการประชุมและคณะกรรมการวัดสม่ำเสมอมีการวางแผนดำเนินงานและโครงการพัฒนาอย่างต่อเนื่องภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุผู้ทำหน้าที่เป็นเจ้าคณะผู้ปกครองทุกระดับนับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค และเจ้าคณะใหญ่[37]

พระครูสุทธานันทคุณ ได้กล่าวว่า การปกครองคณะสงฆ์ในวัด ผู้บริหารอนุมัติใช้พระธรรมวินัยแกนหลัก และให้หลักธรรมาธิปไตย คือ ใช้หลักธรรมเป็นใหญ่ในการปกครอง การปกครองวัดและคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์มีความรู้ความสามารถความเสียสละและยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นการจัดทำระเบียบปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับบุคลากรตลอดจนเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยจริยวัตรข้อปฏิบัติมีการวางแผนการบริหารจัดการการดำเนินงานอย่างเป็นระบบเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวมและที่สำคัญจะต้องเป็นนักปกครองที่มีความซื่อสัตย์ยุติธรรมต้องเว้นจากความมีอคติทั้งปวงตั้งมั่นในหลักพรหมวิหารเป็นแกนหลักของการบริหารการปกครองอยู่เสมอการพัฒนาและสวัสดิการการดำเนินงานต่าง ๆ มีการประชุมอบรมพระภิกษุสามเณรและบุคลากรอย่างสม่ำเสมอของคณะสงฆ์และพระศาสนาก็จะเกิดความมั่นคงย่อมส่งผลให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง[38]

พระครูวิมลสุวรรณกร ได้กล่าวว่า พระสังฆาธิการต้องรับผิดชอบโดยตรงต่อการพัฒนาวัดให้เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาประชาชนและสังคมเป็นอย่างดียิ่งโดยมหาเถรสมาคมได้กำหนดไว้เป็นระเบียบปกครองคณะสงฆ์เป็นภารกิจของพระสังฆาธิการทุกวัดต้องปฏิบัติการจัดทำระเบียบปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับบุคลากรภายในวัดและระเบียบปฏิบัติกิจวัตรพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัดและผู้อยู่อาศัยในวัดมีการวางแผนการดำเนินงานจัดการอย่างเป็นระบบการวางแผนงานระยะสั้น และระยะยาว เพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์พระสังฆาธิการควรจะต้อง

---

[37] สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *การพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2554), หน้า 8

[38] พระครูสุทธานันทคุณ, “การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2557, หน้า 242.

วางแผนระยะสั้น โดยมอบหมายให้ผู้ช่วยเจ้าอาวาสรับผิดชอบดูแลความเรียบร้อย นอกจากนั้นจดทะเบียนประวัติ สมุดเยี่ยม การวางแผนระยะยาว การจัดสวัสดิการต่าง ๆ การประชุมคณะกรรมการวัดสม่ำเสมอ การวางแผนการดำเนินงาน และโครงการพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่องเพื่อการวางกรอบการดำเนินงานไปในอนาคต[39]

พระปลัดชัยภัทร ขนฺติธโร ได้กล่าวว่า ด้านการปกครองคณะสงฆ์ได้มีการมุ่งเน้นให้ทำเป็นใหญ่กว่าตัวบุคคลเรียกอีกอย่างว่าการปกครองแบบธรรมาธิปไตย โดยการปกครองคณะสงฆ์ยึดปฏิบัติถือเอาพระธรรมวินัย โดยเคารพหลักการ กฎ ระเบียบ กติกา มุ่งเพื่อความดีงามต้องวางกฎระเบียบให้ผู้อยู่ในวัดทางพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัดปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามและก่อให้เกิดศรัทธาแก่ผู้พบเห็นมีการปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่อาศัยหรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นได้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยกฎมหาเถรสมาคมห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่ไม่ได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัดให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่เข้าอยู่อาศัยในวัดการดำเนินการจัดการด้านการปกครองมีการวางแผนการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบมีการมอบหมายหน้าที่จัดทำทะเบียนประวัติเพื่อเป็นหลักฐานการพัฒนาและสวัสดิการประชุมอบรมอย่างสม่ำเสมอ[40]

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวว่า บทบาทในการดำเนินงานด้านการปกครองนั้นยังได้มีการตั้งความคาดหวังถึงการแสดงบทบาทที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการไว้ว่า

1) รัฐและมหาเถรสมาคมควรร่วมกำหนดนโยบายให้พุทธศาสนิกชนไปวัดในวันอาทิตย์เพื่อปลูกฝังให้คนไทยใกล้ชิดศาสนธรรมและสามารถนำหลักศาสนธรรมปรับใช้ในวิถีชีวิตตนได้

2) สถาบันผลิตพระสังฆาธิการควรกำหนดนโยบาย แผนและมาตรการในการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ให้เป็นผู้มีความพร้อมในด้านการบริหารวัดเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นแหล่งฟื้นฟูและพัฒนาจิตใจและพัฒนาตนให้ถึงพร้อมในการปฏิบัติภารกิจทั้ง 6 ด้านของคณะสงฆ์ รวมทั้งเป็นกัลยาณมิตรของศาสนิกชน สามารถปลูกฝังและฝึกอบรมให้เยาวชนมีสัมมาทิฏฐิในการดำรงชีวิต

3) วัดควรปรับเปลี่ยนบทบาทให้ทันกับสังคมในเชิงรุก คือ จัดโครงการและกิจ กรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมและมีบทบาทในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยดึงศาสนิกชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดและพระเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาสังคมและชุมชน มีภาครัฐสนับสนุนงบประมาณ

---

[39] พระครูวิมลสุวรรณกร, “รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 1”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2558, หน้า 224.

[40] พระปลัดชัยภัทร ขนฺติธโร “การพัฒนาบริหารจัดการวัดให้มีประสิทธิภาพในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 6”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2558, หน้า 150.

4) มหาเถรสมาคมควรมีมาตรการให้ยุติพุทธพาณิชย์ อันเป็นการลดความศรัทธาของศาสนิกชน

5) พระสงฆ์ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านศีลธรรมและจรรยา เพื่อปลูกศรัทธาให้เกิดขึ้นกับประชาชนในท้องถิ่น

6) ฝ่ายปกครองคณะสงฆ์ทุกระดับควรให้ความสำคัญแก่วัดและพระสงฆ์ที่มีบทบาทให้การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและพัฒนาเยาวชน และศาสนิกชนในแต่ละบทบาทหน้าที่ตามภารกิจคณะสงฆ์ เช่น สนับสนุนด้านงบประมาณ ความก้าวหน้าด้านสมณศักดิ์ การพัฒนาศักยภาพและเชิดชูยกย่องให้เป็นที่ประจักษ์แก่หมู่คณะสงฆ์[41]

จะเห็นได้ว่า การปกครองเป็นการจัดระบบความเป็นอยู่ภายในวัดโดยการดำเนินงานการสอดส่องดูแลรักษาความเรียบร้อยดีงามเพื่อให้พระภิกษุสงฆ์และสามเณรที่อยู่ในวัดหรือในการปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัยตามกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ คำสั่งของกฎมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราชการอบรมศีลาจารวัตรภิกษุสามเณรรวมถึงการจัดระเบียบการปฏิบัติและการดูแลความทุกข์ และความสุขของคฤหัสถ์การจัดทำระเบียบปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับบุคลากรภายในวัดมีการวางแผนการดำเนินงานอย่างมีระบบมีการมอบหมายหน้าที่ภายในวัดตามความรู้ความสามารถ จัดทำทะเบียนประวัติพระภิกษุสามเณร และบุคลากรภายในวัดไว้เป็นหลักฐานมีการพัฒนา และสวัสดิการมีการประชุมอบรมพระภิกษุและสามเณรบุคลากรภายในวัดมีการประชุมมีการวางแผนและการดำเนินงานทางวัดอย่างต่อเนื่อง

สรุปความได้ว่า การปกครอง เป็นการปกครองจากคณะสงฆ์จัดเป็นไปตามลำดับขั้นตำแหน่งสังฆราช เป็นตำแหน่งสูงสุด รองลงมา ได้แก่ เจ้าคณะหน เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และเลขานุการ ตามลำดับ จะต้องทำภารกิจในการบริหารงานด้านการปกครองในสมัยปัจจุบันนอกจากจะต้องคำนึงถึงพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมือง และกฎหมายคณะสงฆ์แล้ว สิ่งที่สำคัญที่พึงตระหนัก คือ ความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนา การดำเนินงานตามพันธกิจหรือกิจการคณะสงฆ์ให้มีศักยภาพที่เอื้ออำนวยผลประโยชน์ต่อประชาชน ชุมชน และสังคม สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกลไกในการดำเนินงานอย่างมีระเบียบและต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง มีการวางแผนการประชุม เพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหา และพัฒนาในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ตลอดถึงการจัดสวัสดิการให้แก่คนภายในองค์ก

2) ด้านการศาสนศึกษา การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจ

---

[41] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, *รายงานการเสวนา เรื่องบทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย,* 2543. (อัดสาเนา).

หน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความตอนหนึ่งว่า ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา ของคณะสงฆ์ (ม. 15 ตรี) และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุม และส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ) ได้กล่าวว่า คณะสงฆ์ยังมิได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้โดยชัดเจนแต่โดยหลักสูตรและเนื้อวิชาแล้ว คงอนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ 9 ประการ คือ

1. เพื่อพระสงฆ์รักษาตนและหมู่คณะ
2. เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
3. เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระศาสนา
4. เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา
5. เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
6. เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา
7. เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
8. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
9. เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม[42]

กรมการศาสนา ได้กล่าวว่า การศาสนาศึกษา หมายถึง การจัดการให้มีเพื่อการศาสนศึกษา จัดการศึกษาพระปริยัติธรรม การจัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรที่เรียนนักธรรมและบาลี จัดสอนธรรมศึกษาให้แก่ นักเรียน นักศึกษา ประชาชนภายในวัดส่งเสริมให้มีการอบรมบาลีและนักธรรมก่อนสอบ ยกย่องเชิดชูเกียรติผู้สอบพระปริยัติธรรม แผนกธรรมบาลี และแผนกสามัญให้มีขวัญและกำลังใจ ส่งเสริมให้ครูสอนพระปริยัติธรรมได้เป็นผู้ปกครองดูแลวัดตามโอกาสควบคุมดูแลการดำเนินงานให้เป็นไปตามแบบแผนและประเพณีที่ดีงามสรรหาและพัฒนาครูสอนนักธรรมและบาลี ดูแลให้มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลีอย่างทั่วถึงมีห้องสมุดเพื่อศึกษาค้นคว้า มีการตรวจตราเยี่ยมเยียนสำนักศาสนศึกษา[43]

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวว่า การศาสนาศึกษา หมายถึง การศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่น ๆ อันสมควรแก่สมณะเป็นการให้บริการด้านการศึกษาแก่พระสงฆ์ คือ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรศึกษาพระปริยัติธรรม ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและบุคลากรในวัดศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาส่งเสริมให้ศษย์วัดได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง การมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดสอนธรรมศึกษาให้แก่ นักเรียน นักศึกษา ประชาชน มีแหล่ง

---

[42] พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ), *เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา*, หน้า 41. (อัดสำเนา).

[43] กรมการศาสนา, *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการพระศาสนา,* (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2541), หน้า 87.

ค้นคว้าห้องสมุด นับเป็นทางหนึ่งในการสร้างอุบาสกอุบาสิกาให้ได้พระพุทธศาสนิกชนที่มีคุณภาพ และเป็นกำลังของศาสนาอีกประการหนึ่งก็คือ การไปสอนวิชาศีลธรรมตามโรงเรียนต่าง ๆ เป็นการอนุเคราะห์สังคมด้วยธรรมทาน การที่ให้พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทในการศึกษาของชาติ ดังกล่าวนี้จะทำให้เยาวชนและสังคมเห็นความสำคัญของวัดและคณะสงฆ์[44]

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้กล่าวว่า การศาสนาศึกษา หมายถึง การเล่าเรียน ฝึกฝน และอบรมการจัดการ จัดให้มีเพื่อการศาสนศึกษา จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในวัด จัดสอนธรรมศึกษาให้แก่ นักเรียน นักศึกษา ประชาชนภายในวัด จัดพระภิกษุไปศึกษาในสถานศึกษาที่มีโครงการปฏิบัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร และบุคลากรภายในวัด จัดห้องสมุดทางพระพุทธศาสนาในวัด การศึกษาในทางพระพุทธศาสนา การส่งเสริมการสถานศึกษา เป็นการศึกษาเล่าเรียนโรงเรียนปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม และบาลี นอกจากจะเป็นการศึกษาหลักธรรมคำสอนเป็นภารกิจด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ทั้งแผนกธรรม-บาลี แผนกสามัญศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งภารกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุทำหน้าที่เป็นครูสอน เป็นกรรมการตรวจข้อสอบธรรมบาลีสนามหลวง เป็นเลขานุการสอบธรรม – บาลีสนามหลวง เป็นผู้อำนวยการหรือเป็นประธานจัดสอบธรรมสนามหลวง และเป็นเจ้าสำนักเรียนในฐานะที่เป็นเจ้าอาวาส นอกจากนี้รวมถึงการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมทุกวิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เช่น มอบทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรที่สอบรายได้ จัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม[45]

จะเห็นได้ว่า การศาสนศึกษา เป็นการบริหารงานการจัดการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ทั้งแผนกธรรมบาลี แผนกสามัญศึกษารวมทั้งการส่งเสริมภิกษุสงฆ์สามเณรศึกษาพระปริยัติธรรมทุก ๆ ที่ โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย มีแนวทางการบริหารงานการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในวัด จัดสอนธรรมศึกษาให้แก่นักศึกษานักเรียนประชาชนภายในวัด จัดพระภิกษุไปสอนทำศึกษาในสถานศึกษามีโครงการปฏิบัติธรรมแก่พระภิกษุสงฆ์สามเณรและบุคลากรภายในวัดส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและอุปกรณ์ภายในวัดศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาส่งเสริมให้ศิษย์วัดได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

สรุปได้ว่า ด้านการศาสนศึกษา เป็นการจัดการศึกษาให้กับพระภิกษุสามเณร มีโอกาสศึกษาพระปริยัติธรรม และวิชาการต่าง ๆ ทุก ๆ วิธีซึ่งมีตั้งแต่ประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษา โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย การศาสนศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับพระภิกษุสงฆ์สามเณรที่บวชเข้ามาใน

---

[44] พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *การปกครองคณะสงฆ์ไทย,* (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, 2549), หน้า 77.

[45] สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *การพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2554), หน้า 8-9.

พระพุทธศาสนาทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เพราะอย่างน้อยที่สุดได้เรียนรู้เพื่อเป็นแนวทางและนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตภายหลังจากที่พระภิกษุสามเณรนั้นลาสิกขาไป

3) ด้านการเผยแผ่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นการทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยขน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก หัวใจสำคัญในการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์สุขตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ 3 ประการ คือ ประโยชน์ในชาตินี้ ประโยชน์ในชาติหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การหยิบธรรมะซึ่งมีมากมายหลายหัวข้อไปขยาย เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะต้องเผยแผ่พระพุทธศาสนา[46]

กรมการศาสนา กล่าวว่า คำว่า “เผยแผ่” เป็นการประกาศให้ทราบ หากทราบแล้วสนใจจะเป็นพุทธศาสนิกชนก็ไม่เป็นที่รังเกียจ การเผยแผ่เป็นศัพท์ที่มีลักษณะอะลุ่มอล่วยและแสดงถึงความมีใจกว้าง ไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิดของตนเองหรือศาสนาของตน ส่วนคำว่า “เผยแพร่” คือ โฆษณาให้แพร่หลาย ถ้าคิดอย่างคนธรรมดาความหมายก็คล้ายคลึงกัน ถ้าคิดให้ลึกละเอียดไปจะเห็นว่า คำว่า เผยแผ่จะมีความหมายที่ชัดลึกลงไป เป็นการเผยแผ่ให้บรรลุจุดหมายมีที่มาที่ไป ไม่ใช่โฆษณาชวนเชื่อให้ทราบและเห็นด้วยเพียงอย่างเดียว ดังนั้น คณะสงฆ์จึงมักใช้คำนี้ในการเขียนในพระพุทธศาสนาว่าเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา[47]

ราชบัณฑิตสถาน ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า เผยแผ่ ไว้ว่าหมายถึง ค่อยๆ ขยายออก, ค่อยๆ แย้มออก, ทำให้ขยายออก[48]

บุญศรี พานะจิตต์ ได้กล่าวว่า การเผยแผ่เป็นการประกาศธรรมเป็นบทบาทที่สำคัญของสถาบันสงฆ์การเผยแผ่ธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ด้วยอาศัยความเมตตาและกรุณาของภิกษุสงฆ์งานเผยแผ่ที่ภิกษุสงฆ์ทำกันอยู่ทั่วไปในปัจจุบันมีดังนี้

1. งานพระธรรมทูต การดำเนินงานโดยใช้มติมหาเถรสมาคมว่าด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานภายในประเทศ พ.ศ 2508 โดยจัดพระสงฆ์ผู้สมัครบำเพ็ญประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาออกไปเผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชนทั่วประเทศเป็นงานที่นำพุทธบริษัทและ

---

[46] พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต*), พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ 9,* (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547), หน้า 150.

[47] กรมการศาสนา, *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการพระศาสนา,* (กรุงเทพมหาคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2541), หน้า 9.

[48] ราชฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ 2542*, หน้า 564.

ประชาชนทั่วไปให้เกิดความคิดถึงคุณค่าของธรรมะและความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติตามธรรมะ สามารถนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องวิธีรวมทั้งสามารถใช้ธรรมะแก้ปัญหาต่างๆในด้านเศรษฐกิจสังคมการปกครองและสิ่งแวดล้อมงานพระธรรมทูตเป็นงานพัฒนาทรัพยากรบุคคลและเป็นงานที่เป็นรากฐานแห่งความมั่นคงของประเทศแนวการปฏิบัติของพระธรรมทูต ได้แก่ การเทศน์ การบรรยาย การสนทนา การนำฝึกสมาธิ นำเป็นพุทธมามกะ นำพัฒนาท้องถิ่น สาธิต และแนะนำจัดกิจกรรม วัตถุประสงค์สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามี 4 ประการ คือ

1.1 เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความอยู่รอดปลอดภัยของประเทศชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์

1.2 เพื่อส่งเสริมหน้าปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และให้คำแนะนำทางจิตใจแก่ประชาชน

1.3 เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความร่วมมือซึ่งกันและกันระหว่างข้าราชการประชาชนพระสงฆ์และผู้นำทางศาสนาในการพัฒนาประเทศและความเป็นอยู่ของประชาชน

1.4 เพื่อให้พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้มีโอกาสบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์แก่ประเทศชาติและพระศาสนาตามสมควรแก่สมณวิสัย

2. หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นกิจกรรมของคณะสงฆ์ไทยตามระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำปี พ.ศ 2518 มีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบลลงสู่หมู่บ้านโดยให้ภิกษุสงฆ์ในชนบทได้มีบทบาทและเป็นแกนนำในการส่งเสริมมัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น

3. งานอบรมจริยธรรมนักเรียนข้าราชการและประชาชนเพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีทัศนคติที่ดีต่อสถาบันพระพุทธศาสนาสามารถปฏิบัติตนตามหน้าที่ของชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและน้อมนำหลักพุทธธรรมไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

4. การบรรพชาสามเณรฤดูร้อนเป็นการจัดบรรพชาเยาวชนชายอายุตั้งแต่ 10 ปีเพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาธรรมะในช่วงปิดภาคฤดูร้อนประมาณเดือนเมษายน

5. การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์เป็นหน่วยสงเคราะห์ที่วัดจัดให้มีขึ้นในวัดในหมู่บ้านเพื่อฝึกอบรมด้านความรู้ความประพฤติจิตใจโดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่ฝึกอบรมสั่งสอนและบริหารงานทั่วไปของหน่วยงานสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์เรียกพุทธมามกะอาจารย์แบ่งเป็น 3 คณะ คือ คณะปฐมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ 7- 10 ขวบ คณะมัธยมพุทธมามกะได้แก่เด็กอายุ 11-15 ขวบ คณะอุดมพุทธมามกะได้แก่เด็กอายุ 16-18 ปี

6. การเผยแพร่ทางสื่อมวลชน เป็นการดำเนินการโดยเผยแผ่ทาง วิทยุโทรทัศน์ วารสาร นิตยสาร เผยแผ่ธรรมในต่างประเทศอาจมีการตั้งวัดในต่างประเทศ

7. การเผยแผ่ตามศักยภาพของวัดเป็นโครงการที่จัดตั้งขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชนตามศักยภาพของรัฐ ได้แก่ โครงการอุทยานการศึกษา การจัดสวนสมุนไพรในวัด โครงการลานวัดลานกีฬาเป็นต้น[49]

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้กล่าวว่า การเผยแผ่ หมายถึง ทำให้ขยายออกไป ทำให้ขยายกว้างขวางออกไป ความสำคัญการเผยแผ่ คือ การทำให้การแพร่หลาย ในขณะติดแน่นกระจายไป เช่น การเผยแผ่ศาสนา เผยแผ่ธรรม องค์การเผยแผ่ ส่วนคำว่า เผยแพร่ ใช้ในความหมายว่า ประกาศโฆษณา ทำให้แพร่หลาย ในลักษณะกระจายให้เป็นรูปธรรม หรือให้สัมผัสได้ทางตาหู เป็นต้น และการเผยแผ่เป็นภารกิจด้านการดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การโฆษณา การปาฐกถาในโอกาส และสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในและนอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ หรือวีดิทัศน์ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระภิกษุจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในวัดโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อการเผยแผ่ธรรม หรือต้องการให้ประชาชนเข้าวัดปฏิบัติธรรมหรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา เช่น การจัดงานเทศน์มหาชาติ การจัดงานในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดงานในวันที่กำหนดเป็นวันสำคัญของไทย วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ เป็นต้น การจัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การจัดโครงการบวชเนกขัมมจาริณี ชีพราหมณ์ การจัดอุปสมบทหมู่หรือจัดให้มีการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ การจัดพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การจัดให้มีการแสดงธรรมในวันธรรมะสวนะ การจัดส่งพระภิกษุไปสอนศีลธรรมแก่นักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการเผยแผ่ธรรมที่คณะสงฆ์ร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดให้ดำเนินการในรูปแบบหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล การอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการ และประชาชน การอบรมครูจริยศึกษา การส่งเสริมหน่วยเผยแพร่ศิลปะการส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เช่น โครงการอุทยานการศึกษาใน วัด การสมุนไพรในวัด โครงการพัฒนาตัวอย่าง เป็นต้น[50]

สรุปความได้ว่า การเผยแผ่เป็นการประกาศธรรมเป็นบทบาทที่สำคัญของสถาบันสงฆ์การเผยแผ่ธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ด้วยอาศัยความเมตตาและกรุณาของภิกษุสงฆ์งานเผยแผ่ที่ภิกษุสงฆ์ทำกันอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน ซึ่งการเผยแผ่เป็นการ

---

[49] บุญศรี พานะจิตต์, *ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของรัฐ : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสวนแก้วอำเภอบางใหญ่จังหวัดนนทบุรี*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 25.

[50] สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *การพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2554), หน้า 8-9.

ประกาศหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนโดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติ และปรับใช้เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยวิธีที่ภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ในปัจจุบันมีหลายวิธี ได้แก่ การเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม อภิปรายธรรม สนทนาธรรม การสอนวิปัสสนากรรมฐาน และการใช้สื่อประกอบการสอนคณะจะเรียกใช้วิธีใดขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้รับ

4) ด้านการสาธารณูปการ หมายถึง การดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เพื่อประโยชน์ตามภารกิจของเจ้าอาวาสในพื้นการพัฒนาเหล่านี้ได้แก่ การดูแลการทะนุบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษา และการก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น

กรมมการศนา ได้กล่าวว่า “งานการสาธารณูปการ แต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกันมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสภาพของเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชน และบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ และนอกจากนั้นกรมการศาสนาได้กำหนดแนวทางในการดำเนินงานการจัดการสาธารณูปการ วัดจะต้องมีแผนผังกำหนดการปลูกสร้างภายในวัดบริเวณวัดมีการปลูกไม้ดอกไม้ประดับเกี่ยวกับพุทธประวัติทำให้วัดเป็นแหล่งศึกษาสถานที่รื่นรมย์ลานวัดสะอาดปราศจากขยะมูลฝอยสิ่งปฏิกูลมีถังรองรับขยะ มีถนนทางเดินเท้าภายในวัด วัดควรมีประตูปิดเปิดตามวันเวลา เพื่อความปลอดภัยในทรัพย์สินของวัด มีป้ายแสดงสิ่งสำคัญ เพื่อดึงดูดความศรัทธาของประชาชนตามสมควร การทาสีเสนาสนะก็ดี ควรใช้สีเรียบ ๆ ไม่ฉูดฉาด การปลูกสร้างเสนาสนะภายในวัดให้รักษาไว้ซึ่งศิลปกรรมของไทย มีการจัดระบบ น้ำดื่ม น้ำใช้ ไฟฟ้า ที่อยู่อาศัยมีระบบการจัดสิ่งปฏิกูลห้องน้ำห้องส้วมจัดสวัสดิการให้ภิกษุสามเณรได้รับความผาสุกในการบำเพ็ญสมณธรรม[51]

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้กล่าวว่า การสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานภายในวัดความสำคัญการสาธารณูปการโดยรวมหมายถึง การพัฒนาวัดในด้านวัตถุทุกอย่างไม่เฉพาะแต่ศาสนสถานเท่านั้น รวมไปถึงการทำวัดให้สะอาด ร่มรื่นสะดวก สบาย การทำถนนทางเดินในวัด และการตกแต่งวัดให้ดูสวยงามให้สบายตาแก่ผู้พบเห็นนอกจากนี้การสาธารณูปการเป็นงานประจำของเจ้าอาวาสอย่างหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำทั้งนี้เพื่อสร้างสิ่งที่จำเป็นรักษา สิ่งที่มีอยู่แล้วไว้ และซ่อมแซมสิ่งที่ชำรุดทรุดโทรมให้คงสภาพไว้เพื่อประโยชน์แก่ชุมชนและพระสงฆ์ภายในวัด ในการนี้ให้รวมถึงการดูแลรักษาสาธารณสมบัติของพระพุทธศาสนาที่เป็นสมบัติส่วนรวมของสงฆ์ ไม่ใช่สมบัติส่วนตัวของผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะมีพระพุทธอนุภาพให้สูงช่วยกันดูแลรักษาเช่นให้ตั้งพระภิกษุทำหน้าที่ดูแลรักษาวัสดุสิ่งของของสงฆ์

---

[51] กรมการศาสนา, *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการพระศาสนา*, (กรุงเทพมหาคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2541), หน้า 7.

ซึ่งเรียกกันว่า ภณฑาคาริก โดยเฉพาะสมบัติ แบ่งออกเป็น 2 อย่าง คือ ศาสนสมบัติ คือ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่งเป็นหน้าที่ของสงฆ์ในวัดนั้นซึ่งมีเจ้าอาวาส เป็นต้น ช่วยกันดูแล รักษา ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย ศาสนสมบัติกลาง คือ ทรัพย์สินอันมิใช่เป็นศาสนสมบัติวัด แต่เป็นของสงฆ์ส่วนกลาง เช่น ที่ดิน แลผลประโยชน์วัดร้าง ทรัพย์สินที่มีผู้ยกให้สงฆ์ส่วนกลาง ศาสนสมบัติกลาง เป็นหน้าที่ของผู้ปกครองระดับสูงดูแล รักษา ทั้งนี้ การจัดการศาสนสมบัติภายในวัดจะต้องยึดหลักถูกต้องตามกฎหมาย พระธรรมวินัย มติเถรสมาคม และจะต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน แก่ประชาชนโดยทั่วไป หากไม่จำเป็น หลักการดำเนินงานสาธารณูปการ เป็นภารกิจที่วัดหรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมการบูรณปฏิสังขรณ์ในเขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส หรือกล่าวง่าย ๆ ก็คือ ภารกิจด้านการก่อกสร้าง การซ่อมแซม การจัดให้มีการบำรุงดูแลรักษาถาวรวัตถุหรือสาธารณะสมบัติของวัด เช่น การสร้างอุโบสถ วิหาร อาคารเรียน ศาลาการเปรียญ หอธรรม กุฏิ เมรุ การจัดการศาสนาสมบัติให้เป็นไปด้วยดี การจัดทำบัญชีเสนาสนะและศาสนาสมบัติของวัด เป็นต้น[52]

พระเทพปริยัติสุธี ได้กล่าวว่า การสาธารณูปการ เป็นการก่อสร้างหรือบูรณปฏิสังขรณ์เป็นสิ่งหนึ่งที่คณะสงฆ์ต้องวางรูปแบบให้ถูกต้องเหมาะสม และควรต้องมีความรู้ที่ถูกต้องอีกด้วย ดังนี้ “การสาธารณูปการ” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 กล่าวว่าเป็น “คำนาม” หมายถึง “การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์” สำหรับ สาธารณูปการ ที่จัดเป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” นั้นหมายถึง

1. การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุและศาสนสถาน

2. กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จา พรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง

3. กิจการของวัดอื่น ๆ เช่น การจัดงานวัด การรับบริจาค

4. การศาสนสมบัติของวัด

จากความหมายที่กล่าวมานี้ผู้วิจัยได้สรุปว่ามีลักษณะของการกระทำการสาธารณูปการใน 3 ประการ คือ

1. การกระทำด้วยแรงความคิด แรงงานและทุนทรัพย์รวมถึงการควบคุม

2. การกระทำด้วยเอกสารรายงาน

---

[52] สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *การพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2554), หน้า 9-10.

3. การทำโดยการจัดประโยชน์

การควบคุมและส่งเสริม การสาธารณูปการ เป็นงานที่ละเอียดอ่อนเป็นตัวหลักของการคณะสงฆ์แต่ผู้ปฏิบัติโดยตรงคือ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับวัด เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นต้องมีความสัมพันธ์กัน 2 ประการ คือ ควบคุมการสาธารณูปการและ ส่งเสริมการสาธารณูปการ การควบคุมดูแลวัดนั้น เจ้าคณะจะเพิกเฉยมิได้ ถ้าเพิกเฉยจะเป็นการละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ต้องสอดส่องดูแล ชี้แจง แนะนา ในการสาธารณูปการของเจ้าอาวาส ดังต่อไปนี้

1. ควบคุมการทำแผนผังวัดให้สอดคล้องกับยุคพัฒนา

2. ควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัดให้อยู่ในหลักประหยัดและพอเหมาะพอควรแก่สภาพท้องถิ่นและให้ก่อสร้างตามแบบแปลน

3. ควบคุมให้แต่ละวัดที่สร้างถาวรวัตถุให้เป็นทรงไทย หรือให้รักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสำคัญ

4. ควบคุมการเงินและบัญชี รับ – จ่ายของแต่ละวัดให้เป็นไปตามหลักบัญชี

5. ควบคุมดูแลการเอกสารต่าง ๆ ของเจ้าอาวาส เช่น รายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาให้เป็นไปโดยถูกต้อง

6. ควบคุมการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎกระทรวง[53]

สรุปได้ว่า ด้านการสาธารณูปการ เป็นการก่อสร้างและการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานภายในวัดความสำคัญการสาธารณูปการโดยรวม การพัฒนาวัดในด้านวัตถุทุกอย่างไม่เฉพาะแต่ศาสนสถานเท่านั้น รวมไปถึงการทำวัดให้ สะอาด ร่มรื่นสะดวก สบาย การทำถนนทางเดินในวัด และการตกแต่งวัดให้ดูสวยงามให้สบายตาแก่ผู้พบเห็น และการสาธารณูปการก็เพื่อบำรุงรักษาวัดให้เป็นที่อำนวยประโยชน์แก่ประชาชนเป็นการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถานภายในวัดให้เรียบร้อยดีงามมีแบบแผนการบริการจัดการที่เป็นระบบมีการส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้เป็นที่อันได้แก่การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนโดยมีภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาทางด้านวัตถุและจิตใจ

5) ด้านการศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ คือ การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลอุดหนุน จุนเจือหรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจุนเจือการศึกษาอื่นนอกการศาสนศึกษาหรือสถาบันการศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียนคณะสงฆ์ได้กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของคณะสงฆ์ การศึกษาสงเคราะห์นั้นว่าโดยลักษณะ ควรแยกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1. การศึกษานอกเหนือจาก

---

[53] พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ), *เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2539 หน้า 54-55.

การศาสนศึกษาที่พระสงฆ์ดำเนินการเพื่อการสงเคราะห์ประชาชน หรือพระภิกษุสามเณร และ 2. การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาการศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้ เป็นการจัดการศึกษาซึ่งแบ่งได้เป็น 4 ประเภทคือ

1. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนาได้จัดการศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติและพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่งเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัดและได้ศึกษาหลักธรรมทำงศาสนา

2. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระสงฆ์ให้การศึกษาอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ ด้วยหลักธรรมของพระศาสนา

3. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมบ่มนิสัยเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่ยังเด็ก ทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติแต่วัยเด็ก

4. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แผนกสามัญศึกษา และมีการศึกษาวิชาพระปริยัติธรรม แผนกภาษาบาลี หมวดพระธรรมวินัยและศาสนปฏิบัติอีกส่วนหนึ่ง โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษามีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ.2537 และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา ขณะนี้มีวัดต่าง ๆ จำนวนมากจัดตั้งแต่โดยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา แต่ยังมิได้จัดเป็นการศาสนศึกษาหรือการศึกษาสงเคราะห์ โดยรูปการนั้น น่าจะจัดเป็น “การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่า เพราะเป็นการศึกษาเพื่อสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรให้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญศึกษา ทั้งผู้เรียนและผู้สอนก็เน้นหนักทำงวิชาสามัญศึกษา การจัดการศึกษาและการจัดการอบรม ทั้ง 4 ประเภทดังกล่าวนี้นับเป็นงานที่พระสงฆ์มีโอกาสช่วยพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองโดยแท้

กรมการศาสนา ได้กล่าวว่า การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง แนะนำอบรมประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติตนในฐานะพุทธศาสนิกชนได้อย่างถูกต้อง อบรมและเชิญชวนทำวัตรสวดมนต์ ให้เป็นไปอย่างมีระเบียบ จัดตั้งห้องสมุดเพื่อประโยชน์แก่พระภิกษุ-สามเณร และประชาชนทั่วไป จัดให้มีการพิมพ์หนังสือธรรมะแจก

เป็นธรรมทาน จัดบรรยายธรรมทางวิทยุกระจายเสียง อบรมพระภิกษุ-สามเณร ให้รู้วิธีการเผยแผ่ธรรมะด้านต่าง ๆ อย่างถูกต้อง[54]

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ) ได้กล่าวถึง การศึกษาที่ภิกษุสงฆ์ได้ดำเนินการในปัจจุบัน 4 ลักษณะ คือ

1. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา วัดหรือมูลนิธิในวัดจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลเด็กและเยาวชนที่ยากจนบางแห่งมีนักเรียนเฉพาะชาย-หญิง เรียนร่วมกับพระสงฆ์ สามเณร ปัจจุบันโรงเรียนประเภทนี้ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

2. โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ตั้งตามพระราชประสงค์และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์และอยู่ในสังกัดสานักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ปัจจุบันมีจานวน 3 แห่ง คือ โรงเรียนวัดศรีจันทร์ จังหวัดสมุทรปราการ โรงเรียนวัดบึงเหล็ก จังหวัดนครพนมและโรงเรียนนันทบุรีวิทยา จังหวัดน่าน

3. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษาอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชนสอนเฉพาะวันอาทิตย์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จัดตั้งขึ้นตามความคิดและการนำของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง เพื่อให้นักเรียนนักศึกษาได้มาเรียนพระพุทธศาสนาในวันที่สถานศึกษาของทางฝ่ายราชอาณาจักรหยุดเรียนตามแบบสากล นอกจากจะสอนธรรมะแก่เด็กศูนย์แห่งนี้ยังได้ทบทวนวิชาสามัญที่เรียนตามหลักสูตรการศึกษาปกติของตนที่โรงเรียน เช่น วิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เป็นการชักจูงให้นักเรียนได้มาเรียนพุทธศาสนา

4. ศูนย์อบรมเด็กก่อนวัยเรียน เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่ออบรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็ก ตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกายอารมณ์ สังคมและสติปัญญา ส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มขึ้นและเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ.2517 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันก็ยังดำเนินการ เพื่อรับเด็กซึ่งเป็นบุตรหลานชาวบ้านที่อายุยังไม่ครบเกณฑ์การเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาตามกฎหมาย มาช่วยเลี้ยงฝึกหัดมารยาทให้คุ้นเคยกับวัดและพระตั้งแต่เด็ก ๆ สอนหนังสืองง่าย ๆ เบื้องต้น ที่ไม่เกินกำลังของสมองที่เด็กจะเรียนได้และให้รู้จักสวดมนต์ ไหว้พระ เป็นต้น การศึกษาสงเคราะห์ นอกจากจะจัดแก่เด็กและเยาวชนให้มีสถานที่เรียนหนังสือแล้ว ภิกษุสงฆ์ยังให้ความสงเคราะห์การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนผู้กำลังศึกษาในสถานศึกษาทั่วประเทศ อาทิ

---

[54] กรมการศาสนา, *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการพระศาสนา*, (กรุงเทพมหาคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2541), หน้า 101.

ตั้งทุนสนับสนุนการศึกษาแก่นักเรียนและนักศึกษาที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ทุกระดับชั้น ได้แก่ประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ช่วยพัฒนาสถานศึกษาช่วยเหลืออุปกรณ์การศึกษาและช่วยเฉพาะบุคคลผู้กำลังศึกษา วัดและพระสงฆ์จึงเป็นสถาบันที่มีส่วนในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนของชาติในด้านการศึกษาเป็นสถานอบรมบ่มนิสัยเด็กและเยาวชนมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะเด็กที่ยากจนขาดคนดูแลและกำพร้าบิดามารดาก็ได้อาศัยสถาบันสงฆ์ให้ภิกษุสงฆ์เป็นผู้อุปการะ เป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้ใกล้ชิดพระศาสนาและเป็นโอกาสให้ภิกษุสงฆ์ได้พัฒนาทรัพยากรของชาติตั้งแต่วัยเด็กเพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่พึงปรารถนาของสังคมต่อไป[55]

สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้กล่าวว่า การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การให้การสงเคราะห์ด้านการฝึกฝน อบรมแก่ประชาชน ความสำคัญการศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาที่วัด คณะสงฆ์ดำเนินการขึ้นเพื่อสนองต่อนโยบายของภาครัฐ ในอันที่จะส่งเสริมให้ประชาชน เยาวชน ได้รับการศึกษา หลักการศึกษาสงเคราะห์ เป็นภารกิจด้านการดำเนินการจัดการศึกษาที่เน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นพลเมืองที่มีความรู้คู่คุณธรรมของประเทศ โดยมีความ มุ่งหมาย 4 ลักษณะ คือ

1. การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ โดยมุ่งให้ พระภิกษุสามเณร นักเรียน ได้ศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ได้แก่ โรงเรียนราษฎร์การกุศลของวัด ศูนย์การเรียนรู้ศีลธรรมในวัด ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เดิม หรือวันหยุดอื่น ๆ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยสงฆ์

2. การสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษาในสถานศึกษาของรัฐหรือเอกชนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การเป็นผู้นำในการตั้งโรงเรียนในชนบทที่ตั้งวัด การให้สร้างสถานศึกษาในบริเวณวัด การให้ใช้หรือให้เช่าที่ดินวัด หรือที่ธรณีสงฆ์ในการสร้างสถานศึกษาของรัฐหรือท้องถิ่น การเป็นผู้อุปการะโรงเรียนต่างๆ การให้ความอุปถัมภ์

3. การสอนศีลธรรมแก่นักเรียน นักศึกษาในระบบโรงเรียนตามแผนการศึกษาชาติ เช่น การสอนธรรมศึกษา การสอนศีลธรรม หน่วยงานพระธรรมทูต และหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ในการเผยแพร่ศีลธรรมในโรงเรียน และสถานศึกษาต่างๆ

4. การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคลากรทางการศึกษาเช่น มอบทุนการศึกษา มอบอุปกรณ์การศึกษา ฯลฯ ภารกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสได้ บริจาคทุนทรัพย์ส่วนตัวเพื่อการศึกษาแก่เด็กในระบบโรงเรียนของรัฐหรือของเอกชน

---

[55] พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ), *เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา,* (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2540 หน้า 33.

หรือสร้างหรือซ่อมแซมอาคารสถานศึกษา หรือการดำเนินการใด ๆ ของพระภิกษุที่มีความสามารถ โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยที่เป็นไป เพื่อการส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่อยู่ในวัยเรียน จัดว่าเป็นภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์ทั้งสิ้น[56]

สรุปได้ว่า การศึกษาสงเคราะห์เป็นการจัดการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เด็กและเยาวชนของชาติ ทั้งด้านการศึกษา การอบรมสั่งสอน การให้ที่อยู่อาศัย อาหาร เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม และสิ่งสำคัญที่สุดคือการให้ความรักและความอบอุ่นเพื่อให้เยาวชนเหล่านี้ได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพต่อไป

6) ด้านการสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การบริหารงานกิจการต่างๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์แก่หน่วยงานหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุนจุนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไปการสาธารณสงเคราะห์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามโอกาสอันควร จะมีระเบียบปฏิบัติชัดเจน

กรมการศาสนา ได้กล่าวว่า สำหรับผู้จัดการสาธารณสงเคราะห์โดยมากได้แก่วัดหรือเจ้าอาวาส ซึ่งมีบทบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ของเจ้าอาวาส ดังนี้

1. จัดกิจการของวัดให้เป็นไปโดยเรียบร้อย

2. เป็นธุระในการจัดการศึกษาอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

3. ให้ความสะดวกตามสมควรแก่พุทธศาสนิกชน ในการบำเพ็ญกุศลมหาเถรสมาคมได้กำหนดหลักการและวิธีการปฏิบัติและควบคุมส่งเสริม ไว้ชัดแจ้ง คือ กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. 2516 ซึ่งในระเบียบดังกล่าว กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 3ประการ คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์ โดยระเบียบดังกล่าว กำหนดหน่วยงาน ให้ตั้ง ณ วัดใดวัดหนึ่ง ตำบลละหนึ่งหน่วย ให้จัดการเป็นรูปคณะกรรมการ โดยให้เจ้าอาวาสที่ตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่งเจ้าอาวาสอื่นในเขตตำบลนั้นเป็นรองประธานกรรมการฝ่ายบรรพชิต กำนันในตำบลนั้นเป็นรองประธานกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ ผู้ใหญ่บ้านและแพทย์ประจำตำบลเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง อนึ่ง

การสาธารณสงเคราะห์นี้ให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการพิจารณาจัดการสงเคราะห์ตามควรแก่โอกาส เช่น

---

[56] สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *การพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2554), หน้า 10.

1. การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การช่วยจัดหาทุนการสงเคราะห์ การป้องกันยาเสพติดให้โทษ เช่น ยาบ้า การช่วยป้องกันโรคเอดส์

2. การช่วยเหลือสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทำง ขุดลอกคูคลอง สร้างฌาปนสถาน สร้างการประปา สร้างเครื่องกาเนิดไฟฟ้า

3. การช่วยเหลือประชาชน ในโอกาสที่ควรช่วย เช่น การประสพอุทกภัยหรือช่วยคนชราหรือคนพิการการสาธารณสงเคราะห์จะต้องจัดเพื่อความเรียบร้อยดีงามและไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและความสงบสุขของบ้านเมือง จึงจะถือว่าเป็นไปด้วยความถูกต้อง และเป็นการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ดังนั้น จำเป็นต้องมีการดูแลให้เป็นไปในลักษณะเหมาะสมและควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนตามสมควร กรรมการโดยตำแหน่งผู้ทรงคุณวุฒิ 5–10 คน เป็นกรรมการ สำหรับผู้ควบคุมและส่งเสริม มีคณะกรรมการอำนวยการระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ผู้อำนวยการภาค และคณะกรรมการ อำนวยการอบรมประชาชนกลาง[57]

วัดกับบ้าน หรือพระสงฆ์กับชาวบ้านนั้น ไม่ว่าครั้งสมัยพุทธกาล หรือสมัยปัจจุบันย่อมต้องมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันไม่ทำงใดก็ทำงหนึ่งเสมอ เพราะวัดและพระสงฆ์เป็นสถาบันหลักเป็นสถาบันสำคัญทำงพระพุทธศาสนาที่มีความผูกพันเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และกับชุมชนชาวบ้านมาเป็นระยะเวลายาวนานนับตั้งแต่เริ่มแรกของการมีวัดเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีผู้ให้แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องสาธารณสงเคราะห์ ไว้ดังนี้

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้กล่าวว่า สาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของหน่วยงาน บุคคลหรือคณะบุคคล เว้นแต่การนั้นอยู่ในขอข่ายแห่งการสงเคราะห์หรือ การช่วยเหลือเกื้อกูลอุดหนุนจุนเจือกิจการของรัฐหรือของเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่ซึ่งจะเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไปและการเกื้อกูลทำประโยชน์ร่วมกันทั้งให้คำแนะคำสอนความคิดและวัตถุสิ่งของ ตามแนวคิดทำงพระพุทธศาสนาถือว่าการให้ธรรมเป็นทานย่อมชนะการให้ทำนทั้งปวง ฉะนั้นการสอนหนังสือก็ดีการแนะนำที่เกี่ยวกับความรู้ก็ดีจัดเป็นสาธารณประโยชน์ทั้งนั้น การสาธารณสงเคราะห์ แยกโดยลักษณะคือ

1) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกุล เช่น หน่วยอบรม อปต. ห้องสมุดเพื่อประชาชน มูลนิธิเพื่อคนยากจน

2) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาวัด เป็นต้น

---

[57] กรมการศาสนา, *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการพระศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2541), หน้า 103.

3) การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทาง การขุดคลอง การพัฒนาก่อสร้างวัดพัฒนาโรงเรียน เป็นต้น

4) การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป เช่น การช่วยเหลือผู้คนที่ตกทุกข์ได้ยากเพราะภัยทำงธรรมชาติ เช่น วาตภัย อุทกภัย อัคคีภัย เหล่านี้ถือว่าเป็นการสงเคราะห์ช่วยเหลือคนอื่นทั้งนั้น รวมเป็นถึงการสงเคราะห์คนวัยชรา สถานเด็กกำพร้า เป็นต้น[58]

พระครูปลัดอาทิตย์ อตฺถเวที (ซองดี) ได้กล่าวว่า การสาธารณสงเคราะห์เป็นการแสดงบทบาทของภิกษุสงฆ์ ในด้านสังคมสงเคราะห์ ทั้งการสงเคราะห์บุคคล และสาธารณสงเคราะห์ โดยมีภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการบริจาคช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ เพราะภิกษุสงฆ์เป็นศูนย์กลางเชื่อมประสานระหว่างคนจนกับคนรวย ปัจจัยที่ได้รับบริจาคมา ภิกษุสงฆ์ก็ใช้ทำประโยชน์เป็นสาธารณกุศลและช่วยเหลือบุคคล ผู้ขาดแคลนและด้อยโอกาสดังกล่าวแล้ว การสาธารณสงเคราะห์ เป็นการจัดให้การสงเคราะห์ ในด้านต่าง ๆ แก่ประชาชนผู้อุปถัมภ์บำรุงวัด ทายก ทายิกาของวัด หรือประชาชนทั่วไปวัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคมวัดอยู่ได้ก็ต้องพึ่งบ้าน และบ้านอยู่ได้ ก็ต้องพึ่งวัด วัดเป็นศูนย์กลางของสังคม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชนเมื่อประชาชนเดือดร้อน ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ก็เป็นหน้าที่ทางวัด จะต้องจัดการสงเคราะห์ช่วยเหลือการสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นหน้าที่ของวัดและเจ้าอาวาสจะต้องดำเนินการบริหารงานทุกด้านเกี่ยวกับการสงเคราะห์ประชาชนในขอบเขตที่วัดจะสามารถจัดได้ ซึ่งสอดคล่องกับแนวคิดของสานักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติที่ว่าวัดเป็นของประชาชนเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศล ตามประเพณีของชาวบ้านของวัดภิกษุสงฆ์ สามเณร ในวัดอันมีเจ้าอาวาสเป็นหัวหน้าปกครอง ดูแล รักษาวัด มีหน้าที่ให้ความสะดวกแก่ประชาชน ในการทำบุญบำเพ็ญกุศลทั้งที่บ้านและวัด หรือที่อื่นใดในหมู่บ้าน ตำบลที่ตั้งวัดนั้นและหน้าที่จัดการสาธารณสงเคราะห์อื่น ๆ แก่ประชาชน ในส่วนที่อยู่ในสมณวิสัยที่น่าจะจัดได้[59]

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ได้กล่าวว่า การสาธารณสงเคราะห์ คือ การช่วยเหลือสังคมในด้านต่าง ๆ การจัดกิจการอันเป็นประโยชน์ เป็นกิจกรรมที่วัดหรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณะประโยชน์ในด้านสังคมสงเคราะห์ ทั้งการสงเคราะห์บุคคล และสาธารณสงเคราะห์ แยกโดยลักษณะมี 4 ประการคือ

---

[58] สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *การพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน,* (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2554), หน้า 11.

[59] พระครูปลัดอาทิตย์ อตฺถเวที (ซองดี), “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ ของพระเทพโสภณ(ประยูร ธมฺมจิตฺโต): ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค 2”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา,* (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 88.

1) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินการเองซึ่งกิจอย่างใดอย่างหนึ่งมีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน จัดอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้น

2) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือของเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อการสาธารณะประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล ขุดสระน้ำขนาดใหญ่เพื่อเป็นแหล่งอุปโภคและเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ อนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม การจัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์และอื่นๆ

3) การเกื้อกูลสาธารณสมบัติสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การสร้างถนน ขุดลอกคูคลอง สร้างโรงพยาบาลและจัดซื้อเครื่องมือแพทย์ สร้างการประปา สร้างเครื่องกาเนิดไฟฟ้าปลูกต้นไม้ และอื่นๆ

4) การเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์ ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในการคอยช่วยเหลือ เช่น จัดตั้งหน่วยอาสาสมัครบรรเทาสาธารณะภัย ช่วยเหลือประชาชนทั้งด้านไฟไหม้และน้ำท่วมพร้อมมอบเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้ประสบภัย หรือในยามปกติก็ตั้งกองทุนทำอาหารเลี้ยงเด็กกำพร้าและเด็กด้อยโอกาส หรือกระบวนการสงเคราะห์ปวงชนผู้ประสบภัยพิบัติจากวินาศภัยอุบัติเหตุและสาธารณะภัยซึ่งได้แก่ภัย คือ ความยากจน ความเจ็บไข้[60]

พระมหาบัว ปิยวณฺโณ ได้กล่าวว่า การสาธารณะสงเคราะห์ เป็นงานในส่วนไม่ว่าจะเป็นการก่อสร้างถนนทำสะพาน ศาลาพักร้อนงานนี้จะมี อบต. เข้ามาทำหน้าที่ ส่วนที่คณะสงฆ์จะช่วยสังคมได้ เช่น การช่วยเหลือผู้ยากไร้เพราะถูกไฟไหม้บ้าน การจัดหน่วยบรรเทาสาธารณภัยหรือการจัดบริหารให้ฟรีในพิธีงานศพ ไม่เก็บค่าน้ำค่าไฟไม่เก็บค่าเจ้าพนักงาน หากเขามีศรัทธาก็จะทำบุญ ส่วนนี้ก็จะช่วยบรรเทาทุกข์ให้กับชาวบ้านที่เป็นพุทธศาสนิกชนได้ ตลอดทั้งให้การช่วยเหลือสังคมทั้งภายในวัดและนอกวัด ภายในวัดเช่น อำนวยความสะดวกแก่ผู้มาพึ่งมาทำบุญที่วัดให้เหมาะสมและวัดต้องสะอาด สะดวก สบายภายนอกวัด เช่น สงเคราะห์ช่วยเหลือชาวบ้านที่มีทุกข์เท่าที่จะทำได้อย่านิ่งดูดาย[61]

กรมการศาสนา ได้กล่าวว่า การสาธารณสงเคราะห์ เป็นการดำเนินการช่วยเหลือสังคมทำงวัตถุและจิตใจในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ โครงการบรรพชาและอุปสมบทพระภิกษุ และสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์ภิกษุสงฆ์สามเณรและวัดที่ประสพภัยขาด

---

[60] พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ), *การคณะสงฆ์และพระศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 61–62.

[61] พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), *สารภาค 15,* (กาญจนบุรี : สำนักพิมพ์ธรรมเมธี, 2548), หน้า 25.

แคลน วัดและเจ้าอาวาสภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้านการสนับสนุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยยากไร้ เป็นต้น[62]

พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ) ได้กล่าว่า ความสำคัญของภารกิจด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นการจัดให้การสงเคราะห์ในด้านต่าง ๆ แก่ประชาชนผู้อุปถัมภ์บำรุงวัด ทายกทายิกาของวัดหรือประชาชนทั่วไป วัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคมวัดอยู่ได้ก็ต้องพึ่งบ้านและบ้านอยู่ได้ก็ต้องพึ่งวัด วัดเป็นศูนย์กลางของสังคม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทำงใจของประชาชน เมื่อประชาชนเดือดร้อนในเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็เป็นหน้าที่ของวัดจะต้องจัดการสงเคราะห์ช่วยเหลือ การสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นหน้าที่ของวัดและเจ้าอาวาสจะต้องดำเนินการบริหารงานทุกด้านเกี่ยวกับการสงเคราะห์ประชาชนในขอบเขตที่วัดจะจัดได้[63]

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้กล่าวว่า แนวความคิดเกี่ยวกับหลักการบริหารวัดด้านการสาธารณสงเคราะห์สมัยใหม่ ดังนี้

1) การสร้างค่านิยม ได้แก่ การสร้างฉันทะให้เกิด ทั้งแก่ผู้บริหารเองด้วย และผู้ที่อยู่ในโครงสร้างการบริหารนั้นด้วย เพื่อให้เกิดแนวคิดและการประพฤติปฏิบัติเป็นไปในแนวทำงระบบ แบบแผนที่ได้วางไว้ เพื่อการบริหารวัด จะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลอย่างสูงสุด

2) จัดโครงสร้าง ได้แก่ การสร้างรูปแบบระบบการบริหารให้เหมาะสม เป็นไปตามเป้าหมาย หรือจุดประสงค์ที่ได้วางไว้ โครงสร้างจึงถือว่าเป็นส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่ง ในการสร้างความสาเร็จให้แก่การบริหารวัดของท่าน

3) จัดระบบงาน ได้แก่ การรักการบริหารต่าง ๆ ที่อยู่ภายในวัด ให้เป็นไปอย่างมีระบบและเป็นระเบียบเพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการดำเนินงานและเป็นการง่ายแก่การตรวจสอบ

4) จัดกิจกรรม ได้แก่ การสร้างรูปแบบในเชิงปฏิบัติ ให้สอดคล้องกับการบริหารงาน เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปในด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ

5) บุคลากร ได้แก่ บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารงานไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารหรือผู้อยู่อาศัยในวัดนั้น ๆ การเลือกบุคคลให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ เป็นสิ่งที่ควรตระหนักอย่างยิ่ง เพราะการบริหารงานของท่านจะสาเร็จหรือไม่ ส่วนนี้นับว่าเป็นส่วนสำคัญดังนั้นจึงควรเลือกใช้บุคคลให้อย่างเหมาะสม

---

[62] พระมหาบัว ปิยวณฺโณ, *การจัดระเบียบสังคมวัด*, (นนทบุรี : รุ่งโรจน์การพิมพ์, 2549), หน้า 23.

[63] พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ), *การจัดสาธารณูปการและสาธารณะสงเคราะห์ของวัด*, หน้า 14.

6) เสริมทักษะ ได้แก่ การสร้างความรู้เพิ่มเติมแก่บุคลากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเช่นกัน

7) กลยุทธ์ ได้แก่ วิธีการหรือกลวิธีทีท่านเลือกใช้ในการบริหารนั้น ระบบ รูปแบบ ต้องเหมาะสมกับปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว[64]

คะนึงนิตย์ จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร ได้กล่าวว่า หลักการบริหารและการจัดการวัดด้านสาธารณสงเคราะห์ในยุคโลกาภิวัตน์ มีดังนี้

1) ควรมีการคัดสรรอบรมบุคคล ผู้จะมาบวชในพระพุทธศาสนา ให้เป็นที่มั่นใจที่จะเข้ามาศึกษาธรรม

2) ต้องมีการศึกษาอบรมธรรมแก่ผู้เข้ามาบวชทั้งก่อน ระหว่างและหลังการบวชด้วย

3) ต้องมีการปฏิบัติธรรมในระหว่างบวชเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจอย่างแท้จริง เพื่อการเผยแผ่ต่อไปแก่ประชาชน

4) แต่ละวัดจักต้องให้พระสงฆ์ที่ศึกษาธรรมดีแล้วให้ได้มีโอกาสเผยแผ่แก่ประชาชน เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน และความมั่นคงของพระพุทธศาสนา และต้องพยายามวิเคราะห์หาทำงานเผยแผ่ธรรมต่อประชาชนด้วยความเมตตาอย่างต่อเนื่องด้วย มิใช่รอให้ผู้มานิมนต์เท่านั้น

5) กิจกรรมการศึกษาธรรมของประชาชน ควรมุ่งให้การศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง ให้พัฒนาขึ้นเป็นลำดับ ทั้งในการงานและการดำเนินชีวิตประจำวัน ด้วยหลักการแห่งความไม่ประมาทและหลักการแห่งการพึ่งตนเอง

6) ศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจ ดังนั้น การปกครองสงฆ์ให้มีพฤติกรรม และการกระทำที่เหมาะสม นับเป็นเรื่องสำคัญเบื้องต้นที่พระทุกรูปพึงปฏิบัติ เจ้าอาวาสควรดำเนินการให้พระทุกรูปในสังกัดมีภาพลักษณ์ที่ดี เมื่อประชาชนพบเห็นจักเกิดความศรัทธา ถือเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเบื้องต้นแล้ว

7) พระควรยึดหลักการเผยแผ่ธรรมด้วยหลัก 6 ประการ ดังนี้

(1) ห้ามปรามการทำความชั่วทั้งมวล

(2) ส่งเสริมให้กระทำความดีทั้งมวล

(3) ให้ได้ฟังและได้รู้ธรรมที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง

(4) ช่วยเสริมในสิ่งที่ประชาชนได้ยินได้รู้แต่ไม่เข้าใจให้เข้าใจ

(5) ให้คิดอนุเคราะห์ผู้อื่นด้วยเมตตา ปรารถนาดี

(6) บอกทำงสวรรค์ คือ ทำงดำเนินชีวิตที่ดี ถูกต้อง ให้ประชาชน

---

[64] สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *วัดพัฒนา 46*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนา, 2546), หน้า 46-48.

8) การเผยแผ่ธรรมควรศึกษากลุ่มคน หรือบุคคลเป้าหมาย วิเคราะห์การนาเสนอธรรมให้เหมาะสมต่อสภาพ เหตุ ผล ตน ประมาณ กาลเวลา ชุมชน และบุคคล เป็นสำคัญ

9) เจ้าอาวาสทุกแห่งควรปกครองดูแลพระสงฆ์ สามเณร ไวยาวัจกร ศิษย์วัด ผู้อาศัยในวัด หรือเกี่ยวข้องกับวัด ให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสม เป็นการสร้างศรัทธาแก่ประชาชนผู้พบเห็น และมาติดต่อกับวัด

10) จักต้องพยายามบริหารวัดให้มีอาคารสถานที่อาณาบริเวณ เหมาะสมต่อการศึกษาและปฏิบัติธรรมทั้งในส่วนของพระภิกษุ สามเณร และประชาชน ให้สอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนา มีความสงบร่มเย็น ทำให้อยากเข้ามาหาความสงบและศึกษาธรรม รวมทั้งสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิต จักต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน รำคาญแก่ประชาชนที่มาวัดหรือที่อยู่ใกล้วัดด้วย

11) วัดกับประชาชนจักต้องเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน พระพุทธศาสนาจึงจะอยู่ได้อย่างมั่นคง ดังนั้น นอกจากพระจะให้ธรรมแก่ประชาชนแล้ว ก็ควรจัดวัดและเครื่องใช้ของวัดอย่างมีระบบให้เหมาะต่อการให้บริการประชาชนเพื่อกิจการของพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เป็นการดึงประชาชนเข้ามาใกล้ชิดกับวัด และพระก็ควรหาทางช่วยเหลือในด้านธรรมแก่ประชาชนต่อไปตามความเหมาะสมด้วย

12) ประชาชนเป็นจำนวนมากที่ยังเชื่อโชคลาง ของขลัง วัตถุมงคล และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยหวังว่าสิ่งเหลานี้จะบันดาลความโชคดี ความร่ารวย ความสาเร็จแก่เขาได้ ทำให้ประชาชนขาดการพึ่งตนเอง ไม่พัฒนา พระพุทธศาสนาควรทำหน้าที่เป็นยารักษาโรคเหลานี้ โดยการไม่ไปดูถูก ตำหนิการกระทำเหล่านั้น แต่ควรใช้หลักธรรมในเรื่องเหตุและผล เรื่องการพึ่งตนเอง เรื่องการศึกษา ฝึกฝนพัฒนา และการครองชีวิตอย่างไม่ประมาทมาใช้ในการเผยแผ่ โดยให้เครื่องราง ของขลัง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ วัตถุมงคล เป็นเครื่องปิดช่องความประหวั่นใจ จักทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ผลดียิ่งขึ้น

13) ศาสนาพุทธเป็นของคู่กับชุมชน วัดก็ครบทุกตำบล และจะเป็นศูนย์รวมของประชาชนในแต่ละตำบล หากจะจัดการบริหารวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน ที่พัฒนาทั้งจิตใจและคุณภาพชีวิตในด้านอื่น ๆ จะทำให้ความสัมพันธ์ของประชาชนกับพระพุทธศาสนาเจริญอย่างยั่งยืน โดยที่พระสงฆ์จะให้ธรรมทานแก่ประชาชน ส่วนประชาชนจะให้อามิสทานแก่พระสงฆ์ นับเป็นการเกื้อกูลกันอย่างถูกต้องเพื่อการมีพลังอยู่ในสังคมต่อไป

14) การจัดบริหารวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน จำเป็นต้องจัดให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของกิจกรรมของวัด ร่วมบริหารวัดตามหลักการของพระพุทธศาสนาด้วย จึงสมควรปรับปรุงการบริหารวัดให้เป็นองค์การบริหารวัด ถึงแม้วัดแต่ละวัดจะเป็นนิติบุคคลอยู่แล้วก็ตาม แต่การมีองค์กรร่วมบริหารวัด เสนอความคิดและให้เจ้าอาวาสตัดสินในดำเนินการประชาชนก็จะร่วมดำเนินการอย่างเต็มที่ เต็มใจ พุทธศาสนาย่อมเจริญยิ่งขึ้น

15) กรมการศาสนา และกระทรวงศึกษาธิการ ย่อมมีเจตนาที่ดีในการรักษาและพัฒนาพระพุทธศาสนา ดังนั้น เจ้าอาวาสและพระภิกษุควรศึกษางานโครงการของทางราชการ เพื่อประสานการดำเนินงาน ให้เกิดการพัฒนาพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น

16) วัดทุกวัดควรได้ดำเนินการรักษาและฟื้นฟูธรรมชาติ เช่น ร่วมจัดโครงการป่าชุมชน โครงการอุทยานการศึกษา เป็นต้น จะได้ทั้งการส่งเสริมการปลูกต้นไม้ และการใช้ต้นไม้เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ธรรมต่อไปด้วย

17) มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสูงสูงสุด ซึ่งเจ้าอาวาสและพระสงฆ์จะต้องศึกษา ส่งเสริม สนับสนุน ประสานงานเพื่อการเผยแผ่ธรรม และพัฒนาพระพุทธศาสนาจะได้ตรงตามนโยบาย ถูกทิศทาง แก้ไขสถานการณ์และเหมาะสมกับโอกาส ย่อมเป็นพลังส่งเสริมการพัฒนายิ่งขึ้น

18) หลักการบริการ การดำเนินงานต่าง ๆ ควรมีการวางแผนระยะสั้น ระยะยาว เพื่อการปฏิบัติพัฒนาวัด และควรให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอ หลักการเหล่านี้พระสงฆ์สามารถค้นคว้าให้เกิดความรู้ได้ซึ่งจักต้องยึดหลักการ การฝึกฝน การพัฒนา การไม่ประมาท และหลักการพึ่งตัวเองเป็นสำคัญ จึงจะบังเกิดผลดี

19) สงฆ์ควรมีความสมถะ มีความเป็นอยู่ง่าย ๆ ไม่หวังลาภสักการะ มุ่งศึกษา ปฏิบัติธรรม และเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน ดังนั้น กิจกรรมที่วัดต่าง ๆ ดำเนินอยู่ขณะนี้จึงจำเป็นต้องมีการทบทวนสังคายนา เพื่อการพัฒนาที่มั่นคงยั่งยืนของพระพุทธศาสนาต่อไป

20) ปัจจุบันจำนวนพระสงฆ์มีมาก ยิ่งในฤดูพรรษายิ่งมีจำนวนมากขึ้นกว่าปกติหลายเท่า ดังนั้น จำเป็นต้องมีการปกครองพระบวชใหม่โดยให้พระที่ประพฤติดีแล้วดูแลปกครองอบรมพระบวชใหม่เป็นกลุ่ม ๆ จะช่วยส่งเสริมพระวินัย และการศึกษาของสงฆ์ได้ดีขึ้น ทำให้เกิดการพัฒนาสงฆ์ พัฒนาวัด พัฒนาบทบาทหน้าที่ของสงฆ์ จนเกิดประโยชน์ต่อประชาชนและประเทศชาติอย่างแท้จริง[65]

ความสำคัญของภารกิจด้าน การสาธารณสงเคราะห์เป็นการแสดงบทบาทของพระสงฆ์ในด้านสังคมสงเคราะห์ทั้งการสงเคราะห์บุคคลและสาธารณสงเคราะห์ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการบริจาคช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ เพราะพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางเชื่อมประสานระหว่างคนจนกับคนรวย ปัจจัยที่ได้รับบริจาคมาพระสงฆ์ก็ใช้ทำประโยชน์เป็นสาธารณกุศลและช่วยเหลือบุคคลผู้ขาดแคลนและด้อยโอกาส

สรุปความได้ว่า การสาธารณสงเคราะห์เป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคมโดยมีวัดและพระภิกษุเป็นแกนนำ ได้แก่ โครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ เพิ่มประสิทธิภาพในการ

---

[65] คะนึงนิตย์ จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร, *หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์,* (กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, 2545), หน้า 22-26.

ปฏิบัติงานโครงการบรรพชาอุปสมบทสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรและวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน วัด เจ้าอาวาส พระภิกษุเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุม อบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วย ผู้ยากไร้ เป็นต้น

3.3 พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักสัปปายะ 4

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเน้นด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญา ซึ่งเป็นคุณลักษณะหรือปัจจัยภายใน อย่างไรก็ตามในคัมภีร์พระพุทธศาสนา หลายแห่งได้ระบุถึงปัจจัยภายนอกที่เกื้อหนุนให้การศึกษาและปฏิบัติเป็นไปโดยสะดวกหลักธรรมนี้ เรียกว่าหลักสัปปายะ อันเป็นกรอบหรือแนวทางหนึ่งของหลักการในการสร้างวัดหรือพัฒนาวัด ให้เจริญในปัจจุบัน หลักสัปปายะที่เป็นไปเพื่อการบริหารจัดการวัดดีนั้นมีปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา “สัปปายะ” หมายถึง มีประโยชน์ก่อให้เกิดความเจริญ เป็นธรรมที่มีอุปการะต่อการศึกษาและปฏิบัติ เป็นธรรมอันเป็นที่สบาย กล่าวคือ เป็นภาวะสบาย สภาพเอื้อ สภาวะที่เกื้อหนุน สิ่ง สถาน หรือบุคคล ซึ่งเป็นที่สบาย เหมาะกัน เกื้อกูล หรือเอื้ออำนวย โดยเฉพาะที่ช่วยเกื้อหนุนการบำเพ็ญและประคับประคองรักษาสมาธินอกจากนี้ “สัปปายะ” ยังหมายถึงสิ่งที่สบาย สภาพเอื้อ สิ่งที่เกื้อกูล สิ่งที่เอื้อต่อการอยู่ดีและการที่จะพัฒนาชีวิต สิ่งที่เหมาะสมกัน อันเกื้อหนุนในการเจริญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย โดยหลักธรรมชาติทั่วไปถือว่าสิ่งแวดล้อมต่างๆ มีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อความเป็นอยู่ของบุคคลต่อความเสื่อม ความเจริญของบุคคล ถ้าบุคคลอาศัยอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ดี ก็จะก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในชีวิตได้มากในทางการประพฤติก็เช่นเดียวกัน สิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการประพฤติวัตรปฏิบัติธรรม เรียกว่า สัปปายะ และสิ่งแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการประพฤติปฏิบัติทางจิต เรียกว่า อสัปปายะ[66]

พุทธวิธีการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสหรือวัดตามพระธรรมวินัยควรให้เกิดความสงบสุข (สัปปายะ) 4 อย่าง คือ 1.อาวาสสัปปายะ ที่อยู่อันเหมาะสม ปลอดภัย 2.โคจรสัปปายะ แหล่งอาหารอำนวย ที่เทียวบิณฑบาตที่เหมาะดี 3.ภัสสสัปปายะ การพูดคุยที่เหมาะกัน ข่าวสาร และสื่อสารที่เอื้อปัญญา 4.ปุคลสัปปายะ บุคคลที่ถูกกันเหมาะกัน ไม่มีคนร้ายมีแต่ผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญา

---

[66] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *แนวคิดและหลักสัปปายะในพระพุทธศาสนา*,(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์, 2558), หน้า 71.

3.3.1 พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักอาวาสสัปปายะ

ในอดีตการสร้างวัดในพระพุทธศาสนาเป็นคติที่สืบเนื่องกันมาในสมัยพุทธกาล เพราะวัดเป็นสัญลักษณ์ของแรงศรัทธาและการตั้งมั่นในพระพุทธศาสนา มาถึงปัจจุบันวัดได้กลายเป็นสถานที่ประพฤติพรหมจรรย์ของพระภิกษุสามเณรและประชาชนผู้ใคร่ธรรม เป็นสถานที่สำหรับประชาชนไปบำเพ็ญกุศลและได้อาศัยใช้สาธารณูปโภค เป็นดินแดนแห่งความสงบคือเป็นที่อยู่ของผู้สงบเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นแหล่งอารยธรรม อันเป็นเครื่องหมายแห่งศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม ทั้งในด้าน ศาสนพิธีการให้การศึกษาการเผยแผ่ศาสนธรรม และการสาธารณสงเคราะห์เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้วัดมีความเจริญรุ่งเรือง ดังนั้นการจะให้วัดเป็นที่ตอบสนองเป้าหมายดังกล่าวได้ ต้องมีการจัดการที่สอดคล้องตามพระธรรมวินัย กล่าวคือเป็นไปตามกรอบหลักสัปปายะ[67]สถานที่สัปปายะ หรือสบายสำหรับผู้ปฏิบัติมัน หมายถึง กำลังของแต่ละคน ถ้าคุณสามารถอยู่ในที่ใดแล้วอกุศลไม่เจริญกุศลเจริญและตั้งมั่นที่นั้นก็ถือว่า สัปปายะสำหรับคนๆนั้นเพราะคนเราจริตนิสัยที่พร้อมจะเข้าถึงธรรมนั้นต่างกัน คนบางคน ถ้าอยู่ที่ที่สงบๆแล้วดี ที่นั้นถือว่าสัปปายะสำหรับคนๆ นั้นสำหรับบางคนต้องการฝึกฝนราคะ ไม่ต้องการความสะดวกสบาย ก็ไปในท้องถิ่นที่ลำบาก แล้วกุศลเจริญที่ที่นั้นก็สัปปายะสำหรับคนๆนั้น คนเรามีกิเลสที่หนาและเบาบางไม่เหมือนกัน คนบางคนไม่ต้องฝึกฝนเรื่องการติดสะดวกสบายไม่ได้มีกิเลสเรื่องนั้นมาก แม้ไม่ต้องไปในที่ลำบาก ก็ไม่เป็นไรเพราะไม่ได้มีกิเลสยึดมั่นถือมั่นในเรื่องนั้นๆมาก ความสัปปายะหรือสบาย เรามุ่งหมายที่ผลของการปฏิบัติดูที่กุศล หรือ อกุศลเกิดถ้าที่ใดอยู่แล้วอกุศลไม่เกิด กุศลเกิดเจริญและตั้งมั่นสถานที่นั้นถือว่าสัปปายะสำหรับคนๆ นั้นซึ่งไม่ได้หมายถึงสำหรับทุกคน หรือแม้แต่กับคนๆนั้นก็ไม่ได้หมายถึงตลอดไป เพราะบางทีเมื่ออยู่ไปนาน ๆ เกิดมีสิ่งใดที่ทำให้อกุศลเกิดได้บ่อย ๆ การปฏิบัติไม่ก้าวหน้า ยิ่งปฏิบัติยิ่งยุ่งยาก อกุศลเจริญขึ้น สำหรับนักปฏิบัติแล้วก็ควรหลีกไปเสีย ไม่ใช่สู้ไปทุกสิ่งหลบไปทุกอย่าง ก็ต้องดูเหตุการณ์กาละเทศะประกอบไปด้วยปัญญา มุ่งหมายเอาผลการปฏิบัติเป็นใหญ่

อาวาสสัปปายะ ที่อยู่เป็นที่สบาย คือทำวัดให้เป็นอาราม เป็นรมณียสถานรื่นรมย์เจริญตาเจริญใจแก่ผู้พบเห็น เป็นศูนย์กลางของชุมชนด้านจิตใจ ที่ตั้งวัดไม่ใกล้ไม่ไกลจากชุมชนเกินไปมีการแบ่งเขตพุทธาวาส สังฆาวาสชัดเจนเป็นสัดส่วน ยิ่งในภาวะโลกร้อนด้วยแล้ว หากวัดได้มีการปลูกต้นไม้ ให้ร่มเงา ร่มรื่น ดูเป็นธรรมชาติ นับว่าเหมาะกับภาวะโลกอันแสนที่จะร้อนเหลือหลายส่วนบาง

---

[67] กรมการศาสนา, *การบริหารจัดการตามหลักสัปปายะ*, (กรุงเทพมหานคร : สไมล์ สยามพริ้นติ้งเซอร์วิส, 2555), หน้า 7.

วัดตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมเป็นทุนเดิม เช่น ภูเขา ลำธาร สวน ป่า ได้เน้นเรื่องความสะอาดหรือความเป็นระเบียบเรียบร้อยสม่ำเสมอเท่ากับว่าได้สร้างความสุขเพิ่มขึ้นแก่ผู้พบเห็น[68]

ป่าไม้ ถ้ำ โคนต้นไม้ เรือนว่าง เป็นสถานที่ ที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำ ให้ภิกษุที่เรียนกรรมฐานจากพระองค์แล้ว ไปอาศัยเป็นที่ฝึกกรรมฐานตามที่ได้เรียนไป ในปัจจุบัน สถานที่เช่นว่าบางอย่างดูจะหาได้ยากพอสมควร ด้วยเหตุผลหลายประการ แต่หากหาได้ พระที่ต้องการอบรมกรรมฐาน ก็จะได้สถานที่ที่ “ได้บรรยากาศ” หรือ “เป็นเสนาสนะสัปปายะ” ต่อการบำเพ็ญเพียรภาวนา ตามที่พระพุทธองค์ ทรงแนะนำไว้และเสนาสนที่ว่านั้น ยังจะมีส่วนสำคัญในการสร้างคุณค่าแห่งสมณะ เพิ่มพูนสมณะสัญญาแก่ตนเอง ซึ่งถือเป็นประโยชน์โดยตรง ต่อความก้าวหน้าในทางธรรมแก่พระผู้ปฏิบัติท่านนั้น สถานที่สัปปายะ ทำให้พระผู้ปฏิบัติได้ธรรมะอันเป็นเหตุปัจจัย ที่จำเป็นต่อการก้าวหน้าในทางภาวนาหรือกรรมฐาน คือ กายวิเวก อันเป็นความสงบทางกาย หรือ สงบด้านบรรยากาศรอบข้าง ซึ่งเอื้อให้เกิดจิตวิเวก คือ ความสงบทางใจ เป็นอันดับถัดมา

อาวาส หมายถึง ที่อยู่ที่พักอาศัยและสถานที่ปฏิบัติมี 2 อย่างได้แก่ อาวาสอสัปปายะคือที่อยู่ที่พักที่อาศัยและสถานที่ที่ไม่เหมาะสมแก่การปฏิบัติ และอาวาสสัปปายะ คือ ที่อยู่ที่พักที่อาศัยและสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติผู้ปฏิบัติควรเลือกอยู่ในอาวาสสัปปาย ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค กล่าวอธิบายไว้ว่า เมื่อโยคาวจรนั้น อยู่ในอาวาสใดนิมิตที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิดขึ้นที่เกิดแล้วก็เสื่อมหายไปสติ ที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่นและจิตที่ยังไม่เป็นสมาธิ ก็ไม่เป็นสมาธิอาวาสนี้นับเป็นอสัปปายะ ส่วนเมื่อเธออยู่ในอาวาสใดนิมิตเกิดและถาวร ด้วยสติก็ตั้งมั่นจิตก็เป็นสมาธิดุจพระประธานยติสสเถระผู้อยู่ ณ นาคบรรพตอาวาสนี้ นับเป็นสัปปายะ เพราะเหตุนั้นในวิหารใดอาวาสที่อยู่มีหลายแห่ง โยคาวจรพึงลองอยู่ในอาวาสเหล่านั้น แห่งละ 3 วัน จิตของเธอเป็นเอกัคคะตั้งมั่นในอารมณ์เดียวในอาวาสแห่งใดก็อยู่ในอาวาสแห่งนั้นเพราะความที่มีอาวาสเป็นสัปปายะแท้ๆภิกษุ 500 รูป ผู้อยู่ในถ้ำจูฬนาคในตัมพปัณณิทวีป ถือเอากัมมัฏฐานบำเพ็ญอยู่ในถ้ำจูฬนาคนั้น ได้บรรลุพระอรหัตทั้งหมด ส่วนพระอริยบุคคลมีพระโสดาบัน เป็นต้น และท่านผู้ได้อริยภูมิในที่อื่นแล้วมาบรรลุพระอรหัตในถ้ำจูฬนาคนั้นมีประมาณมิได้แม้ในอาวาสสัปปายะแห่งอื่นๆเช่นจิตตลบรรพตวิหารก็เช่นกันในกัมมัฏฐานคหณนิเทศตอนแก้สมาธิภาวนาแสดงไว้ว่า “อันโยคาวจรผู้ละวิหารอันไม่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญสมาธิเสียแล้วพำนักอยู่ในวิหารที่เหมาะสม” เป็นการกล่าวให้ โยคาวจรรู้จักหลีกเลี่ยงอาวาสอสัปปายะแล้ว เลือกอาวาสสัปปายะ เพื่อประโยชน์แก่การบำเพ็ญสมาธิของตนได้กล่าวแนวทางการปฏิบัติไว้ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรคไว้ว่า “เมื่อโยคาวจรผู้ใดอยู่ในวิหารเดียวกันกับพระอาจารย์มีความผาสุกโยคาวจรนั้นเมื่อจะชำระกัมมัฏฐานก็พึงอยู่ในวิหารนั้นนั่นแหละถ้าเมื่ออยู่ในวิหารนั้นไม่มีความ

---

[68] กรมการศาสนา, *การบริหารจัดการตามหลักสัปปายะ*, (กรุงเทพมหานคร: สไมล์ สยามพริ้นติ้งเซอร์วิส, 2555), หน้า 47.

ผาสุกไซร้วิหารอื่นใดเป็นสัปปายะ มีอยู่ในที่ไกลแต่วิหารของพระอาจารย์ประมาณคาวุตหนึ่งหรือกึ่งโยชน์หรือแม้ประมาณถึงโยชน์หนึ่งก็ดีก็พึงไปอยู่ในวิหารนั้นเถิดเพราะเมื่อได้อยู่อย่างนั้นครั้นมีความสนเท่ห์หรือเกิดความหลงลืมในข้อกัมมัฏฐานที่ตรงไหนก็ดีจะได้ลุกขึ้นทำวัตรในวิหารที่ตนอยู่แต่เช้าแล้วออกเดินเที่ยวบิณฑบาตฉันในระหว่างทางไปถึงที่อยู่ของพระอาจารย์ในเวลาท่านเสร็จภัตกิจพอดีแล้ววันนั้นชำระกัมมัฏฐานในสำนักของพระอาจารย์เสียให้เสร็จวันรุ่งขึ้นก็กราบลาพระอาจารย์เดินทางกลับไปเที่ยวบิณฑบาตฉันในระหว่างทางยังไม่ทันเหนื่อยก็อาจมาถึงที่อยู่ของตนได้ส่วนโยคาวจร ผู้ใดไม่ได้ที่ผาสุกในที่แม้ไกลตั้งโยชน์โยคาวจรนั้นพึงตัดข้ออันเป็นขอดเป็นปมทั้งปวงของกัมมัฏฐานเสีย ให้ได้ทำกัมมัฏฐานที่เนื่องด้วยความนึกหน่วงให้หมดจดดีแล้วไปให้ไกลกว่านั้นก็ได้ละวิหารอันไม่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญสมาธิเสียแล้วพำนักอยู่ในวิหารที่เหมาะสมเถิด”[69]

1. มหนฺตตฺตํ	ความเป็นวิหารใหญ่
2. นวตฺตํ	ความเป็นวิหารใหม่ (ยังไม่แล้วดี)
3. ชิณฺณกตฺตํ	ความเป็นวิหารเก่า (ทรุดโทรมแล้ว)
4. ปนฺถสนฺนิสฺสิตตฺตํ	ความเป็นวิหารติดทางเดิน
5. โสณฺฑี	วิหารมีตระพังน้ำ
6. ปณฺณํ	วิหารมีไม้ใบ (ที่เป็นผัก)
7. ปุปฺผํ	วิหารมีไม้ดอก
8. ผลํ	วิหารมีไม้ผล
9. ปฏฺฐนียตา	ความเป็นวิหารที่คนทั้งหลายมุ่งมั่น
10. นครสนฺนิสฺสิตตา	ความเป็นวิหารติดเมือง
11. ทารุสนฺนิสฺสิตตา	ความเป็นวิหารติดป่าไม้
12.เขตฺตสนฺนิสฺสิตตา	ความเป็นวิหารติดที่นา (ของชาวบ้าน)
13. วิสภาคานํปุคฺคลานํอตฺถิตา	ความเป็นวิหารมีบุคคลผู้เป็นวิสภาคกันอยู่
14. ปฏฺฏนสนฺนิสฺสิตตา	ความเป็นวิหารติดท่า
15. ปจฺจนฺตสนฺนิสฺสิตตา	ความเป็นวิหารติดปลายแดน
16. รชฺชสีมนฺตรสนฺนิสฺสิตตา	ความเป็นวิหารติดที่ระหว่างพรมแดน
17. อสปฺปายตา	ความเป็นวิหารไม่เป็นสัปปายะ
18. กลฺยาณมิตฺตานํอลาโภ	วิหารที่หากัลยาณมิตรไม่ได้

---

[69] พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, *ความหมายของวิหาร*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทคอมฟอร์ม จำกัด, 2542), หน้า 147.

ส่วนวิหารที่ชื่อว่า วิหารเหมาะสม ที่ควรต่อการเข้าปฏิบัติธรรมประกอบด้วยคุณสมบัติ 5 ประการ คุณสมบัติเหล่านี้คือ เสนาสนะในศาสนานี้เป็นที่ไม่ไกลนัก ไม่ใกล้นักไปมาสะดวก กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนไม่มีเสียงอึกทึก ปราศจากสัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื่อยคลาน ภิกษุพำนักอยู่ในเสนาสนะนั้น จีวรบิณฑบาตเสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารทั้งหลายย่อมเกิดขึ้นโดยไม่ฝืดเคืองกับภิกษุทั้งหลาย ผู้เป็นเถระเป็นพหูสูตคล่องอาคมทรงธรรมทรงวินัย ทรงมาติกาย่อมอยู่ในเสนาสนะนั้น ภิกษุเข้าไปหาพระเถระเหล่านั้นตามกาลอันควรได้สอบถามข้อธรรมข้ออรรถว่า "ท่านเจ้าข้าบทนี้เป็นอย่างไร "ท่านเหล่านั้นย่อมจะเปิดข้อที่ยังไม่ได้เปิดทำให้ตื้นข้อที่ยังมิได้ทำให้ตื้นและบรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายอันน่าจะสงสัยได้หลายๆอย่าง

พุทธวิธีการบริหารจัดการวัดด้านที่อยู่อาศัยเป็นหนึ่งในปัจจัย 4 (เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค) จัดเป็นปัจจัยหนึ่งที่ขาดไม่ได้สำหรับการดำรงชีวิตที่พระพุทธศาสนาเน้นย้ำให้ความสำคัญ ที่อยู่อาศัยที่ดีย่อมส่งเสริมเกื้อกูลให้เกิดพัฒนาการทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ดังที่พระพุทธโฆสาจารย์กล่าวไว้ว่า “เมื่อโยคีบุคคลอยู่ ณ ที่ใด นิมิตย่อมเกิดขึ้นด้วย ย่อมถาวรมั่นคงอยู่ด้วยสติ ย่อมตั้งมั่นในนิมิตนั้น จิตก็เป็นสมาธิ เหมือนพระปธานิยติสสเถระผู้อยู่ ณ วัดนาคบรรพตเป็นตัวอย่าง ที่อยู่เช่นนี้ ชื่อว่า ที่อยู่เป็นที่สบาย. . . เพราะฉะนั้น ในวัดใดมีที่อยู่หลายแห่งด้วยกัน ในวัดเช่นนั้น โยคีบุคคลพึงอยู่ทดลองดูแห่งละ 3 วัน ๆ ณ แห่งใดทำให้จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งได้ ก็พึงอยู่ ณ ที่แห่งนั้นเถิด”[70]

พระพรหมคุณาภรณ์ระบุว่า ที่อยู่อันเหมาะ เช่น ปลอดภัย ไม่พลุกพล่านจอแจ บางแห่งเรียก เสนาสนสัปปายะ[71] และกล่าวไว้ในหนังสือพุทธธรรมถึง องค์ 5 ดังนี้

วิหาร หรือวัดที่เหมาะสม คือ เสนาสนะที่ประกอบด้วยองค์ 5 อันได้แก่

1. ไม่ไกลนัก ไม่ใกล้นัก ไปมาสะดวก
2. กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนไม่อึกทึก
3. ปราศจากการรบกวนของเหลือบยุง ลมแดด สัตว์เลื้อยคลาน
4. เมื่อพักอยู่ที่นั้น ไม่ขัดสนปัจจัยสี่
5. มีพระเถระพหูสูต ซึ่งจะสามารถเข้าไปสอบถามอรรถธรรมให้ท่านช่วยอธิบายแก้ความสงสัยได้[72]

---

[70] วิสุทฺธิ. (ไทย) 59/220.

[71] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 16, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จากัด, 2551), หน้า 209.

[72] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*, พิมพ์ครั้งที่ 32, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, 2555), หน้า 810.

พระพรหมคุณาภรณ์ระบุไว้ชัดเจนว่าที่อยู่อาศัยคือวิหารหรือวัดเท่านั้น ในขณะที่พระพุทธโฆสาจารย์กล่าวไว้กว้างๆ มิได้จำเพาะเจาะจงว่าต้องเป็นวัดเท่านั้น ดังนั้น ในบริบทที่กำลังศึกษาอยู่คือที่อยู่อาศัยในยุคปัจจุบันที่รวมเอาวัดและที่อยู่อาศัยไว้ด้วยกัน เป็นได้ทั้งที่ทางาน หรือบ้าน ดังนั้น ความเหมาะสมด้านที่อยู่อาศัยตามหลักสัปปายะจึงมีสาระสำคัญอยู่ที่ความสงบสุข ความเป็นส่วนตัว ไม่พลุกพล่าน เกื้อหนุนต่อการดำรงชีวิต และการพัฒนาจิตใจและปัญญา นอกจากนั้นยังต้องมีความปลอดภัย มีสาธารณูปโภค เครื่องอุปโภคบริโภค และปัจจัย 4 ครบ อีกด้วย

3.3.2 พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักโคจรสัปปายะ

โคจรคาม หมายถึง หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่หาอาหาร ที่เที่ยวไปเพื่อเข้าไปบิณฑบาต มี 2 อย่าง ได้แก่ โคจรอสัปปายะ คือ หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่ไม่เหมาะสมเพื่อเข้าไปบิณฑบาต และโคจรสัปปายะ คือ หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่เหมาะสมเพื่อเข้าไปบิณฑบาต โยคาวจรพึงเลือกโคจรคามสัปปายะ

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค กล่าวอธิบายไว้ว่า หมู่บ้านหรือท้องถิ่นสำหรับไปบิณฑบาตแห่งใด มีอยู่ในที่ไม่ไกลนัก ไม่ใกล้นักในระยะประมาณโกสะกึ่ง ประมาณ 1,000 ชั่วคันธนู หรือ 2 กิโลเมตร เป็นเสนาสนะอยู่ทางทิศเหนือหรือทางทิศใต้ เป็นที่มีภิกขาสมบูรณ์หาง่ายหมู่บ้านนั้นนับเป็นสัปปายะ ถ้ามีลักษณะตรงกันข้ามนับเป็น อสัปปายะ[73] ที่ว่าอสัปปายะนั้นน่าจะถือเอาด้วยสาเหตุ คือ

1. ไกลและการคมนาคมไปมาไม่สะดวก
2. เวลาบิณฑบาตไปหรือกลับโดนแสงอาทิตย์ขึ้นส่องหน้า
3. บิณฑบาตไม่พอแก่การฉัน

พระพุทธศาสนานิยามโคจรสัปปายะโดยโยงเข้ากับภัตรกิจของพระภิกษุสงฆ์ซึ่งตีความได้ว่า ความเหมาะสมด้านการเดินทาง ก็คือความเหมาะสมในการเดินทางออกจากที่อยู่อาศัยเพื่อหาแหล่งอาหารเลี้ยงท้องนั้นเอง ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์กล่าวว่า “แหล่งอาหารอานวย ที่เที่ยวบิณฑบาตที่เหมาะดี เช่น มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ใกล้ไม่ไกลเกินไป”[74]

ความเหมาะสมด้านการเดินทางตามหลักสัปปายะจึงมีสาระสำคัญอยู่ที่การมียานพาหนะเดินทางไปยังแหล่งของกินของใช้ได้โดยสะดวก และมีความปลอดภัยในการเดินทาง

---

[73] มหามกุฏราชวิทยาลัย, *วิสุทธิมรรคแปล ภาค 1 ตอน 2,* (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2533) หน้า 102.

[74] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*, พิมพ์ครั้งที่ 32, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, 2555), หน้า 810.

อาหารสัปปายะ อาหารเป็นที่สบาย ตามปกติเมื่อมีที่อยู่แล้วต้องคำนึงถึงการกินการจัดสวัสดิการเรื่องในสมัยก่อนเป็นหน้าที่ของพระภัตตุเทศในปัจจุบันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสการจัดสวัสดิการด้านอาหารจึงควรเป็นภาระของฝ่ายสาธารณูปการควรรวมเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องไว้ดังนี้

(ก) การกำหนดเส้นทางโคจรบิณฑบาตควรแบ่งเป็นสายมีการจับสลากเปลี่ยนเวรกันทุก 7 วัน เพื่อเจริญศรัทธาของผู้ทำบุญและป้องกันการติดในตัวบุคคล

(ข) มีการจัดฉันรวมกันเป็นที่แห่งเดียวเพื่อประโยชน์ คือทำให้เกิดความเป็นธรรมในอดิเรกลาภขจัดความขัดแย้งในการแสวงหาอุปฐากก่อให้เกิดสามัคคีธรรมเป็นที่เจริญศรัทธาของผู้ถวายแลสามารถแนะนำอบรมได้ง่ายในเวลาก่อนอาหารและหลังอาหาร

(ค) ควรมีเจ้าหน้าที่รับนิมนต์และทำหน้าที่แจกจ่ายรายการนิมนต์ให้ทั่วถึงโดยความเป็นธรรม

(ง) จัดตั้งมูลนิธิสงเคราะห์ สวัสดิการด้านอาหารในยามขาดแคลน

การพัฒนาหรือพุทธวิธีบริหารเกี่ยวกับการจัดหรือระบบอาหารซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญ และยังเกี่ยวข้องกับปัจจัย 4 ของการดำรงชีวิต ความหมายที่เกี่ยวกับการพิจารณาและเป็นการพิจารณาให้เห็นถึงความเป็นไปของร่างกายและการพิจารณาถึงการบริโภค เพื่อราบสิ้นแห่งอาสวะทั้งหลาย “ซึ่งเป็นการพัฒนาเพื่อให้หายสงสัยว่าสิ่งที่บริโภคลงไปนี้ จะก่อประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น มากน้อยเพียงไร ซึ่งความศรัทธานี้เป็นบ่อเกิดของปัจจัยดังนั้นจึงควรพิจารณาให้หายสงสัยเพราะจะได้บริโภคเพื่อการสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย”[75] พระภิกษุเป็นผู้ประกอบอาชีพภายในจิตใจซึ่งเป็นการประกอบอาชีพที่ทำให้ตนพ้นทุกข์หรือที่เรียกว่าการประกอบอาชีพเพื่อความพ้นทุกข์ “ปัจจัย 4 พระภิกษุสงฆ์จึงได้มาจากคฤหัสถ์ผู้มีศรัทธาถวายพระภิกษุสงฆ์เพื่อบริโภคด้วยการพิจารณาตามหลักการของการพัฒนา แต่ในปัจจุบันนั้นการดำเนินชีวิตและการแก้ไขปัญหาชีวิตได้สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์ไม่ค่อยให้ความสนใจในการพิจารณาเพื่อการบริโภคปัจจัย 4 จึงทำให้เกิดปัญหาตามมา”[76] แต่อย่างไรก็ตาม ในปัญหาเช่นนี้พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่จะทำให้เกิดระบบที่ยั่งยืนซึ่งเรียกว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ประกอบไปด้วยหลักการดังนี้ “การพัฒนาคนให้มีคุณภาพหรือ การพัฒนามีความสามารถ การพัฒนาเครื่องมือให้มีประสิทธิภาพในการทำงานให้ได้ผลดี เพื่อไม่ให้เป็นภัยกับธรรมชาติและที่สำคัญ คือ การพัฒนาธรรมชาติ โดยการบำรุงรักษาดินหรือธรรมชาติให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น”[77]

---

[75] พระพุทธโฆษะ, *พระวิสุทธิมรรค,* (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มูลนิภูมิพโลภิกขุ, 2521), หน้า 91.

[76] สุชีพ ปุญญานุภาพ, *พระไตรปิฎกฉบับประชาชน,* พิมพ์ครั้งที่ 16, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 43.

[77] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *การพัฒนาที่ยั่งยืน*, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2542), หน้า 259.

ปัจจัย 4 ตามความหมายในทางพระภิกษุที่มะจึงเป็นการพิจารณาถึงการบริโภคเพื่อความสมดุลของร่างกายธรรมชาติและความสิ้นไปแห่งอาสวะหรือความต้องการเกินขอบเขต ดังนี้

1. ไตรจีวร ซึ่งเป็นการพิจารณาการใช้สอยไตรจีวรเพื่อ เป็นเพียงเครื่องนุ่งห่มที่นำมาปกติร่างกายไม่ให้ดูน่าเกลียดและป้องกันอันตรายต่าง ๆ ที่จะเกิดกับร่างกายมี ความหนาว ความร้อน เหลือบ ยุง สัตว์เลื้อยคลานต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ผ้าสังฆาฏิ ที่เป็นผ้าที่ใช้ห่มซ้อน ผ้าจีวรในเสลาเข้าสู่หมู่บ้าน หรือใช้ห่มกันหนาวในฤดูหนาว นอกจากใช้ห่มได้ ยังใช้ทาบไหลในเวลาทำสังฆกรรม เพื่อเป็นสัญลักษณ์ระหว่างพระภิกษุสงฆ์กับสังฆาฏิจะมีเฉพาะพระภิกษุสงฆ์เท่านั้น

1.2 จีวร เป็นผ้าที่ใช้ห่มในทุกฤดูกาล ทุกเวลา เพราะเป็นผ้าที่ใช้ปกปิดร่างกายเพื่อไม่ให้ดูน่าเกลียด

1.3 ผ้าสบงเป็นผ้าที่ใช้ปกปิดตั้งแต่ส่วนเอวลงมาถึงครึ่งหน้าแข้ง[78]

2. อาหารบิณฑบาต เป็นการพิจารณาการบริโภคอาหาร เป็นเพียงสิ่งนำมาหล่อเลี้ยงชีวิตให้ดำเนินไปเพื่อการปฏิบัติธรรมให้ถึงขั้นสูงสุด ไม่ได้บริโภคเพื่อความสวยงาม ไม่ได้บริโภคเพื่อความผ่องใส ไม่ได้บริโภคเพื่อความคะนองและการบริโภคอาหารบิณฑบาต ในคัมภีร์พระวิสุทธิมัคค์ปรากฏความหมาย การบริโภคอาหารบิณฑบาตของพระภิกษุหรือภัตราหารนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสว่า “ที่เรียกภัตราหารนั้นได้เพราะว่าอาหารทุกอย่างได้ตกลงไปในบาตรของพระภิกษุด้วยภิกขาจารวัตรของพระภิกษุสงฆ์”[79]

3ฬ เสนาสนะ เป็นการพิจารณาการใช้สอยเสนาสนะ เป็นการพิจารณาให้เห็นเป็นเพียงเครื่องอาศัย กันแดด กันฝน กันความร้อน ความหนาวและเป็นที่พักในการบำเพ็ญเพียรในทางกายและจิตใจให้มีความสงบ การใช้สอยเสนาสนะนั้น เป็นการพิจารณาให้เห็นถึงความจำเป็นว่าการใช้สอยตามฤดูกาล “ซึ่งเป็นสิ่งที่ป้องกันอันตรายจากสัตว์ต่าง ๆ มีเสือโคร่ง เสือเหลืองและสัตว์ร้ายอื่น ๆ ที่จะมาทำอันตรายแก่ผู้อาศัยในเสนาสนะ”[80]

4. คิลานเภสัช เป็นการพิจารณาคิลานเภสัช เพื่อเป็นการพิจารณาถึงคุณลักษณะต่าง ๆ ของโรคที่จะใช้ “ยารักษาโรคที่เป็นศัตรูกันกับโรคภัยไข้เจ็บ ที่เป็นสิ่งเข้าไปทำลายเชื้อโรคให้ย่อยยับลง”[81] โรคบางชนิดอาจอาจพิจารณาใช้เนื้อสดรักษาจึงหายก็มี เช่นโรคผีเข้าสิงพระภิกษุสงฆ์ ยาสำหรับพระภิกษุที่ใช้รักษาโรคส่วนใหญ่จะต้องได้รับการประเคนจากคฤหัสถ์แต่ยาบางชนิดไม่ต้องรับ

---

[78] เรื่องเดียวกัน, หน้า 63.

[79] เรื่องเดียวกัน, หน้า 65.

[80] เรื่องเดียวกัน, หน้า 73.

[81] เรื่องเดียวกัน, หน้า 74.

ประเคนจากคฤหัสถ์ก็ได้ เช่น ถูกงูกัด หาคนมาประเคนไม่ได้ พระภิกษุสงฆ์สามารถหยิบเองได้โดยไม่ต้องอาบัติ เป็นต้น

ความหมายปัจจัยสี่ที่ปรากฏในพระวิสุทธิมัคค์นั้น เป็นความหมาย ที่เกี่ยวการพิจารณาการใช้สอยปัจจัยสี่ ตามหลักของการพิจารณา เป็นการพิจารณาให้หายความสงสัยว่า สิ่งที่ตนได้บริโภคลงไปนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ร่างกายของตนและธรรมชาติมากน้อยเพียงไรและตามหลักของความเป็นจริงในทางธรรมชาติ ก็เพื่อความสมดุลของร่างกาย คือ การป้องกันความร้อน หนาว หิวความอ่อนเพลียของร่างกายและการไม่สบายของร่างกายดังกล่าวซึ่งเป็นการพิจารณาเพื่อไม่ให้มนุษย์ไปยึดติดกับการบริโภคมากจนเกินไป จึงจะสามารถนำพาชีวิตมุ่งสู่จุดหมาย คือ พระนิพพานได้ปัจจัยสี่ในวิสุทธิมัคค์ซึ่งเป็นความหมายในทางพระพุทธศาสนา เป็นการพิจารณาการบริโภคปัจจัยในวิสุทธิมัคค์ ก็เพื่อให้เห็นตามความเป็นจริงระหว่างร่างกายของมนุษย์ ที่ไม่ควรบริโภคปัจจัยสี่เกินความต้องการของร่างกาย เพราะร่างกายของมนุษย์เราก็มีขีดจำกัดในการบริโภค ถ้าบริโภคมากก็จะทำให้มีผลร้ายต่อตนเองและธรรมชาติ ปัจจัยสี่ในพระวิสุทธิมัคค์ จึงเป็นพิจารณาการบริโภคเพื่อป้องกันอันตรายที่เกิดขึ้นกับผู้บริโภคและธรรมชาติหรือการพิจารณาการบริโภคปัจจัยสี่ เพื่อการจัดสรรให้มนุษย์ทุกคนได้บริโภคปัจจัยสี่ด้วยกัน ซึ่งเรียกว่า การบริโภค เพื่อการบริหารจัดการปัจจัยสี่จากแหล่งธรรมชาติ

ปัจจัย 4 จะต้องแสวงหาเป็นส่วนที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ดังที่ให้ความหมายในทางภาษาและพจนานุกรมแล้วเป็นเครื่องอาศัยของชีวิตเมื่อเป็นเครื่องอาศัยของชีวิตแล้วมนุษย์จำเป็นที่จะต้องแสวงหามาให้ได้ตามหลักพระพุทธศาสนามีแนวทางในการแสวงหาปัจจัย 4 มีอยู่ 3 ทาง คือ การแสวงหากายที่สุจริต การแสวงหาวาจาที่สุจริต และการแสวงหาทางใจที่สุจริต มีดังนี้

1. การแสวงหากายที่สุจริต หมายถึง การแสวงหาที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ด้วยทางกาย เว้นจากการ เว้นจาการลักขโมย เว้นจากการฉก ชิง วิ่งราว แต่เป็นการที่ใช้กำลังของตนที่มีอยู่เข้าแลกกับเงินตราหรือปัยจัยที่จะนำมาเลี้ยงให้อยู่รอด

2. การแสวงหาวาจาที่สุจริต หมายถึง การแสวงหาที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่นในทางวาจาเว้นจากการพูดเท็จที่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน เช่น การเป็นพยานเท็จเพื่อให้ใส่ความผู้อื่นให้เดือดร้อนแต่เป็นการประกอบอาชีพที่ใช้เสียงแลกกับปัจจัย 4 มาเลี้ยงชีพ คือ การเป็นนักร้อง ครู อาจารย์ หรือประชาสัมพันธ์

3. การแสวงหาทางใจที่สุจริต หมายถึง การทำจิตใจให้มีสัมมาทิฏฐิหรือเป็นผู้มีความเพียรที่ถูกต้องไม่ใช้สติปัญญาของตนเบียดเบียนผู้มีปัญญาน้อยกว่าหรือภาษิตที่ว่า คนโง่ย่อมเป็นเหยื่อของคนฉลาด ทางพระพุทธศาสนาได้เน้นให้คนมีปัญญามากกว่าช่วยเหลือคนมีปัญญาน้อยกว่าตน เช่น “พระพุทธองค์เป็นผู้มีปัญญามากพระพุทธองค์ย่อมช่วยเหลือมวลมนุษย์ที่มีปัญญาน้อยกว่าตน

เสมอ”[82] นอกจากนี้ ยังมีความหมายในการแสวงที่พอสมควรกับการเลี้ยงชีพตนให้อยู่พอได้ ซึ่งความหมายลักษณะดังกล่าวส่วนใหญ่หรือจะเป็นความหมายของการแสดงปัจจัย 4 ของพระภิกษุสงฆ์ และการจำแนกความหมายของการแสวงหาให้บริบูรณ์นั้น คือ “ปาริสุทธิศีล 4 มีการแสวงหาในกรอบของพระปาฏิโมกข์ การสำรวมอินทรีย์ การเลี้ยงชีพ และการพิจารณาเพื่อการบริโภค”[83] และความหมายในการแสวงหาที่ชอบธรรมนั้นจะต้องเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะอยู่เสมอ เป็นผู้มีจิตใจเป็นอิสระไม่ให้ปัจจัย 4 มาครอบงำจิตใจได้ และการแสวงปัจจัยของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนนั้นจะต้องอาศัยตามหลักของฆราวาสธรรม 4 ประการ คือ “สัจจะ เป็นผู้ถือความซื่อตรงรักษาสัจจะทางวาจา และรักษาสัจจะทางการกระทำหรือทางกาย ทมะ เป็นผู้ฝึกตนให้เป็นคนดีอยู่เสมอรู้จักควบคุมสติอารมณ์ของตนเองให้ดีอยู่เสมอ ขันติ เป็นผู้มีความอดทนต่อการทำงาน ในการหาเลี้ยงชีพถึงจะลำบากอย่างไรก็ตามจะต้องอดทนให้ได้ และข้อสุดท้าย คือ จาคะ เป็นการบริจาคทรัพย์ของตนที่มากเกินไปหรือการสละที่ทำให้เกิดประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นได้” [84]ดังที่ได้กล่าวมานี้ เป็นความหมายในการแสวงปัจจัย 4 ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมากเพราะคนคนเดียวนั้นมีหน้าที่ที่จะต้องแสวงหาถึง 4 ทางด้วยกัน

(1) มีหน้าที่ในการแสวงหาอาหารมาเลี้ยงชีวิต ด้วยความบริสุทธิ์ 3 ประการ คือ บริสุทธิ์กายวาจา และบริสุทธิ์ใจ ซึ่งเป็นหลักสำคัญที่มนุษย์จะต้องเน้นถึงหลักดังกล่าวนี้ให้ได้เพราะการแสวงหาอาหารนี้เป็นหลักของการทำให้ชีวิตอยู่ได้

(2) มีหน้าที่ในการแสวงหาเครื่องนุ่งห่มเพื่อนำมาปกปิดร่างกาย ให้ดูไม่น่าเกลียดปัจจัยในส่วนนี้จะต้องรู้จักการในการแสวงหาเช่นฤดูหนาวเครื่องนุ่งห่มที่ได้ใช้กันหนาวได้ ถึงจะมีราคาแพงเพราะฉะนั้นการแสวงปัจจัยในส่วนนี้ควรจะพิจารณา และแสวงด้วยความบริสุทธิ์ 3 ทางคือ บริสุทธิ์กาย วาจา และใจ เป็นต้น

(3) มีหน้าที่ในการแสวงหาที่อยู่อาศัย เพื่อเป็นที่พักผ่อนหลับนอนและป้องกันภัยต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นกับมนุษย์ได้ทุกเมื่อ ดังนั้น จึงจะต้องแสวงหาในที่ ที่ปลอดภัย ในปัจจุบันนี้การสร้างบ้านพักที่อยู่อาศัยส่วนมากจะเป็นไปตามกระแสสังคมโลก ควรจะพิจารณาดูให้ดีถึงเรื่องของความปลอดภัย ราคา ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และสิ่งแวดล้อมให้ดีเสียก่อนและค่อยตัดสินใจจับจองหรือซื้อขาย

---

[82] ที.ม. (ไทย) 13/30/374.

[83] สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโณ), *ลักษณะพระพุทธศาสนา,* พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2533), หน้า 13.

[84] พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต), ธรรมมนูญชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2544), หน้า 31.

(4) มีหน้าที่ในการแสวงหายารักษาโรคหรือนำส่งให้หมอเป็นผู้รักษาโรคให้คนป่วยหน้าที่นี้เป็นหน้าที่ของบุคคลทั่วไปที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันบางครั้งถ้าคนป่วยหนักไม่อาจลุกได้จึงให้คนพยุงจะลุกขึ้นได้อย่างนี้ดังกล่าว

ปัจจัย 4 ตามความหมายแห่งการแสวงหาเรื่องสาเหตุที่มนุษย์จะต้องทำหน้าที่ของตนในแต่ละบุคคลที่จะต้องทำซึ่งเป็นการแสดงถึงความรับผิดชอบในร่างกายของตนเองและเกื้อกูลหนุนชีวิตของผู้อื่นตามสมควรเพราะมนุษย์จะต้องบริโภคปัจจัย 4 ที่เกิดจากแหล่งธรรมชาติ และให้มีการแสวงหาปัจจัย 4 ด้วยความบริสุทธิ์ พราะมนุษย์คือสัตว์โลกอีกจำพวกหนึ่งซึ่งมีความต้องการเหมือนกันกับสัตว์โลกทั่วไป ที่มีการเอารัดเอาเปรียบซึ่งกัน และกันในทางพระพุทธศาสนาจึงมีแนวความคิดที่จะแสวงหาปัจจัย 4 มาเลี้ยงของตนตามหน้าที่และมีความบริสุทธิ์ 3 ประการ คือ บริสุทธิ์ทางกาย วาจา และบริสุทธิ์ทางจิตใจ ดังกล่าว

3.3.3 พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักภัสสสัปปายะ

ภัสสะ หมายถึง การพูดคุยหรือถ้อยคำมี 2 อย่าง ได้แก่ ภัสสะอสัปปายะ คือ การพูดคุยหรือถ้อยคำที่ไม่เหมาะสมในระหว่างปฏิบัติ และภัสสะสัปปายะ คือ การพูดคุย หรือถ้อยคำที่เหมาะสมในระหว่างการปฏิบัติโยคาวจรพึงปฏิบัติตนเพื่อสำรวมอินทรีย์พูดน้อยในระหว่างการปฏิบัติธรรมเพื่อสำรวมสมาธิและปฏิภาคนิมิ ในวิปัสสนานัยเล่ม 1 แสดงอธิบายการสำรวมสติไว้ว่า ในระหว่างการปฏิบัติธรรมศีลต้องบริสุทธิ์บุคคลพึงยังกุศลจิตให้เกิดทางทวาร 6 แล้วรักษาอินทรีย์สังวรศีล ด้วยการปิดกั้นมิให้เกิดอกุศลมีสติก่อให้เกิดกุศลจิตอยู่เสมอในขณะประจวบกับอารมณ์ 6

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค[85] ก็กล่าวอธิบายไว้ว่า การใช้สติสำรวมอินทรีย์เพื่อไม่ให้เกิดกิเลสในขณะที่วิญญาณ 6 รับรู้อารมณ์ 6 เพื่อความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม ดังนั้นการสำรวมวาจาพูดน้อยไม่กล่าวติรัจฉานกถา เป็นเรื่องขัดมรรคผลเป็นไปเพื่ออันตรธานเสียแห่งนิมิตของผู้ปฏิบัติหรือวิคคาหิกกถาที่เป็นถ้อยคำที่แก่งแย่งกันทำลายความดีงามและความเจริญของตนพร้อมทั้งทำลายความสามัคคีของหมู่คณะอีกด้วยชื่อว่า อสัปปายะ แม้กถาวัตถุ 10 ซึ่งเป็นถ้อยคำที่ไม่ขัดกันกับมรรคผลนิพพานชื่อว่าภัสสสัปปายะ ก็ควรกล่าวพอประมาณเพื่อสำรวมสมาธิและปฏิภาคนิมิต ทั้งติรัจฉานกถา วิคคาหิกกถา และกถาวัตถุ 10 มีปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ติรัจฉานกถา คือ เรื่องขัดมรรคผลเป็นไปเพื่ออันตรธานเสียแห่งนิมิตของผู้ปฏิบัติ ได้แก่

1. ราชกถา กล่าวถึงพระยามหากษัตริย์
2. โจรกถา กล่าวถึงโจร
3. มหามัตตกถา กล่าวถึงมหาอำมาตย์

---

[85] คัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค, *กถาวัตถุ 10*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2555), หน้า 17.

4. เสนากถา กล่าวถึงเสนา

5. ภยกถา กล่าวถึงภัยอันตราย

6. ยุทธกถา กล่าวถึงการสงคราม

7. อันนกถา กล่าวถึงข้าว

8. ปานกถา กล่าวถึงน้ำ

9. วัตถกถา กล่าวถึงผ้านุ่งผ้าห่ม

10. สยนกถา กล่าวถึงที่หลับที่นอน

11. มาลากถา กล่าวถึงดอกไม้สรรพต่างๆ

12. คันธกถา กล่าวถึงเครื่องหอมเครื่องลูบไล้ชโลมทา

13. ญาติกถา กล่าวถึงญาติแห่งตน

14. ยานกถา กล่าวถึงยวดยานคานห้ามช้างม้ารถเกวียนมีประเภทต่างๆ

15. คามกถา กล่าวถึงบ้าน ตำบล

16. นิคมกถา กล่าวถึงนิคม

17. ชนปทกถา กล่าวถึงชนบท

18. นครกถา กล่าวถึงเมืองใหญ่

19. อิตถีกถา กล่าวถึงผู้หญิง

20. ปุริสกถา กล่าวถึงผู้ชาย

21. สุรกถา กล่าวถึงคนกล้าๆ ช้างกล้าเสือกล้าศึกสงคราม

22. วิสิขากถา กล่าวถึงตรอกน้อยตรอกใหญ่ถนนหนทาง

23. กุมภทาสีกถา กล่าวถึงกุมภทาสีที่ตักน้ำ

24. ปุพพเปตกถา กล่าวถึงญาติที่ล่วงไปแล้วแต่ก่อนๆ

25. นานัตตกถา กล่าวถึงเรื่องต่างๆ แต่บรรดาที่หาประโยชน์มิได้

26. โลกกฺขายิกกถา กล่าวถึงลัทธิโกหกอันพาลในโลกเจรจากัน

27. สมุททักขายิกกถา กล่าวถึงมหาสมุทรสาครทะเล

28. อิติภวาภวกถา กล่าวถึงภวและอภวมี 6 ประการ คือกล่าวสัสสตทิฏฐิ กล่าวอุทเฉททิฏฐิ กล่าวถึงเจริญในสมบัติ กล่าวถึงเสื่อมจากสมบัติ กล่าวสรรเสริญความสุขในเสพย์กาม กล่าว อัตตกิลมถานุโยค ประกอบความเพียรให้ลำบากกาย เป็นฝ่ายปฏิบัติแห่งเดียรถีย์[86]

29. อรญฺญกถา กล่าวถึงป่า

---

[86] คัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค, *กถาวัตถุ 10,* (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2555), หน้า 17.

30. ปพฺพกถา กล่าวถึงภูเขา

31. นทีกถา กล่าวถึงแม่น้ำ

32. ทีปกถา กล่าวถึงเกาะต่าง ๆ

ในคัมภีร์กถาวัตถุ การกล่าววาจาที่เป็นไปเพื่อบุญกุศลเป็นไปเพื่อการปฏิบัติธรรมอันดีงาม และเป็นไปเพื่อความถึงที่สุดแห่งทุกข์ เป็นการกล่าววาจาที่ประกอบด้วยสาระประโยชน์เป็นถ้อยคำพูดที่ประกอบด้วยปัญญา เป็นถ้อยคำที่ควรพูด อันได้แก่

อัปปิจฉกถา	ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความปรารถนาน้อย
สันตุฏฐิกถา	ถ้อยคำที่ชักนำให้สันโดษยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้
ปริเวกกถา	ถ้อยคำที่ชักนำให้สงัดกายสงัดใจ
อสังสัคคกถา	ถ้อยคำที่ชักนำไม่ให้ระคนด้วยหมู่
วิริยะรัมภกถา	ถ้อยคำที่ชักนำให้ปรารภความเพียร
สีลกถา	ถ้อยคำที่ชักนำให้ตั้งอยู่ในศีล
สมาธิกถา	ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำใจให้สงบ
ปัญญกถา	ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดปัญญา
วิมุตติกถา	ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำใจให้พ้นกิเลส
วิมุตติญาณทัสสนกถา	ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดความรู้ความเห็นให้ใจพ้นจากกิเลส[87]

พุทธพจน์ดังกล่าวเป็นข้อสังเกตเชิงเปรียบเทียบว่า ทรงตั้งสถาบันสงฆ์และมีเป้าหมายมุ่งตรงต่อปรมัตถ์ ด้วยประสงค์จะเสริมสร้างการประพฤติปฏิบัติ ให้พัฒนาไปสู่ความเป็นโลกุตตระอย่างชัดเจน ส่วนที่ทรงแสดงสำหรับคนทั่วไปหรือชาวบ้าน จะเป็นการปฏิบัติเพื่อประโยชน์ในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันอันเป็นธรรมะในระดับโลกียะ โดยให้มีความสำนึกและรับผิดชอบ ในความดีความชั่วด้วยการมองโลกและชีวิตไปตามสภาวะ และจึงค่อยๆ ปูพื้นฐานทางจิตใจ ให้ถึงพร้อมขึ้นไปเรื่อย ๆ ไปจนถึงโลกุตตระนั่นเอง ดังนั้น การสนทนา พูดคุยกัน การแสดงความคิดเห็นต่อกัน ร่วมถึงเทศนาและปาฐกถา ตลอดจนการปรึกษาหารือ ย่อมมีอิทธิพลต่อจิตใจ ของผู้พูดและผู้ฟัง ให้คล้อยตามไปกับคำพูดเหล่านั้น สถาบันต่างๆ จึงให้ความสนใจ ด้วยการจำกัดเรื่องที่พูดคุยกัน ให้อยู่ในขอบเขตเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนกำลังใจของสมาชิกให้ก้าวไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ หรืออย่างน้อยก็มิให้เรื่องที่พูดคุยกัน เป็นปฏิปักษ์ต่อวัตถุประสงค์ของสถาบัน คณะสงฆ์สามเณรที่อยู่ร่วมกันในวัด หรือสังฆมณฑล ก็นับเป็นสถาบันหนึ่ง วัตถุประสงค์ของสถาบัน ก็คือการประพฤติดีประพฤติชอบ เพื่อการบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือนิพพาน แต่การปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เพื่อการบรรลุนิพพานนั่นไม่ใช่เรื่องง่าย ผู้ปฏิบัติต้องรวบรวมกำลังกายกำลังใจเต็มที่ และกระทำความเพียรอย่างจริงจัง จึงจะได้ผล

---

[87] องฺ.ทสก. (ไทย) 24/69 – 70/114 – 115.

การพูดคุยกันในเรื่องไร้สาระ ย่อมทำให้เสียเวลาทำความเพียรยิ่ง ถ้าเป็นการพูดคุย ด้วยคำนินทาว่าร้าย เหลวไหลเพ้อเจ้อ ย่อมเป็นทางนำไปสู่ความเสื่อม ทำให้แตกสามัคคี นอกจากจะมีโทษเป็นส่วนตนแล้ว ยังมีโทษต่อหมู่คณะที่เป็นส่วนรวมด้วย เพราะถ้าหากภิกษุสามเณรพูดคุยกันแต่เรื่องไร้ประโยชน์ไม่เป็นอรรถไม่เป็นธรรม บุคคลที่ได้ยินได้ฟังย่อมเสื่อมศรัทธา เพราะคนเหล่านั้นเมื่อเข้ามาวัดย่อมต้องการความสงบ ต้องการรับคำชี้แนะ ในการประพฤติปฏิบัติธรรม มากกว่าการได้ฟังเรื่องไร้สาระเหล่านั้น สิ่งเหล่านี้ย่อมทำให้ความเชื่อถือในส่วนร่วมคือคณะสงฆ์เสียหายได้ และเพื่อป้องกันเหตุดังกล่าวพระพุทธเจ้าจึงทรงแนะนำเรื่องที่ควรพูดคุยกันไว้ เช่นในกถาวัตถุ ดังที่กล่าวมาแล้ว

คำสอนทางพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ทรงสอนให้งดเว้นวาจาที่ไม่ดีก่อน แล้วจึงทรงแนะนำว่าเมื่องดเว้นแล้ว ควรจะใช้วาจาที่ดีอย่างไร จึงจะเป็นคุณประโยชน์ ก่อให้เกิดความสุข นอกจากทรงสอนให้พูดแต่ความจริง ถูกกาล ถูกเวลา ถูกโอกาส และวาจานั้นจะต้องเป็นวาจาที่อ่อนหวาน สุภาพ ประกอบด้วยเมตตาจิตแล้ววาจานั้นจะต้องเป็นวาจาที่มีประโยชน์ด้วย ในกรณีนี้แม้วาจาที่กล่าวจะเป็นความจริง ก็ไม่ทรงแนะนำให้ต้องพูดเสมอไป ทรงสอนถึงวิธีการพูดว่าเมื่อไรควรพูดและเมื่อไรควรจะนิ่ง โดยทรงวางหลักเกณฑ์การพูดไว้เป็นบันทัดฐานที่ดีงาม

3.3.4 พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักปุคคลสัปปายะ

บุคคลสัปปายะ บุคคลเป็นที่สบาย คำนึงถึงเรื่องบุคคลที่อยู่ภายในวัดหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของความเจริญและความเสื่อมของศาสนา คนวัดแบ่งออกเป็นพระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกาหรือแม่ชี และเด็กวัด วัดใดดีหรือไม่ดีบ้างให้ดูจากบุคคลทั้ง 4 ประเภทดังกล่าว ควรจัดที่อยู่อาศัยของบุคคลแต่ละประเภทให้เหมาะสมตามสถานภาพ การติดต่อกันควรกำหนดเวลาสถานที่ ที่อยู่ของเด็กวัดควรสะอาดและมีระเบียบ มีการวางกฎเกณฑ์ให้ปฏิบัติพร้อมบทกำหนดโทษและควรกำหนดวันให้มีการพัฒนาวัดร่วมกัน

เนื่องด้วยมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีการจัดระบบทั้งภายในร่างกายและต้องปฏิสัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิตอื่นด้วยเช่นเดียวกัน ด้วยคุณสมบัติข้อนี้ทาให้มนุษย์จาเป็นจะต้องมีเพื่อน มีมิตรที่ดี เป็นกัลยาณมิตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพัฒนาจิตใจจาเป็นต้องอาศัยบุคคลรอบข้างที่มีความเหมาะสม ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคระบุไว้ว่า

“บุคคลผู้ไม่ชอบพูดเรื่องติรัจฉานกถา เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติมีศีลเป็นต้นที่โยคีบุคคลอาศัยแล้ว จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นย่อมตั้งมั่น หรือจิตที่ตั้งมั่นแล้วย่อมมั่นคงยิ่งขึ้น บุคคลเห็นปานนี้ ชื่อว่า เป็นบุคคลที่สบาย”[88]

---

[88] วิสุทธิ. (ไทย) 59/222.

พระพุทธโฆสาจารย์เน้นที่ตัวบุคคลว่าต้องเป็นผู้ที่ถือศีล (ศีล 5 เป็นอย่างต่ำ) จึงชื่อว่าเป็นบุคคลที่เหมาะสม พระพรหมคุณาภรณ์กล่าวไว้เช่นเดียวกันว่า “บุคคลที่ถูกกันเหมาะกัน เช่น ไม่มีคนร้าย แต่มีท่านผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญาเป็นที่ปรึกษาเหมาะใจ”[89]

บุคคลชื่อว่าที่มีความเหมาะสมตามหลักสัปปายะจะต้องประกอบด้วยความเป็นกัลยาณมิตร เป็นคนดี มีศีลธรรม ทั้งมีความรู้คู่คุณธรรมด้วยเช่นเดียวกัน

3.4 สรุปพุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัด

พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักอาวาสสัปปายะ เป็นการดำเนินงานของพระสงฆ์ในเขตที่ตนเองอาศัยอยู่ โดยอาศัยทรัพยากรหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการบริหาร เพื่อให้เกิดสะอาดหรือความเป็นระเบียบเรียบร้อยสม่ำเสมอในอาวาสเท่ากับว่าได้สร้างความสุขเพิ่มขึ้นแก่ผู้ที่พบเห็นไว้ให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ ที่ตั้งไม่ใกล้ และไม่ไกลจากชุมชน

พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักโคจรสัปปายะ เป็นการดำเนินงานพระสงฆ์ในเขตที่อาศัยอยู่ โดยอาศัยทรัพยากรหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการบริหาร ในการกำหนดเส้นทางโคจรบิณฑบาตควรแบ่งเป็นสายมีการจับสลากเปลี่ยนเวรกันทุก 7 วันเพื่อเจริญศรัทธาของผู้ทำบุญและป้องกันการติดในตัวบุคคลมีการจัดฉันรวมกันเป็นที่แห่งเดียวเพื่อประโยชน์ คือทำให้เกิดความเป็นธรรมในอดิเรกลาภขจัดความขัดแย้งในการแสวงหาอุปฐากก่อให้เกิดสามัคคีธรรมเป็นที่เจริญศรัทธาของผู้ถวายแลสามารถแนะนำอบรมได้ง่ายในเวลาก่อนอาหารและหลังอาหารควรมีเจ้าหน้าที่รับนิมนต์และทำหน้าที่แจกจ่ายรายการนิมนต์ให้ทั่วถึงโดยความเป็นธรรมจัดตั้งมูลนิธิสงเคราะห์ สวัสดิการด้านอาหารในยามขาดแคลน

พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักภัสสสัปปายะ การพูดคุยหรือถ้อยคำที่ไม่เหมาะสมในระหว่างปฏิบัติ และภัสสะสัปปายะ คือ การพูดคุย หรือถ้อยคำที่เหมาะสมในระหว่างการปฏิบัติโยคาวจรพึงปฏิบัติตนเพื่อสำรวมอินทรีย์พูดน้อยในระหว่างการปฏิบัติธรรมเพื่อสำรวมสมาธิและปฏิภาคนิมิ เพื่อการป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นภายในวัดที่ตนเองอาศัยอยู่ และป้องกันการนินทาของการล่าวคำเสียหายในชุมชนที่จะเกิดขึ้น เพื่อสร้างความสามัคคีในวัดและชุมชน

พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักปุคคลสัปปายะ การดำเนินงานพระพระสงฆ์ในเขตที่ตนเองอาศัยอยู่ โดยอาศัยทรัพยากรหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการบริหาร เพื่อจัดที่อยู่อาศัยของบุคคลแต่ละประเภทให้เหมาะสมตามสถานภาพ การติดต่อกันควรกำหนดเวลาสถานที่ ที่อยู่ของเด็ก

---

[89] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*, พิมพ์ครั้งที่ 32, (กรุงเทพมหานคร : สานักพิมพ์ผลิธัมม์, 2555), หน้า 810.

วัดควรสะอาดและมีระเบียบ มีการวางกฎเกณฑ์ให้ปฏิบัติพร้อมบทกำหนดโทษและควรกำหนดวันให้มีการพัฒนาวัด ร่วมกันระหว่างพระภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกา (แม่ชี) และเด็กวัด

ดังนั้น พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักสัปปายะ 4 คือ 1. พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักอาวาสสัปปายะ เป็นการดำเนินงานของพระสงฆ์ในเขตที่ตนเองอาศัยอยู่ โดยอาศัยทรัพยากรหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการบริหาร เพื่อให้เกิดสะอาดหรือความเป็นระเบียบเรียบร้อยสม่ำเสมอ 2. พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักโคจรสัปปายะ เป็นการดำเนินงานพระสงฆ์ในเขตที่อาศัยอยู่ โดยอาศัยทรัพยากรหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการบริหาร ในการกำหนดเส้นทางโคจรบิณฑบาตควรแบ่งเป็นสายมีการจับสลากเปลี่ยนเวรกัน 3. พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักภัสสสัปปายะ การพูดคุยหรือถ้อยคำที่ไม่เหมาะสมในระหว่างปฏิบัติ และ 4. พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักปุคคลสัปปายะ การจัดที่อยู่อาศัยของบุคคลแต่ละประเภทให้เหมาะสมตามสถานภาพ

บทที่ 4
บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด

ดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด” ทำให้ได้ประเด็นที่จะสามารถนำพุทธวิธีทั้ง 4 หลัก ได้แก่ 1) หลักอาวาสสัปปายะ 2) หลักโคจรสัปปายะ 3) หลักภัสสสัปปายะ 4) หลักปุคคลสัปปายะ มาบูรณาการในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านสิ่งแวดล้อม 2) ด้านสังคม 3) ด้านจิตใจ 4) ด้านทรัพยากรมนุษย์ โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

4.1 บูรณาการหลักอาวาสสัปปายะ ในการพัฒนาวัดด้านสิ่งแวดล้อม

4.2 บูรณาการหลักโคจรสัปปายะ ในการพัฒนาวัดด้านสังคม

4.3 บูรณาการหลักภัสสะสัปปายะ ในการพัฒนาวัดด้านจิตใจ

4.4 บูรณาการหลักปุคลสัปปายะ ในการพัฒนาวัดด้านทรัพยากรมนุษย์

4.5 สรุปบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด

4.1 บูรณาการหลักอาวาสสัปปายะ ในการพัฒนาวัดด้านสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาวัดด้านสิ่งแวดล้อม โดยพระผู้นำหรือเจ้าอาวาสจะต้องยึดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมได้อาศัยอำนาจดังกล่าวออกกฎมหาเถรสมาคมเพื่อจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้มีความเรียบร้อยดีงามยิ่งขึ้นเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน มีกฎมหาเถรสมาคม รวมทั้งสิ้น 24 ฉบับ ในกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ส่วนกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) หมวด 1 ข้อ 4 ได้ให้ความหมายพระสังฆาธิการไว้ว่า พระสังฆาธิการ หมายถึงพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ กาหนดการปกครองตามลาดับชั้นตั้งแต่ระดับเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตาบล รองเจ้าคณะตาบล และเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส คำว่า พระสังฆาธิการ มาจากคำว่า สังฆ และ อธิการ เป็นพระสังฆาธิการแปลตามรูปศัพท์ได้ว่า พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์ หรือพระภิกษุผู้ทำงานในคณะสงฆ์โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่งจึงจึงเป็นพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์

ผู้บริหารจัดการจัด ก่อนที่จะนำไปปฏิบัติจะต้องระลึกรู้ตนเองเสมอ รู้จักตนเองในทุก ๆ ด้าน ตามข้อธรรมนี้เป็นการสำรวจวิเคราะห์ตนเองอยู่เสมอว่าตนเองมีความเหมาะสม บกพร่องในด้านใดหรือไม่ตามบทบาทหน้าที่ จะแก้ไขปรับปรุงอย่างไรเพื่อเป็นพื้นฐานก่อนที่จะนำไปปฏิบัติในการ

บริหารจัดการองค์กรสำนักปฏิบัติธรรม เพื่อให้เกิดความสำเร็จ ซึ่งหน้าที่หรือภาระของผู้นำองค์กร พระสังฆาธิการ หรือเจ้าอาวาส นั้นต้องมีการพิจารณาเกี่ยวกับภาระหน้าที่ที่จะนำพาองค์กรของตนเองไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายได้ต้องเข้าใจบทบาทหน้าที่อย่างถ่องแท้ ทั้งเรื่องการวางแผนงาน การดำเนินงาน วิธีการดำเนินงาน และภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ดังนั้น บทบาทขององค์กรหรือเจ้าสำนักองค์กรจะต้องยึดการปฏิบัติตามหน้าที่ภาระงานที่เกี่ยวในการบริหารจัดการตามแบบอย่างคณะสงฆ์ และมหาถรสมาคมได้วางระเบียบการบริหารจัดการเอาไว้ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยตามความประสงค์นั้น เพื่อวางกรอบปฏิบัติเอาไว้ในการพัฒนาองค์กรให้เกิดความสำเร็จ

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 กล่าวว่า ในการบริหารจัดการนั้น ต้องคิดวิเคราะห์ในส่วนของสภาพแวดล้อมแบบภาพรวมของสิ่งแวดล้อม โดยวิเคราะห์แผนงาน คือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านบุคลากร ด้านอาคารสถานที่ และด้านงบประมาณ เพราะจะทำให้รู้ถึงสภาพที่มีอยู่ ทำให้ทราบถึงสิ่งที่ยังต้องเสริมหรือยังขาดอยู่ แล้วจะต้องมีการประชุมกัน การปรึกษาหารือ คณะกรรมการ คณะผู้ดำเนินงาน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ชุมชน ที่จะต้องร่วมด้วยกันในการระดมความรู้ ความคิดในการพิจารณาไปตามลำดับขั้นตอน การวางแผนงาน การดำเนินงานของแต่ละวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อใช้ความสามารถที่มีอยู่ มาร่วมกันบริหารจัดการเพื่อให้ไปสู่ความสำเร็จขององค์กร การบริหารจัดการที่ดีควรคำนึงถึงการวิเคราะห์ด้านสิ่งแวดล้อมของการดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์[90]

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 กล่าวว่า การวางแผนนโยบายการดำเนินงาน แผนกลยุทธ์พุทธวิธีการบริหารจัดการวัดและโครงการพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่องบริเวณวัดมีสิ่งจำเป็นความเหมาะสม เพื่อส่งเสริมความสะดวก เช่น ป้ายชื่อวัด แผนผังวัด ป้ายเผยแพร่กิจกรรม ข้อมูลข่าวสาร ป้ายประวัติวัดโดยย่อ ป้ายนิเทศข้อมูล สมุดเยี่ยม บริเวณวัดมีสิ่งจำเป็นความเหมาะสม เพื่อส่งเสริมความสงบสุข (สัปปายะ) เป็นรมณียสถาน เช่น ป้ายคติธรรมพุทธศาสนสุภาษิต มุมหนังสือเพื่อส่งเสริมการอ่านลานนั่งกัมมัฏฐาน ลานเดินจงกรมวัดมีความพร้อมด้านสิ่งปลูกสร้างและอาคารเสนาสนะ เช่น อุโบสถ กุฏิ ศาลา หอเพล เมรุ วิหาร ห้องสมุดพิพิธภัณฑ์ ถนน ทางเท้า เจดีย์ พระปรางค์ รั้ววัดกำแพงวัด ที่พักคนเดินทางมีความสะอาด ความสวยงาม ความแข็งแรงมั่นคง ของสิ่งปลูกสร้างและอาคารเสนาสนะการจัดตั้งโรงเรียน ศูนย์อบรม ชมรม ห้องปฏิบัติการในวัด เช่น โรงเรียน/ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ ศูนย์เรียนรู้ศีลธรรม ศูนย์ฝึกอาชีพ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ชมรมชาวพุทธสโมสรชาวพุทธ[91]

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 3 กล่าวว่า วัดจะต้องมีความพร้อมเป็นคลังพัสดุ อุปกรณ์ เช่น ถ้วยชามอุปกรณ์เครื่องครัว โต๊ะ เก้าอี้ และอุปกรณ์จัดงานให้ชาวบ้านหยิบยืมตามโอกาส เพื่อทำกิจกรรม

---

[90] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2566.

[91] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2566.

และสนอง ศรัทธากิจนิมนต์ญาติโยมทั้งในและนอกสถานที่ วัดมีเครื่องอัฐบริขาร วัสดุอุปกรณ์เครื่องใช้ไม้สอยที่จำเป็น สำหรับพระภิกษุ สามเณร แม่ชี พราหมณ์ศิษย์วัด เช่น ผ้าไตรจีวร บาตร มุ้ง เครื่องนอน กลดหนังสือสวดมนต์ เต็นท์ เป็นต้น เพียงพอต่อความต้องการวัดเป็นศูนย์ประชุมหรือพบปะพูดคุยของการปกครองระดับท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. หรือฝ่ายปกครองที่เกี่ยวข้อง วัดมีพาหนะ เช่น รถยนต์ เพียงพอสำหรับออกกิจนิมนต์ สนองงานคณะสงฆ์ หรือทำกิจกรรมฉลองศรัทธาญาติโยมวัดมีการจัดทำป้ายนำทางตามถนนและสร้างพิกัด GPS (Global Positioning System : ระบบระบุตำแหน่งบนพื้นโลก) เช่น ใน Google Map หรือแผนที่ออนไลน์อื่น ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่จะเดินทางมาและการปรับปรุง พัฒนา ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ภายในวัด เช่น บริเวณวัดสงบร่มเย็น เป็นระเบียบมีถังขยะ มีบริเวณปลูกต้นไม้ ไม้ประดับ สวนหย่อม และมีการจัดแบ่งพื้นที่สำหรับนั่งพักผ่อนเป็นสัดส่วน[92]

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 4 กล่าวว่า การรู้จักตนของการบริหารจัดการวัดในจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นการรู้ตนเอง พิจารณาต้องดูตามความเป็นจริงนั้น โดยฐานะภาวะกำลังความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรมของบุคลากร ในการประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมแก่การกระทำต่าง ๆ ให้สอดคล้องถูกจุดที่จะสัมฤทธิ์ผลตลอดจนแก้ไขปรับปรุงตนให้เจริญงอกงามถึงความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป การรู้ตนเองในการที่จะสร้างหรือบริหารงานให้ถูกต้อง และดำเนินการเพื่อไปสู่ความสำเร็จได้ด้วยดีนั้นจะต้องมีการเข้าใจระบบ ทั้งผู้บริหารงานเองหรือผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อให้เกิดการพัฒนาสู่ความสำเร็จได้[93]

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 5 กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดที่ดีนั้นจะต้องมีการจัดระเบียบให้มีความชัดเจน ดังนี้

1. การจัดทำระเบียบปฏิบัติ คือ
    1.1 มีระเบียบปฏิบัติกิจวัตรพระภิกษุสามเณร
    1.2 มีระเบียบปฏิบัติของศิษย์วัดและผู้อาศัยในวัด
    1.3 มีระเบียบปฏิบัติสำหรับบุคคลที่เข้ามาร่วมหรือจัดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด
2. การบริหารวัด คือ
    2.1 มอบหมายหน้าที่ให้บุคลากรภายในวัดตามความรู้ความสามารถ
    2.2 มีการจัดทำทะเบียนประวัติพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด
    2.3 จัดทำประวัติวัดไว้เป็นหลักฐาน
    2.4 จัดทำสมุดเยี่ยม

---

[92] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2566.

[93] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2566.

3. การพัฒนาและสวัสดิการ คือ

3.1 มีการประชุมอบรมพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด

3.2 มีการจัดสวัสดิการต่าง ๆ ให้แก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด

3.3 มีการประชุมคณะกรรมการวัดสม่ำเสมอ

3.4 มีการวางแผนการดำเนินงานและโครงการพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง

การรู้ตนเอง พิจารณาต้องดูตามความเป็นจริงนั้น โดยฐานะภาวะกำลังความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม ในการประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมแก่การกระทำต่าง ๆ ให้สอดคล้องถูกจุดที่จะสัมฤทธิ์ผล ควรมีการสำรวจวิเคราะห์ตนเองอยู่เสมอว่าตนเองมีความประพฤติเหมาะสมบกพร่องในด้านใดหรือไม่ จะแก้ไขปรับปรุงอย่างไรเพื่อเป็นพื้นฐานก่อนที่จะนำไปปฏิบัติในการบริหารจัดการองค์กรหรือพุทธวิธีการบิหารเพื่อการพัฒนา ควรยึดการปฏิบัติตามหน้าที่ภาระงานที่เกี่ยวในการบริหารจัดการตามแบบอย่างคณะสงฆ์ และมหาถรสมาคมได้วางระเบียบการบริหารจัดการเอาไว้ สามารถช่วยให้วัดหรือเจ้าอาวาส รู้ในเรื่องของการมีความสามารถในแต่ละด้านอย่างไร และจะทำให้องค์กรมีการพัฒนาในรูปแบบของการนำหลักในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการที่ตรงจุดและตรงประเด็น[94]

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 6 กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดที่ดีนั้นจะต้องมีการร่วมมือจากบุคคลต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนในการบริหารจัดการ เช่น ต้องได้รับความร่วมมือจากผู้ที่เข้ามาอาศัยในวัด เพื่อการดาเนินกิจกรรมในลักษณะต่าง ๆ เช่น พระภิกษุ ประชาชนจากต่างถิ่นมาขอพักอาศัยเพื่อการศึกษาจะต้องมีการตรวจสอบประวัติและมีการจัดทำประวัติ เป็นต้น นอกจากนี้ในการบริหารจัดการจะต้องมอบหมายหน้าที่ให้สอดคล้องกับความรู้และความสามารถของแต่ละบุคคล และสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแนวทางที่เหมาะสมต่อไป ส่วนพุทธวิธีการพัฒนาวัดด้านสัปปายะจะเน้นไปบริบทของสภาพพื้นที่ภายในวัด อาคาร ศาลา เป็นต้น “การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ทางศาสนา” และกิจการเกี่ยวกับวัดคือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุ และยกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง กิจการอื่น ๆ เช่น การจัดงานวัด การเรี่ยไรการศาสนสมบัติของวัด “การดูแล การทำนุบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลและรักษาสิ่งก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานการพัฒนาแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกัน มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชน และบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ”[95]

---

[94] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2566.

[95] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2566.

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7 กล่าวว่า การพัฒนาวัดเป็นพุทธวิธีและเป็นภารหน้าที่ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส (เจ้าพนักงาน) ซึ่งผู้ดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณูปการโดยตรง เป็นการดำเนินงานเพื่อรักษาศิลปวัฒนธรรมไทยให้คงความเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ สืบสานความเป็นชาติศาสนา และพระมหากษัตริย์ให้อยู่ในสังคมอย่างมีศิลปะแบบประยุกต์เข้ากับศาสตร์สมัยใหม่อย่างทรงคุณค่าความเป็นไทย[96]

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 8 กล่าวว่า การบริหารกิจการการดูแลรักษาและพัฒนาวัดตามหลักสัปปายะ และจัดการวัดให้อยู่ในความเรียบร้อย เป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของวัด ได้แก่ การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ ศาสนสถานให้วัดเรียบร้อยดีงาม ซึ่งได้แก่ การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ เป็นผู้นำในการการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ การพัฒนาวัดเป็นการปรับปรุงสภาพวัดให้มีความเจริญ การพัฒนาวัดให้เกิดความรู้สึกแก่ชุมชนในท้องถิ่นนั้นว่าวัดเป็นของตน การสร้างสภาพวัดให้เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น การให้เกิดการยอมรับตลอดไปว่าวัดกับชุมชนนั้น ๆ เป็นหน่วยงานให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน[97]

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 9 กล่าวว่า พุทธวิธีการพัฒนาวัดเป็นการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในวัดเพื่อให้วัดเป็นที่สัปปายะดังกล่าวข้างต้น เจ้าอาวาสจะต้องจัดให้มีการดำเนินการร่วมกับคณะกรรมการของวัดเพื่อให้มีความเจริญรุ่งเรืองในทุกด้านและมีสภาพเป็นวัดในทางพระพุทธศาสนา คือ

1.การทำป้ายชื่อวัด ซึ่งนิยมทาด้วยวัสดุที่คงทน มีขนาดพอสมควร เขียนระบุชื่อวัดและที่ตั้งให้ถูกต้อง และทาการจัดตั้งให้เหมาะสมสังเกตได้ง่าย

2. การทำประวัติวัด ซึ่งนิยมเขียนประวัติวัดไว้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เช่น ชื่อวัดมีความหมายอย่างไร สถานที่วัด มีอาณาเขตกว้างยาวเท่าไร ถาวรวัตถุและปูชนียวัตถุภายในวัด สร้างเมื่อไร ใครเป็นผู้สร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์เมื่อ พ.ศ.อะไร สิ้นค่าใช้จ่ายเท่าไร ลำดับเจ้าอาวาสนับตั้งแต่เริ่มสร้างวัดมาจนถึงปัจจุบัน สถิติพระภิกษุสามเณรและ ฆารวาสว่ามีเท่าไร สถิติการศึกษาพระปริยัติธรรม เป็นต้น

3. การทำแผนผังวัด หรือการวางแผนผังของวัด โดยสมควรที่จะมีการประชุมระหว่างเจ้าอาวาสและคณะกรรมการวัด รวมทั้งพระสังฆาธิการผู้บังคับบัญชาตามลาดับชั้น ในการวางแผนผังของ

---

[96] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2566.

[97] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2566.

วัด เพื่อให้สะดวกในการก่อสร้าง และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของวัดและเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัทที่จะต้องจัดต้องทำการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

4. การสร้างถาวรวัตถุอันเหมาะสม เจ้าอาวาสและคณะกรรมการวัดจะต้องพยายามรักษาความเป็นระเบียบ ในการก่อสร้างถาวรวัตถุให้เป็นไปตามแปลนที่ได้ตกลงกันไว้ โดยเน้นที่ประโยชน์ในการใช้และชุมชนเป็นหลัก[98]

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 10 กล่าวว่า พุทธวิธีการพัฒนาวัดเป็นการทำให้วัดเป็นที่อยู่สบาย ทำให้วัดเป็นอาราม เป็นรมณียสถาน เป็นที่รื่นรมใจ เจริญตา แก่ผู้พบเห็นเป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ ด้วยการพัฒนาวัดให้เป็นอาราม คือ มีการรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในวัดให้เป็นสถานที่รื่นรมย์ใจของผู้ไปมาหาสู่ และควรจัดสถานที่ของวัดให้เป็นสัดส่วนมีเรือนคลังที่เก็บของใช้เพื่อให้บริการแก่ประชาชนทั่วไป[99]

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 18 กล่าวว่า การบริหารจัดการเกี่ยวกับวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ภายในวัดหรือพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำ เพราะต้องทำหน้าที่ตามบทบาทของพระที่เป็นผู้นำหรือพระสังฆาธิการ โดยเฉพาะการบริหารจัดการวัด บทบาทของเจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักก็ต้องจัดการควบคู่กับตำแหน่งหน้าที่ด้านการปกครองภายในวัด ดูแลวัดตามหน้าที่ ซึ่งการขับเคลื่อนนั้นก็ลำบาก ยังเกิดอุปสรรคในการทำหน้าที่ เป็นการขับเคลื่อนแบบค่อยเป็นไป การดำเนินงานบางครั้งก็ติดขัด พระสงฆ์หรือบุคลากรภายในสำนักยังไม่มีความรู้ในการทำงานร่วมกัน ไม่ได้มีแผนงานที่จะขับเคลื่อนเพื่อให้ไปสู่ความสำเร็จ สิ่งที่สำคัญเกี่ยวกับการจัดการหรือการบริหาร คือ การมองก้าวไปข้างหน้าเพื่อพัฒนาในหลายด้าน โดยยึดหลักพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ยังมีอุปสรรคในหลาย ๆ ด้านเกี่ยวกับการบริหารจัดการ ซึ่งในครั้งที่มาอยู่ครั้งแรกนั้น การขับเคลื่อนก็ต้องค่อย ๆ เป็นค่อยไป เพราะต้องวางกรอบความคิดในการพัฒนาวัดหลาย ๆ ด้าน แต่พื้นฐานจริง ๆ ของการขับเคลื่อนวัดหรือพัฒนาไปสู่ความสำเร็จนั้น ต้องอาศัยบุคลากรหรือแม้แต่ผู้ที่เกี่ยวข้องภายในวัดมาช่วยกัน ประเด็นที่สำคัญ คือ การปกครองคนหรือบุคลากรนั้น บางครั้งไม่มีการประชุมปรึกษาหารือกันชุมชน เพราะบางอย่างไม่เข้าใจตามหลักของการบริหารงานภายในวัด บางอย่างคิดดี คิดไว้ แต่ไม่ได้อย่างที่คิดไว้ การปฏิบัติงานหรือดำเนินงานก็ติดขัด ไม่เข้าใจ จริงแล้วงานที่จะพัฒนานั้น ถ้าทำตามก็ดำเนินงานไปตามทิศทางที่วางแผนเอาไว้ก็จะประสบความสำเร็จ บุคลากรต้องมีการพัฒนาตนเอง เพื่อช่วยงานหรือเป็นกำลังในการขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายตามที่ตั้งไว้[100]

---

[98] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2566.

[99] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2566.

[100] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2566.

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 19 กล่าวว่า การวางแผนงานเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นตัวกำกับในการปฏิบัติงาน หรือทิศทางในการดำเนินงานนั้น ๆ ทั้งผู้เกี่ยวข้องในองค์กร หรือ การบังคับบัญชาสั่งการต่าง ๆ ในการดำเนินงาน แต่หากปฏิบัติตามแล้วไม่ประสบผลสำเร็จได้ ถือเป็นอุปสรรคในการดำเนินงานตามแผนงาน เพราะขาดความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติงานตามคำสั่ง การบริหารจัดการนั้น สำคัญอยู่ที่การวางแผนงาน ทั้งนี้ต้องมีการประชุม ปรึกษาหารือ แต่สำคัญการปฏิบัติตามแผนงานนั้น ต้องเข้าใจในสภาพตามความเป็นจริงว่า บุคคลหรือบุคลากรนั้น ยังไม่เข้าใจในการปฏิบัติตามแผนงาน ซึ่งผู้นำหรือเจ้าอาวาสก็ดี หรือผู้ที่เกี่ยวข้องก็ดี ต้องทราบดีว่าการบริหารงานบุคคลนั้น จะสามารถครองใจคนได้หรือไม่ ทั้งนี้การสั่งการหรือบัญชาการนั้นหากมีหลักการ วิธีการ หรือแนวทาง หากไม่ได้วางแผนงานแล้วการดำเนินการจะล้มเหลว เพราะเกิดจากไม่มีแผนงานในการบริหารงานบุคลากรหรือบุคคล ร่วมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็ติดขัด[101]

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 20 กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดนั้น ถือเป็นความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งวัด บ้าน โรงเรียน ต้องร่วมกันในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หากขาดความร่วมมือแล้ว จะส่งผลถึงการพัฒนาอย่างล้าช้า ไม่มีความสามัคคี ขาดความเอาใจใส่ ซึ่งอันเกิดจากการมิได้วางแผนงานร่วมกัน เพราะการบริหารจัดการของวัดต้องขับเคลื่อนด้วยปัจจัยหลายประการ เช่น ทุน งบประมาณ บุคลากร วัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ ต้องจัดต้องหามาเสริมหรือสร้างขึ้น และบุคลากรก็มีส่วนช่วยในการทำงาน เพราะเป็นพลังหรือกำลังระดมความคิดร่วมกัน แต่บางวัดในจังหวัดร้อยเอ็ดบางปีก็มีบุคลากรมาจำพรรษาอยู่มากแต่บางปี ก็มีพระจำพรรษาน้อย การขับเคลื่อนก็ลำบาก และบุคลากรในชุมชนก็มีภาระงานหน้าที่แต่ละบุคคล การขับเคลื่อนขาดกำลังในทำงาน การบริหารงานของการดำเนินงานของวัดค่อยเป็นค่อยไป ส่งผลถึงการขาดความสามัคคีในหมู่คณะ ชุมชน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แสดงถึงชุมชนไม่ให้ความร่วมมือ ขาดการมีส่วนร่วมกับทางวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด สิ่งสำคัญในการบริหารจัดการเกี่ยวกับวัด ต้องอาศัยความสามัคคี ร่วมทั้งพระสงฆ์ภายในวัด ชุมชน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การขาดความสามัคคี และไม่มีส่วนร่วมกับทางวัด เพียงแต่เข้ามาบางกลุ่มเท่านั้น ส่งผลถึงการขับเคลื่อนไปได้ด้วยความลำบาก ซึ่งตรงนี้ดูไม่ยาก ในชุมชนดูจากการให้ความร่วมมือนั้น มาบางกลุ่มอีกบางกลุ่มก็ไม่เข้ามาอาจจะติดงานหรือภาระของโยมนั้นมากเกินก็ไม่รู้ การวางแผนดำเนินงานก็ไปด้วยความอยากลำบาก ซึ่งตรงนี้เป็นปัญหาอยู่[102]

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 15 กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะฝ่ายทางคณะสงฆ์ ชุมชน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อเป็นไปตามระบบทั้งหลักการ แผนงาน วิธีการในการที่จะขับเคลื่อน แต่หากยังพัฒนาแต่ทางคณะสงฆ์ก็จะได้เพียงบางการดำเนินงาน แต่

---

[101] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2566.

[102] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2566.

เพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรมขึ้นมา หรือบริบท ทั้งการบริหารจัดการ ภายในวัด สถานที่ งบประมาณต่าง ๆ ก็สำคัญ เพราะบางเดือนก็มีผู้มาร่วมถวายปัจจัยมาก แต่บางเดือนก็ไม่มี หรือรายรับน้อยทำให้ขาดรายรับ ไม่สมดุลกับรายที่จะจ่ายออกไป จึงเกิดปัญญาและอุปสรรคขึ้น การบริหารจัดการต้องใช้การปฏิบัติจริงนั้น ก็เพียงเพื่อขับเคลื่อนไปสู่ความสำเร็จ โดยเน้นพระสงฆ์ ซึ่งการบริหารนั้นจะต้องเข้าใจว่า หลักการจริง ๆ นั้นมีเป้าหมายอย่างไร หากไม่เข้าใจแล้วจะเกิดความล้มเหลว หรือยกเลิกไป อุปสรรคตรงนี้ถือเป็นสิ่งสำคัญ เพราะหากมีระบบบริหารจัดการ การมีส่วนร่วม มีแนวทาง แล้วดำเนินการไปด้วยกันแล้ว จะไปสู่ความสำเร็จ ต้องบริหารจัดการด้วยความอดทน อุตสาหะ ทั้งนี้การมีส่วนร่วมสำคัญ เพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรม การบริหารจัดการทั้ง บุคคล สถานที่ งบประมาณ สิ่งเหล่านี้สำคัญที่สุด ต้องแสดงให้เห็นว่าการสร้างวัดนั้น เป็นสิ่งที่สำคัญ ของการบริหารจัดการให้ดี มีพุทธศาสนิกชนเข้ามา ดังนั้น ระบบการมีส่วนร่วม หลักการ วิธีการ หรือแนวทางต้องบริหารจัดการอย่างเป็นรูปธรรมขึ้นมา[103]

สรุปได้ว่า บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดตามหลักอาวาสสัปปายะ 4 ด้านสิ่งแวดล้อม เจ้าอาวาสจะต้องยึดการปฏิบัติตามหน้าที่ภาระงานที่เกี่ยวในการบริหารจัดการตามแบบอย่างคณะสงฆ์ และมหาถรสมาคมได้วางระเบียบการบริหารจัดการเอาไว้ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยตามความประสงค์นั้น เพื่อวางกรอบปฏิบัติเอาไว้ในการพัฒนาองค์กรให้เกิดความสำเร็จ ด้านสิ่งแวดล้อมเป็นการบริหารจัดการพัฒนาวัดและบูรณาการตามพุทธวิธี โดยวิเคราะห์แผนงาน คือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านบุคลากร ด้านอาคารสถานที่ และด้านงบประมาณ เพราะจะทำให้รู้ถึงสภาพที่มีอยู่ ทำให้ทราบถึงสิ่งที่ยังต้องเสริมหรือยังขาดอยู่ แล้วจะต้องมีการประชุมกัน การปรึกษาหารือ คณะกรรมการ คณะผู้ดำเนินงาน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ชุมชน ที่จะต้องร่วมด้วยกันในการระดมความรู้ ความคิดในการพิจารณาไปตามลำดับขั้นตอน การวางแผนงาน การดำเนินงานของแต่ละวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด ในการขับเคลื่อนก็ต้องค่อย ๆ เป็นค่อยไป เพราะต้องวางกรอบความคิดในการพัฒนาวัดหลาย ๆ ด้าน แต่พื้นฐานจริง ๆ ของการขับเคลื่อนวัดนั้น ต้องอาศัยบุคลากรหรือแม้แต่ผู้ที่เกี่ยวข้องภายในวัดมาช่วยกัน

[103] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2566.

4.2 บูรณาการหลักโคจรสัปปายะ ในการพัฒนาวัดด้านสังคม

พุทธวิธีในการบริหารจัดการเป็นสิ่งที่ผู้นำหรือเจ้าอาวาสเพื่อการบริหารจัดการและเป็นสิ่งสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพของพุทธวิธีการบริหารจัดการและพัฒนาวัด **ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1** กล่าวว่า

1. หน้าที่ให้ปฏิบัติมากขึ้น หรือได้รับการกระตุ้นให้มีความรับผิดชอบในผลลัพธ์ของงานมากขึ้น ซึ่งหลักการนี้จะสามารถนาไปประยุกต์ใช้ในองค์การยุคปัจจุบันได้

2. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ อำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการได้มาจากตำแหน่งหน้าที่ของผู้บริหารในสายการบังคับบัญชา ส่วนอำนาจหน้าที่แบบไม่เป็นทางการจะได้รับจากความชำนาญงานของบุคคล ความรู้ทางด้านเทคนิค ความมีคุณค่าทางศีลธรรม และความสามารถในการนำ และสร้างความผูกพันกับผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนเน้นว่าอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบควรอยู่คู่กัน

3. การมีผู้บังคับบัญชาคนเดียว คำสั่งสองคำสั่ง อาจก่อให้เกิดปัญหาในการทำงาน เช่น การรายงานจะมีความเกี่ยวข้องในเมื่อผู้ควบคุมสองคนได้ให้คาสั่งกับผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว ทำให้เกิดการสับสนในบางสถานการณ์ คำสั่งสองคำสั่งนี้ทำให้เกิดความยุ่งยากแก่ผู้บังคับบัญชา และทาให้เกิดการสับสนในลาดับขั้นของอำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการ การประเมินอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบของผู้บริหารในระบบผู้บังคับบัญชาสองคนจะเป็นการยาก และผู้บริหารจะไม่สนใจในความรู้สึกของผู้ใต้บังคับบัญชา มักจะโกรธ และอาจไม่ให้ความร่วมมือในอนาคตถ้าผู้ใต้บังคับบัญชาไม่เชื่อฟัง

4. สายการบังคับบัญชาตามอานาจหน้าที่ เป็นสายการบังคับบัญชาจากผู้บริหารในระดับบนสู่ผู้ปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์กร ความสัมพันธ์ของการจำกัดความยาวของสายการบังคับบัญชา โดยการควบคุมจำนวนของระดับในลำดับขั้นของการบริหารจัดการ จำนวนที่ดีที่สุดในลำดับขั้นการบังคับบัญชา คือ ความยาวของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้บริหารระดับสูง และพนักงานระดับล่าง รวมถึงความล่าช้าในการวางแผน และการจัดการ ซึ่งการจำกัดจานวนของระดับขั้นการบังคับบัญชาให้น้อยลงจะทำให้ปัญหาในการติดต่อสื่อสารลดลง และองค์การจะมีการปฏิบัติงานที่รวดเร็วและมีความยืดหยุ่นมากขึ้น ภายในองค์การได้มีการแบ่งแยกแผนกต่าง ๆ ซึ่งแต่ละแผนกจะมีระดับขั้นการบังคับบัญชาโดยผู้บริหารในระดับกลาง และระดับต้นของสายการบังคับบัญชาแต่ละแผนก ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้จัดการในระดับเดียวกันในแผนกอื่น ๆ ซึ่งปฏิสัมพันธ์นี้ช่วยในการตัดสินใจให้เร็วขึ้น เนื่องจากผู้บริหารจะรู้จักบุคคลอื่น และรู้วิธีการในการแก้ปัญหาเพิ่มมากขึ้น สำหรับการทำงานข้ามแผนกหรือการทำงานข้ามสายนั้นเป็นการสร้างทีมงานข้ามสาย ซึ่งสามารถควบคุมโดยผู้นำของแต่ละทีม

5. การรวมอำนาจ เป็นการรวมอำนาจของการบังคับบัญชาไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงขององค์การ ระดับสูงขององค์การ ซึ่งอำนาจหน้าที่จะไม่ได้รวมไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงของสายการบังคับบัญชา แต่เป็นการกำหนดว่า ควรมีการรวมอำนาจไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงเท่าไรอย่างไร และมีการกระจายอำนาจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนงานในระดับล่างอย่างไร สิ่งนี้ถือว่ามีความสำคัญเนื่องจากว่าจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของพนักงานในทุกระดับขององค์การ

6. การมีเป้าหมายเดียวกัน เป็นการออกแบบหรือกำหนดแผนในการปฏิบัติงานของผู้บริหาร และคนงานที่ใช้ทรัพยากรขององค์การ องค์การใดที่ไม่มีการวางแผนจะทำให้ขาดประสิทธิภาพและขาดประสิทธิผล ซึ่งจะไม่มีการมุ่งไปสู่กิจกรรมของกลุ่มหรือกิจกรรมของบุคคล แต่การวางแผนจะเริ่มที่ผู้บริหารระดับสูงทำงานเป็นทีมร่วมกับกลยุทธ์ขององค์การ ซึ่งจะต้องมีการติดต่อกับผู้บริหารในระดับกลางที่มีส่วนในการตัดสินใจว่าจะใช้ทรัพยากรขององค์การอย่างไรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกลยุทธ์ หลักการในข้อนี้ยึดหลักว่า กิจกรรมของแต่ละกลุ่มต้องมีจุดหมายและแผนเดียวกัน

7. หลักความเสมอภาค ความเสมอภาคคือ ความเป็นธรรม ความยุติธรรม และความเหมาะสม สำหรับสมาชิกทุกคนภายในองค์การซึ่งในปัจจุบันพนักงานมีความต้องการความเสมอภาคมากขึ้นเป็นการจัดการที่ใช้หลักความเท่าเทียมกัน

8. การออกคำสั่ง วิธีการจัดการซึ่งอยู่ในตำแหน่งนั้นในการจัดหาเพื่อให้องค์การได้รับประโยชน์สูงสุด และเป็นการจัดหางานให้แก่พนักงานโดยใช้ผังองค์การ เพื่อแสดงให้เห็นถึงตำแหน่งและหน้าที่ของพนักงานแต่ละคน และเป็นการชี้วัดว่าตำแหน่งของพนักงานแต่ละคนอาจจะมีการเลื่อนขั้นได้ในอนาคต การวางแผนเกี่ยวกับอาชีพได้รับความสนใจมากขึ้นในองค์การยุคปัจจุบันเนื่องจากทรัพยากรมนุษย์ถือว่ามีความจำเป็นที่จะต้องให้การฝึกอบรม และการพัฒนากำลังแรงงานโดยองค์การจะกาหนดตำแหน่งหน้าที่สาหรับคนทุกคน และทุกคนจะเข้าใจตำแหน่งหน้าที่ของตน

9. ความคิดริเริ่ม เป็นความสามารถของบุคคลในการกระทำสิ่งต่าง ๆ โดยปราศจากการสั่งการจากผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารจะต้องกระตุ้นให้พนักงานมีความคิดริเริ่มซึ่งความคิดริเริ่มนี้นับถือว่าเป็นจุดแข็งขององค์การ เนื่องจากจะสามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ได้ผู้บริหารมีความต้องการทักษะและไหวพริบ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างองค์การและความต้องการของพนักงาน และความสามารถ จะทำให้เกิดความสมดุล ซึ่งเป็นสิ่งที่ชี้วัดผู้บริหารระดับสูงในการพัฒนาและการบริหารงาน

10. ความมีระเบียบวินัย เป็นการมุ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการเชื่อฟัง อำนาจ คำขอร้อง และลักษณะของการแสดงความนับถือออกมา สำหรับอานาจของผู้บังคับบัญชา ความมีระเบียบวินัยเป็นบุคลิกลักษณะที่เกี่ยวข้องกับผู้บริหารหลาย ๆ คนที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือให้กับผู้ปฏิบัติงานทั้งหมดและทำงานอย่างเข้มแข็ง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ ความมี

ระเบียบวินัยจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในองค์การกับคุณสมบัติของผู้นาภายในองค์การ และเป็นความสามารถของผู้บริหารในการที่จะปฏิบัติตามอย่างยุติธรรมอีกด้วย

11. ค่าตอบแทน การให้รางวัลประกอบด้วยโบนัส และแผนการแบ่งกำไร เป็นการช่วยกระตุ้นการทำงานของพนักงานได้ การให้หรือการจ่ายค่าตอบแทนให้แก่พนักงานมีความสำคัญอย่างมากต่อความสำเร็จขององค์การ ระบบรางวัลที่มีประสิทธิภาพสามารถให้ความยุติธรรมทั้งพนักงานและองค์การ รวมทั้งสามารถกระตุ้นผลผลิตเพิ่มโดยการให้รางวัล เพื่อเป็นการสนับสนุนให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้น โดยยึดหลักว่าการจ่ายค่าตอบแทนควรยุติธรรมและตอบสนองความพึงพอใจสูงสุดทั้งนายจ้างและลูกจ้างเท่าที่จะทำได้

12. ความมั่นคงในงานความมั่นคงในงานมีความสำคัญต่อการจ้างงานระยะยาว เมื่อพนักงานอยู่ในองค์การซึ่งมีแนวโน้มจะทำงานเป็นทีมเป็นระยะเวลานาน โดยพยายามพัฒนาทักษะและปรับปรุงความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรขององค์การ การจ้างงานระยะยาวเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้อธิบายการประสบความสำเร็จของบริษัทขนาดใหญ่ในญี่ปุ่น

13. ผลประโยชน์ส่วนตัวมีความสำคัญน้อยกว่าผลประโยชน์ขององค์การ ผลประโยชน์ขององค์การถือว่าเป็นประโยชน์ของทุกๆ คนหรือของทุกกลุ่มในองค์การ ในขณะที่องค์การยังดำเนินกิจการอยู่จะต้องมีการกำหนดผลประโยชน์เพื่อให้เกิดความยุติธรรมระหว่างองค์การ และสมาชิกภายในองค์การ

14. ความสามัคคี เป็นความรู้สึกร่วมกันของสมาชิกภายในองค์การที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของสมาชิกในกลุ่ม ในการออกแบบประยุกต์ของอำนาจหน้าที่ตามลาดับขั้นภายในองค์การ และสิทธิในการสั่งการ หรือการบริโภค และความร่วมมือกันถือว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญในการที่ทำให้องค์การบรรลุผลสำเร็จ และมีการพัฒนาความสามัคคีจะสามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากมีการติดต่อกันระหว่างผู้บริหาร และคนงานโดยการติดต่อเพื่อแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ที่สำคัญ เพราะความสามัคคีคือพลัง เมื่อสมาชิกมีความสามัคคีกันสูงก็จะทำให้องค์การมีความแข็งแกร่ง[104]

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 กล่าวว่า ลักษณะการบริหารจัดการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ดเกี่ยวกับบทบาททางสังคม คือ

1. การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชนหรือการตั้งมูลนิธิ มุ่งเอากิจการที่ทำเอง หรือโครงการ ที่กำหนดเอง ทั้งที่เป็นกิจการประจาหรือชั่วคราว

---

[104] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2566.

2. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์มุ่งเอาเฉพาะส่งเสริมงานของผู้อื่น มิได้มุ่งถึงกิจการที่ดำเนินการเอง

3. การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การสร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือสถานที่อันเป็นของสาธารณประโยชน์

4. การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไปในกาลที่ควรช่วยเหลือ ได้แก่ คราวประสบภัยต่าง ๆ มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือบุคคลทั้งเป็นการประจำและชั่วคราว[105]

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 3 กล่าวว่า การบริหารจัดการพัฒนาวัดในปัจจุบันเมื่อพิจารณาจากสภาพการณ์โดยรวมแล้ว จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ไทย กำลังอยู่ในช่วงของการปรับเปลี่ยนบทบาทของวัดและพระสงฆ์เพื่อให้มีความสอดคล้องกับสภาพการณ์ทางบริบทของสังคมไทยที่การเปลี่ยนแปลงไปโดยท่าทีและบทบาทของพระสงฆ์หรือวัดที่มีการปรับเปลี่ยนนี้บางอย่างก็ส่งผลดีต่อคณะสงฆ์ แต่บางอย่างก็ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น การเจริญแพร่หลายของพุทธพาณิชย์ที่มีวัดเป็นศูนย์กลางในการดำเนินการ[106]

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 4 กล่าวว่า พุทธวิธีการบริหารจัดการพัฒนาวัดเพื่อให้การสงเคราะห์แก่ชุมชนที่วัดตั้งอยู่ สถานที่และพื้นที่ของวัดถูกนำไปใช้หาผลประโยชน์ในทางที่ผิดจากวัตถุประสงค์ เช่น ให้เอกชนเช่าพื้นที่ของวัดทำธุรกิจบ้าง เป็นต้น โดยวัดไม่ได้ใส่ใจต่อความต้องการในชุมชนที่วัดตั้งอยู่ และปัจจัยที่ได้ก็ไม่ได้ถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับวัดอย่างแท้จริง ดังนั้น เพื่อให้วัดมีประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง วัดจึงควรดำเนินการดังต่อไปนี้

1. วัดควรใช้สถานที่ของวัดที่มีอยู่ ให้เป็นไปเพื่อสนองตอบต่อความต้องการของชุมชนที่วัดตั้งอยู่ ในการประกอบกิจกรรมของชุมชนตามโอกาสอันสมควร เช่น การอนุเคราะห์ให้มีการจัดตั้งหน่วยงานสาธารณประโยชน์ขึ้นในวัดโดยการร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐหรือเอกชน องค์กรต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือจัดพื้นที่ของวัดส่วนใดส่วนหนึ่งให้เป็นสนามกีฬา เป็นต้น

2. วัดควรจัดให้มีคณะกรรมการที่มาจากชุมชนที่วัดตั้งอยู่ เพื่อดำเนินกิจกรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนโดยให้เป็นไปตามระเบียบการของมหาเถรสมาคม (หน่วยอบรมประจำตำบล) และให้มีการดำเนินการอย่างจริงจัง

3. วัดควรเป็นผู้นำในการจัดหาทุนในการทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์ หรือสาธารณประโยชน์ เช่น การจัดตั้งกองทุนหรือมูลนิธิประจำวัด เพื่อนำดอกผลมาใช้จ่ายช่วยเหลือประชาชนทั่วไป ตามโอกาสอันสมควร

---

[105] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2566.

[106] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2566.

4. วัดควรดำเนินงานด้านสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปตามระเบียบ เช่น จัดให้มีการประชุมการดำเนินงาน ประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยวัดเป็นผู้จัด ให้มีการดำเนินการ ซึ่งการนี้อาจมีพระสงฆ์ที่วัดจัดให้มีความรับผิดชอบเป็นผู้ดำเนินการ

5. วัดควรการจัดสภาพแวดล้อมของวัด ให้เป็นสถานที่เหมาะแก่การผักผ่อนหย่อนใจ หรือจัดสถานที่ของวัดไว้บริการญาติโยม เพื่ออำนวยความสะดวกในการต่าง ๆ เช่น การใช้วัดเป็นฌาปนสถาน สุสาน และการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอื่นๆ ที่เห็นสมควร

“การอยู่ร่วมกันของบุคคลเพื่อการเข้าร่วมในสังคมจะต้องมีหรือข้อพึงระวังและจะต้องมีการพัฒนาหรือพุทธวิธีการฝึกหัด เพื่อให้เกิดความสบายของบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคมทั้งฝ่ายพระภิกษุสงฆ์และคฤหัสถ์”[107]

สรุปได้ว่า พุทธวิธีการพัฒนาวัดหลักสัปปายะ 4 ด้านสังคม วัดตั้งอยู่ สถานที่และพื้นที่ของวัดถูกนำไปใช้หาผลประโยชน์ในทางที่ผิดจากวัตถุประสงค์ เช่น ให้เอกชนเช่าพื้นที่ของวัดทำธุรกิจบ้าง เป็นต้น โดยวัดไม่ได้ใส่ใจต่อความต้องการในชุมชนที่วัดตั้งอยู่ และปัจจัยที่ได้ก็ไม่ได้ถูกนามาใช้ให้เกิดประโยชน์กับวัดอย่างแท้จริง โดยวัดควรใช้สถานที่ของวัดที่มีอยู่ ให้เป็นไปเพื่อสนองตอบต่อความต้องการของชุมชนที่วัดตั้งอยู่ วัดควรจัดให้มีคณะกรรมการที่มาจากชุมชนที่วัดตั้งอยู่ วัดควรเป็นผู้นำในการจัดหาทุนในการทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปตามระเบียบ และจัดสภาพแวดล้อมของวัด ให้เป็นสถานที่เหมาะแก่การผักผ่อนหย่อนใจ

4.3 บูรณาการหลักภัสสะสัปปายะ ในการพัฒนาวัดด้านจิตใจ

วัดในพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นองค์การทางศาสนาองค์การหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับเป็นที่พึ่งทางใจของพุทธศาสนิกชนทั่วไป และยังเป็นสถานที่ที่ฝึกฝน ขัดเกลา อบรมบ่มนิสัยกุลบุตรผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา วัดแห่งแรกของพระพุทธศาสนาคือ วัดเวฬุวัน หรือวัดเวฬุวนาราม ตามประวัติว่าเป็นที่พำนักอาศัย (อาราม วิหาร) ของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นสถานที่สงบร่มรื่นร่มเย็นทั้งทางกายและทางจิตใจซึ่งเหมาะแก่การบำเพ็ญสมณธรรม ตรงกับความหมายว่า อารามส่วนชาวไทยเรียกสถานที่อยู่ของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ว่า “วัด” เพราะสถานที่ดังกล่าวใช้เป็นที่วัดภูมิธรรม ภูมิความรู้ของพุทธศาสนิกชนผู้มาวัดว่าสามารถประพฤติปฏิบัติธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าได้มากน้อยแค่ไหน ในสมัยพุทธกาลเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จตรัสรู้พระอนุตระสัมมาสัมโพธิญาณแล้วนั้นจึงได้ออกสั่งสอนเวไนยสัตว์ด้วยการประกาศธรรมวินัย ภายหลังจึงได้มีพระสาวกออกบวชติดตามพระ

---

[107] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2566.

พุทธองค์มาเรื่อย ๆ ในขณะเดียวกันก็ช่วยพระพุทธองค์ประกาศธรรมวินัยสั่งสอนเวไนยสัตว์อีกแรงหนึ่งด้วย พระภิกษุสงฆ์เหล่านี้ก็ได้ช่วยกันจาริกไปตามที่ต่าง ๆ เพื่อประกาศพระศาสนา

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 11 กล่าวว่า การพัฒนาวัดเป็นทั้งศิลป์ ศาสตร์ และอาชีพ กล่าวคือ กรณีที่เป็นศิลป์ บุคคลได้ใช้ทักษะและความรู้ที่พัฒนาขึ้นของแต่ละบุคคล เพื่อให้บรรลุจุดหมายใดจุดหมายหนึ่ง กรณีที่เป็นศาสตร์ เป็นองค์ความรู้ในสิ่งที่เกิดจากการสืบค้นหาความรู้ใหม่ ด้วยวิธีเชิงวิทยาศาสตร์ มีการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ การประมวลผลข้อมูล การตั้งสมมุติฐาน และการทดสอบสมมุติฐาน กรณีที่เป็นอาชีพนั้น อาชีพเกิดจากความเป็นศิลป์และความเป็นศาสตร์โดยพิจารณาจากเกณฑ์ที่แสดงถึงความเป็นอาชีพใด ๆ และเป็นกระบวนการของการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุมกำลังความพยายามของสมาชิกขององค์การและใช้ทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้[108]

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 11 กล่าวว่า การพัฒนาการบริหารจัดการวัดนั้น ต้องอาศัยความร่วมมือของพระสงฆ์และชุมชนหรือการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ เพราะองค์กรคณะสงฆ์หรือชุมชนต้องร่วมมือและมาปฏิบัติงานหรือทำงานร่วมกัน อาจร่วมมือกันอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการเพื่อให้ได้รับ ผลประโยชน์ร่วมกันโดยอาจไม่ต้องทำวาระการประชุมร่วมกัน การทำงานร่วมกันดังกล่าวนี้ จะประกอบด้วย การวางแผนกำหนดเป้าหมาย ทำแผนปฏิบัติการ ดำเนินการตามที่กำหนด โดยสมาชิกทุกคนต้องมีจิตสำนึกด้านความรับผิดชอบที่จะแสวงหาวิธีการเพื่อปรับปรุงการปฏิบัติงาน ร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น สร้างพลัง และการช่วยเหลือกัน เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์สรางเครือข่ายที่ดีงามร่วมกัน[109]

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 กล่าวว่า วัดจะต้องมีการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องทั้งปี เพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนประชาชนทั่วไป เช่น โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน บวชเนกขัมมจาริณี ค่ายคุณธรรมจริยธรรม มีการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น ทำบุญตักบาตร การแสดงธรรมเทศนา การปฏิบัติธรรม การเวียนเทียนและการจัดนิทรรศการที่เกี่ยวเนื่องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมหมู่บ้านรักษาศีล 5 มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความจงรักภักดีต่อชาติและพระมหากษัตริย์ เช่น ทำบุญตักบาตร การแสดงธรรมเทศนา การปฏิบัติธรรม การจุดเทียนชัย และการจัดนิทรรศการที่เกี่ยวเนื่องกับพระราชกรณียกิจในโอกาสสำคัญต่าง ๆ[110]

---

[108] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2566.

[109] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2566.

[110] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2566.

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 13 กล่าวว่า “การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมประเพณีไทย/วัฒนธรรมท้องถิ่น/ชาติพันธุ์ เช่น ทำบุญตักบาตร การแสดงธรรมเทศนา การปฏิบัติธรรม สงกรานต์ ลอยกระทง กิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรม และการจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีไทย/ท้องถิ่น/ชาติพันธุ์มีการเผยแผ่ข้อมูลข่าวสารทางพระพุทธศาสนา เช่นวิทยุชุมชน การแจกหนังสือธรรมะ ซีดีธรรมะ หอกระจายข่าว สื่อสังคมออนไลน์ (Website, Facebook, Line, Twitter, Instagram) การให้ความช่วยเหลือ/สงเคราะห์ประชาชน เช่น สงเคราะห์ผู้ยากไร้ ช่วยเหลือผู้ประสบภัยการให้ความช่วยเหลือระงับข้อพิพาท/ข้อขัดแย้งของชาวบ้านการประสานงานกับส่วนราชการ องค์กรท้องถิ่นภาครัฐและเอกชน ให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของวัดสม่ำเสมอ”[111]

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 14 กล่าวว่า การพัฒนาวัดด้านบริหารจัดการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริคุณค่าสิ่งแวดล้อมและศิลปกรรม เพื่อการส่งเสริมคุณค่าทางด้านจิตใจ

1. วัดต้องมีความรู้ในการต่อเติมอาคาร จะต้องคำนึงถึงรูปแบบที่สอดคล้องกับอาคารเดิมเพื่อเป็นการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อม

2. อาคารที่เป็นองค์ประกอบของวัด เช่น ศาลาท่าน้ำ ร้านค้า ห้องสุขา ควรอยู่ห่างจากอาคารสำคัญและต้องมีสภาพเรียบง่ายสอดคล้องกลมกลืนส่งเสริมซึ่งกันและกันกับตัววัด

3. บริเวณที่เป็นเขตพุทธาวาส ไม่สมควรจะสร้างสิ่งก่อสร้างใด ๆ เพิ่มเติม

4. บริเวณที่เป็นลานธรรมต้องกำหนดขอบเขตให้เป็นสัดส่วน

5. บริเวณที่เป็นเขตสังฆาวาส อันเป็นที่ตั้งกุฏิสงฆ์ การก่อสร้าง สิ่งก่อสร้างใหม่ต้องให้คงรูปลักษณะเดิม เพื่อไม่ให้เกิดการทาลายรูปแบบ

6. กรณีเป็นวัดที่มีความสำคัญ หากมีการสร้างร้านค้าต้องอยู่ในที่ไม่บังสายตาเมื่อมองไปยังตัวอาคารหลัก

7. พื้นที่ลานวัดจะต้องส่งเสริมให้พื้นที่วัดมีบรรยากาศที่เหมาะสม

8. หลีกเลี่ยงการติดป้ายโฆษณาสินค้าขนาดใหญ่ ไม่ว่าด้านกาแพงวัดหรือในบริเวณวัด

9. ต้นไม้ที่จะปลูก ควรเป็นต้นไม้ประจาท้องถิ่นและเป็นต้นไม้ที่นิยมปลูกกันในวัดควรดูแลรักษาไม่ให้เสื่อมโทรม

10. รักษาความสะอาด จัดที่ทิ้งขยะที่มีสีสันกลมกลืน มีรูปทรงไม่สะดุดตาและมีความแข็งแรงรักษาง่าย

11. วัดควรจัดให้มีการสอดส่องดูแลพื้นที่ใกล้เคียงบริเวณวัดว่า จะดำเนินกิจกรรมใดๆ ที่ขัดแย้งกับสภาพวัด ควรจะหาทางคัดค้านกิจกรรมที่ไม่เหมาะสม

---

[111] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2566.

12. วัดจะต้องให้ความรู้ ความเข้าใจเพื่อสร้างความตะหนักให้แก่ผู้มาเยือนให้เห็นความสำคัญในฐานะวัดเป็นแหล่งศิลปกรรม

13. วัดควรจะมีแนวทางในการลด เลิก การแข่งขันสร้างศาสนวัตถุ

14. วัดควรดาเนินทางสายกลาง เพื่อสอดคล้องกับพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

15. วัดที่มีโบราณสถานขึ้นทะเบียนไว้ การดำเนินงานด้านต่าง ๆ ต้องประสานกับกรมศิลปากร[112]

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 15 กล่าวว่า พุทธวิธีการพัฒนาวัด เป็นการปรับปรุงสภาพวัดและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัดจนกระทั่งมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนและเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยดำเนินงานตามแนวทางพุทธวิธีการพัฒนาวัด ดังนี้

1. พัฒนาวัดให้เกิดความรู้สึกแก่ชุมชนในท้องถิ่นนั้นว่าวัดเป็นของตน มีความรู้สึกหวงแหนและช่วยกันดูแลรักษา

2. สร้างสภาพวัดให้มีความหมาย 5 ประการ คือ

- เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร
- เป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรม
- เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้าน
- เป็นที่ที่ชาวบ้านได้เข้ามาหาความสงบทางกายทางใจ
- เป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชาวบ้าน

3. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น วัดต้องสะอาดร่มรื่น มีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาชน มีความพร้อมที่จะให้บริการแก่ประชาชนที่เข้าวัดเพื่อบำเพ็ญกุศล ศึกษาพระธรรมวินัย และหลักพระพุทธศาสนา

4. สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น ในการติดต่อกับหน่วยงานอื่น ๆ การจัดกิจกรรมเพื่อการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพ ซึ่งควรให้วัดเป็นศูนย์กลาง

5. ให้เกิดการยอมรับตลอดไปว่า วัดกับชุมชนนั้น ๆ เป็นหน่วยงานเดียวกัน ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน[113]

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 16 กล่าวว่า พุทธวิธีการพัฒนาวัดด้านจิตใจ วัดจะต้องช่วยเหลือชุมชนเพื่อสร้างความสุขทางใจให้แก่ชุมชนหรือบุคคลที่มาเยี่ยมเยือน “วัดมีและรักษาสิ่งที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน สิ่งที่เป็นศูนย์รวมของจิตใจอาจมีหรือเกิดขึ้นได้หลากหลาย วัดโดยทั่วไปมักมีของเก่า

---

[112] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2566.

[113] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2566.

ของมีค่าที่หาได้ยากอยู่ในวัด เช่น พระพุทธรูป เจดีย์ วิหาร ศิลปวัตถุทางพระพุทธศาสนา ภาพวาด ตู้พระธรรม หรือแม้แต่ต้นไม้ก้อนหิน ถ้ำ ตามธรรมชาติ ถ้าดูแลรักษาให้ดีจะมีคุณค่า ยิ่งดึงดูดใจให้ผู้คนมาเข้าวัดได้มากวัดอาจสร้างขึ้นมาใหม่ก็ได้ แต่ไม่จำเป็นต้องเป็นของใหญ่โตหรูหราราคาแพง”[114]

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 17 กล่าวว่า วัดมีกิจกรรมภาคปฏิบัติเพื่อความสงบทางจิตใจให้กับประชาชนผู้สนใจสม่ำเสมอเป็นประจำ เช่น ให้มีการฝึกจิตทำสมาธิในรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ ส่งเสริมการถือศีลอุโบสถของอุบาสกอุบาสิกา ทั้งนี้วัดยังจะต้องพัฒนาไปถึงความเป็นอยู่ของคณะสงฆ์หรือพระสงฆ์ สามเณร อุบาสก และอุบาสิกาที่อาศัยอยู่ภายในวัดให้เกิดความสุข ความสบายใจทั้งทางร่างกายและจิตใจ เช่น อาหาร เป็นต้น เพื่อให้เกิดความเพียงพอหรืออาหารสัปปายะต่อการดำรงชีวิต “อาหารสัปปายะ เป็นอาหารเป็นที่สบาย ไม่เดือนร้อนด้วยการแสวงหาอาหารในสมัยก่อนเป็นหน้าที่พระภัตตุเทศ ส่วนใหญ่ในปัจจุบันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส การจัดให้มีสวัสดิการอาหาร จึงควรเป็นภาระของฝ่ายสาธารณูปการควรรวมเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องไว้ดังนี้ ควรมีการกาหนดเส้นทางโคจรบิณฑบาต ควรแบ่งเป็นสาย มีการจับสลากเปลี่ยนเวรกันทุก 7 วัน เพื่อเจริญศรัทธาของผู้ทาบุญและป้องกันการติดในตัวบุคคล ควรมีการจัดฉันรวมกันในที่แห่งเดียว เพื่อประโยชน์ คือ ทำให้เกิดความเป็นธรรมในอดิเรกลาภ ขจัดความขัดแย้งในการแสวงหาอุปัฏฐาก ก่อให้เกิดความสามัคคีธรรม เป็นที่เจริญศรัทธาของผู้ถวาย และสามารถแนะนาอบรมได้ง่ายในเวลาก่อนและหลังอาหาร ควรจัดให้มีเจ้าหน้าที่รับกิจนิมนต์ และแจกจ่ายกิจนิมนต์ให้ทั่วถึงด้วยความเป็นธรรมและควรจัดตั้งมูลนิธิสงเคราะห์สวัสดิการด้านอาหารในยามขาดแคลน” อาหารสัปปายะ อาหารเป็นที่สบายตาตามปกติเมื่อมีที่อยู่แล้วต้องคำนึงถึงการกินอาหาร การจัดสวัสดิการเรื่องอาหาร

อาหารเป็นที่สบาย คือเมื่อมีที่อยู่ที่สบายต้องคำนึงถึงการกินอาหาร ในสมัยก่อนเป็นหน้าที่ของพระภัตตุเทศ ปัจจุบันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส การจัดสวัสดิการด้านอาหารจึงควรเป็นภาระของฝ่ายสาธารณูปการรวมเรื่องต่าง ๆ เช่น การกำหนดเส้นทางโคจรบิณฑบาต “ควรแบ่งเป็นสาย มีการเปลี่ยนเวรกันเพื่อเจริญศรัทธาของผู้ทำบุญและป้องกันการติดในตัวบุคคล มีการจัดฉันรวมกันเป็นที่แห่งเดียว เพื่อประโยชน์คือทำให้เกิดความเป็นธรรมในอดิเรกลาภ ขจัดความขัดแย้งในการแสวงหาอุปัฏฐาก ก่อให้เกิดความสามัคคีธรรม” และเพื่อเป็นที่เจริญศรัทธาของผู้ถวายและสามารถแนะนำอบรมได้ง่ายในเวลาก่อนและหลังอาหาร[115]

สรุปได้ว่า บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดด้านจิตใจ สถานที่วัดหรือชุมชนนั้นก็เป็นส่วนหนึ่งในการที่จะส่งผลถึงสุขภาวะต่าง ๆ ของความเป็นอยู่ โดยเฉพาะวัดที่อยู่ในชุมชนนั้น สิ่งรบกวนมีมากมาย ทั้งสภาวะอากาศเป็นพิษ ควันรถ ฝุ่นละออง หรือแม้แต่กระทั่งเสียง ก็รบกวนจนเกิดการทำ

---

[114] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2566.

[115] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2566.

กิจวัตรของพระสงฆ์ไม่ได้บางครั้งก็เป็นแบบนี้ที่ส่งผลกระทบจนเกิดการอาพาธได้ เพราะสิ่งแวดล้อมที่แคบหรือมีสิ่งรบกวนจะทำให้สุขภาวะความเป็นอยู่การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์เกิดผลลกระทบ และไม่เอื้ออำนวย ดังนั้นเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์จะต้องปรับหรือบริหารจัดการวัดให้เหมาะสมความเป็นอยู่หรือเพื่อกระทำกิจวัตรได้อย่างถูกต้องดีงาม

4.4 บูรณาการหลักปุคลสัปปายะ ในการพัฒนาวัดด้านทรัพยากรมนุษย์

ผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ชนะใจลูกน้อง ธรรมะสำหรับผู้บริหารงาน คือ จะต้องมีความหนักแน่นมั่นคงและสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชานาญของแต่ละบุคคลและรู้จักกระจายอานาจให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง ดังนั้นผู้บริหารงานที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคลในองค์การ **ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 5** กล่าวว่า พุทธวิธีการบริหารวัดในจังหวัดร้อยเอ็ดต้องปฏิบัติ ได้แก่

1. การบริหารเป็นการทำงานกับคนและโดยอาศัยคน การบริหารเป็นกระบวนการทางสังคม คือ อาศัยกลุ่มคนที่ร่วมกันทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์การ ผู้บริหารจะต้องรับผิดชอบให้งานสำเร็จโดยอาศัยความร่วมมือของคนอื่น การทำงานกับคนและโดยอาศัยคนนั้นต้องอาศัยคุณสมบัติของผู้บริหารอย่างหนึ่ง คือ ทำงานร่วมกับคนอื่นได้หรือเป็นผู้มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนอื่น มิฉะนั้นจะทำงานไม่สำเร็จ สาระสำคัญของการบริหารในข้อนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1.1 มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลดี

1.2 มีความเป็นผู้นาและสามารถทางานเป็นทีมได้ดี

1.3 มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ หากมีความเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์

1.4 มีความสามารถทำให้งานบรรลุเป้าหมายได้

2. การบริหารทาให้งานบรรลุเป้าหมายขององค์การ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ขององค์การต้องอาศัยความร่วมมือกันของทุกคนจึงจะทาให้สำเร็จลงได้ เป้าหมายเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้บริหารจะต้องทาให้บรรลุได้นั้น จะต้องมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ

2.1 เป้าหมายต้องสูงและสามารถทำให้สำเร็จ เป้าหมายสูงเกินไปก็ทาให้สำเร็จไม่ได้ เป้าหมายต่ำเกินไปก็ไม่ท้าทาย และไม่มีคุณค่า

2.2 การจะได้ถึงเป้าหมาย จะต้องมีระบบงานที่ดี และจะต้องมีแผนงานที่มีประสิทธิภาพ

2.3 ต้องระบุวัน เวลา ที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายนั้น

3. การบริหารเป็นความสมดุลระหว่างประสิทธิผลและประสิทธิภาพ คำว่า ประสิทธิผล หมายความว่า ทำงานให้บรรลุสำเร็จตามที่กำหนด ส่วนคำว่า ประสิทธิภาพ หมายความว่า ทำงานโดยใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดหรือเสียค่าใช้จ่ายต่ำสุด การทำงานให้สำเร็จอย่างเดียวไม่พอ แต่ต้องคำนึงถึงค่าใช้จ่ายที่ประหยัดอีกด้วย การทำให้ได้ทั้งสองอย่างคือ งานบรรลุตามที่ต้องการและใช้ทรัพยากรต่ำสุด จึงเป็นความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพและประสิทธิผล

4. การบริหารเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นที่รับรู้โดยทั่วไปว่าเราอาศัยอยู่บนโลกที่มีทรัพยากรจำกัด การใช้ทรัพยากรต่าง ๆ จึงต้องตระหนักอยู่สองข้อใหญ่ ๆ คือ เมื่อใช้ทรัพยากรใดไปแล้ว ทรัพยากรนั้นจะหมดสิ้นไปไม่สามารถคืนกลับมาได้ และจะต้องเลือกใช้ทรัพยากรให้เหมาะสมอย่าให้เกิดการสิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์ ดังนั้น การบริหารกับเศรษฐศาสตร์จึงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เศรษฐศาสตร์ เป็นการศึกษาถึงการกระจายการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างไร ส่วนผู้บริหารในองค์การจะต้องผลิตสินค้าและบริหารให้เกิดทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล

5. การบริหารจะต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องสามารถคาดคะเนในการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นอย่างถูกต้อง และสามารถปรับตัวเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงนั้น สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง ไปจากเดิม ที่สำคัญมี 4 อย่าง คือ

5.1 โลกที่ไร้พรมแดน กล่าวง่าย ๆ ว่า ปัจจุบันโลกดูจะเล็กลงไปและไม่มีพรมแดนประเทศขีดกั้นไว้ในเรื่องการขนส่ง การสื่อสาร ดนตรี เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ข่าวสารข้อมูล การใช้ชีวิตรสนิยม และการบริโภค เป็นต้น บริษัทต่าง ๆ จึงทาธุรกิจได้ทั่วโลกโดยมีการกีดกั้นน้อยลง คนสามารถไปมาหาสู่กันโดยไร้พรมแดน มีคนต่างเชื้อชาติทางานร่วมกัน ผู้บริหารต้องบริหารงานในลักษณะผู้บริหารข้ามวัฒนธรรม มีการทางานเป็นทีม หรือบริหารงานโดยความร่วมมือกันมากขึ้น

5.2 การบริหารคุณภาพ ผู้บริหารจะบริหารโดยเน้นคุณภาพของสินค้าเป็นสำคัญ ผู้บริหารคุณภาพที่เคยตรวจสอบสินค้าในตอนท้ายกระบวนการผลิตหรือเมื่อสินค้าทาเสร็จแล้วก็เปลี่ยนไปเป็นการตรวจสอบคุณภาพสินค้าระหว่างกระบวนการผลิต หรือเมื่อสินค้ายังผลิตไม่เสร็จเพื่อปรับเครื่องจักรไม่ให้เกิดความสูญเสียขึ้น การบริหารที่เคยแก้ไขสาเหตุที่ทาให้สินค้าไม่ได้คุณภาพก็เปลี่ยนเป็นการปรับปรุงคุณภาพอย่างต่อเนื่องที่บุคลากร กระบวนการผลิตและตัวผลิตภัณฑ์ กระบวนการปรับปรุงคุณภาพนี้เรียกว่า การบริหารคุณภาพโดยรวม

5.3 การทำลายสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันมนุษย์เผชิญกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เป็นพิษอันเกิดจากการทำลายน้า อากาศ โลกร้อนขึ้น การเสื่อมสลายของโอโซน สิ่งแวดล้อมเป็นพิษปนเปื้อนอยู่ในอาหาร อากาศ และมลภาวะในอากาศน้าและในดิน เป็นต้น ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นนักการเมืองหรือนักบริหารก็ตาม จะต้องนำเอาการทำลายสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ มารวมไว้ในการบริหารงานที่จะป้องกันหรือยุติการทำลายสิ่งแวดล้อม

5.4 การตื่นตัวทางด้านศีลธรรมและจรรยา ในปัจจุบันผู้บริหารจะถูกกดดันจากสังคมให้บริหารงานที่มีศีลธรรมและจรรยาบรรณมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ทั้งนี้เพราะสาเหตุการได้รับอันตรายจากการบริโภคสินค้า การโฆษณาสินค้าที่ขาดความรับผิดชอบ การกำหนดราคาสินค้าที่เอาเปรียบผู้บริโภค การกีดกันสินค้าหรือบริการของคู่แข่งขัน การใช้ข้อมูลภายในสร้างความได้เปรียบทางการค้า และการบริหารงานที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงาม เป็นต้น[116]

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 6 กล่าวว่า การจัดทำระเบียบปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับบุคลากรภายในวัดและผู้มาทำกิจกรรมที่วัดเช่น ระเบียบปฏิบัติกิจวัตร ศาสนกิจ ของพระภิกษุสามเณร แม่ชี พราหมณ์ ศิษย์วัด หรือผู้ที่เข้ามาติดต่อ มีการวางแผนการบริหารจัดการทรัพยากรบุคคลในวัดอย่างเป็นระบบ โดยมีการมอบหมายหน้าที่ให้บุคลากรในวัดตามความรู้ความสามารถมีการประชุมอบรมพระภิกษุสามเณร/บุคคลากรภายในวัดอย่างสม่ำเสมอ มีการประชุมอบรมคณะกรรมการวัดอย่างสม่ำเสมอ มีการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้รับการศึกษาในระดับที่เพิ่มขึ้น เช่น พระปริยัติธรรม นักธรรมศึกษาการศึกษาสายสามัญในระดับมัธยม ระดับอุดมศึกษา และมีการจัดพระภิกษุไปสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษา”[117]

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7 กล่าวว่า พุทธวิธีการพัฒนาวัดเพื่อให้เกิดความรู้เป็นการส่งเสริมความรู้สติปัญญา โดยเฉพาะบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัดในเขตของจังหวัดร้อยเอ็ด เพราะบุคคลหรือบุคลากรภายในองค์กรนั้นจะต้องมีความรู้ เพราะพระภิกษุสงฆ์ หรือบุคคลจะต้องนำความรู้ที่ได้มาพัฒนาวัดตามหลักสัปปายะที่สบาย ดังนั้นการฝึกหัดการให้ความรู้เป็นสิ่งสำคัญด้วยการพัฒนาเพื่อการมีส่วนร่วมในการที่จะช่วยในการพัฒนาวัด “บุคคลเป็นที่สบาย เรื่องของบุคคลภายในวัดหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด คนวัดแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ ภิกษุสงฆ์ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาและเด็กวัด” และควรจัดที่อยู่อาศัยของบุคคลแต่ละประเภทให้เหมาะสมตามสถานภาพ การติดต่อกันควรกำหนดเวลาสถานที่ ที่อยู่ของเด็กวัดควรสะอาดและมีระเบียบ มีการวางกฎเกณฑ์ให้ปฏิบัติพร้อมบทกำหนดโทษและควรกำหนดวันให้มีการพัฒนาวัดร่วมกัน[118]

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 8 กล่าวว่า บุคลากรหรือการจัดการบริหารงานบุคคล ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับบุคลากรภายในองค์กรเริ่มตั้งแต่การวางแผนกำลังคน การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน โดยมีการสร้างแรงจูงใจด้านต่าง ๆ เพื่อให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งอาจพิจารณาขอบเขตของงานด้านบริหารงานบุคคล ได้แก่ การวางแผนกำลังคน สภาพปัญหาด้านบุคลากรของการบริหารจัดการวัด เกิดจากบุคลากรขาดประสบการณ์ในการทำงาน จึงไม่มี

---

[116] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2566.

[117] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2566.

[118] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2566.

ความรู้ในส่วนของการบริหารจัดการ ไม่มีการอบรมความรู้ คอยแนะนำ และจะต้องมีพระพี่เลี้ยงคอยพาจัดทำเพื่อเป็นการฝึกหัด จนทำให้การดำเนินงานนั้นติดขัด หรือล่าช้า หรือหยุดชะงักไปบางเดือน การมีความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการวัด บุคคลที่เกี่ยวข้องผู้บังคับบัญชาต้องให้ความสำคัญการวางแผน แล้วดำเนินงาน บุคลากรบางท่าน ยังขาดความรู้ที่จะไปปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมขึ้นมา ดำเนินงานต่าง ๆ ก็ล่าช้าไป ต้องคอยให้บางท่านที่รู้คอยสอนงานให้ตลอดเวลา แต่ยังไม่กล้าปล่อยให้ทำ กล้วจะผิดพลาด ก็ต้องเสริมความรู้ หรือบอกล่าว แนะนำบ่อย ๆ เสริมให้กำลังใจบ้าง ทำแล้วได้บุญ อะไรแบบนี้ บางอย่างต้องย้ำตลอดเวลา เพราะจะได้ประสบการณ์ขึ้นมา แล้วไปปฏิบัติได้ ต้องคอยเตือนตลอดเวลา แต่เขาก็ทำได้ช้า ๆ ถือเป็นการฝึกให้เกิดมีความเข้าใจ อย่าว่าแต่ชุมชนหรือโยมเลย พระสงฆ์ในวัดนี้ละ พาเขาเป็นเองก็ต้องช่วยชี้แจงกันไป เพื่อสร้างหรือปฏิบัติให้สำเร็จ แต่ที่จริงแล้ว ไม่คิดว่าช้าหรือทำงานไม่เป็นนะ แต่อยากให้มีความรู้เรื่องการจัดการแบบนี้ ซึ่งถือว่าทำงานแล้วสำเร็จก็เกิดพลังแห่งการทำดีอยู่แล้วละ ถือเป็นการกระตุ้นให้เกิดการทำงานที่คล่องแคล่วขึ้น”[119]

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 9 กล่าวว่า การดำเนินงานเกี่ยวกับการบริหารจัดการบุคลากรเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นการช่วยหรือเป็นกำลังในการขับเคลื่อนงานให้สำเร็จ แต่หากบุคลากรน้อยการดำเนินงานก็ล้าช้า ส่งผลถึงการปฏิบัติงานได้ด้วยความยากลำบาก ซึ่งบุคลากรในแต่ละปีพระสงฆ์ที่มาจำพรรษาก็จะมีจำนวนไม่เท่ากัน บางปีก็เยอะแต่บางปีก็น้อยส่งผลถึงการดำเนินงานไม่มีการขับเคลื่อน เพราะไม่ได้วางแผนในการวางกำลังอัตรา หรือกำลังผู้คนที่จะช่วยเสริมตรงนี้ เมื่อเกิดปัญหาขึ้นก็แก้ไขไม่ทันการณ์การดำเนินงานติดขัด การมีผู้คนทำงานนั้นเป็นสิ่งสำคัญ เพราะช่วยกันขับเคลื่อนงานไปสู่ความสำเร็จลุล่วง แต่บางครั้งหากบุคลากรขาดการเอาใจใส่ในงานแล้วงานก็ไม่ขับเคลื่อน ซึ่งอันก็เป็นปัญหาอยู่ เพราะบางปีบุคลากรเยอะ ก็สามารถช่วยกันได้รวดเร็วขึ้น แต่บางปีก็เหลือน้อยไม่กี่รูป/คนการดำเนินงานต่าง ๆ ก็ช้า ยิ่งบ้างครั้งคนทำงานหรือบุคลากรขาดการเอาใจใส่แล้ว ยิ่งช้าเข้าไปอีก อันนี้ก็เป็นปัญหาในการบริหารจัดการภายในวัด[120]

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 10 กล่าวว่า ในการดำเนินงานนั้น การทำงานเป็นทีมจะช่วยให้การดำเนินงานหรือปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการยอมรับซึ่งกันและกัน ซึ่งในการดำเนินงานนั้นสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ทีมภายใน คือพระสงฆ์ภายใน และทีมภายนอก คือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ชุมชน ผู้นำหมู่บ้าน เพราะต้องอาศัยซึ่งกันและกัน แต่ลักษณะเดียวกัน บางครั้งหรือบางชุมชนก็ไม่ได้เข้ามามีบทบาทในการช่วยในการบริหารจัดการภายในวัด การทำงานเป็นทีมนั้น ถือว่าเป็นสิ่งที่ช่วยดำเนินงานไปสู่เป้าหมายได้รวดเร็ว และตรงตามวัตถุประสงค์ การทำงานเป็นทีม เป็นการร่วมกันทำงานของสมาชิกที่มากกว่า 1 คน โดยที่สมาชิกทุกคนนั้นจะต้องมีเป้าหมายเดียวกันจะ

---

[119] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2566.

[120] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2566.

ทำอะไรแล้วทุกคนต้องยอมรับร่วมกัน มีการวางแผนการทำงานร่วมกัน เพราะการทำงานเป็นทีมมีความสำคัญในการพัฒนาองค์กรของวัด แต่ปัญหาที่เกิดขึ้น เกิดจากความคิดเห็นของบุคลากร หรือความเข้าใจคลาดเคลื่อนของการปฏิบัติงาน เพราะบุคลากรบางท่านนั้นเข้าร่วมประชุม แต่บุคลากรบางท่านขาดการประชุมทำให้ขาดความรู้ ขาดความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานร่วมกัน แนวความคิดก็ต่างกัน จนทำให้เกิดการทำงานเป็นทีมไม่ประสบผลสำเร็จ โดยเฉพาะการทำงานลักษณะนี้ จะต้องมีทีม 2 อย่าง ทีมภายใน และทีมภายนอก อันนี้เป็นสิ่งสำคัญ แต่ที่รู้หรือตรวจสอบมา การทำงานเป็นทีมภายในนั้น ที่มีอุปสรรคเป็นส่วนบุคคลที่อยู่ในวัดนั้น จะเห็นได้จาก ไม่ช่วยเหลือซึ่งกันและกันหรือเวลาประชุมก็ไม่เข้าประชุม ขาดการเรียนรู้ต่าง ๆ ในการขับเคลื่อน ไม่เข้ากลุ่ม ซึ่งเกิดจากพฤติกรรมหรือนิสัยส่วนตัว และบางครั้งมีอารมณ์หรือทัศนะคติที่แตกต่างจากกลุ่ม ขัดแย้ง ไม่ทำตามระบบที่ผู้นำวางแผนเอาไว้ ซึ่งเป็นปัญหาภายในองค์หรือวัด ส่วนปัจจัยภายนอกหรือทีมภายนอก ไม่ทำตามระบบของทางคณะสงฆ์ที่วางระบบเอาไว้ บางวัดก็มีแนวคิดที่แตกต่างกัน ยึดความเป็นทิฏฐิหรือมีตัวตนสูงมาก สิ่งเหล่านี้ทำให้องค์กรวัดขับเคลื่อนได้ช้ามาก บางวัดขาดการช่วยเหลือจากกลุ่มชุมชนหรือหมู่บ้าน โดยเฉพาะผู้นำที่มีตัวตนสูง หรือมีความรู้แล้ว เป็นปัญหาอุปสรรคในการจัดการเกี่ยวกับบุคลากรภายนอก เพราะไม่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน การควบคุมทิศทางนั้นก็ดำเนินการไปสู่เป้าหมายได้โดยยากลำบาก[121]

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 14 กล่าวว่า ค่าตอบแทนก็เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในการทำงานในองค์กร เพราะเป็นขวัญกำลังใจ แต่ถ้าไม่มีขวัญกำลังใจ บุคลากรก็ไม่ค่อยจะขยันทำงานหรือปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย และไม่ได้มีค่าตอบแทน การดำเนินงานก็ติดขัด บุคลากรขาดกำลังใจในการทำงาน เพราะไม่ได้มีค่าตอบแทนให้ ไม่สนใจในการที่จะช่วยเหลือองค์กรวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด บางครั้งติดภาระอย่างอื่น ไม่ช่วยงานภายในองค์กร สนใจแต่เรื่องตนเองเป็นใหญ่ การตอบแทนนั้นก็สำคัญ เพราะเป็นการให้กำลังใจในการปฏิบัติงานต่าง ๆ ซึ่งตรงนี้ละจะเป็นตัวสำคัญ และหากไม่มีกำลังใจแล้ว อุปสรรคในการทำงานเป็นทีมหรือบุคลากร ซึ่งถ้าขาดสิ่งตอบแทนหรือเลื่อนให้บ้างบางครั้งก็ไม่ยอมมาทำงาน และไม่ปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้[122]

---

[121] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2566.

[122] สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2566.

สรุปได้ว่า บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดด้านทรัพยากรณ์มนุษย์ การบริหารจัดการวัดล้วนเป็นกระบวนการที่มุ่งให้งานบรรลุสำเร็จตามเป้าหมาย โดยอาศัยการทำงานร่วมกันของคน ให้บรรลุสำเร็จตามที่กำหนด และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างประหยัดหรือเสียค่าใช้จ่ายต่ำที่สุด อีกทั้ง ต้องคำนึงถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม มลพิษที่เกิดขึ้น พระภิกษุสามเณรของวัด ทำหน้าที่อบรมส่งเสริมศีลธรรม เช่น ตามโรงเรียน หน่วยงานราชการ เอกชนและแหล่งชุมชนต่าง ๆ วัดมีการส่งเสริม/สนับสนุน การสร้างเครือข่ายการดำเนินงานด้านสาธารณะกับองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน วัดมีการส่งเสริม/สนับสนุนเชิงรุก ให้มีจิตอาสา เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาวัดมีการส่งเสริม/สนับสนุนเชิงรับ ให้มีอาสาสมัคร/แนวร่วมในการสอดส่องดูแลและพิทักษ์พระพุทธศาสนา ประเด็นที่สำคัญ คือ การปกครองคนหรือบุคลากรนั้น เพราะบางอย่างไม่เข้าใจตามหลักของการบริหารงานภายในวัด การบริหารจัดการติดขัด ไม่เข้าใจ จริงแล้วงานที่จะพัฒนานั้น ถ้าทำตามก็ดำเนินงานไปตามทิศทางที่วางแผนเอาไว้ก็จะประสบความสำเร็จ บุคลากรต้องมีการพัฒนาตนเอง เพื่อช่วยงานหรือเป็นกำลังในการขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายตามที่ตั้งไว้ ซึ่งผู้นำหรือเจ้าอาวาสก็ดี หรือผู้ที่เกี่ยวข้องก็ดี ต้องทราบดีว่าการบริหารงานบุคคลนั้น จะสามารถครองใจคนได้หรือไม่ ทั้งนี้การสั่งการหรือบัญชาการนั้นหากมีหลักการ วิธีการ หรือแนวทาง หากไม่ได้วางแผนงานแล้วการบริหารจัดการจะล้มเหลว ร่วมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็ติดขัดแต่ความเป็นจริงแล้วนั้นการขาดความสามัคคี และไม่มีส่วนร่วมกับทางวัด เพียงแต่เข้ามาบางกลุ่มเท่านั้น ส่งผลถึงการขับเคลื่อนไปได้ด้วยความลำบาก

4.5 สรุปบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด

1. บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดตามหลักสัปปายะ 4 ด้านสิ่งแวดล้อม เจ้าอาวาสจะต้องยึดการปฏิบัติตามหน้าที่ภาระงานที่เกี่ยวในการบริหารจัดการตามแบบอย่างคณะสงฆ์ และมหาเถรสมาคมได้วางระเบียบการบริหารจัดการเอาไว้ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยตามความประสงค์นั้น เพื่อวางกรอบปฏิบัติเอาไว้ในการพัฒนาองค์กรให้เกิดความสำเร็จ ด้านสิ่งแวดล้อมเป็นการบริหารจัดการพัฒนาตามพุทธวิธี โดยวิเคราะห์แผนงาน คือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านบุคลากร ด้านอาคารสถานที่ และด้านงบประมาณ เพราะจะทำให้รู้ถึงสภาพที่มีอยู่ ทำให้ทราบถึงสิ่งที่ยังต้องเสริมหรือยังขาดอยู่ แล้วจะต้องมีการประชุมกัน การปรึกษาหารือ คณะกรรมการ คณะผู้ดำเนินงาน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ชุมชน ที่จะต้องร่วมด้วยกันในการระดมความรู้ ความคิดในการพิจารณาไปตามลำดับขั้นตอน การวางแผนงาน การดำเนินงานของแต่ละวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด

2. บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดหลักสัปปายะ 4 ด้านสังคม เพื่อให้การสงเคราะห์แก่ชุมชน สังคมที่วัดตั้งอยู่ สถานที่และพื้นที่ของวัดถูกนำไปใช้หาผลประโยชน์ในทางที่ผิดจากวัตถุประสงค์ เช่น ให้เอกชนเช่าพื้นที่ของวัดทำธุรกิจบ้าง โดยวัดไม่ได้ใส่ใจต่อความต้องการในชุมชนที่วัดตั้งอยู่ และปัจจัยที่ได้ก็ไม่ได้ถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับวัดอย่างแท้จริง โดยวัดควรใช้สถานที่

ของวัดที่มีอยู่ ให้เป็นไปเพื่อสนองตอบต่อความต้องการของชุมชน สังคมที่วัดตั้งอยู่ วัดควรจัดให้มีคณะกรรมการที่มาจากชุมชนที่วัดตั้งอยู่ วัดควรเป็นผู้นำในการจัดหาทุนในการทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปตามระเบียบ และจัดสภาพแวดล้อมของวัด ให้เป็นสถานที่เหมาะแก่การผักผ่อนหย่อนใจ

3. บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดหลักสัปปายะ 4 ด้านจิตใจ สถานที่วัดหรือชุมชนนั้นก็เป็นส่วนหนึ่งในการที่จะส่งผลถึงสุขภาวะต่าง ๆ ของความเป็นอยู่ โดยเฉพาะวัดที่อยู่ในชุมชนนั้นสิ่งรบกวนมีมากมาย ทั้งสภาวะอากาศเป็นพิษ ควันรถ ฝุ่นละออง หรือแม้แต่กระทั่งเสียง ก็รบกวนจนเกิดการทำกิจวัตรของพระสงฆ์ไม่ได้บางครั้งก็เป็นแบบนี้ที่ส่งผลกระทบจนเกิดการอาพาธได้ เพราะสิ่งแวดล้อมที่แคบหรือมีสิ่งรบกวนจะทำให้สุขภาวะความเป็นอยู่การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์เกิดผลกระทบ และไม่เอื้ออำนวย ดังนั้นเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์จะต้องปรับหรือบริหารจัดการวัดให้เหมาะสมความเป็นอยู่หรือเพื่อกระทำกิจวัตรได้อย่างถูกต้องดีงาม

4. บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดหลักสัปปายะ 4 ด้านทรัพยากรมนุษย์ การบริหารจัดการวัดล้วนเป็นกระบวนการที่มุ่งให้งานบรรลุสำเร็จตามเป้าหมาย โดยอาศัยการทำงานร่วมกันของคน ให้บรรลุสำเร็จตามที่กำหนด และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างประหยัดหรือเสียค่าใช้จ่ายต่ำที่สุด อีกทั้ง ต้องคำนึงถึง ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม มลพิษที่เกิดขึ้น พระภิกษุสามเณรของวัด ทำหน้าที่อบรมส่งเสริมศีลธรรม สร้างสติปัญญา เช่น ตามโรงเรียน หน่วยงานราชการ เอกชนและแหล่งชุมชนต่าง ๆ วัดมีการส่งเสริม/สนับสนุน การสร้างเครือข่ายการดำเนินงานด้านสาธารณะกับองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน วัดมีการส่งเสริม/สนับสนุนเชิงรุก ให้มีจิตอาสา เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาวัดมีการส่งเสริม/สนับสนุนเชิงรับ ให้มีอาสาสมัคร/แนวร่วมในการสอดส่องดูแลและพิทักษ์พระพุทธศาสนา

บทที่ 5
สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเรื่องบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา 2) เพื่อศึกษาพุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัด และ 3) เพื่อบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกสรุปผลการวิจัยดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านสิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาเพื่อให้การดำรงอยู่ของชีวิตมีคุณภาพ นอกจากการพัฒนาด้านกายภาพให้มีความพร้อม ความสะดวกสบายในการดำรงชีพแล้ว สิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่สุดคือมนุษย์ที่อยู่ร่วมกัน จะต้องได้รับการพัฒนาไปพร้อมกัน มีการบูรณาการหรือประสานประโยชน์เข้าด้วยกัน ระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ จะต้องมีการวางแผนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ให้เหมาะสมรอบคอบ และคำนึงถึงสภาพการที่อำนวยให้ของทรัพยากรที่มีอยู่ ดังนั้นสังคมที่จะพัฒนาอย่างยั่งยืนจะต้องพิจารณาจากหลาย ๆ องค์ประกอบ

ด้านสังคม การพัฒนาด้านสังคม เป็นการพัฒนาคนเพื่อให้เชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุล โดยพัฒนาคนไทยให้มีผลิตภาพสูงขึ้น ปรับตัวรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีจิตสำนึกและวิถีชีวิตที่เกื้อกูลต่อธรรมชาติ มีสิทธิและโอกาสที่จะได้รับการจัดสรรทรัพยากรและผลประโยชน์จากการพัฒนา และคุ้มครองอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม พึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคง มีระบบการจัดการทางสังคมที่สร้างการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย รวมทั้งมีการนำทุนทางสังคมที่มีอยู่หลากหลายมาใช้อย่างเหมาะสม เพื่อสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีคุณภาพ มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต และมีความสมานฉันท์เอื้ออาทร

ด้านจิตใจ หลักการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธโดยยึดหลักบูรณาการ (Integration) คือหลักการของความสมดุลหมายถึงการทำให้สมบูรณ์ด้วยการนำหน่วยย่อยแต่ละหน่วยซึ่งมีความเชื่อมโยงอิงอาศัยซึ่งกันและกันมารวมกันทำให้เกิดความพอดีหรือสมดุลและองค์รวมนั้นมีการดำเนินไปด้วยดีมีภาวะและคุณสมบัติในตัวเองเช่นคนเป็นองค์รวมเกิดจากกายกับใจนอกนั้นยังมีส่วนประกอบอื่นๆ มากมายและส่วนประกอบอื่น ๆ ก็เข้ามาบูรณาการประสานกันในตัวเองธรรมชาติและสังคมก็มีสภาพในทำนองเดียวกันนี้คือต่างเป็นองค์รวม

ด้านทรัพยากรมนุษย์ กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้น เป็นการพัฒนาบุคคลในการที่ได้จากประสบการณ์ การอบรม การศึกษา และการพัฒนาควบคู่กันไป เพื่อให้เกิดการมีรูปแบบและระบบพร้อมทั้งเกิดทักษะในส่วนของการประกอบอาชีพตามสายงานและเกิดแก่องค์การโดยมีเป้าหมายในส่วนของประสิทธิภาพพร้อมทั้งได้ปรับปรุงให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์สามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันและเตรียมตัวในการแลกเปลี่ยนในอนาคต

5.1.2 พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัด พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักสัปปายะ 4 คือ 1. พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักอาวาสสัปปายะ เป็นการดำเนินงานของพระสงฆ์ในเขตที่ตนเองอาศัยอยู่ โดยอาศัยทรัพยากรหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการบริหาร เพื่อให้เกิดสะอาดหรือความเป็นระเบียบเรียบร้อยสม่ำเสมอ 2. พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักโคจรสัปปายะ เป็นการดำเนินงานพระสงฆ์ในเขตที่อาศัยอยู่ โดยอาศัยทรัพยากรหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการบริหารในการกำหนดเส้นทางโคจรบิณฑบาตควรแบ่งเป็นสายมีการจับสลากเปลี่ยนเวรกัน 3. พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักภัสสสัปปายะ การพูดคุยหรือถ้อยคำที่ไม่เหมาะสมในระหว่างปฏิบัติ และ 4. พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักปุคคลสัปปายะ การจัดที่อยู่อาศัยของบุคคลแต่ละประเภทให้เหมาะสมตามสถานภาพ

5.1.3 บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด 1) บูรณาการหลักอาวาสสัปปายะ ในการพัฒนาวัดด้านสิ่งแวดล้อม เจ้าอาวาสจะต้องยึดการปฏิบัติตามหน้าที่ภาระงานที่เกี่ยวในการบริหารจัดการตามแบบอย่างคณะสงฆ์ และมหาเถรสมาคมได้วางระเบียบการบริหารจัดการเอาไว้เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยตามความประสงค์นั้น เพื่อวางกรอบปฏิบัติเอาไว้ในการพัฒนาองค์กรให้เกิดความสำเร็จ ด้านกายภาพเป็นการบริหารจัดการพัฒนาตามพุทธวิธี โดยวิเคราะห์แผนงาน คือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านบุคลากร ด้านอาคารสถานที่ และด้านงบประมาณ เพราะจะทำให้รู้ถึงสภาพที่มีอยู่ ทำใหทราบถึงสิ่งที่ยังต้องเสริมหรือยังขาดอยู่ แล้วจะต้องมีการประชุมกัน การปรึกษาหารือคณะกรรมการ คณะผู้ดำเนินงาน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ชุมชน ที่จะต้องร่วมด้วยกันในการระดมความรู้ ความคิดในการพิจารณาไปตามลำดับขั้นตอน การวางแผนงาน การดำเนินงานของแต่ละวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด 2) บูรณาการหลักโคจรสัปปายะ ในการพัฒนาวัดด้านสังคม เพื่อให้การสงเคราะห์แก่ชุมชนที่วัดตั้งอยู่ สถานที่และพื้นที่ของวัดถูกนำไปใช้หาผลประโยชน์ในทางที่ผิดจากวัตถุประสงค์ เช่น ให้เอกชนเช่าพื้นที่ของวัดทำธุรกิจบ้าง โดยวัดไม่ได้ใส่ใจต่อความต้องการในชุมชนที่วัดตั้งอยู่ และปัจจัยที่ได้ก็ไม่ได้ถูกนามาใช้ให้เกิดประโยชน์กับวัดอย่างแท้จริง โดยวัดควรใช้สถานที่ของวัดที่มีอยู่ ให้เป็นไปเพื่อสนองตอบต่อความต้องการของชุมชนที่วัดตั้งอยู่ วัดควรจัดให้มีคณะกรรมการที่มาจากชุมชนที่วัดตั้งอยู่ วัดควรเป็นผู้นำในการจัดหาทุนในการทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปตามระเบียบ และจัดสภาพแวดล้อมของวัด ให้เป็นสถานที่เหมาะแก่การผักผ่อนหย่อนใจ 3) บูรณาการหลักภัสสะสัปปายะ ในการพัฒนาวัดด้านจิตใจ สถานที่วัดหรือชุมชนนั้นก็เป็นส่วนหนึ่งในการที่จะ

ส่งผลถึงสุขภาวะต่าง ๆ ของความเป็นอยู่ โดยเฉพาะวัดที่อยู่ในชุมชนนั้น สิ่งรบกวนมีมากมาย ทั้งสภาวะอากาศเป็นพิษ ควันรถ ฝุ่นละออง หรือแม้แต่กระทั่งเสียง ก็รบกวนจนเกิดการทำกิจวัตรของพระสงฆ์ไม่ได้บางครั้งก็เป็นแบบนี้ที่ส่งผลกระทบจนเกิดการอาพาธได้ เพราะสิ่งแวดล้อมที่แคบหรือมีสิ่งรบกวนจะทำให้สุขภาวะความเป็นอยู่การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์เกิดผลกระทบ และไม่เอื้ออำนวย ดังนั้นเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์จะต้องปรับหรือบริหารจัดการวัดให้เหมาะสมความเป็นอยู่หรือเพื่อกระทำกิจวัตรได้อย่างถูกต้องดีงาม 4) บูรณาการหลักปุคลสัปปายะ ในการพัฒนาวัดด้านทรัพยากรมนุษย์ การบริหารจัดการวัดล้วนเป็นกระบวนการที่มุ่งให้งานบรรลุสำเร็จตามเป้าหมาย โดยอาศัยการทางานร่วมกันของคน ให้บรรลุสำเร็จตามที่กำหนด และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างประหยัดหรือเสียค่าใช้จ่ายต่ำที่สุด อีกทั้ง ต้องคำนึงถึง ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม มลพิษที่เกิดขึ้น พระภิกษุสามเณรของวัด ทำหน้าที่อบรมส่งเสริมศีลธรรม เช่น ตามโรงเรียน หน่วยงานราชการ เอกชนและแหล่งชุมชนต่าง ๆ วัดมีการส่งเสริม/สนับสนุน การสร้างเครือข่ายการดำเนินงานด้านสาธารณะกับองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน วัดมีการส่งเสริม/สนับสนุนเชิงรุก ให้มีจิตอาสา เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาวัดมีการส่งเสริม/สนับสนุนเชิงรับ ให้มีอาสาสมัคร/แนวร่วมในการสอดส่องดูแลและพิทักษ์พระพุทธศาสนา

5.2 อภิปรายผล

5.2.1 บูรณาการหลักอาวาสสัปปายะ ในการพัฒนาวัดด้านสิ่งแวดล้อม เจ้าอาวาสจะต้องยึดการปฏิบัติตามหน้าที่ภาระงานที่เกี่ยวในการบริหารจัดการตามแบบอย่างคณะสงฆ์ และมหาเถรสมาคมได้วางระเบียบการบริหารจัดการเอาไว้ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยตามความประสงค์นั้น เพื่อวางกรอบปฏิบัติเอาไว้ในการพัฒนาองค์กรให้เกิดความสำเร็จ ด้านกายภาพเป็นการบริหารจัดการพัฒนาตามพุทธวิธี โดยวิเคราะห์แผนงาน คือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านบุคลากร ด้านอาคารสถานที่ และด้านงบประมาณ เพราะจะทำให้รู้ถึงสภาพที่มีอยู่ ทำใหทราบถึงสิ่งที่ยังต้องเสริมหรือยังขาดอยู่ แล้วจะต้องมีการประชุมกัน การปรึกษาหารือ คณะกรรมการ คณะผู้ดำเนินงาน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องชุมชน ที่จะต้องร่วมด้วยกันในการระดมความรู้ ความคิดในการพิจารณาไปตามลำดับขั้นตอน การวางแผนงาน การดำเนินงานของแต่ละวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งสอดคล้องกับพระครูสุตกิจสารวิมล (สุดใจ โกติรัตน์)[123] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารสำนักปฏิบัติธรรมเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารองค์กรของสำนักปฏิบัติธรรมเชิงพุทธ

---

[123] พระครูสุตกิจสารวิมล (สุดใจ โกติรัตน์) และสงวน หล้าโพนทัน, *การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมเชิง พุทธบูรณาการ.* (Journal of Buddhist Education and Research : JBER), 2562, ปีที่ 5 ฉบับที่ 2, หน้า 109-121.

บูรณาการในจังหวัดนครราชสีมา โดยใช้หลักสัปปุริสธรรม 7 อย่างมาบูรณาการได้ 4 รูปแบบ คือ (1) รูปแบบการบริหารจัดการองค์กรด้านการบริหารจัดการ ควรยึดหลักอัตตัญุตา การรู้ตนเอง โดยการพิจารณาฐานะภาวะกำลังความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม และควรยึดหลักปริสัญญุตา การรู้จักชุมชนการให้บริการแก่ชุมชน และการมีส่วนร่วมของชุมชน (2) รูปแบบการบริหารจัดการด้านบุคคล ด้านอัตถัญญุตา การเป็นผู้รู้จักผล รู้จุดหมายเป้าหมายการปฏิบัติขององค์กรว่าทำเพื่อประโยชน์อะไร ผลลัพท์ และด้านปุคคลัญญุตา การเป็นผู้รู้จักบุคคล การรู้บุคคล รู้ภูมิปัญญา รู้ภูมิธรรม (3) รูปแบบการบริหารจัดการองค์กรสำนักปฏิบัติธรรมด้านสถานที่ ควรยึดหลักด้านธัมมัญญุตา การเป็นผู้รู้จักเหตุ การบริหารจัดการต่าง ๆ รู้เข้าใจสถานที่เกี่ยวกับสัปปายะ และควรยึดหลักกาลัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักการเวลา ต้องวิเคราะห์งานและการกำหนดเวลา และ (4) รูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมด้านงบประมาณ ควรยึดหลักมัตตัญญุตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณรู้จักความพอเพียง ความพอดี รู้จักขอบเขตความพอเหมาะสมในการใช้จ่ายงบประมาณ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาชูศักดิ์ น้อยสันเทียะ[124] ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ผลการศึกษาพบว่า บทบาทในการพัฒนาของพระสงฆ์มีลักษณะที่สอดคล้องกับหลักอุดมคติของศาสนาและสนองต่อความต้องการของคนในชุมชน ที่ต้องการให้พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นผู้นำทางด้านจิตใจ เผยแผ่ศาสนา ทำให้คนมาสนใจพระพุทธศาสนามากขึ้น รวมทั้งเป็นผู้นำในการประกอบศาสนกิจ และมีบทบาทที่สนองต่อการแก้ไขปัญหาชุมชน เช่น ปัญหาการติดอบายมุข ปัญหาหนี้สิน ปัญหาด้านการศึกษา ตลอดจนปัญหาสิ่งแวดล้อม

2. บูรณาการหลักโคจรสัปปายะ ในการพัฒนาวัดด้านสังคม เพื่อเป็นการให้การสงเคราะห์แก่ชุมชนที่วัดตั้งอยู่ สถานที่และพื้นที่ของวัดถูกนาไปใช้หาผลประโยชน์ในทางที่ผิดจากวัตถุประสงค์ เช่น ให้เอกชนเช่าพื้นที่ของวัดทาธุรกิจบ้าง เป็นต้น โดยวัดไม่ได้ใส่ใจต่อความต้องการในชุมชนที่วัดตั้งอยู่ และปัจจัยที่ได้ก็ไม่ได้ถูกนามาใช้ให้เกิดประโยชน์กับวัดอย่างแท้จริง โดยวัดควรใช้สถานที่ของวัดที่มีอยู่ ให้เป็นไปเพื่อสนองตอบต่อความต้องการของชุมชนที่วัดตั้งอยู่ วัดควรจัดให้มีคณะกรรมการที่มาจากชุมชนที่วัดตั้งอยู่ วัดควรเป็นผู้นำในการจัดหาทุนในการทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปตามระเบียบ และจัดสภาพแวดล้อมของวัด ให้เป็นสถานที่เหมาะแก่การผักผ่อนหย่อนใจ จาก

---

[124] พระชูศักดิ์ น้อยสันเทียะ, “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพัฒนาชนบทศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), 2545, หน้า บทคัดย่อ.

ข้อค้นพบสอดคล้องกับ พระครูวิสุทธานันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทฺธาจาโร)[125] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ ในยุคสถานการณ์ปัจจุบันนี้ ผู้บริหารคณะสงฆ์ย่อมมี การพัฒนาการด้านเทคโนโลยี บูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนาการบริหาร/การปกครองไปพร้อมกับ ความเจริญ และมีกฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่าง ๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย โดยเฉพาะ การบริหาร/การปกครองวัดมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก เช่น ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการมีรูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น รูปแบบแนวคิดและวิธีการในการบริหารจัดการวัด ชื่อว่ามีส่วนสำคัญยิ่ง ในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล ฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้นำในการบริหาร/การปกครองวัดและคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถ ความเสียสละ และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ตลอดจนเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยจริยาวัตรข้อปฏิบัติเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวม และที่สำคัญจะต้องเป็นนักปกครองที่มีความซื่อสัตย์ยุติธรรม ต้องเว้นจากความมีอคติทั้งปวง ตั้งมั่นในหลักพรหมวิหารธรรมเป็นแกนหลักของการบริหาร/การปกครองอยู่เสมอ การบริหารจัดการวัดขององค์กรคณะสงฆ์ภาค 15 มีประเด็นสำคัญ 7 ประการ ได้แก่ ด้านระบบและรูปแบบในการบริหารจัดการวัด ปัญหาด้านผู้นาในการบริหารจัดการวัด ด้านการจัดบุคลากรในการบริหารจัดการวัด ด้านงบประมาณในการบริหารจัดการวัด ด้านเทคโนโลยีและอุปกรณ์ในการบริหารจัดการวัด ด้านสภาพแวดล้อมโบราณวัตถุ/พุทธศิลป์/อาคารสถานที่/ภูมิทัศน์ธรรมชาติ และ ปัญหาความสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานของรัฐอันเป็นปัญหาที่สำคัญใหญ่หลวงสำหรับวัดและคณะสงฆ์ในภาค 15 การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค 15 ในการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน คือ 1) ด้านการปกครอง 2) ด้านการศาสนศึกษา 3) ด้านการเผยแผ่ 4) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ 5) ด้านการสาธารณูปการและ 6) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ แบบ 5M ได้แก่ (1) บุคคล (M1 : Man) (2) เงิน (M2 : Money)(3) วัสดุอุปกรณ์ (M3 : materials) (4) การจัดการ (M4 : management) และ (5) คุณธรรม (M5 :Moral) เป็นการบริหารจัดการวัดที่เหมาะสมดีงามมีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารจัดการของพระภิกษุสามเณรภายในวัดเป็นสำคัญ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ระดับต้นซึ่งมีหน้าที่ในการบริหารจัดการวัดในด้านต่าง ๆ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้นาเบื้องต้นนับเป็นปัจจัยสำคัญในการนำ

---

[125] พระครูวิสุทธานันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทฺธาจาโร), “การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2558, หน้า บทคัดย่อ.

องค์กรไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหากฤษฎา นันทเพชร[126] ได้ศึกษาเรื่อง “ทัศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม” ผลการศึกษาพบว่า การเก็บข้อมูลแบบสอบถามโดยใช้วิธีเก็บข้อมูลแบบบังเอิญ จากกลุ่มพระสงฆ์ที่เรียนบาลีเปรียญธรรมเก้าประโยคในโรงเรียนปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ส่วนกลาง วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร และพระนักศึกษาชั้นปีที่ 4 ของมหาลัยสงฆ์ 2 แห่งในกรุงเทพมหานคร คือ สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยวัดบวรนิเวศและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ จำนวนตัวอย่าง 185 ตัวอย่างและนำข้อมูลวิเคราะห์โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิตและค่า F-test จากผลการวิจัยพบว่าพระสงฆ์ที่เรียนวิชาเอกในมหามงกุฏราชวิทยาลัยต่างกันมีทัศนคติต่อบทบาทในการพัฒนาสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติคือ พระสงฆ์ที่เรียนเอกสังคมวิทยา มีทัศนคติเห็นด้วยกับบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม สูงกว่าพระสงฆ์ที่เรียนวิชาเอกภาษาอังกฤษ วิชาเอกศาสนาปรัชญาและวิชาเอกบาลี-สันสกฤตและมีแนวโน้มว่าปัจจัยอื่นๆ เช่น พรรษา สถาบันการศึกษา จำนวนครั้งในการติดตามสื่อโทรทัศน์จะส่งผลให้พระสงฆ์มีทัศนคติต่อบทบาทในการพัฒนาสังคมบางด้านแตกต่างกันด้วย

3. บูรณาการหลักภัสสะสัปปายะ ในการพัฒนาวัดด้านจิตใจ สถานที่วัดหรือชุมชนนั้นก็เป็นส่วนหนึ่งในการที่จะส่งผลถึงสุขภาวะต่าง ๆ ของความเป็นอยู่ โดยเฉพาะวัดที่อยู่ในชุมชนนั้นสิ่งรบกวนมีมากมาย ทั้งสภาวะอากาศเป็นพิษ ควันรถ ฝุ่นละออง หรือแม้แต่กระทั่งเสียง ก็รบกวนจนเกิดการทำกิจวัตรของพระสงฆ์ไม่ได้บางครั้งก็เป็นแบบนี้ที่ส่งผลกระทบจนเกิดการอาพาธได้ เพราะสิ่งแวดล้อมที่แคบหรือมีสิ่งรบกวนจะทำให้สุขภาวะความเป็นอยู่การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์เกิดผลลกระทบ และไม่เอื้ออำนวย ดังนั้นเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์จะต้องปรับหรือบริหารจัดการวัดให้เหมาะสมความเป็นอยู่หรือเพื่อกระทำกิจวัตรได้อย่างถูกต้องดีงาม ในข้อนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ[127] ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณี พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน)” ผลการศึกษาพบว่า บทบาทในการพัฒนาสังคมและบทบาทในการเป็นผู้นำในการจัดตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติของพระธรรมวิสุทธิมงคลผลจากการวิจัยพบว่า พระธรรมวิสุทธิมงคลเป็นพระสงฆ์ที่เกิดในครอบครัวเกษตรกรรม แต่ฐานะการเงินของสกุลท่านอยู่ในสภาพค่อนข้างดี ขณะเข้าสู่ความเป็นสมณเพศ สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติ ยึดถือธุดงควัตร เป็น

---

[126] พระมหากฤษฎา นันทเพชร, “ทัศนคติของพระสงฆตอบทบาทการพัฒนาสังคม”, วิทยานิพนธ์ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพัฒนาสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์), 2540, หน้า บทคัดย่อ.

[127] พระมหาบุญมีปุญฺวุฑฺโฒ, “ศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมการบริหารงานวัดของเจ้าอาวาสในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเลย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬา ลงกรณราชวิทยาลัย), 2552, หน้า 66.

เครื่องขัดเกลากิเลส เป็นพระสงฆ์นักปฏิบัติสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน จากผลวิจัยสรุปได้ว่า การพัฒนาของท่านมี 2 ด้าน คือ ด้านจิตใจ ได้แก่การอบรมสั่งสอนให้ประชาชนมีศีลธรรม คุณธรรม ความดีงาม ตามหลักธรรมคำสอนทำงพระพุทธศาสนา โดยเน้นการปฏิบัติตามมากกว่าสอนให้ความรู้เท่านั้น ด้านวัตถุ ได้แก่การพัฒนา การศึกษา สาธารณสุขและสาธารณประโยชน์อื่นๆ ตลอดจนการเป็นผู้นำในการตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติ

4. บูรณาการหลักปุคคลสัปปายะ ในการพัฒนาวัดด้านทรัพยากรมนุษย์ การบริหารจัดการวัดล้วนเป็นกระบวนการที่มุ่งให้งานบรรลุสำเร็จตามเป้าหมาย โดยอาศัยการทางานร่วมกันของคน ให้บรรลุสำเร็จตามที่กำหนด และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างประหยัดหรือเสียค่าใช้จ่ายต่ำที่สุด อีกทั้ง ต้องคำนึงถึง ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม มลพิษที่เกิดขึ้น พระภิกษุสามเณรของวัด ทำหน้าที่อบรมส่งเสริมศีลธรรม เช่น ตามโรงเรียน หน่วยงานราชการ เอกชนและแหล่งชุมชนต่าง ๆ วัดมีการส่งเสริม/สนับสนุน การสร้างเครือข่ายการดำเนินงานด้านสาธารณะกับองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน วัดมีการส่งเสริม/สนับสนุนเชิงรุก ให้มีจิตอาสา เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาวัดมีการส่งเสริม/สนับสนุนเชิงรับ ให้มีอาสาสมัคร/แนวร่วมในการสอดส่องดูแลและพิทักษ์พระพุทธศาสนา สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสุตวรากร ได้ศึกษาเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการด้านการพัฒนาชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา” ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในจังหวัดนครราชสีมา มีลักษณะโดดเด่นและแตกต่างไปตามความสามารถ พระธรรมวรนายก, มีภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนวัดปลอดเหล้าถาวร เพื่อพัฒนาศีลธรรมรวมถึงภาวะผู้นำด้านการปกครอง การเผยแผ่ เป็นต้น และส่งเสริมบุคคลในชุมชนทั้งบ้าน วัด และโรงเรียนให้มีความสามัคคีร่วมกัน พระเทพวิทยาคม, มีภาวะผู้นำในการสาธารณะสงเคราะห์ ได้บริจาคทรัพย์สร้างโรงพยาบาล โรงเรียน มหาวิยาลัย สถานศึกษาและสิ่งต่าง ๆ มากมายเพื่อสร้างความเจริญรุ่งเรืองของชุมชน พระราชวิมลโมลี, มีภาวะผู้นำในการส่งเสริมการศึกษาเป็นการพัฒนาปัญญาความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม พร้อมทั้งเป็นแบบอย่างของการศึกษาเรียนรู้ที่ควรนำไปปฏิบัติตาม พระครูโชติวัตรวิมล, มีภาวะผู้นำในการอบรมวิปัสสนากรรมฐาน การฝึกความอดทน การมีสติสัมปชัญญะการรู้ตัวอยู่กับอารมณ์ในปัจจุบัน สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันและชุมชนได้อย่างมีความสุข พระครูพิทักษ์ปทุมากร, มีภาวะผู้นำในการส่งเสริมวัฒนธรรม เป็นการสร้างความสามัคคีในชุมชน รักษาศิลปะที่ทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมประเพณี และพิธีกรรม และพระครูศีลวราภรณ์, มีภาวะผู้นำในการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ เป็นการช่วยเหลือผู้ที่ขาดโอกาสทางการศึกษา โดยให้ความรู้ตามระบบการศึกษาควบคู่ด้วยการมีศีลธรรม มีความรู้ในการพัฒนาตนเอง และชุมชนสืบต่อไปอย่างมีความสุข[128]

---

[128]พระครูสุตวรากร, “ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการด้านการพัฒนาชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต,* (บัณฑิตวทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2559, หน้า บทคัดย่อ.

5.3 องค์ความรู้ที่ได้รับ

1. ได้องค์ความรู้บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดตามหลักสัปปายะ 4 ด้านสิ่งแวดล้อม เจ้าอาวาสจะต้องยึดการปฏิบัติตามหน้าที่ภาระงานที่เกี่ยวในการบริหารจัดการตามแบบอย่างคณะสงฆ์ และมหาถรสมาคมได้วางระเบียบการบริหารจัดการเอาไว้ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยตามความประสงค์นั้น เพื่อวางกรอบปฏิบัติเอาไว้ในการพัฒนาองค์กรให้เกิดความสำเร็จ ด้านสิ่งแวดล้อมเป็นการบริหารจัดการพัฒนาตามพุทธวิธี โดยวิเคราะห์แผนงาน คือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านบุคลากร ด้านอาคารสถานที่ และด้านงบประมาณ เพราะจะทำให้รู้ถึงสภาพที่มีอยู่ ทำให้ทราบถึงสิ่งที่ยังต้องเสริมหรือยังขาดอยู่ แล้วจะต้องมีการประชุมกัน การปรึกษาหารือ คณะกรรมการ คณะผู้ดำเนินงาน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ชุมชน ที่จะต้องร่วมด้วยกันในการระดมความรู้ ความคิดในการพิจารณาไปตามลำดับขั้นตอน การวางแผนงาน การดำเนินงานของแต่ละวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด

2. ได้องค์ความรู้บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดหลักสัปปายะ 4 ด้านสังคม เพื่อให้การสงเคราะห์แก่ชุมชนที่วัดตั้งอยู่ สถานที่และพื้นที่ของวัดถูกนำไปใช้หาผลประโยชน์ในทางที่ผิดจากวัตถุประสงค์ เช่น ให้เอกชนเช่าพื้นที่ของวัดทำธุรกิจบ้าง โดยวัดไม่ได้ใส่ใจต่อความต้องการในชุมชนที่วัดตั้งอยู่ และปัจจัยที่ได้ก็ไม่ได้ถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับวัดอย่างแท้จริง โดยวัดควรใช้สถานที่ของวัดที่มีอยู่ ให้เป็นไปเพื่อสนองตอบต่อความต้องการของชุมชนที่วัดตั้งอยู่ วัดควรจัดให้มีคณะกรรมการที่มาจากชุมชนที่วัดตั้งอยู่ วัดควรเป็นผู้นำในการจัดหาทุนในการทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปตามระเบียบ และจัดสภาพแวดล้อมของวัด ให้เป็นสถานที่เหมาะแก่การผักผ่อนหย่อนใจ

3. ได้องค์ความรู้บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดหลักสัปปายะ 4 ด้านจิตใจ สถานที่วัดหรือชุมชนนั้นก็เป็นส่วนหนึ่งในการที่จะส่งผลถึงสุขภาวะต่าง ๆ ของความเป็นอยู่ โดยเฉพาะวัดที่อยู่ในชุมชนนั้น สิ่งรบกวนมีมากมาย ทั้งสภาวะอากาศเป็นพิษ ควันรถ ฝุ่นละออง หรือแม้แต่กระทั่งเสียงก็รบกวนจนเกิดการทำกิจวัตรของพระสงฆ์ไม่ได้บางครั้งก็เป็นแบบนี้ที่ส่งผลกระทบจนเกิดการอาพาธได้ เพราะสิ่งแวดล้อมที่แคบหรือมีสิ่งรบกวนจะทำให้สุขภาวะความเป็นอยู่การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์เกิดผลลกระทบ และไม่เอื้ออำนวย ดังนั้นเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์จะต้องปรับหรือบริหารจัดการวัดให้เหมาะสมความเป็นอยู่หรือเพื่อกระทำกิจวัตรได้อย่างถูกต้องดีงาม

4. ได้องค์ความรู้บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดหลักสัปปายะ 4 ด้านทรัพยากรมนุษย์ การบริหารจัดการวัดล้วนเป็นกระบวนการที่มุ่งให้งานบรรลุสำเร็จตามเป้าหมาย โดยอาศัยการทำงานร่วมกันของคน ให้บรรลุสำเร็จตามที่กำหนด และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างประหยัดหรือเสียค่าใช้จ่ายต่ำที่สุด อีกทั้ง ต้องคำนึงถึง ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม มลพิษที่เกิดขึ้น พระภิกษุสามเณรของวัด ทำหน้าที่อบรมส่งเสริมศีลธรรม เช่น ตามโรงเรียน หน่วยงานราชการ เอกชนและแหล่งชุมชนต่าง ๆ วัดมีการส่งเสริม/สนับสนุน การสร้างเครือข่ายการดำเนินงานด้านสาธารณะกับองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐ

และเอกชน วัดมีการส่งเสริม/สนับสนุนเชิงรุก ให้มีจิตอาสา เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาวัดมีการส่งเสริม/สนับสนุนเชิงรับ ให้มีอาสาสมัคร/แนวร่วมในการสอดส่องดูแลและพิทักษ์พระพุทธศาสนา

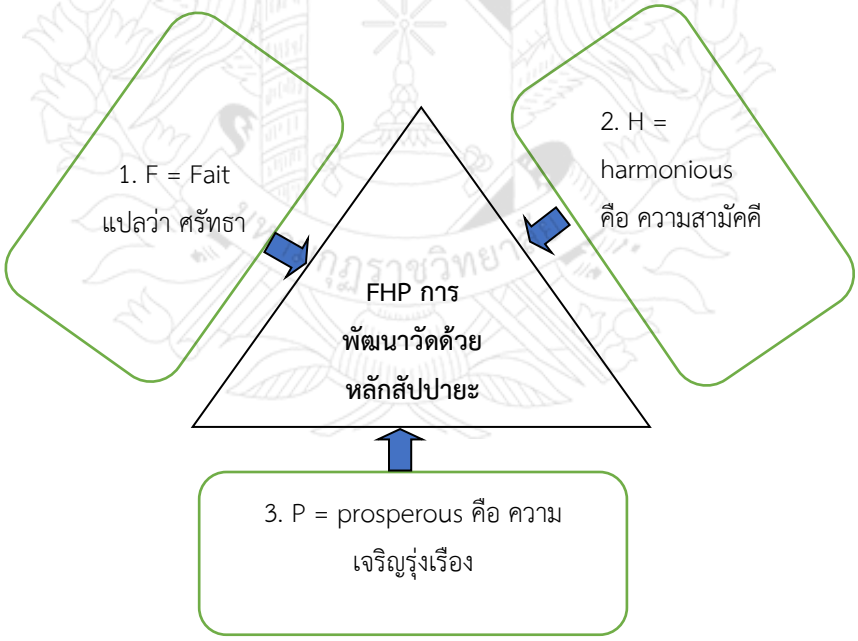
ดังนั้น องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ดครั้งนี้ โดยสรุปเป็น **FHP MODEL** ดังนี้

1. F = Fait แปลว่า ศรัทธา การพัฒนาวัดด้วยหลักสัปปายะด้านสิ่งแวดล้อม สังคม จิตใจ และทรัพยากรมนุษย์ ทำให้เกิดศรัทธาต่อผู้ที่พบเห็น และเป็นแหล่งที่เชิญชวนผู้คนทั้งหลายให้เข้าสู่ความดีงามทั้งทางกายภาพและจิตใจ ก่อให้เกิดคุณค่าของการปฏิบัติตาม ด้วยการบริหารจัดการวัดเพื่อพัฒนาให้สังคม ชุมชนประเทศชาติเกิดความสงบร่มเย็น

2. H = harmonious คือ ความสามัคคี การพัฒนาวัดด้วยหลักสัปปายะด้านสิ่งแวดล้อม สังคม จิตใจ และทรัพยากรมนุษย์ ทำให้เกิดความสมัครสมานสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจในการพัฒนาวัด วัดเป็นศูนย์กลางในการสร้างสรรค์สังคม ในทุกมิติที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ตลอดถึงวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นคติความเชื่อของคนในสังคม

3. P = prosperous คือ ความเจริญรุ่งเรือง การพัฒนาวัดด้วยหลักสัปปายะด้านสิ่งแวดล้อม สังคม จิตใจ และทรัพยากรมนุษย์ ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองในทุกๆด้าน โดยเฉพาะด้านจิตใจ เกิดความสุขสงบร่มเย็น ตลอดถึงศิลปสถาปัตยกรรม ที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของความดีงาม

ซึ่งรูปแบบบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด คือ “FHP MODEL” ดังแผนภูมิภาพนี้

แผนภาพที่ 5.1 แสดง FHP MODEL

5.4 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาผู้วิจัยเรื่องบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด จึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. พุทธวิธีการบริหารจัดการพัฒนาวัดเป็นไปตามการบริหารของวัดต่าง ๆ จะต้องเป็นไปตามระเบียบปฏิบัติเพื่อครอบคลุมทุกด้าน ด้านการบารุง รักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติส่วนใหญ่เจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแลจัดการไปตามเหตุตามผล สิ่งใดที่มีข้อขัดข้องเกี่ยวกับการบริหารก็จะประชุมมีการแนะนำช่วยเหลือกัน ช่วยกันดูแลปรับภูมิทัศน์วัด การจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายตอนนี้กาลังทำกันอยู่ทุกวัด ซึ่งรายได้ของวัดไม่ได้มีเป็นรายวันแบบวัดใหญ่ๆ หรือวัดท่องเที่ยว ดังนั้นส่วน มากจะทาเป็นแบบการสรุปเป็นรายปี เช่น บัญชีรายรับ-รายจ่ายประจำปี เป็นต้น โดยภาพรวมแล้วการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการบริหารจัดการวัด การจัดกิจกรรมและศาสนสมบัติต่าง ๆ ก็ได้มีการพัฒนาทางกายภาพ สถานที่ ศาลา กุฏิสงฆ์ มีการดูแลรักษาศาสนสมบัติ

2. ด้านสังคม พระสงฆ์จะต้องมีฐานะเป็นผู้นำชุมชนได้ให้วัดเป็นศูนย์กลางบริการสังคมด้วย เช่น เป็นโรงเรียนสาหรับเด็กวัด ภิกษุสงฆ์เป็นผู้นาชุมชนในการบริจาคช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ เพราะภิกษุสงฆ์เป็นศูนย์กลางเชื่อมประสานระหว่างคนจนกับคนรวย ปัจจัยที่ได้รับบริจาคมาภิกษุสงฆ์ก็ใช้ทาประโยชน์เป็นสาธารณกุศลและช่วยเหลือบุคคล ผู้ขาดแคลนและด้อยโอกาส ดังนั้น การสาธารณสงเคราะห์ จึงเป็นการดาเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ การสงเคราะห์ภิกษุสงฆ์ สามเณร การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้ การสร้างห้องสมุดโรงเรียน เป็นต้น การสาธารณสงเคราะห์ นอกจากจะเป็นการช่วยเหลือชาวบ้าน ในสิ่งที่พวกเขาต้องการ และมีความจาเป็นแล้ว ยังเป็นการสร้างความผูกพันระหว่างวัดกับบ้านอีกทางหนึ่งด้วย

3. การจัดทำแผนพัฒนาวัด จะต้องระดมความคิดเห็นจากทุกภาคส่วนในการจัดทำแผนพัฒนาวัด แผนยุทธศาสตร์ จัดประชาพิจารณ์ และการถ่ายทอดแผนสู่ภาคปฏิบัติ การพัฒนาเครื่องมือบริหารจัดการที่ดีและมีประสิทธิภาพ ด้วยการสร้างเครื่องมือจัดเก็บศาสนสมบัติของวัดอย่างเป็นระบบ และสามารถสืบค้นศาสนสมบัติได้อย่างรวดเร็ว และพัฒนาวัดสู่เป้าหมาย ด้วยการพัฒนาวัดเป็นอุทยานการศึกษาภายในวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง และพัฒนาวัดเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างดีเด่น แสดงให้เห็นว่าองค์กรที่มีสมรรถนะสูงจะช่วยให้การบริหารจัดการวัดมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้นกิจกรรมต่างๆ จึงช่วยขับเคลื่อนให้องค์การเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การจะวัดที่มีสมรรถนะสูงนั้นเจ้าอาวาสจะต้องมีภาวะความเป็นผู้นาสูง มีวิสัยทัศน์กว้างไกล และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี จึงจะพัฒนาองค์กรได้

5.4.1 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

ควรส่งเสริมการวิจัยที่ออกมาเป็นรูปธรรม และประชาสัมพันธ์ตามหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทางภาควิชาการ ชุมชน สังคม หรือแม้แต่นำเสนอการเรียนรู้ในภาคสถานศึกษาเพื่อให้ผู้ที่สนใจได้รับความรู้จากการนำเสนอ และนำไปภาคปฏิบัติจะเกิดประโยชน์แก่คณะสงฆ์ และชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

1) คณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ดควรนำผลการวิจัยไปจัดทำคู่มือพุทธวิธีการพัฒนาวัดที่ดี ในจังหวัดร้อยเอ็ดปรับปรุงรูปแบบและกิจกรรมให้สอดคล้องกับบริบทของวัดในจังหวัดร้อยเอ็ดให้มากขึ้น จัดพิมพ์และเผยแผ่ต่อสาธารณชนและวงการวิชาการ

2) คณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ดร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด ควรขับเคลื่อนรูปแบบและกิจกรรมตามที่ผู้วิจัยเสนอ ไปสู่ภาคการปฏิบัติอย่างจริงจัง มีการกำกับติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

5.4.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1) ควรจัดทำแผนพัฒนาเกี่ยวกับพุทธวิธีการบริหารจัดการวัด ด้วยการระดมความคิดเห็นจากทุกภาคส่วนในการจัดทำแผนพัฒนาวัด แผนยุทธศาสตร์ จัดประชาพิจารณ์ และการถ่ายทอดแผนสู่ภาคปฏิบัติ การพัฒนาเครื่องมือบริหารจัดการที่ดีและมีประสิทธิภาพ ด้วยการสร้างเครื่องมือจัดเก็บศาสนสมบัติของวัดอย่างเป็นระบบ และสามารถสืบค้นศาสนสมบัติได้อย่างรวดเร็ว และพัฒนาวัดสู่เป้าหมาย ด้วยการพัฒนาวัดเป็นอุทยานการศึกษาภายในวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง และพัฒนาวัดเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างดีเด่น

2) ควรจัดตั้งสำนักงานภายในวัด ด้วยการเตรียมสถานที่จัดตั้งสำนักงาน เตรียมวัสดุอุปกรณ์ประจำสำนักงานให้ครบครัน แต่งตั้งบุคคลประจำสำนักงาน ดูแลสำนักงาน ปรับปรุงสำนักงานตามคำแนะนำของผู้รับบริการและเพิ่มช่องทางการติดต่อประสานงานกับชาวบ้านให้มากขึ้น สร้างบุคลากรที่มีคุณภาพ ด้วยการคัดเลือกพระภิกษุสามเณรที่มีความรู้ความสามารถ พัฒนาพระภิกษุสามเณรให้ได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น ส่งเสริมและสนับสนุนให้พระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ และการพัฒนาศักยภาพของเจ้าอาวาสอย่างต่อเนื่อง และสร้างศาสนทายาทที่ดี ด้วยการคัดเลือกศาสนทายาท อบรมศาสนาทายาท ให้การศึกษาที่ดี และสนับสนุนทุนการศึกษา พัฒนาศาสนทายาทให้มีความพร้อมในทุกๆ ด้าน และส่งเสริมและสนับสนุนให้สนองงานคณะสงฆ์

5.4.3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

นโยบาย ควรมีการประชุม หรือ สัมมนาเชิงวิชาการ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยให้ชุมชน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สอดแทรกมีกิจกรรมเกี่ยวกับการแสดงตามหัวข้อต่าง ๆ หลักธรรม แนวทางการปฏิบัติ วิธีการปฏิบัติ และนำนโยบายไปสู่ภาคปฏิบัติอย่างจริงจัง

1) ควรพัฒนาเครือข่ายพุทธวิธีการบริหารจัดการ ด้วยการเรียนร่วมที่ศูนย์ตำบลหรืออำเภอ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่าย สร้างและพัฒนาบุคลากรให้มีคุณภาพ พัฒนาวัดตัวอย่างให้เป็นต้นแบบ และส่งเสริมการสร้างแหล่งการเรียนรู้ เช่น ศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านการพัฒนาร่างกาย ศีลธรรม สังคม จิตใจ และปัญญา ส่งเสริมคุณภาพการศึกษา ด้วยการพัฒนาผู้บริหารและครูมีคุณวุฒิและคุณธรรม การสร้างครูให้เป็นผู้นำทางด้านวิชาการ สร้างสภาพแวดล้อมที่เป็นระบบระเบียบ และสร้างสภาพแวดล้อมที่ดึงดูดความสนใจต่อการเรียนการสอน การมีส่วนร่วมของบ้าน วัด ชุมชน และราชการ ในการสนับสนุนและส่งเสริมและการสร้างเด็กและเยาวชนต้นแบบ ด้วยการสร้างภูมิคุ้มกันด้วยการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมอย่างจริงจัง ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของนักเรียนกลุ่มเสี่ยง ส่งเสริมให้นักเรียนกลุ่มเป้าหมาย และการเสริมสร้างกิจกรรมการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนร่วมกับ หน่วยงาน สถานศึกษา และชุมชน

2) ควรอนุรักษ์ศาสนสถานในวัดให้มีความมั่นคง แข็งแรง และคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ความเป็นไทย การนำภูมิปัญญาในชุมชนมาสร้างศาสนสถาน จัดวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เชิงวัฒนธรรม และเชิงปฏิบัติธรรม การพัฒนาศาสนบุคคล ด้วยการการพัฒนาทักษะทางด้านภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น การจัดทำหนังสือคู่มือ ประวัติวัด ศาสนพิธีกรรม ส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้ สร้างสภาพแวดล้อมที่ดึงดูดการเรียนการสอน และการพัฒนาศาสนพิธีกรรม ด้วยการอบรมให้ความรู้เรื่องการบริหารจัดการที่ถูกต้อง จัดทำคู่มือการพัฒนาออกเผยแผ่ จัดกิจกรรมส่งเสริมและอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่น และจัดกิจกรรมส่งเสริมกิจกรรมโครงการพัฒนาวัดอย่างสม่ำเสมอ

5.4.4 ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาเรื่องประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดที่ดี เน้นไปที่การนาเอาทฤษฎีตะวันออกและตะวันตกมาบูรณาการเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการวัดที่ดี

2) ควรศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาวัดในทศวรรษหน้า เพื่อค้นหาแนวทาง วิธีการหรือหลักการสำคัญที่จะนำมาใช้ในการบริหารจัดการวัดในทศวรรษหน้า เพื่อรองรับการเปลี่ยนในอนาคตที่ส่งผลต่อการพัฒนาวัด

3) ควรศึกษาเรื่องนวัตกรรมการสร้างวัดปลอดมลพิษ เน้นการบริหารจัดการที่เป็นเลิศด้านสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ทรัพยากรต่าง ๆ ภายในวัด

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิมพ์เนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช 2539.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือ

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2538). *คู่มือการบริหารศึกษาคณะสงฆ์.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา.

กรมการศาสนา. (2541). *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการพระศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

_____. (2555). *การบริหารจัดการตามหลักสัปปายะ*. กรุงเทพฯ: สไมล์ สยาม พริ้นติ้งเซอร์วิส.

กรมวิชาการ. (2549). *การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์.* กรุงเทพฯ: พิมพ์ลักษณ์.

คะนึงนิตย์ จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร. (2545). *หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์.* กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.

คัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค. (2555). *กถาวัตถุ 10*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ทิตยา สุวรรณชฎ. (2517). *สังคมวิทยาในวิทยาศาสตร์สังคม.* กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ทินพันธ์ นาคะตะ. (2539). *พระพุทธศาสนากับสังคมไทย.* กรุงเทพฯ: สหธรรมมิก.

ภัทรพร สิริกาญจน. (2529). *บทบาทพระสงฆ์ในงานพัฒนาชนบท.* สถาบันวิจัยสังคม: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. (2542). *ความหมายของวิหาร*. กรุงเทพฯ: บริษัทคอมฟอร์ม จำกัด.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปฺปญฺโญ). (2540). *เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). *การปกครองคณะสงฆ์ไทย*. กรุงเทพฯ: สหธรรมมิก.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). *การปกครองคณะสงฆ์ไทย.* กรุงเทพฯ: สหธรรมมิก.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ). (2539). *เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ). (2545). *การคณะสงฆ์และการศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). *พุทธวิธีบริหาร*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). *พุทธวิธีบริหาร* (พิมพ์พิเศษ 5 ธันวาคม 2549). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม). (2548). *สารภาค 15.* กาญจนบุรี: สำนักพิมพ์ธรรมเมธี.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: บริษัท เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.

พระมหากฤษฎา นันทเพชร. (2540). *ทัศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม.* วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพัฒนาสังคม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

พระมหาบัว ปิยวณฺโณ. (2549). *การจัดระเบียบสังคมวัด*. นนทบุรี: รุ่งโรจน์การพิมพ์.

พระมหาสุภา อุทฺโท. (2542). *พระสงฆ์ไทยใน 2 ทศวรรษ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.

พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ). (2552). *การจัดสาธารณูปการและสาธารณะสงเคราะห์ของวัด*.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2547). *พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ 9.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย* (พิมพ์ครั้งที่ 32). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.

_____. (2558). *แนวคิดและหลักสัปปายะในพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์.

พระพุทธโฆษะ, (2521). *พระวิสุทธิมรรค*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มูลนิภูมิพโลภิกขุ.

บุญศรี พานะจิตต์. (2545). *ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของรัฐ : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสวนแก้ว อำเภอบางใหญ่จังหวัดนนทบุรี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2533). *วิสุทธิมรรคแปล ภาค 1 ตอน 2.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2524). *พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

วิทยากร เชียงกูล. (2527). *การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฉับแกระ.

ศิริอร ขันธหัตถ์. (2547). *องค์การและการจัดการ.* กรุงเทพฯ: อักษราพิพัฒน์.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2554). *การพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์). (2545). *ธรรมมะกับชีวิตประจำวัน*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้าและกรุงเทพมหานคร.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2539). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม.

_____. (2542). *การพัฒนาที่ยั่งยืน* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.

_____. (2544). *ธรรมมนูญชีวิต* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). *ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ* พิมพ์ครั้งที่ 19. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรม จำกัด.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ). (2540). *เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่อง การคณะสงฆ์และการพระศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พิชญ์ สมพอง. (2529). *สังคมวิทยาว่าด้วยการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: กิ่งจันทร์การพิมพ์.

พัทยา สายหู. (2516). *ความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกของสังคม*. กรุงเทพฯ: พิฆเณศ.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2526). *หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: ส.ส.น.ไทยอนุเคราะห์ไทย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์การพิมพ์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ: กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์การพิมพ์.

เสน่ห์ จุ้ยโต และคณะ. (2547). *การจัดการทรัพยากรมนุษย์หน่วยที่ 4*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโณ). (2533). *ลักษณะพระพุทธศาสนา* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2543). *รายงานการเสวนา เรื่องบทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2554). *การพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับประชาชน* (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2526). *การพัฒนาชุมชน* พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

อมร รักษาสัตย์ และ ขัตติยา กรรณสูต. (2515). *ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ*. กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์การขายและการซื้อแห่งประเทศไทย.

อาภรณ์ ภู่วิทยพันธุ์. (2551). *กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์* พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: เอช อาร์ เซ็นเตอร์.

T.R. Batten. (1959). *Community and Their Development*. London: Oxford University Press.

2) ดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์และ/หรือสารนิพนธ์

พระครูสุทธานันทคุณ. (2557). *การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา.* วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูวิมลสุวรรณกร. (2558). *รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 1*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระปลัดเกียรติศักดิ์ สินทวีวรกุล. (2548). *บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่.* วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระครูปริยัตยาทร, พระมหาสังเวช จนฺทโสภี(ศรีโคตร). (2551). *ปัจจัยที่ทำให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน: กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในเขตจังหวัดเลย.* วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระปลัดชัยภัทร ขนฺติธโร. (2558). การพัฒนาบริหารจัดการวัดให้มีประสิทธิภาพในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 6. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูปลัดอาทิตย์ อตฺถเวที (ซองดี). (2546). การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ ของพระเทพโสภณ(ประยูร ธมฺมจิตฺโต): ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค 2. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูวิสุทธานันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทฺธาจาโร). (2558). การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูวิรุฬห์พัฒนกิจ. (2550). ความเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารและอบรมความรู้พระสงฆ์ในเขตอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยอิสเทิร์นเอเชีย.

พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปญฺโญ. (2551). *บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ศึกษากรณีพระสังฆาธิการใจจังหวัดนนทบุรี.*วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย.

พระครูสุตวรากร. (2559). ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการด้านการพัฒนาชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, รัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระชูศักดิ์ น้อยสันเทียะ. (2545). บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพัฒนาชนบทศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พระธีระพล ชัยยะนุภาพ. (2547). บทบาทของผู้นำทางศาสนากับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการชุมชนท้องถิ่น, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกริก.

พระบุญเรือง จิตธมฺโม (สุทธิชัย). (2549). การศึกษาเชิงวิเคราะห์ผู้นำในพระพุทธสาสนา : ศึกษาเฉพาะวิธีการแก้ปัญหาของพระพุทธเจ้า. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระบัณฑิต ญาณธีโร (สุธีระตฤษณา). (2549). ภาวะผู้นำของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธนดล นาคพิพัฒน์. (2551). การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหากฤษฎา นันทเพชร. (2540). *ทัศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม.* วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนาสังคม, บัณฑิตวิทยาลัย, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

พระมหาจำเริญ คำราช. (2546). บทบาทพระสังฆาธิการในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพัฒนาสังคม, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

พระมหาชวลิต ชาตเมธี (คงแก้ว). (2552). บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ต. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาทองดี อกิญฺจโน (ศรีตระการ). (2553). ศึกษาวิเคราะห์ทัศนคติที่มีต่อภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์: กรณีศึกษา คณะสงฆ์เขตภาษีเจริญ และเขตบางแค กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

พระมหามณเฑียร วรธมฺโม (ซ้ายเกลี้ยง). (2552). บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ. (2544). บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี : พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน). วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย,มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี. (2543). *ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม.* วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาธรรมนิเทศ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหานพพล กนฺตสีโล. (2554). *ภาวะผู้นำของการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ จังหวัดสมุทรสาคร.* วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาวิเชียร ชาญณรงค์. (2547). บทบาทพระสงฆ์ในการนำหลักธรรมมาใช้ทากิจกรรมงานพัฒนาชุมชนเพื่อ ลด ละ เลิก อบายมุข ศึกษาเฉพาะกรณีพระครูศีลาวราภรณ์ (เฉลิม ฐิติสีโล). วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระมหาสัญญา ปญฺญานิโก. (2543). *การศึกษารูปแบบและแนวทางในการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล.* วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาธรรมนิเทศ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหารุ่งโรจน์ ธมฺมฏฺเมธี (ศิริพันธ์). (2551). *การศึกษาวิเคราะห์หลักภาวะผู้นำ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท.* วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสุบิน กนฺตสีโล (ศรีบุญเรือง). (2549). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์ทัศนคติของชาวพุทธต่อบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม.* วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

ไพโรจน์ ดวงศรี. (2558). *รูปแบบโครงสร้างองค์การ และบทบาทการบริหารงานของพระสังฆาธิการที่มีผลต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์.* วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พิพัฒน์ภาสน์ บุญเทียน. (2547). *การศึกษาพฤติกรรมการบริหารวัดตามหลักปฏิรูปเทศ ของเจ้าอาวาสในจังหวัดนครราชสีมา.* วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.

สุรพร คันธากร. (2549). *บทบาทของกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในหมู่บ้านกู่เสือ ตำบลยางเนิ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่.* วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

3) สิ่งพิมพ์ต่อเนื่อง

3.1) บทความในวารสาร

ประไพพรรณ เอมชู. (2538). ปีเริ่มต้นของศตวรรษโลกเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรม. *วารสารคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯสหประชาชาติ*, 19(6), 55.

ปรียะพงษ์ คุณปัญญา, กีรติ บุญเจือ และ รวิช ตาแก้ว. (2564). ฆราวาสธรรม 4 ตามหลักปรัชญาหลังนวยุค สายกลาง. *วารสารวิชาการ วิทยาลัยแสงธรรม. 13*(1), 126-143.

พระครูสุตกิจสารวิมล (สุดใจ โกติรัตน์) และสงวน หล้าโพนทัน. (2562). การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมเชิง พุทธบูรณาการ. *Journal of Buddhist Education and Research : JBER, 5*(2), 109-121.

สามชัย ศรีสันต์. (2539). การพัฒนาแบบยั่งยืน : แนวคิดและการดำเนินการในบริบทของสังคมไทย. วารสารนิเวศวิทยา, 23(2), 5.

4) เอกสารสารสนเทศอเล็กทรอนิกส์

กรมวิทยาศาสตร์บริการ, *การกำจัดขยะด้วย 3Rs,* สืบค้นเมื่อ 6 มกราคม 2566, จาก https://line.me/R/ti/p/%40hgq8220j

สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2557). *ยุทธศาสตร์กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ. 2555- 2559.*สืบค้นเมื่อ 6มกราคม2566)จากhttp://www.m-society.go.th/aboutmso.php?pageid=7

Cleveland, H.; & Jacobs, G. (2004). Social development theory. Retrieved February 23, 2014 from http://www.icpd.org/development_theory/SocialDeveTheory.htm

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ประกาศอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์

ประกาศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
เรื่อง อนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
ปีการศึกษา ๒๕๖๕

เพื่อเป็นการสมบูรณ์แห่งการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ตามระเบียบมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยว่าด้วยการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๙ และข้อ ๔ แห่งประกาศบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เรื่อง ขั้นตอนการทำและการสอบดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์/หรือสารนิพนธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๓๓ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ และมติคณะกรรมการสอบหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ ในการประชุมสอบ เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๕ จึงออกประกาศเรื่อง อนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ให้แก่นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ปีการศึกษา ๒๕๖๕ ดังนี้

เลขทะเบียนนักศึกษา	ชื่อ/ฉายา/นามสกุล	คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์
๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๓	พระครูปลัด ทองใบ สุปภาโส (ปะพะลา)	รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ ประธานคณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ (ที่ปรึกษาหลัก) ดร.สงวน หล้าโพนทัน กรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ (ที่ปรึกษาร่วม)
หัวข้อดุษฎีนิพนธ์		
ภาษาไทย	บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด	
ภาษาอังกฤษ	THE INTEGRATION OF BUDDHIST METHODS IN THE TEMPLE DEVELOPMENT IN ROI ET PROVINCE	
วัตถุประสงค์	๑. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา ๒. เพื่อศึกษาพุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ๓. เพื่อบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด ๔. เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด	
☑ อนุมัติ		

ประกาศ ณ วันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๕

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาเขตร้อยเอ็ด โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔

ที่ อว ๗๙๑๗/๐๐๗๐ **วันที่** ๔๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย (IOC)

เรียน พระมหาสากล สุภรเมธี, ดร.

ด้วย พระครูปลัด ทองใบ สุปภาโส (ปะพะลา) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "การบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด (THE INTEGRATION OF BUDDHIST METHODS IN TEMPLE DEVELOPMENT IN ROI ET PROVICE)" มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ (IOC) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเรียนมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ภาคผนวก ค
หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลียบเมือง ตำบลเหล่าน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร ๐ ๔๓๕๑ ๘๓๖๔ โทรสาร ๐ ๔๓๕๑ ๔๖๑๘
www.mcu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๗/ว ๐๔๕๗

กรกฎาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

กราบเรียน พระปริยัติธีรวงศ์

ด้วย พระครูปลัด ทองใบ สุปภาโส (ปะพะลา) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๑๐๗๕๐๒๐๐๐๑ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด (THE INTEGRATION OF BUDDHIST METHODS IN TEMPLE DEVELOPMENT IN ROI ET PROVINCE)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงกราบเรียนมายังพระเดชพระคุณท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อพิจารณา

กราบเรียนมาด้วยความเคารพ

พ. เมธีวราภรณ์

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๙ ๒๐๐๓
นักศึกษา โทร. ๐๘๗ ๙๕๕๗๗๖๖

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๗/ว ๐๕๔๗

๗ กรกฎาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เรียน พระครูมหาธรรมบาลมุนี

ด้วย พระครูปลัด ทองใบ สุปภาโส (ปะพะลา) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด (THE INTEGRATION OF BUDDHIST METHODS IN TEMPLE DEVELOPMENT IN ROI ET PROVINCE)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเรียนมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา

เรียนมาด้วยความนับถือ

พ. เมธีวัชราภรณ์

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๘๗ ๙๕๕๗๗๖๖

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๗/ว ๐๕๔๗

๗ กรกฎาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เรียน พระครูวิกรมธรรมธัช

ด้วย พระครูปลัด ทองใบ สุปภาโส (ปะพะลา) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด (THE INTEGRATION OF BUDDHIST METHODS IN TEMPLE DEVELOPMENT IN ROI ET PROVINCE)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเรียนมายังท่าน ได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา

เรียนมาด้วยความนับถือ

พ. เมธีวัชราภรณ์

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

อนุมัติในการสัมภาษณ์

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๘๗ ๙๕๕๗๗๖๖

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๗/ว ๐๔๔๗

๗ กรกฎาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เรียน พระครูชัยรัตนากร, ดร.

ด้วย พระครูปลัด ทองใบ สุปภาโส (ปะพะลา) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด (THE INTEGRATION OF BUDDHIST METHODS IN TEMPLE DEVELOPMENT IN ROI ET PROVINCE)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเรียนมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา

เรียนมาด้วยความนับถือ

พ. เมธีวชิราภรณ์

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

อนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญ

(พระครูชัยรัตนากร)

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๓
นักศึกษา โทร. ๐๘๗ ๙๕๕๗๗๖๖

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๗/ว ๐๔๔๗

๗ กรกฎาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร พันเอก ดร.สิน สีโสม

ด้วย พระครูปลัด ทองใบ สุปภาโส (ปะพะลา) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด (THE INTEGRATION OF BUDDHIST METHODS IN TEMPLE DEVELOPMENT IN ROI ET PROVINCE)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

พ. เมธีวัชราภรณ์

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๘๗ ๙๕๕๗๗๖๖

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๗/ว ๐๔๔๗

๗ กรกฎาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร นางรัชนี แก้วขอนแก่น

ด้วย พระครูปลัด ทองใบ สุปภาโส (ปะพะลา) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด (THE INTEGRATION OF BUDDHIST METHODS IN TEMPLE DEVELOPMENT IN ROI ET PROVINCE)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

พ. เมธีวัชราภรณ์

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ยินดีให้สัมภาษณ์
รัชนี แก้วขอนแก่น

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๘๗ ๙๕๕๗๗๖๖

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลสงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๗/ว๐๙๔๗

๗ กรกฎาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร นางเพ็ญศรี นาเวียง

ด้วย พระครูปลัด ทองใบ สุปภาโส (ปะพะลา) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด (THE INTEGRATION OF BUDDHIST METHODS IN TEMPLE DEVELOPMENT IN ROI ET PROVINCE)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๓
นักศึกษา โทร. ๐๘๗ ๙๕๕๗๗๖๖

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๗/ว๐๔๙๗

๗ กรกฎาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร นายทรภูไพร วันโพนทอง

ด้วย พระครูปลัด ทองใบ สุปภาโส (ปะพะลา) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด (THE INTEGRATION OF BUDDHIST METHODS IN TEMPLE DEVELOPMENT IN ROI ET PROVINCE)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่าน ได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

พ. เมธีวัชราภรณ์

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ยินดีให้สัมภาษณ์

นายทรภูไพร วันโพนทอง

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๘๗ ๔๕๕๗๗๖๖

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๗/ว ๐๕๔๗

กรกฎาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร นางอนงค์ ธุระกิจ

ด้วย พระครูปลัด ทองใบ สุปภาโส (ปะพะลา) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด (THE INTEGRATION OF BUDDHIST METHODS IN TEMPLE DEVELOPMENT IN ROI ET PROVINCE)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ยินดีในสัมมาทาน

นางอนงค์ ธุระกิจ

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๘๗ ๙๕๕๗๗๖๖

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๗/ว ๐๔๔W

๗ กรกฎาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร นางหนูเกณฑ์ พิริยะกุล

ด้วย พระครูปลัด ทองใบ สุปภาโส (ปะพะลา) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด (THE INTEGRATION OF BUDDHIST METHODS IN TEMPLE DEVELOPMENT IN ROI ET PROVINCE)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

พ. เมธีวัชราภรณ์

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ยินดีให้สัมภาษณ์

หนูเกณฑ์ พิริยะกุล

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๘๗ ๙๕๕๗๗๖๖

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลสงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๗/ว ๐๕๔๗

๗ กรกฎาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร นายศุภวัฒน์ ขัตฤกษ์

ด้วย พระครูปลัด ทองใบ สุปภาโส (ปะพะลา) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด (THE INTEGRATION OF BUDDHIST METHODS IN TEMPLE DEVELOPMENT IN ROI ET PROVINCE)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

พ. เมธีวัชราภรณ์

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๘๗ ๙๕๕๗๗๖๖

ภาคผนวก ง
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

เรื่อง บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด

ขอความกรุณาท่านในฐานะผู้เชี่ยวชาญ ได้กรุณาสละเวลาตอบคำถามต่อไปนี้อย่างละเอียดลึกซึ้ง และครอบคลุมตามความเป็นจริง เพื่อนำข้อมูลมาใช้เป็นแนวทางใน**การบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด** โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 5 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับพุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัด

ตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับการบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด

ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ..... .....ปี

2. ที่อยู่.....เลขที่.....หมู่ที่.....

ถนน.....ตำบล.....อำเภอ..... .....

จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....โทร..... .....

E-mail.....

3. ระดับการศึกษา(เรียงลำดับคุณวุฒิจากสูงสุด)

1.....

2.....

3.....

4. ตำแหน่ง

1.....

2.....

3.....

5. ผลงาน/รางวัล

1.....

2.....

3.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

1.ท่านคิดว่า การพัฒนา ด้านสิ่งแวดล้อม เป็นอย่างไร?

1) .....
2) .....
3) .....
4) .....
5) .....

2. ท่านคิดว่า การพัฒนา ด้านสังคม เป็นอย่างไร?

1) .....
2) .....
3) .....
4) .....
5) .....

3. ท่านคิดว่า การพัฒนา ด้านจิตใจ เป็นอย่างไร?

1) .....
2) .....
3) .....
4) .....
5) .....

4. ท่านคิดว่า การพัฒนา ด้านทรัพยากรมนุษย์ เป็นอย่างไร?

1) .....
2) .....
3) .....
4) .....
5) .....

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับพุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัด

5. ท่านคิดว่า การพัฒนาวัดด้วยหลักอาวาสสัปปายะ เป็นอย่างไร?

1) .....
2) .....
3) .....
4) .....
5) .....

6. ท่านคิดว่า การพัฒนาวัดด้วยหลักโคจรสัปปายะ เป็นอย่างไร?

1) .....

2) .....

3) .....

4) .....

5) .....

7. ท่านคิดว่า การพัฒนาวัดด้วยหลักภัสสสัปปายะ เป็นอย่างไร?

1) .....

2) .....

3) .....

4) .....

5) .....

8. ท่านคิดว่า การพัฒนาวัดด้วยหลักปุคคลสัปปายะ เป็นอย่างไร?

1) .....

2) .....

3) .....

4) .....

5) .....

ตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับการบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด

9. บูรณาการหลักอาวาสสัปปายะ ในการพัฒนาวัดด้านสิ่งแวดล้อม มีลักษณะอย่างไร?

1) .....

2) .....

3) .....

4) .....

5) .....

10. บูรณาการหลักโคจรสัปปายะ ในการพัฒนาวัดด้านสังคม มีลักษณะอย่างไร?

1) .....

2) .....

3) .....

4) .....

5) .....

11. บูรณาการหลักภัสสะสัปปายะ ในการพัฒนาวัดด้านจิตใจ มีลักษณะอย่างไร?

1) .....

2) .....

3) .....

4) .....

5) .....

12. บูรณาการหลักปุคคลสัปปายะ ในการพัฒนาวัดด้านทรัพยากรมนุษย์ มีลักษณะอย่างไร?

1) .....

2) .....

3) .....

4) .....

5) .....

ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด

1. ความคิดเห็น

.....

.....

2. ข้อเสนอแนะ

.....

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์ มา ณ โอกาสนี้

พระครูปลัดทองใบ สุปภาโส (ปะพะลา)

นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

การประเมินผลค่า CVI ของแบบสัมภาษณ์

เรื่อง “การบริหารความเครียดของพนักงานบริษัท มหาชน จำกัด ตามหลักพุทธธรรม”

คำชี้แจง :

1. แบบประเมินผลนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินแบบสัมภาษณ์ เกี่ยวกับเรื่อง การบริหารความเครียดของพนักงานบริษัท มหาชน จำกัด ตามหลักพุทธธรรม โดยตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาแต่ละข้อว่า มีความเหมาะสมไม่ขัดต่อจริยธรรมการวิจัย และมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยและ/หรือเนื้อหาของตัวแปรที่ศึกษาหรือไม่

2. แบบประเมินผลนี้เป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) จำนวน 4 ข้อ คำตอบมี 4 ระดับ โดยมีเกณฑ์การประเมิน ดังนี้

4	หมายถึง	มีความสอดคล้องมาก
3	หมายถึง	ค่อนข้างมีความสอดคล้อง
2	หมายถึง	มีความสอดคล้องบางส่วน
1	หมายถึง	ไม่มีความสอดคล้อง

ขอแสดงความนับถือ

นางสาวประพัฒสร เสมาพัฒน์
นักศึกษาปริญญาเอก
หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คำชี้แจง : ขอเชิญท่านพิจารณาแบบสัมภาษณ์สำหรับการวิจัย (ดุษฎีบัณฑิต) แต่ละข้อว่า มีความเหมาะสม ไม่ขัดต่อจริยธรรมการวิจัย และมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยและ/หรือเนื้อหาของตัวแปรที่ศึกษาหรือไม่ โดยกรุณาใส่เครื่องหมาย √ ลงในช่อง ☐ หลังคำสัมภาษณ์ให้ตรงกับความคิดเห็นตามความเป็นจริงของท่านมากที่สุดเพียงข้อเดียว คือ ถ้าพิจารณาแล้วเห็นว่า คำสัมภาษณ์มีความสอดคล้อง ให้เขียนเครื่องหมาย √ ลงในช่อง 4 = มีความสอดคล้องมาก, 3 = ค่อนข้างมีความสอดคล้อง, 2 = มีความสอดคล้องบางส่วน, 1 = ไม่มีความสอดคล้อง และขอความกรุณาให้คำแนะนำเพื่อการแก้ไขด้วย

ข้อที่	คำสัมภาษณ์สำหรับการวิจัย	ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ				
		1	2	3	4	ข้อเสนอแนะ
1.	ท่านคิดว่า สภาพความเครียดของพนักงานบริษัท มหาชนจำกัด เป็นอย่างไรบ้าง ส่งผลกระทบต่อการทำงานหรือไม่ อย่างไร					
2.	ท่านคิดว่า การบริหารองค์กรในบริษัทมหาชนจำกัด มีผลต่อความเครียดของพนักงานมากน้อยเพียงใด หรือไม่					
3.	ท่านคิดว่า การบริหารความเครียดโดยใช้หลักพุทธธรรม จะช่วยบรรเทาความเครียดให้กับพนักงานได้หรือไม่ อย่างไรบ้าง					
4.	ท่านคิดว่าหลักโยนิโสมนสิการ จะช่วยบรรเทาความเครียดให้กับพนักงานได้หรือไม่ อย่างไรบ้าง					
5.	ท่านคิดว่าหลักสัญญา 10 จะช่วยบรรเทาความเครียดให้กับพนักงานได้หรือไม่ อย่างไรบ้าง					
6.	ท่านคิดว่าหลักสัมมัปปธาน 4 จะช่วยบรรเทาความเครียดให้กับพนักงานได้หรือไม่ อย่างไรบ้าง					
7.	ท่านคิดว่าการนำหลักพุทธธรรม “สัญญา 10” มาบูรณาการการบริหารความเครียดของพนักงานบริษัท มหาชน จำกัด ในด้านต่างๆ ได้อย่างไรบ้าง					

ข้อที่	คำสัมภาษณ์สำหรับการวิจัย	ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ				
		1	2	3	4	ข้อเสนอแนะ
8.	ท่านคิดว่าการนำหลักพุทธธรรม “สัญญา 10” มาบูรณาการการบริหารความเครียดของพนักงานบริษัท มหาชน จำกัด ใน*ด้านการบริหารความเครียดด้านสุขภาพ* ได้อย่างไรบ้าง					
9.	ท่านคิดว่าการนำหลักพุทธธรรม “สัญญา 10” มาบูรณาการการบริหารความเครียดของพนักงานบริษัท มหาชน จำกัด *ในด้านการบริหารความเครียดด้านการเงิน* ได้อย่างไรบ้าง					
10.	ท่านคิดว่าการนำหลักพุทธธรรม “สัญญา 10” มาบูรณาการการบริหารความเครียดของพนักงานบริษัท มหาชน จำกัด ในการบริหารความเครียด*ด้านการบริหารความเครียดด้านครอบครัว* ได้อย่างไรบ้าง					
11.	ท่านคิดว่าการนำหลักพุทธธรรม “สัญญา 10” มาบูรณาการการบริหารความเครียดของพนักงานบริษัท มหาชน จำกัด ในการบริหารความเครียด*ด้านการบริหารความเครียดด้านปรับโครงสร้างองค์กร*ได้อย่างไรบ้าง					

ได้ประเมินผลแบบสัมภาษณ์สำหรับงานวิจัย (ดุษฎีนิพนธ์) เรื่อง “การบริหารความเครียดของพนักงานบริษัท มหาชน จำกัด ตามหลักพุทธธรรม” เรียบร้อยแล้ว

ลงชื่อ..... ผู้เชี่ยวชาญ

(.....)

วันที่..... เดือน..... พ. ศ.....

ภาคผนวก จ
ภาพประกอบการสัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระพรหมวชิรโสภณ
ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 10 (ธ) เจ้าอาวาสวัดบึงพระลานชัย พระอารามหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

สัมภาษณ์ พระครูชัยรัตนากร, ดร.
รองเจ้าอาวาสวัดเหนือ (ธ) จังหวัดร้อยเอ็ด

ภาคผนวก ฉ
เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน

ที่ จว. ๓๒๗/๒๕๖๖

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๑. ชื่อโครงการวิจัย

ชื่อเรื่อง : บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด

TITLE : THE INTEGRATION OF BUDDHIST METHODS IN TEMPLE DEVELOPMENT IN ROI ET PROVINCE

๒. ชื่อหัวหน้าโครงการวิจัย

พระครูปลัดทองใบ สุปภาโส (ปะพะลา)

๓. ผลการพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน

คณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมครั้งที่ ๕/๒๕๖๖ วันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ มติที่ ๔๗๐/๒๕๖๖ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าโครงการวิจัยดังกล่าวเป็นไปตามหลักการของจริยธรรมการทำวิจัยในคน โดยที่ผู้วิจัยเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ไม่มีการล่วงละเมิดสิทธิ และไม่ก่อให้เกิดภยันตรายแก่ตัวอย่างการวิจัย กลุ่มตัวอย่างและผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัย

จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยในขอบข่ายของโครงการวิจัยที่เสนอได้ ตั้งแต่วันที่ออกเอกสารรับรองผลการพิจารณาการทำวิจัยในคนฉบับนี้ จนถึงวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๗

ออกให้ ณ วันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

ลงนาม

(พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม, ผศ.ดร.)
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ สกุล	:	พระครูปลัดทองใบ สุปภาโส (ปะพะลา)
วัน เดือน ปีเกิด	:	24 ตุลาคม 2516
สถานที่เกิด	:	61 หมู่ที่ 7 ตำบลนาเชือก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม
ที่อยู่ปัจจุบัน	:	208 หมู่ที่ 6 วัดโนนสะอาด ตำบลขอนแก่น อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000
การศึกษา	:	พ.ศ. 2546 ศาสนศาสตรบัณฑิต (ศน.บ) สาขาวิชารัฐศาสตร์การ ปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด พ.ศ. 2551 ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม.) สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
หน้าที่การงานปัจจุบัน	:	- อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง - ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาเขตร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด บ้านเลขที่ 184 หมู่ที่ ตำบลดงลาน อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000